UMBRA SLUGERULUI THEODOR

Ilie Sălceanu

Roman premiat la concursul de debut al Editurii Dacia pe anul 1987.
Juriul concursului:
Vasile Rebreanu (preşedinte), Ştefan Damian,
Mircea Opriță, Liviu Petrescu, Mircea Popa, Vasile Sălăjan,
Eugen Uricaru, Mircea Vaida, Ion Vlad (membri).

Ilie Sălceanu

Umbra slugerului Theodor

Roman

Versiune electronică realizată
după volumul apărut la
Editura Dacia
Cluj-Napoca, 1988

e-book 2011

I 4
II 69
III 97
IV 150
V 199
VI 239
VII 281
VIII 330

I

Când am intrat în casa noastră aşezată în ostrov, dar în afara cetății, m-a năpădit de dincolo de Dunăre — dinspre Ruşava sau poate dinspre Valahia Mică — o jale care mi-a chircit inima. Simțeam parcă rumoarea pandurilor lui Papa Vladimirescu la Cerneți, galopul cailor iuți de munte urcând potecile de pe valea Bahnei, spre Ilovița, Podeni, Prejna şi Izverna, strigătele curajoase ale oamenilor lui Papa, rămaşi fără slugerul Theodor — de care nu se mai ştie unde este, încotro a pornit, dacă mai trăieşte sau nu, nelămuriri avute de toată lumea şi mai ales de Abdurrahim paşa din insula Ada Kebir, după alții numită Ada Kaleh.

Casa ne-a fost lăsată de peste ani de bunicul meu Ismail Boşneag, hangiul, fost agă pe lângă Tahir paşa, guvernatorul care a predat austriecilor insula la 5 aprilie 1790 şi a plecat cu toți ostrovenii, adalâii[1] la Vidin. Boşneag s-a stins, l-a retezat într-o noapte neagră celă-

1 Locuitor al insulei Ada Kaleh. Se foloseşte în special referitor la locuitorii turci.

lalt bunic, Chiosa Mustafa aga, ajuns paşă şi guvernator, adică muhavâz[2], după întoarcerea de la Vidin a adalâilor. Fiul lui Boşneag, Ismail aga al doilea, iki cum s-ar zice, fratele mamei mele Durduca, povesteşte în nopțile de bairam că a fost moarte vicleană, oamenii lui Chiosa au scos hangerele ca hoții de drumul mare, s-au năpustit peste el în casă şi l-au dovedit pe când dormea. Numai pentru că nu dorea să dea tunurile din cetate lui Chiosa, să le urce acesta în ceamuri[3] să se bată cu paşa de Belgrad la Porecea, insulă din susul apelor, de la ieşirea din cataracta de la Greben din Clisura Dunării, dintre Svinița şi Tahtalia.

Am închis uşa în urma mea, lin, nu mai scârțâia, poate şi obloanele au încetat să lărmuiască, le-a dres Mahmud, sluga bătrână moştenită de la Regep paşa, tatăl meu. Am intrat şi m-a potopit liniştea. De câțiva ani trăiam în casa lui Ismail Boşneag, hangiul, împreună cu Durduca, dincolo, şi cu Mahmud dormind într-o cămăruță lângă cerdac. De şapte ani s-a prăpădit Regep paşa, undeva departe prin părțile Istanbulului, într-o noapte pesemne tot atât de neagră cum cea a morții lui Ismail Boşneag, sfârtecat de duşmani necunoscuți, poate sugrumat, poate spintecat cu iataganul, cu trupul nu se ştie unde îngropat, în cearşafuri străine învelit. Nimeni niciodată nu a ştiut care i-a fost sfârşitul, frații lui, Salih, Aden, Bechir nu au izbutit să găsească nimic şi cât au mai avut de trăit

2 Funcționar al Imperiului Otoman, cuvânt folosit mai ales în zona Dunării.
3 Navă fluvială remorcată care are magazii cu deschideri de dimensiuni mari, şlep.

au căutat, au întors lumea, au trimis olăcari să întrebe, s-au trudit să dea de capăt tainei. Fără folos. Apoi fraţii s-au prăpădit în răzmeriţa lor împotriva sultanului, au fost învinşi după un lung asediu de Veli paşa şi taina a rămas nedezlegată.Casa a fost ridicată cu tocmeală de Ismail, să dureze aici până la sfârşitul lumii sau al insulei. De cum s-au întors toţi adalâii de la Vidin, în 1792, unde au ajuns alungaţi de raitării[4] austrieci, Boşneag a adus meşteri pietrari din Ruşava, bine plătiţi. Nu ştiu la ce s-a gândit de nu şi-a aşezat casa în cetate, pe cea mai arătoasă uliţă, în apropierea casei lui Chiosa Mustafa, sosit de la Vidin în fruntea adalâilor ca paşă. De ce s-a ferit să locuiască între oşteni şi negustori, între case şi dughene, de ce nu a vrut să aibă deasupra capului ziduri puternice şi tunuri? Adevărat este că un negustor ca el, mai mult negustor decât dregător, trebuia să doarmă lângă ţărm, să se strecoare neştiut, nevăzut noaptea după marfă, să primească veşti de la olăcarii trimişi prin cele mai îndepărtate porturi, oameni cu umblet mai degrabă tainic, neauzit. Chiar aici, în casă i-au venit de hac netrebnicii lui Chiosa, lepădăturile, cum le zice Ismail aga, fiul său, mai murdari decât necurăţenia pământului, scârbind aerul ca animalele care se furişează prin deschizătura uşii peste covoarele pufoase, îngrijite. „Şi au fost prieteni”, povestea Ismail. Chiosa era vameş în Ruşava, oraş de-al nostru pe atunci, în vreme ce Ismail Boşneag ţinea un

4 Călăreţ.

han mare la Nucul Puşcat, sub dealul Alionului, pe malul valah în dreptul insulei, la ieşirea din Ruşava pe drumul Cernețiului. Când Ruşava a fost furată la capătul unei nopți fioroase de generalul Papila, cel mai mare netrebnic din câți generali au fost pe lume, s-au îmbrățişat lăcrimând, durerea unuia era şi a altuia. Din Vidin, unde au fugit toți adalâii cu Tahir paşa în frunte lăsând cetatea în mâinile lui Adam Maovăț, s-au întors împreună. Ba, s-au şi încuscrit. Chiosa, după ce a dăruit băiatului său de suflet, Regep, o nevastă dintre fiicele sale, pe Hakime, i-a adus în casă şi pe fata lui Boşneag, Durduca, mama mea. Când Chiosa a pornit cu armata de neferi[5] la război împotriva paşei din Belgrad, să-i smulgă aceluia insula Porecea cu o cetate şi un orăşel şi satele de pe valea Porecei, l-a lăsat în locul lui, comandant în Ada Kebir, chiar pe Ismail Boşneag. A fost un război greu, purtat cu trudă şi sânge, s-au umplut de spaime şi Dunărea şi munții din jur, din părțile Grebenului şi ale Sviniței. Era supărare mare între negustorii din Ada Kebir, sărăcia se ițea sub ferestrele caselor, secau puterile ostrovului, zicea Ismail aga, unchiul meu. „Pe lângă nenorocirile războiului, s-a lăsat peste insulă şi o furtună de nisip, a ucis verdeața, a încărcat de colb lipicios frunzele smochinilor. Nevestele nu-şi mai dezlipeau pruncii de la țâță ca atunci când băteau austriecii cetatea, erau speriate ca pe vremea lui Tahir paşa, tinerii se dezmierdau mai abitir prin întuneric, între ziduri, gurile şi brațele lor se

5 Soldat din vechea armată turcă.

dovedeau mai flămânde, ca ale oamenilor la nenorocire, când se bucură de ultimele clipe de viață. Atât i-a fost lui Chiosa. Când s-a reîntors în ostrov să culeagă tunurile, să lungească războiul, să se încleşteze mai trainic cu paşa din Belgrad, Ismail Boşneag l-a oprit. L-au aşteptat negustorii, aveau gurile încărcate de blesteme, era Chiosa paşă, dar aveau şi ei vieți şi averi de apărat şi l-au silit să-şi pună poftele în cui. Nu se bucura de acest război nici padişahul, slăvitul, semăna cu nesupunerea cârjaliilor[6] lui Pazvant-oglu, oricând armatele semilunii puteau să dea iama spre zidurile cetății, să ne dea foc, să ne pedepsească ca neam de neamul nostru să nu mai ridice ochii spre soare. Ismail Boşneag era în fruntea lor, avea puterea la îndemână, avea şi chipul înlemnit, fără pic de căldură, de înțelegere. Noaptea l-au omorât cârjalii, l-au răzbit, l-au aruncat în Dunăre, n-a avut parte de hogea, de un cearşaf şi de o groapă în pământ."

Casa noastră se zicea că semăna cu hanul, era o clădire mai degrabă nemțească decât otomană, avea o verandă, înconjurată de stâlpi de lemn, pavată cu nişte cărămizi roşii, groase, culese din zidurile cetății.

Până în verandă, sau cerdac, urcai trepte de piatră purpurie, granit tăiat din stânca Grebenului, care se ştie că este o piatră colțoasă, un pinten care taie Dunărea — porneşte de pe malul turcesc, taie jumătate din Dunăre, în lățime, iar mai departe se strecoară pe sub

6 Hoț, tâlhar (care făcea parte dintr-o bandă).

valuri până la țărmul Banatului păzit de şopârlele cenuşii, grențerii[7] austrieci. Piatra casei a fost adusă cu ceamurile de Mirea Mirii şeicar din Porecea, singurul om priceput să conducă vasele pe firul apelor fără să le strivească de colții de piatră ai Iuților, loc cu apa amețitoare, sau ale Cazanelor. De pe cerdac urcau câteva trepte de lemn sănătos, întotdeauna curate, spre coridorul lung, întunecos, care se termina numai după ce străbătea toată casa, selamlâcul[8], apoi haremul, despărțite de o uşă masivă, înaltă până în tavan. Pentru noi doi, uşile erau prea multe. Erau trainice, de lemn, când se deschideau răsuna casa, şuiera, se clătinau obloanele. Pe coridor, prima uşă din stânga ducea în odaia mea. Avea două ferestre mari, înalte, acoperite cu obloane de lemn. Durduca trăia în capătul celălalt al casei, în harem, singură, îşi întorcea pe toate fețele viața, îi privea toate cutele, toate întâmplările, le retrăia, vroia să le priceapă mai bine.

La Mahmud intrai în cămăruță din verandă. Uşița lui era chiar în dreapta treptelor roşii, de piatră, treceai pe lângă ea înainte de a urca spre coridor. Sforăia sau trebăluia, toate le făcea cu zgomot, dacă era pace dincolo de uşiță era plecat pe ape, la pescuit.

În fața ferestrelor mele erau doi caişi altoiți, pe vremuri, de unchiul meu Ismail aga, iar în dreapta lor, cu frunzele late, mai late decât o palmă de om zdravăn,

---

7 Grănicer.

8 Parte rezervată bărbaților şi musafirilor în casele turceşti; încăperi destinate domnului şi slugilor sale, precum şi pentru recepții, în palatele domnilor români.

era un smochin. Întotdeauna mi s-a părut altfel decât ceilalți smochini din insulă. Era mai înalt, mai arătos. Printre crengile caişilor abia se vedea Dunărea. Vara, la amiază, printre frunzele lor răzbăteau numai sclipetele apelor, ape lucitoare, focuri născute din apă şi soare, se poleiau atunci crengile, deveneau aurii, argintii. Seara valurile se întunecau, în spatele crengilor se închega bezna, se auzeau numai gemetele de animal obosit ale apelor.

Am intrat în casă încărcat de gânduri. Întunericul coridorului părea că aşteaptă prilejul unui atac, al unei muşcături lacome. Am intrat în odaia mea, mare, aproape goală, doar cu un dulap alb în dreapta ferestrelor, o măsuță între ele, la perete, o saltea în colțul din stânga. În mijloc mai nimic, un covoraş învechit, moştenire de la Regep, sau poate mai vechi, din tinerețea lui Ismail Boşneag. În rest, doar pereții aceştia, ei mă fereau de răutatea oamenilor, de apucăturile şi glasurile lor răguşite. Abia dacă mai străbătea în timpul zilei, când erau deschise ferestrele şi obloanele, câte o voce de corăbier sau şeicar, un strigăt tunător, dinspre ape, gutural, putea să fie o chemare, un ordin. Zile la rând nu o vedeam decât pe Durduca, îmi aducea de-ale gurii în odaia alăturată, una mai mică şi cu o singură fereastră. Ca să mă înfrupt din bunătățile aduse de Durduca, trebuia doar să treci printr-o uşiță strâmtă, scundă, tăiată în peretele din

dreapta. Altfel, fără uşiţa aceasta, drumul până la masă m-ar fi silit să ocolesc. Să intru iar în coridorul întunecos, să pornesc spre harem şi înainte de a întâlni în cale uşa grea, care tăia în două coridorul, să intru în stânga într-o odaie mare, de acolo înapoi, să mai deschid o uşă, să pătrund în odaia despărţită doar de peretele din dreapta.

Întotdeauna Durduca aştepta să mănânc, se rezema de un colţ al mesei, sta cocârjată, mă ţintuia fără vorbă, din când în când i se desprindea dintre buze un oftat greu, se chinuia să-l înăbuşe, îl îndesa adânc în bărbie cu palme, îl ascundea. Ghiceam în el o istorie veche şi cumplită, neştiută de mine, însă nu am găsit niciodată puterea de a întreba care este aceasta, din ce întâmplări vechi se naşte încrâncenarea.

În casă venea numai Ismail aga, Iki, al doilea Boşneag, se aşeza şi el la masă, ghiorţăia, fornăia, mânca întotdeauna cu poftă şi Hakime se însenina văzându-l. Nu pomeneau însă niciodată despre cele trecute, despre Regep nimic, nici o vorbuliţă, nici că a fost bun, nici că a fost rău. Nici despre pieirea lui undeva departe, într-un loc tainic, nu suflau o vorbuliţă. Nu blestemau, nu jeleau. Regep era dus de pe lume şi nu se cuvenea să-l plângă. Şi totuşi mi se părea că Ismail aga, Iki, se gândeşte la ceva, că are mintea încărcată de gânduri, că roiesc în mintea lui planuri, pune ceva la cale. Îl urmăream, aşteptam izbucnirea, însă întârzia, poate nu erau altceva decât poveştile pe care le rostea rar, legănat, în nopţile de bairam.

Atunci istorisea despre Ismail Boşneag, despre Ruşava, întâmplări din Clisura Dunării, din timpul ultimului mare război cu austriecii, despre vitejia lui Adam Maovăț, căpitanul grenţerilor din Svinița la stâncile Inlik, în Cazane, unde a ținut piept, luni la rând, în peştera Veterani lui Memiş paşa.

De aceea, doar lui Adam Maovăț, Tahir paşa a acceptat să-i predea ostrovul. Despre Regep paşa nimic, simțea şi el că umbra fostului guvernator, prezentă asupra insulei; este de ajuns. Mă întrebam cum ar fi sunat o povestire despre tatăl meu în gura lui Ismail. Cum ar fi spus-o cu fălcile sale late, purpurii, ciupite de vânturi şi de soare, cum ar fi răsărit lumina din ochii săi negri, mari, când ascuțiți, când înviorați de blândeţe. Cum s-ar fi legănat umerii săi laţi, pieptul umflat de snagă[9], cum i s-ar fi scuturat burta.

Până când a izbucnit focul. Mocnea în mintea lui Ismail, s-a năpustit în vâlvătăi asupra mea. A venit dis-de-dimineață, m-a ridicat din pat, avea vorba dezgheţată, de om pornit pe fapte mari, unul pentru care lucrurile mărunte nu trebuie ocolite, ci călcate, împinse cât-colo cu vârful picioarelor. Ghiceam că el nu ar fi dat înapoi să implânte un iatagan în pieptul vrăjmaşului, să înjunghie un trădător. Nu ierta pe nimeni, iar dacă nu a răzbunat moartea tatălui său Boşneag, avea să o facă. Până atunci

9 Putere, forță, vitalitate.

a hotărât să-l slujească cu devotament pe Abdurrahim, poate în umbra lui îşi pregătea lovitura. M-a înghiontit, m-a împins din pat, a strigat „îmbracă-te”, mi-a semănat o vânătaie cu pumnul, pentru el nu exista nimic în afara mişcării, în afara faptelor. Erau clipe când îl uram, toată dragostea mea pierea, se preschimba într-o trâmbă de vânt, de furtună, ajungea mare cât un fus de colb, dintre cele ițite de Coşava deasupra insulei noastre, fus rostogolit de căței din lună, animale nărăvaşe, turbate după cum îmi povestea cândva Durduca. L-aş fi plesnit, i-aş fi pus la încercare tăria pieptului, a grumazului, cu pumnii, însă nu am clipit niciodată, nu am îngăimat nici o vorbuliță, totul se petrecea în ascunzişuri, acolo izbucnea focul, acolo se stingea după o vreme de unul singur, se vestejea. Alteori însă, Ismail era tăcut ca o prăpastie adâncă şi întunecoasă, asculta, socotea ceva în minte, era stăpânit de o răbdare vicleană, devenea una cu peretele, cu celelalte lucruri din casă.

M-am supus, m-am îmbrăcat voit mai încet decât îmi poruncea el.

— Îmbracă haine arătoase, mergem la Abdurrahim paşa! a răcnit el, în vreme ce eu îl blestemam pe acest muhavâz, un guvernator străin, care se lăfăia pe nedrept în casa lui Regep, tatăl meu, cea mai mare din insulă, lenevea pe covoarele pufoase cumpărate de tatăl meu, era un venetic căzut pe capul cetății tocmai din Vidin, la fel ca Derviş paşa, guvernatorul de dinaintea lui, sau

Veli paşa, câinele care i-a răpus pe Salih paşa, pe Aden, pe Bechir, fraţii lui Regep, unchii mei. Plesneam, eram pesemne stacojiu. Înăuntrul meu s-a născut un vifor gata să-l prăpădească pe Ismail, apoi să se repeadă şi să şteargă de pe faţa pământului pe Abdurrahim, să-l arunce într-o groapă săpată ca o cizmă de raitar austriac în cimitirul din afara cetăţii, undeva la marginea lui, fără piatră la căpătâi. M-am motroşit, m-am împiedicat în turbanul căzut, am scăpat hainele înainte de a le îmbrăca, mi-am căutat brâul roşu vreme îndelungată.

La fel de grăbit a fost Ismail şi pe drumul spre cetate. Nu se vedea de nicăieri nici un pârjol, nici potop de ape, nimic să ne arunce în braţele unei grabe spăimoase, aşa era însă felul lui Ismail, aşa se purta el câteodată. După ce am intrat în cetate şi am trecut pe lângă moschee, ne-am strecurat printre negustori îngânduraţi, printre ostaşi otomani şi neferi leneşi, mă împiedicau toţi, mă opream, îi aşteptam să se dezmeticească. De departe venea, cobora ceva deasupra insulei, deşi dincolo de zidurile cetăţii era linişte, erau obişnuitele tăceri, aceleaşi de când lumea şi pământul. Din spatele acestor tăceri se ţea însă o aspră încrâncenare, o simţeau cu toţii, nu trebuia să apară cineva în fuga mare, în panică, agitat, să le strige adalâilor în urechi, să-i sperie că dincolo, în Karaiflak, în Valahia Mare şi Valahia Mică arde focul unei revoluţii. Theodor i-a spăimântat întotdeauna, îl ţineam minte din anii dintâi ai copilăriei, se cutremurau

oamenii când trecea prin fața lor, îi dovedea cu privirea. După fiecare plecare a sa din ostrov, Regep se pierdea în gânduri tulburi, nu mai vorbea, nu dormea, sta cu ochii pierduți, încruntat, o lua pe urmele lui Theodor...

Ismail m-a tras după sine pe treptele selamlâcului, apoi m-a repezit în uşa deschisă a paşei. Nu era nimeni, pustiu în jur, nu a rămas nici Ismail aga, a plecat de unul singur, misia lui era încheiată, pe chip i s-a aşezat o tăcere luminată de mulțumire.

Aşteptând, m-a năpădit gândul că sunt în casa mea, că pereții aceştia au răsunat de glasurile părinților mei, că puteam să mă rostogolesc, aveam dreptul să o fac, peste covorul uriaş cât odaia ca şi altădată, în copilărie, că dincolo de uşa din spatele încăperii este un coridor lung, cu toate colțişoarele ştiute de mine, că puteam şi acum, aveam acest drept, să mă plimb, să împing dulapul cu încălțăminte din stânga, să-l rotesc în jurul piciorului său, să deschid astfel, în voie, uşa haremului, la Durduca, la sora mea Safiye, la mama ei Hakime, să mă arunc în brațele lor, să plâng, să jelesc în voie, să mă las dezmierdat, drăgostit de ele, să le ascult poveştile despre cei mai de seamă bărbați ai insulei. Până şi vatra din mijlocul odăii era a noastră, nici Veli paşa, nici Derviş paşa, nici Abdurrahim nu au catadicsit să pună alta în locul ei.

Casa era călcată acum de oameni de nimic, la primul potop de ape tremurau, peştele era pentru ei o vietate ciudată, cega — un crocodil, mizeria şi pustietatea Anatoliei şi Vidinului din care veneau le lega mâinile, gândurile, nu pricepeau mai nimic din viața noastră, a ostrovului, a Clisurii Dunării, a Posadei apelor cum i se mai spunea, nu plângeau după Ruşava, în care nu au călcat altfel decât în fugă, ca negustorii. Nu au trăit dimineața încă întunecoasă, când generalul Papila a intrat tiptil, hoțeşte în Ruşava, a aruncat femeile şi copiii în bărci, i-a slobozit pe ape să meargă încotro văd cu ochii şi unde îi duc valurile, nu au încărunțit blestemând ca Ibrahim sau Chiosa Mustafa aga, nu au urcat împreună cu ei într-o haraba cu armele austriecilor lipite de bărbie, reci, lăsând în urma lor totul, avutul, casele, amintirile, mai bine de jumătate dintr-o viață trăită în cinste, şi onoare, cu dragoste de moşie, cu iubire pentru valahi. Nu le-a tremurat niciodată glasul când au pomenit clipele acelea groaznice, în care au văzut în uşa cafenelelor soldații nemți, pomădați, cu perucile lor albe, care au început un război fără să dea de ştire dinainte, cum se obişnuieşte, cum au promis că vor face, după cum i-a înşelat locotenentul Balog, perfidul, ci au atacat pe neaşteptate, pe la spate. Unii şi-au primit pedeapsa, alții nu, a curs şi sânge vinovat şi nevinovat, nenorocirile n-au fost plătite toate, însă după moartea lui Regep, a fraților săi, jungherele au ruginit la teacă, iataganele au devenit podoabe. Guvernatorii de după ei nu au ştiut ce a fost înaintea lor, ascultau totul nemişcați, fără nici o tresărire, erau poveşti ale Şeherezadei, nimic mai mult.

Nu înțelegeam graba lui Ismail aga de a se supune lui Abdurrahim, vioiciunea lui deşteptată uşor la porunca paşei. El a trăit pesemne altfel faptele trecute, avea altceva de răzbunat, o moarte pe ostrov, pe el îl încânta un paşă venit de aiurea, un stăpân care nu avea nici în clin nici în mânecă cu taberele, cu vrăjmăşia dintre adalâi. De ce să plângă el nenorocirile altora, ale lui Chiosa? Ale vameşilor săi aşezați la poarta de la miazănoapte a Ruşavei, spre Jupalnic? De ce să plângă el după Regep, când paşă putea să fie şi el, să se aşeze chiar în casa aceasta, să-l moştenească el pe Ismail Boşneag care a fost pentru câteva luni guvernator? Acum, cu Abdurrahim în casa cea mare a ostrovului, avea şi el demnitate, era un dregător însemnat al padişahului.

Cu mine era altceva. Aş fi înfipt jungherul în pieptul gras, slinos al lui Abdurrahim, l-aş fi răsucit, aş fi pus capăt, astfel, unor vremuri de ruşine, de nedreptate, aş fi domolit ura strămoşilor mei, strigătul lor de dincolo de moartea neagră. Dincolo, în casa noastră de piatră, eram liber în felul meu. Nu m-am înclinat nici la apariția lui Abdurrahim, nu am clipit când s-a rostogolit pe covor până în fața mea, mai lat decât înalt, umflat ca o barcă pântecoasă înfundată între ape.

Am aşteptat încordat primele cuvinte ale lui Abdurrahim şi, ciudat, paşa mi s-a părut după primele vorbe răpus de slăbiciuni, pe care era gata să şi le recunoască în gura mare, îşi turna cenuşă în cap peste turban, peste

frunte, peste ochi şi obraji, bocea, vroia să-mi arate rând pe rând toate neputințele lui, descumpănirea lui mare în astfel de vremuri grele.

„Ce se petrece în jurul nostru?” m-a întrebat el, țintuia pământul, lălăia moale, speriat. „În jur, dincolo, spre Ruşava? Şi dincoace, la Cerneți şi mai la miazănoapte, spre Tismana? De ce adună Avusturya armate la Ruşava, şi călăreți şi pedestraşi, ce caută oştenii veniți cu armele pregătite la Mehadia sau mai la miazănoapte, la Lugoj? Ce doreşte Austria, flămânda, vrea să se înfrupte din bucățica noastră de pământ rătăcită între ape, scoasă la liman de Allah? Să se folosească de revoluția lui Theodor? De ce au venit tocmai aici, atât de aproape de o cetate a înaltului Devlet, de ce se înşiră ca un cârd de păsări răpitoare în lungul drumului care coboară spre Ruşava şi de acolo spre noi, spre Ada Kebir? În Ruşava se pregăteşte pieirea noastră, acolo au fugit, s-au adăpostit, ne blestemă ucigaşii greci, visează râuri de sânge, ne amenință cetatea, cu pumnii, au spume în colțurile buzelor când ne pomenesc, venin!”

Nu avea un aer mai hotărât muhavâzul nici când mi-a povestit că a urcat într-o barcă împodobită şi a trecut apele, şi-a luat inima în dinți, a pornit să vorbească cu un comandant austriac. Corăbioară care să fure ochiul, cu trupul zvelt, cu steagurile islamului, cu parâme noi, curată, albă. A tăiat apele vioaie, s-a înfipt între valuri ca o spangă, nu au împiedicat-o nici curenții de apă,

nici teama că se apropie de un oraş stăpânit de austrieci. Cine a apucat să se uite din ostrov a văzut-o străbătând iute valurile, Ruşava fiind dincolo, la o aruncătură de băț, la doi paşi, până la malul ei este mai puțin de un fersah[10], i se văd şi casele albe, înşirate în lungul țărmului, acolo nu, muhavâzul nu a avut nici o oprelişte, nu a întâmpinat nici o prevestire, nici un semn de nenorocire. Pe țărmul Ruşavei însă, abia puteai număra raitării, treceau țanțoşi, îşi scuturau săbiile şi perucile albe în paşii grei, aruncau uitături ucigaşe spre muhavâz, nu se fereau să bombăne între ei la trecerea paşei.

Pe comandantul austriac l-a găsit altfel, cu o voce tânguitoare. Aşa socotea el că trebuie să vorbească pentru ca să-şi ascundă gândurile. Slobozea spre muhavâz un glas blând, îşi lumina ochii şi fața de bunăvoință, îmbrățişa aerul, îl lua pe cel de sus martor, plescăia limba în fața bucatelor, să se vadă că iubeşte viața paşnică, îmbelşugată, că nici un gând de război cu Ada Kebirul nu îi cutreieră voința.

„Perfidie, perfidie", a clătinat fruntea Abdurrahim, „În jurul nostru creşte o conspirație, toți se adună, se opintesc să năvălească peste zidurile cetății, să muşte din bucata noastră de moşie, să-şi sature poftele, dinspre Cerneți suntem loviți de pandurii lui Papa Vladimirescu, de la Ruşava sosesc strigătele războinice ale austriecilor, răzbat peste valuri, se aude până aici zăngănitul săbiilor, huruitul roților de tun, în curând vor fi puse în bătaie."

10 Unitate de lungime, 5685 metri.

El, muhavâzul, l-a întrebat pe comandant, a rostit vorbele răspicat, să le audă bine tălmaciul: „De ce sosesc în granița noastră sute de ostaşi înarmați? Avem ştire că se găsesc în Ruşava două sute de pedestraşi, o mulțime mare de călăreți”, doar i-a văzut şi el pe străzi, se preumblau în voie, după ochi aveau gânduri blestemate, păreau porniți să ridice sabia.

„Nu”, i-a răspuns zâmbind mieros generalul Cervenka, „sunt ostaşi, i-am adus noi, nu au gânduri negre, nu sunt mânați de poftele uciderii, ei au venit să întărească corpurile de gardă, să dea puteri cordoanelor de graniță, să se poticnească în plasa lor tâlharii din Valahia, să nu risipească peste noi febra nesupunerii şi a turbării din care iată”, şi-a întins el brațele în lături larg, a neputință, „primele semne au răsărit. În jurul Lugojului, iobagii de pământ freamătă, îşi ridică nasul, scurmă cerul, caută să-şi spintece stăpânii, să-i zdrobească sub parii smulşi din garduri. De ce? Peste cordoanele noastre a trecut o boală răpciugoasă, a adus-o vântul, a suflat-o peste capetele lor răzvrătitul Valahiei, slugerul Theodor. De unde libertatea de a judeca ei în locul stăpânirii cum este mai bine? Blestemă răutatea vieții acolo, pe valea Timişului, vor să-şi ia lucrurile în spate, să-şi lase sesiile nelucrate. De ce? Vezi cât de greu este, luminăția ta, preaslăvitule muhavâz de Ada Kebir, să păstrezi ordinea, liniştea? Când şi grenţerii noştri sunt valahi ca şi tâlharii care vor să răzbească stăpânirea politică din Valahia? Luminăția ta cunoaşte prea bine cât de deplină este pri-

etenia pe care o poartă statul austriac Înaltului Devlet. Soldații noştri nu au venit cu gânduri de război în pragul dintre țările noastre". Şi generalul de brigadă Cervenka i-a întins instrucțiunile primite de la comandament, apoi i-a dat câte o copie. „După ce le veți traduce veți cunoaşte atitudinea corectă a împăratului nostru față de padişah", a vorbit el moale, avea convingerea că a izbutit să-l lămurească pe Abdurrahim paşa, să-i înlăture bănuielile, să le adoarmă. Blândețea îi surâdea din colțurile ochilor: „Răuvoitorii din jurul nostru sunt tot mai mulți, se întrec care mai de care să scormonească minciuni, vor să răsfețe urechi potrivnice, să-i fericească pe cei care ne sunt duşmani. Bandele de tâlhari ale lui Ipsilanti-oglu şi Vladimirescu cer ajutorul statelor puternice, însă Austria nu va răspunde unor rugăminți viclene. Noi nu urmărim nici o tulburare a puterii otomane, doar că împăratul nostru este îngrijorat că faptele rele se petrec tocmai în vecinătatea sa. Noi toți aşteptăm ca înaltul Devlet, Poarta fericirii, să găsească puterea, să aducă liniştea în Principate, să-i răzbească pe duşmanii jafnici, să reaşeze tihna de dinainte. Mai mult chiar", a înclinat generalul Cervenka fruntea, a scuturat-o de câteva ori, câtva timp, mişcările ei au însoțit fiecare cuvânt „am primit ordine hotărâte să nu îngăduim peste granița noastră nici unul dintre tâlharii răzvrătiți, să nu le întindem nici o mână de ajutor oricât de mare ar fi disperarea lor, ci să ne grăbim să dăm puterii otomane ajutorul, dacă el va fi cerut".

„Am pornit liniştit”, am auzit iar glasul lui Abdurrahim, după vocea tânguitoare a generalului, pericolul nu exista, între țările noastre păsările puteau zbura fără griji, totul nu a fost decât o părere, pericolul închipuit, uităturile raitărilor priviri obişnuite de oşteni încercați cu toate dichisurile unor războaie grele. Iar dacă străzile erau mai pustii decât altădată, era pesemne pentru că autoritățile au fost silite să închidă granița, să fie mai severe cu faptele netrebnice ale unor tâlhari care ar dori să răzbată dincoace.

În barcă Abdurrahim a continuat să se mire cât de sperios este, cât de uşor îl spăimântă orice ştire sosită din Ruşava, când acolo domneşte, în odaia locuită de generalul Cervenka, mierea, un munte de dulceață. Vântul împingea acum vasul, vasul s-a prefăcut într-un fulg uşor, „Gorneacul”, vântul de sus îi scurta drumul, îl ducea lin, îl depunea prin propria osârdie pe țărmul insulei.

„Poate vei spune că am fost un ageamiu, că încrederea mea se naşte din orbire, dintr-o încredere prea mare, că nu am luat seama la faptele trecute ale austriecilor de care mi s-a mai povestit, le ştiu... căderea Ruşavei, adalâii o pomenesc în fiecare zi, nopțile de veghe sunt adumbrite întotdeauna de aripa vicleniei din dimineața aceea. Generalul Papila? Şi de el am aflat, a fost de nenumărate ori în ospeție la Chiosa Mustafa, bunicul tău, i-a înşelat vigilența, l-a uns cu prietenia sa ca apoi să lovească mişeleşte.”

L-am ascultat şi am simțit şfichiuiala unui bici. Veneticul îmi fura şi amintirile, îşi înfunda mâinile până la cot, le frământa cu degetele, cu unghiile sale, mi le înfățişa firesc, ca şi cum ar fi fost ale lui, de pe moşia sa.

„Căci ştirile sosite din Ruşava spuneau altceva, dezveleau că se fac pregătiri vrăjmaşe. Cei două sute de pedeştri nu s-au adăugat corpurilor de gardă, nu au întărit nici cordoanele de graniță, ba, mai mult, s-au ivit încă trei sute, şi călăreți fără număr, în afara soldaților care împânzesc Lugojul, Mehadia, toți au năpădit pământul, l-au răvăşit cu armurile lor, l-au brăzdat cu copitele cailor. Un aer viclean de înşelăciune răzbătea de dincolo, plesnea insula, scutura zidurile cetății, era ambițios şi perfid. Ca să înnegrim de supărare, de la începutul lunii sfinte a ramazanului, au năvălit în statele Austriei transfugii".

Paşa şi-a rostogolit ochii, apoi lumina lor s-a stins, şi-a apropiat pleoapele ca să înțeleg eu însemnătatea spuselor sale, să le apreciez cum se cuvine.

„Nu ne privesc pe noi toți fugarii, boierii şi boiernaşii adunați la Scaldele lui Hercules, nici meseriaşii, târgoveții, negustorii din Cerneți sau Craiova, ci rebeliştii greci... oamenii lui Ipsilanti-oglu, hainul, cei care au sângele otrăvit, au cerul gurii întunecat de ură, ar topi dintr-o suflare Dunărea să ajungă grabnic la noi, peste zidurile cetății. Unde sunt promisiunile generalului Cervenka? Amăgire!" şi-a rostogolit ochii Abdurrahim, a suflat greu,

adânc, era şi geamăt, era şi şuier. „Nu i-a aruncat în Valahia, să intre în săbiile ienicerilor, ale armatei întotdeauna glorioase, ale oştenilor noştri cu destinul victoriei în suflet. Rebeliştii sunt găzduiți în Banat, acolo spumegă în voie, pun la cale lovituri, bat din palme şi tropotesc, încing hore, îşi jelesc Moreea, îşi blestemă soarta de învinşi ai preaputernicei noastre armate, ne disprețuiesc, îi disprețuiesc şi pe valahii între care sunt siliți să se adăpostească, unii dintre ei tocmesc oşteni cu leafă prin târguri, cu şase sute de lei şi un armăsar focos pe deasupra, sunt lepădături care au jefuit şi au prădat Valahia fără să-şi ia pedeapsa, sunt netrebnici care au ținut-o în chiolhane din Odessa până în Târgovişte. Cum să răzbim din încurcătura asta?”

M-a privit lung, îmi acorda mai multă atenție decât până atunci, nu-şi îndrepta gândurile numai spre Ruşava, spre Cervenka, spre rebeliştii refugiați, era cu ochii îndreptați numai spre mine, aştepta, eram chemat aici, în fața măsuței sale apărută ca din pământ, adusă de o slugă costelivă dintr-un loc pe care nu am izbutit să-l stabilesc, eram acolo să dau un răspuns, pesemne un sfat, să desluşesc pe undeva, prin inima încurcăturilor vreo ieşire. Mârşavul se înşela. Un chip pe care nu poți să-l ierți niciodată doar pentru că există, acela nu te îndeamnă la vorbă. Iar încâlceala de fapte îmi era străină, despre rebelişti am auzit puține. Dintre toate spuse de Abdurrahim eu îl ştiam numai pe slugerul Theodor.

Descindea în insulă negru la chip, încrâncenat, vorbea rareori, dar atunci tăia, reteza, cuvintele lui spintecau. Venea la tatăl meu, se odihnea în „musafir odasâ”, din spatele uşii lui năvălea spre noi un val de aer rece, ghiceai că dincolo este un om care strânge pumnii, sau, alteori, se adăpostea în cealaltă casă a noastră, nelocuită, din cetate, o căscioară de cele mai multe ori pustie, pe care o numeau, Regep şi alții, casa lui Theodor. Despre războiul lui Theodor zvonurile pătrundeau rareori şi greu în spatele obloanelor, a zidurilor de piatră. Mai îngăima câte ceva Mahmud, sluga bătrână, aducea vorba câteodată Ismail aga, în puține cuvinte, nu socotea că faptele ar fi interesante pentru o soră îmbătrânită înainte de vreme, care nu mai aştepta de la viață decât să se desfete cu amintirile şi pentru un flăcău încă neştiutor, chiar dacă avea sângele lui Regep. Însă aici, în fața chipului ticălos al lui Abdurrahim socoteam că şi Theodor îmi aparține, a fost fratele de suflet al lui Regep, îşi aveau locul amândoi în aceeaşi cămăruță din inima mea, nu putea fi amestecat în lumea pe care Abdurrahim o întuneca, o murdărea cu cuvintele sale. Înțelegeam că dacă Theodor a pornit un război, faptele lui le continuau, prelungeau pe ale lui Regep, că sabia bărbatului încrâncenat găzduit în ostrov de atâtea ori era ținută de un pumn ca al lui Regep, că brațul lui era de fapt brațul tatălui meu. Şi la fel ochiul lui plin de ură, cuvintele poruncitoare şi tăioase, gândurile aspre.

„Nu ştim mai nimic”, a şuierat iarăşi Abdurrahim, glasul slab începea să i se adune şuvoi, prindea mai multă putere, puteam şi eu în sfârşit să pricep încotro se îndreaptă. „Când ne vor răzbi raitării austrieci? Când li se vor umfla piepturile de pofta războiului? Când îşi vor anina iar tunurile în coama Alionului, de dincolo, când le vor asmuți peste zidurile noastre ca în vremea lui Tahir paşa? Cum să aflu dacă faptele se vor petrece astfel sau nu?”

Abia atunci, pentru întâia oară, am luat aminte altfel la întrebarea lui. De ce paşa mă cerceta tocmai pe mine? Ce se năştea din spusele lui, ce răsărea din cuvintele lui? Din şuvoiul acela încă slab, ce abia prindea formă, din şarpele acela jilav ca şi pământul în care se ascundea? Ce anume din umbletul, din alunecarea şarpelui era îndreptată spre mine? El punea întrebări şi în acelaşi timp mă cerceta. Credea pesemne că o parte din fapte îmi sunt cunoscute, că în casa noastră mai intrau bărbați din vremea lui Regep, că soseau strecurându-se pe poteci tainice, pe sub fruntea adormită a străjilor? Că eu eram în măsură să-i răspund, câştigat de neliniştea sa şi de dragostea sa pentru ostrov, tulburat de amenințarea care împrejmuia insula, răzbit la rândul meu de spaima că libertatea noastră va fi pierdută?

„Până acum nu am prididdit. După ce tâlharii au spintecat în Valahia locuitori şi boieri şi au adunat mulțime mare de raiale necuvincioase puse pe răzmeriță, am

pregătit în ostrov tunuri şi oameni şi aştept înalta poruncă să pornesc cu ei în sprijinul sărmanilor speriați din Valahia. Oştenii mei aşteaptă, am o sută cincizeci de călăreți şi pedestraşi, aduşi de Ismail aga, bunul meu kethuda, trimis de mine în anumite locuri de dincolo de Dunăre pentru a-i aduna, sunt pregătiți să năvălească peste ape ori să moară aici apărând cetatea. Sunt vremuri grele, trebuie să dovedim înțelepciune, să ne îndreptăm ochii spre toate primejdiile. Negustorii creştini din Ada Kebir nu se mai pot plimba nestânjeniți. I-am poruncit kethudei să fie cu privirile treze, să nu scape nici o mişcare, să întindă o plasă deasă prin ostrov, în care să cadă orice mârşăvie ar fi pusă la cale. Unii ne sunt prieteni, alții sunt mânați doar de câştiguri grase, mulți dintre ei pot să fie spioni de-ai Austriei sau de-ai lepădăturilor din Moreea. Ca să-i putem urmări în voie, să nu ne scape nici un gest, nici o mişcare de-a lor, să-i putem cerceta chiar de sus, de pe cetate, să nu se ascundă nici în cea mai deasă umbră a zidurilor, le-am poruncit să-şi schimbe hainele de postav, să îmbrace în locul lor aba albă, pe creştetul capului să poarte căciuli albe, iar negustorii străini, cei care sunt prieteni, să îmbrace iminei negri. Uită-te în jurul tău prin ostrov, nu îți scapă nici unul dintre străini, dacă ai uitat de primejdie, hainele lor preschimbate ți-o reamintesc. Însă nu am făcut totul, asta nu este totul", a mormăit Abdurrahim, „vremurile adună mari năpaste. Dacă soarta ne este potrivnică nu ne ajung o sută cincizeci de ostaşi, poate nici o mie. Dacă

ne este scris să pierim de sabia raitărilor, sau de tunurile lor, o să fie întocmai, chiar dacă ridicăm o platoşă în jurul insulei şi chiar dacă ne ascundem în fundul țarinei din ostrov, în cele mai adânci catacombe. Şi acolo ne ajunge jungherul grecilor răzbunători. Aş vrea însă să cunosc soarta cu un ceas mai devreme", a lungit Abdurrahim ultimele cuvinte, iar eu am desluşit în ele pentru întâia oară o viclenie de animal hăituit, încercuit de duşmani. Fiecare adalâu credea că soarta era hotărâtă fiecăruia cu mii de ani înainte de facerea lumii, nimeni nu o putea schimba în chip obişnuit, însă pe el îl interesau faptele cu un ceas mai devreme. Lepădătura înțelegea viața. Destinul? Mai puteam aştepta, se va împlini odată şi odată, dar vrăjmaşii erau aproape, la doi paşi, năvala lor peste ostrov se pregătea şi apărarea cetății, a libertății ei, nu putea fi amânată, lăsată pe seama sorții.

„Cineva trebuie să pătrundă prin norul care ne înconjoară", s-au apropiat cuvintele lui Abdurrahim încet de mine, m-au fixat mai cu luare aminte. „Cineva trebuie să caute prin cotloanele Ruşavei, să se lămurească, să întrebe, să-l descoase şi pe generalul de brigadă Cervenka şi pe negustorii care ştiu totul de la cei de o seamă cu ei. Să destindă între refugiații din Valahia, să afle dacă criminalii greci sunt sau nu aproape de inima lor, a valahilor, care s-au ridicat împotriva fanarioților".

Îi dădeau ghes o mulțime de întrebări, vroia să le afle pe toate, să priceapă ce se petrece chiar şi dintr-un gest, dintr-o mână ridicată a lehamite. Vroia pesemne ca tocmai

eu să fiu acela care să pornească la drum, să destindă pe străzile Ruşavei, în faţa generalului, a negustorilor, a lui Ghiţă Opran, bancherul, comerciantul, armatorul, a lui Nicolau Răducanu, prietenul de suflet al slugerului, a lui Fota Popovici, a lui Papanicolau Mămăligaşu, fiul, a lui Ion Ţenovici, ei ştiau mai totul, lor nu le-a scăpat nimic, erau la curent cu faptele slugerului Theodor, îi cunoşteau fiecare pas, fiecare mişcare, primeau de la el mesaje, veşti cu duiumul, erau prietenii lui, simţeau, gândeau la fel, împreună au pus la cale multe, ei erau cei care urmăreau mai bine decât Cervenka toate mişcările netoţilor de greci, cei care intră în orice ţară ca la ei acasă, se înfundă în bănetul furat de la pământeni, îşi îndreaptă corăbiile cu mărfuri spre orice port, şi ei pot să spună, dacă vor, care este adevărul, unde este slugerul, dacă mai trăieşte sau nu, dacă este într-adevăr plecat în Rusia cum sună unele zvonuri sau este răpus de neamul parşiv al lui Ipsilanti-oglu, nepotul prinţului ciung. Între Theodor şi negustorii din Ruşava era o prietenie la toartă, împreună au adunat banii pentru răzmeriţă, împreună s-au sfătuit, împreună au ţintit distrugerea grecilor din Fanar, a lichelelor de dregători veniţi din insule, din Moreea, din Peloponez, căftăniţi pe bani. La ei zac, stau ascunse secretele, în casele lor se cunosc tainele lumii, ei le împărtăşesc numai prietenilor.

Fiul lui Regep, se gândea Abdurrahim, este tot fiul lui Regep, vechiul lor tovarăş. Împreună au purtat mărfuri pe Dunăre, în bună înţelegere cu ei le-au trecut pe sub nasul

adormit al grențerilor, prin Cazane sau prin trecătorile munților Mehadiei, ca să le vândă în Austria, împreună au adunat mărfurile în groapa cea mare, neagră, prăpăstioasă din fundul peşterii Ponicova, ca să le treacă, apoi, prin întunericul nopții până în Sârbia de dincolo de ape la rebeliştii lui Caragheorghe.

„Căci ştiu eu ce ştiu", zicea paşa, „Regep cu o mână a luat, cu cealaltă mână a dat, cu un ochi i-a dojenit pe sârbi, cu celălalt le-a zâmbit, l-a înşelat pe marele vizir, a înşelat şi puterea otomană, a slujit-o, dar i-a slujit şi pe alții, pe valahi chiar, sau mai ales pe valahi. În fața ta negustorii din Ruşava o să-şi deschidă inimile, să te ajute să descâlceşti faptele, toate le vei cunoaşte, chiar şi ce se petrece în Cerneți sau la Tismana, ce face Papa, fratele lui Theodor cu cei trei mii de panduri în Tismana, în Târgu-Jiu, cine sunt cei care ne-au atacat dinspre Cerneți, de la miazănoapte, panduri sau lichele de grecotei, dacă Ghiță Haiducul este sau nu omul slugerului, câți duşmani sau prieteni avem printre boierii de la Scaldele Mehadiei, cum şi cât de tare fierb împotriva noastră, cât de tare i-a lovit Theodor, dacă le-a venit de hac slugerul sau nu, dacă i-a răzbit aşa cum mi-a povestit chiar mie că va face, aici, pe acest covor, într-o seară, după cum suna şi armahzarul lui trimis prin mine la Poarta fericirii, după cum au grăit olăcarii trimişi în numele lui la Înaltul Devlet de negustorii din Ruşava, din Hirşava — cum îi zicem noi. Noi am fost încredințați de cauza dreaptă a slugerului Theodor, aşa i-am scris şi lui Derviş Mustafa

paşa, muhavâzul Vidinului, la fel marelui vizir, că Theodor vrea să scuture Valahia de roiurile de viespi otrăvite pe care şi noi am dori să le vedem pierind în fundul pământului. Împotriva lor a clocotit la timpul său şi tatăl tău Regep paşa, şi negustorii din Ruşava, duşmani de-ai lor ca mai toți negustorii cinstiți. Ei te vor îmbrățişa, îți vor spune...”

Iar el, Abdurrahim, avea să mă aşeze pe mine sus, în scaunul înaltei dregătorii unde socotea de pe acum că-mi este locul.

Avea nevoie, se vede, de ajutorul meu, de al lui Regep, aşa cum putea Regep după şapte ani să-i dea, îl silea să-i întindă din mormântul său necunoscut o mână.

„Iar sângele nostru, al meu, al tău şi al lui Regep se vor uni, vom ridica stăvilarul dintre noi, vom surpa malurile care despart cele două râuri, valurile purpurii, sângele, se vor alătura, vor răzbi împreună, vor fi numai tunet, vor potopi toate împrejurimile”. Paşa s-a încălzit, cuvintele îi curgeau mai repede, se înfierbântase, pe frunte i s-au ivit pete stacojii, broboanele de sudoare erau şi ele fierbinți, abureau, ochii îi erau împăienjeniți, în albul ochilor îi plesneau vinişoare roşii. Se foia, se mişca în stânga şi în dreapta, se răsucea în loc, îl strângea şi brâul, părea gata să plesnească.

„Fata mea, Emine, fructul dragostei mele”, vocea i s-a subțiat, a tremurat, era moale, susura. „Am să ți-o dau ție, ultimul dintre Regepi, vei fi fericit cu ea”, a mai îngăimat

el, apoi a tăcut, s-a surpat, era ca un mal înalt de pământ, cu apele la poale, zănatice, l-au sfărâmat, a căzut, s-a prăbuşit felii în adâncuri.

Nu mai aveam ce să vorbim; eu, Rifat, fiul lui Regep, m-am întors, am pornit spre uşă, m-am răsucit odată cu scara de fier care cobora de la catul de sus, am ieşit fără să întorc capul, fără să fiu chemat, am păşit printre adalâii speriați, printre negustori cu turban, cu iminei negri sau căciuli albe, după cum a fost porunca paşei, fricosul. Acum, însă, parcă vedeam şi eu insula altfel, chircită în dosul propriilor ziduri, aşezată pe vine, tupilată, tremurând de teama ghiulelelor care îi puteau reteza fruntea, de spaima revoluției lui Theodor. În ochii adalâilor răsăreau umbre, se răsfrângeau lumini, jucau agitate, se roteau neastâmpărate, se împleticeau în umbletul lor. Insula scâncea, se perpelea, zidurile se clătinau de temeri, când intrau în casă adalâii, am văzut, trăgeau deîndată obloanele de lemn, se închideau bine, se zăvorau. Oamenii pesemne ieşeau numai dacă aveau treburi importante, care nu cunoşteau zăbavă, aproape alergau, se împleticeau de nevoia de a le încheia grabnic şi de a se adăposti în cea mai dosnică încăpere. De copii nici gând, vara scânteia în toate valurile, străluceau toate fețele Dunării, împânzeau şi cerul de lumini, era mai albastră decât oricând altădată, cele două, apele şi bolta, se răsfățau una în cealaltă.

„Avem nevoie de un imbrohor[11] dibaci, ah, sângele tău este al aceluia care a ştiut să fie prietenul celor din jur, din Ruşava, din Cerneți, al celui ascultat de vodă, de marele vizir, iubit de slugerul Theodor, de comandantul austriac, baronul Duca, şi el cu sânge valah, de toți care cutreierau malurile fluviului, de țăranii din Dubova aduşi de el tocmai din Valahia, da, nu ştiu încă ce ai moştenit de la Regep, dar trebuie să fie destul ca să afli pericolele care se împotrivesc ostrovului. O să te ajute unchiul tău Ismail aga să ieşi dintre zidurile casei lui Ismail Boşneag, să urci într-o oraniță[12] împodobită, semn al puterii otomane, cu steagul islamului în vârf, să treci Dunărea până la cheiul Ruşavei... peste două, peste trei zile, să îmbraci haine alese, de trimis al Ada Kebirului, să înfrunți vicleniile Austriei... să cercetezi cu luare-aminte ochii şi vorbele negustorilor din Ruşava, ale grecilor lacomi de sânge şi de averi, ale pandurilor şi boierilor din Valahia rămaşi fără Theodor...”

Şi fata, Emine, şi ea avea să mă aştepte pesemne, apoi Durduca avea să-i calce pragul să o vadă, după cum se obişnuia, dacă este frumoasă, dacă se potriveşte unui fiu de paşă dispărut, plecat dintre noi pe nepusă masă...

M-am gândit pe drum la Abdurrahim şi planurile sale, la revoluția lui Theodor, bărbatul tăcut, înnegurat, din casa tatălui meu Regep, omul care răsturna rânduielile politice, la jafnicii, netrebnicii lui Ipsilanti-oglu.

---

11 Persoană trimisă de sultan în țările române cu înalte misiuni politice.
12 Luntre pescărească cu fundul lat.

Am ajuns astfel în cerdacul casei, apoi pe treptele de lemn în coridorul întunecos, prin noaptea spăimoasă care se revărsa din celălalt capăt al lui, unde mi s-a părut pentru întâia oară că locuința aceasta moştenită de la bunicul meu este singurul locşor însemnat din ostrov, unde poți să-ți ascunzi neliniştile. Deodată casa s-a făcut mică, s-a strâns în jurul ei ca un om în manta ferindu-se de ploaie, a devenit dintr-o dată un morman de cârpe, iar eu am ieşit dintre zidurile ei, m-am întins peste acoperişul de țiglă roşie, asemănător cu cel al hanului lui Boşneag. Ieşeam ca dintr-un butoi, spărgeam cepul, doagele, eram un vifor, gata să încingă cerul şi zările, să spargă munții, să dărâme casa în care se adăpostea pe nedrept Abdurrahim, să-l calce în picioare pe cel care se împăuna muhavâz al Ada Kebirului, să se năpustească ca un uragan, mai dihai decât Coşava, peste străzile Ruşavei, să trântească, să facă una cu pământul soldații blestemați ai Austriei, să ridice într-o trâmbă până la cer apele fierbinți ale Mehadiei. Abia după ce am deschis uşa odăii mele am coborât pe pământ. Totul a fost ca un vis, o închipuire. Kâlâci Baba, pustnicul, dervişul nepăsător, ar fi citit în închipuirea mea o nădejde. Poate că, ar fi zis el, este datorată lui Abdurrahim, misiei la care mă îndemna paşa, stăpânul pe care altfel nu aveam să-l iert niciodată şi dorinței mele nedesluşite de a ieşi dinăuntrul meu, de a mă răsfrânge în lucrurile şi în sufletele din jur, în chipul, în înfățişarea oamenilor, în voința lor. În întunericul dinăuntrul odăii mele m-am dumirit că mai trebuia să aştept.

Lui Abdurrahim, mă gândeam, aveam să-i trimit vorbă prin Mahmud că slujba cerută nu poate fi îndeplinită, că nu eram pregătit să trec apele şi cu totul neinstruit să port o discuție folositoare cu negustorii Ruşavei. Refuzul va fi însă un prilej să-l înfrunt. Tocmai născoceam în mintea mea cele mai potrivite cuvinte, când s-a deschis uşa, Mahmud mi-a strigat cu îndrăzneală „a venit un creştin", eu m-am apropiat de fereastră, am deschis-o, eram curios să-l văd bine, am tras c-un zăngănit şi obloanele, am lăsat lumina zilei să intre, să taie întunericul, când s-au petrecut două fapte deodată. L-am zărit aşezat pe marginea patului meu pe Ismail aga, râzând larg, gura i se lungise de la o ureche la alta, îi tăia chipul, iar prin uşa deschisă a intrat creştinul.

Sunt clipe care ne descumpănesc, ne leagă tălpile de duşumele, plutim, ne desprindem de toate, de noi, ne răsucim prin aer, pereții dispar, se apropie, tavanul se lipeşte de cer, apoi se năpusteşte asupra noastră. Ismail râdea, m-a luat pe neaşteptate. Atât de nesigur am fost pe picioarele mele încât abia am luat aminte la uşa deschisă, la vocea lui Mahmud, la uşa deschisă din nou şi apoi la omul de statură potrivită, bine clădit în mijlocul odăii, cu privirile negre, întunecate, ostenite, nesigure şi, în acelaşi timp, cercetătoare, sfredelitoare, pe deasupra unei mustăți îngrijite. Străinul a vorbit primul, Ismail aga n-a catadicsit să îngaime ceva, să-l întrebe, eu nici pe atât.

— M-a trimis aici la luminăția ta un pustnic din țărmul insulei.

După ocheada măruntă şi iute pe care i-a aruncat-o, pricepea că are în față un om sucit, însă el vroia să-mi vorbească mie şi spre mine s-a întors cu toată fața. Chipul îi era cenuşiu, vârsta, dar mai ales oboseala i se arătau adânc în obraji, pe frunte. Din întunecimea ochilor însă îi răsărea o hotărâre, se vedea că este a lui, a adus-o de undeva de departe, trebuia să răzbată şi va răzbate.

— Sunt rebelist de-al slugerului Theodor, a zis rece, ca un tăiş de sabie, ca un sclipăt. Peste odaie, în noi, în mine şi Ismail, s-a lăsat o linişte adâncă.

Şi s-a apucat să ne povestească. Dorea să zică totul. Fără să scape vreun amănunt. Uneori s-a mai încâlcit în hățişul faptelor, s-a poticnit, a luat-o de la capăt. S-a întors ca să facă lumină, a avut pe alocuri şovăieli, multe din spusele lui au fost doar presupuneri, locurile acelea rămâneau umbrite. Era din Dubova, la mai puțin de o goană de cal de Ruşava în susul Dunării, la poalele stâncilor de la Inlik, ale Cazanelor cum le-am spus noi. Satul a fost potrivit acolo, în singurul loc unde albia apelor se lățeşte, stâncile dispar, rămâne în loc un golf, o curbură a Dunării, lată, încăpătoare pentru sute de ceamuri, şeici şi oranițe, loc ferit de furtuni, bătut de vânturi calde, în marginea unei păduri dese, sănătoase, întinsă până departe spre muntele Svinecea. Acolo stâncile se sparg, şirul

lor se întrerupe, apare în locul cel mai fioros, neprimitor, o mare de verdeață, pădurea îşi strecoară printre pietre un braț vârtos. „Acolo, pe moşia sa, ne-a aşezat Regep paşa”. I-a luat din Valahia Mică, tot satul, de la miază-noapte, de la munte, i-a trecut prin poarta Ruşavei, i-a purtat în lungul malului, peste primele stânci ale Cazanelor, i-a lăsat în spărtura zidului pietros, la marginea pădurii care cobora spre ape.

„Când s-ajungi acolo, la marginea apelor, cu stâncile înalte în fața şi în spatele tău, în dreapta pădurea urcând spre culmile depărtate, în stânga Dunărea, o oglindă lină în curbura albiei, suflarea ți se opreşte, cerul îți săgetează inima, te pironeşte locului. Şi eram flăcău în puteri, ditamai vlăjganul când am ajuns întâia oară acolo. Cutreieram pădurea, vatra satului, acolo s-au aşezat de altfel casele. Urcam sus, tot mai sus, pe creasta dreaptă a stâncilor, deasupra Dunării şi chiar deasupra satului care creştea în fiecare zi, doar să-mi bucur ochiul de lumină, să simt bătaia palelor de vânt, să ascult tunetul şuvoiului de aer, tăria lui. Mai târziu am fost atras, luat pe sus, dus de subsuori, băteam potecile până în buza stâncii, parcă fără voia mea mă legănam printre copacii drepți, apoi pe deasupra lor, pe deasupra ierburilor, mă desfăşuram larg, cuprindeam întregul platou. Ca o pasăre cu aripi fără capăt mă aninam între felia de piatră albicioasă de la picioarele mele până dincolo, pe celălalt mal şi el la fel de înalt şi de stâncos. Coboram, nu eu, ceva

din mine, eu şi totuşi nu eram eu, până în şuvoiul de apă din fundul prăpastiei, în Dunăre, călcam vârtejurile din ape, săream dintr-un colț ascuțit în altul. Ceea ce simțeam era nou, diferit, nemaiîntâlnit, neştiut în bordeiul din vechiul sat, lângă vatra afumată, sub coşul larg, mai lat decât un stat de om. Eram neînvățat cu un simțământ atât de nou, care nu numai că răscolea, tulbura, fremăta înăuntrul meu, dar se oglindea în stâncile din jur, peste pădurea de dincolo de platou, peste satul de la poale, peste valurile de jos, chiar în mine se năştea o pădure, era răvăşită de vântul din zare, îşi scutura crengile, se zbătea asupra mea, mă lovea apoi, se rostogolea afară, ieşea fremătând, se năpustea, se revărsa peste toate lucrurile luminate de soare, le potopea, se strecura printre stânci şerpeşte, eram chiar eu cu ele, erau parcă brațele mele, mii de palme, de degete, de ochi, le cuprindeam şi mă cuprindeau şi ele, mă topeam de fierbințeala soarelui, a pietrelor încinse, mă răcoream în bătaia aerului.

Abia după ce m-am călugărit la Tismana, un bătrân înțelept mi-a spus că acesta este simțământul de slobozenie, aşa apare la început, mai târziu devine boală, roade pe dinăuntru, dezgroapă dorințele, le aruncă pe drumuri şi ele hălăduiesc. Acesta e doar începutul, a zis el, mai târziu o să afli mai multe, nimeni nu le poate da de rost mai bine decât tine, nimeni nu te poate învăța, nu poți afla din gura altora ce este ea, slobozenia şi nici unde ai să o găseşti... Aşa am pornit spre miază-zi... Îmi căutam soarta? Cine mai ştie...”

Ismail aga îl asculta încruntat, un kethuda al muhavâzului avea fără îndoială altceva mai bun decât să asculte poliloghia unui păgân îmbrăcat ca un negustor răpănos, cu haine de împrumut, se vede, înveşmântat astfel poate chiar de Kâlâci Baba, să ascundă lumii că este pandur. Dar i-a dat şi o căciulă albă, după cum era porunca în ostrov, ca să nu-i dea kethudei prilej de gâlceavă, ceea ce însemna că dervişul pustnic nu dorea să aducă între zidurile de piatră ale casei bătrânului Boşneag cearta, ci altceva.

I-am cerut să se apropie, era aproape o rugăminte, aveam poate vocea mai tânguitoare decât ar fi trebuit, căci Ismail s-a întors spre mine încruntat şi mirat în acelaşi timp. Mahmud a adus din camera cealaltă, prin uşa din dreapta, o măsuță arămie, rotundă, şi ea veche, întotdeauna am bănuit că era de la hanul lui Boşneag.

Pandurul s-a aşezat, şi-a adunat picioarele sub el, era hotărât să stea în voie, să-şi adune gândurile, să se convingă de ceva, să răzbată peste neîncrederea noastră. Ne-am întins şi noi alături, chiar şi Ismail a coborât cu picioarele sub el, s-a aplecat c-un geamăt, a amânat pentru altă dată discuția cu mine despre plecarea la Ruşava, era învins de o datorie pe care o avea orice adalâu, de a primi în casă orice oaspete, de orice neam, de a-l găzdui într-o „musafir odasâ”, de a-l ospăta. Odată aşezat, ascultai povestea străinului, indiferent ce ar fi fost ea, o mărturisire, o cerere de găzduire sau de ajutor, o poveste oarecare

de drumeț. Căci, la urma urmei, putea să fie doar atât, o snoavă de drumeț... Mahmud ne-a îmbiat pe dată la vorbă, a umplut odaia cu aburul cafelelor, fierte în apa proaspătă adusă în zori de la un izvor din Vodița valahă, din boabe încercate dinainte dacă ard cu flacără albăstruie, dacă sunt sau nu cele mai potrivite pentru o masă simandicoasă. Printre ceşti a aşezat smochine, sugiuc aburind, şerbeturi, tutun de Macedonia, păstrat de la răzmerița lui Caragheorghe. Soarele bătea acum în pervazul ferestrei, trecea fierbinte printre crengile caişilor altoiți pe tulpină de corcoduş, l-a silit pe Mahmud să fie grijuliu, să apropie obloanele puțin, cât să oprească pripeala soarelui.

— Cum ai ajuns în vâltoarea răzmeriței? l-a întrebat Ismail odată aşezat, vroia să dovedească în casa tatălui său că e primitor şi să afle câte ceva, să sature curiozitatea lui Abdurrahim.

— Drumul acela, a zis străinul sorbind cafeaua, se vedea că era obişnuit cu fierbințeala ei, de la drumul acela în căutarea sorții mele, sau poate în căutarea mea, un drum lung, cale lungă, bătută cu pasul, cu o desagă în spate, de om simplu, nevoiaş.

Căuta ceva, nu ştia nici el prea bine ce anume, ceva care să-l limpezească, să-i desluşească toate simțămintele, din care el era prea plin, se uita la ele ca la o lădiță burduşită cu alese comori, dar ce folos!? De unde să afle ce

s-a petrecut cu el în Dubova? De ce într-o bună zi i s-a stins, a pierit simțământul încercat sus, pe coama stâncilor, în vârful stâncilor Inlikului? Regep a adus satul din Valahia Mică, mai erau şi alte sate de acolo, de la poalele munților de la miazănoapte, din Karaiflak, țara valahilor, a românilor oacheşi, se deosebeau oarecum de oamenii locului, de pământenii din Posada apelor, nu mult, câteva cuvintele rostite altfel, un fleac, poate şi câteva suduieli mai repezite şi o poreclă, desigur. Ei erau „bufeni" aşa li se spunea în gura mare, mai mult prieteneşte, mai mult râzând, bufenii erau țăranii aduşi de dincolo de Ruşava, frați de-ai lor „sângele e sânge, al valahilor curge la fel de repede, este la fel de fierbinte, indiferent de unde vin ei, din Banat sau Valahia Mică, dintr-o parte sau alta a Ruşavei", a adăugat răbelistul pe un ton hotărât, se vede că acest fapt l-a susținut nu o dată, poate chiar în gura mare, cu mândrie, cu nervul luptei, al ascuțimii de sabie în vorbe, cu gura coclită de sângele curs pentru adevărul lor.

— Deci, zicea el, întrucât eram şi noi valahi ca şi ceilalți din trecătoarea apelor, trebuia să ne supunem aceloraşi ordine. Şi austriecii nu au stat la îndoială, ne-au chemat la arme, nu se putea ca satul nostru să rămână nemilitarizat, să nu intre şi el cu toți bărbații, cu mic, cu mare, cu toate gospodăriile noastre, cu brânza şi vitele, oile, în regimentul grăniceresc, ca întreaga suflare de la Sebeş la Svinița, din munții de dincolo de Scaldele lui Hercules

până la stânca Grebenului de granit purpuriu din cataractele de lângă Svinița. Regep ne-a adus, pădurea era moşia lui, cumpărată în piaştri, o ținea cu acte date de stăpânirea austriacă, doar ea se afla pe pământul cucerit de statele Austriei, iar noi de acum eram locuitori ai ei ca şi cei din satele apropiate. Ticăloşia ne-a izbit ca aripa rece a unui ger, care usucă smochinii, taie sufletul viței de vie, un frig care năpădeşte o dată la o mie de ani trecătoarea apelor. L-au adus raitării, au intrat în sat dinspre Ruşava în amurgul unei zile, au venit în şir, călare, le trosneau armele, zăngăneau armurile, săbiile, au ridicat în copitele cailor colbul drumului, apoi cel ai uliței, un nor de praf care s-a desprins din țarină, a pornit trist spre țărm, s-a risipit peste valuri. Din clipa aceea simțământul acela al meu a dispărut, am uitat de el, doar amintirea lui, şi ea ştirbă, a mai trecut pe lângă mine, neputincioasă. Să scoți securile, coasele, să-i înfrunți, era prea târziu, nici gând, erau şi puternici şi să te plângi lui Regep, nici pe atât, nu avea nici un drept, nu era la el acasă, în ostrov, nu îndrăznea să se amestece. Raitării erau puşi pe fapte mari, ne-ar fi stârpit pe toți dacă ne împotriveam, i-ar fi trimis pe cei rămaşi în mlaştinile Banatului, li s-au mai întâmplat şi altora, găseau ei ac de cojocul fiecăruia. Eu însă nu am vrut să mă vând prea uşor, să mă las încins de sabia unor străini, să asud în cordoanele de graniță, opt sau zece zile, să ghiorțăi prin ploaie, vânt, frig, fasole fiartă pe apucate.

Pandurul vorbea înfierbântat, în cuvinte care ardeau, venea de la drum primejdios, pesemne de ani de zile era înconjurat de pericole, militarizarea Dubovei nu a fost decât începutul, şi acum, dintr-o dată, în liniştea unei case din ostrov avea prilejul să lase cu îngăduința noastră şuvoiul adunat să răbufnească. Eu înclinam fruntea, îl îndemnam, vroiam să aflu cum au trăit altădată țăranii din posadă, şi mai era ceva, cât timp povestea el, întârziam discuția cu Ismail aga, se pare trimis aici de Abdurrahim, dornic să plec peste ape la Ruşava.

— Puține se mai puteau face, dar nimeni nu a stat cu mâinile în sân. Oamenii s-au încruntat, au asmuțit câinii, au strâns pumnii, au pornit la drum noaptea, cu mic cu mare, cu carul cu boi, căruțe, cu toată gospodăria în spate, au luat-o spre creasta dealului din zare, cel împădurit, s-au ascuns acolo, a fost mai bine decât în uniforma de grențer, decât în cordoanele de graniță, decât în case ridicate după regulamentele militare. În viața noastră paşnică din sat şi din pădurea lui Regep intra războiul cu întregul cârd de nefericiri, pe ulițe veneau trupe, se auzeau comenzi militare, pe sub geamuri tropoteau cizme, liniştea era şi ea la cheremul ordinelor militare. Să luăm iarbă şi puşti, să ne aținem la o graniță, care nu însemna nimic, nu-i găseam rostul, ba, dacă avea vreunul acolo, era de a ne despărți ca un zid de frații de dincolo, din Valahia Mică. Pe netezimea

de pe creasta Cazanelor nu am urcat din seara aceea, când am încercat, doi raitări m-au prăvălit în drum, m-au alungat cu strigăte guturale, neînțelese, cu pumnii au sfărâmat — asta doreau pesemne — acel simțământ, între mine şi ei se căsca o prăpastie prea adâncă, nu îi mai puteam ierta, între grențeri nu mi-aş fi găsit locul niciodată. Mi-am ras părul în dimineața următoare, capul mi-a devenit luciu, să nu-mi aşeze nimeni niciodată pe frunte peruca pomădată. M-au zărit prin curte a doua zi de dimineață, nu era greu, se vedea uşor peste parii gardului, au sărit peste uluci, m-au tăvălit între pietrele rotunde care pavau ograda, culese de pe malul Dunării, mi-au închis ochii cu vânătăi. Noaptea am fugit din sat prin beznă, am scuipat în urma mea întunericul şi lepădăturile, pe mine nu vor avea niciodată prilejul să pună şaua, să mă înghiontească, să mă urmărească de la privată în odaie, să-mi îngrădească ograda cu un zid de pe care ei, cocoțați, să-mi comande toate mişcările. Fapta mea era de o neasemuită blândețe. Pe cei care meritau să fie spintecați, bătuți cu pietre, ofițerii care şicanau, brăzdau satul cu strigăte ascuțite, poruncitoare, poate comenzi, ordine, ostaşii greoi, animale neomenoase, îi lăsam în plata domnului, nepedepsiți. În mânăstirea Tismana însă, nu mi-am găsit locul, liniştea din jur pentru mine nu era linişte, nu era chip de trăit, dincolo de zidurile ei se desfăşura altceva mai plin, mai bogat, acolo fremătau pădurile, se mişcau în valuri apele, trăiau oameni...

Pandurul şuiera, ochii i s-au asprit, ne dojenea parcă şi pe noi cei de față.

— „Pesemne că vrei să trăieşti mai slobod”, m-a mustrat un bătrân, „du-te în bejenie, fiule, caută-ți soarta, dacă aici nu găseşti ce îți este scris să găseşti, ai să găseşti în lumea largă, norocul sau nenorocul te ajung din urmă...” Bătrânul era şi el acolo la Tismana, mă descosea cu uităturile sale ascuțite, ştia pesemne multe despre oameni şi păsurile lor, cunoştea cât de parşivi sau minunați sunt ei, ce focuri cumplite le ard în suflet şi prin măruntaie. „Începutul de slobozenie l-ai simțit pe muntele stâncos de acasă, dar ai cale lungă până ai s-o găseşti, slobozenia, libertatea şi o să te bucuri de ea... Până acolo mai sunt multe popasuri, multe trepte de urcat, iar sus, nu. În nici un caz nu este o peşteră în care să te ascunzi..., nici băşică de bou să pluteşti în ea... ci altceva, poate suferință, poate moarte, poate o greutate care striveşte, cine să le ştie atât de bine pe toate?”

Cum a ajuns în Rusciuc nu ne-a spus. Avea o desagă în spate şi atât, era pe una din ulițele oraşului. Poate că există în viața lui o anumită ordine a faptelor, una dintre ele a silit-o pe cealaltă, următoarea, să se petreacă. Poate l-a adus doar întâmplarea la Giurgiu şi a văzut de dincoace, de pe țărmul din fața oraşului malul înalt, înseninat de minaretele albe, curioase, ele veneau dintr-o lume necunoscută. Trăieşti o anumită înfrigurare în fața unei uşi închise, nici nu te gândeşti bine, nu-ți închipui nimic, simți o dorință puternică, te îmboldeşte, te împinge, întinzi

mâna fără voia ta. El ne-a povestit doar că se afla pe străzile Rusciucului. De la bătrânul din Tismana a răsărit aici, printre dughene, pe străduțe poate strâmte, pline de vânzoleala mulțimilor, năucit de strigătele negustorilor, îmbiat de alții cu mărfuri alese, îmbrâncit, uneori călcat de precupeții grăbiți. Nu ne-a dat nici un amănunt, de parcă nu aveau rost şi ne-am dat seama că el nu povestea, ci doar descria momentele, ne lăsa nouă grija să le legăm, să le anin㎃m unul în urma celuilalt, să chibzuim singuri, să-i găsim locul. La Tismana a căutat liniştea furată, risipită neomeneşte de raitării austrieci. A căutat acolo şi simțământul încercat pe culmea stâncii din Cazane, nu l-a găsit şi a pornit în lumea largă să-l regăsească? Apoi s-a lăsat în voia drumului, să-l poarte el nestânjenit? Soarta, dacă exista, se va împlini singură? Sau, poate că s-a gândit el, soarta nu există în altă parte decât în noi înşine, şi atunci paşii îl vor duce chiar acolo unde trebuie să-l ducă!

— În Rusciuc, pe o străduță, în grămădeala lumii, m-a lovit un roib, m-a împins de fapt cineva din spate, s-a ițit spre mine, m-a prăvălit, nu am avut vreme să văd cine este acela şi de ce o face, când am deschis ochii eram întins pe o saltea, zăceam se vede de multă vreme, oasele mă dureau, lumina a încăput greu în ochii mei.

Apoi, s-a oprit. A mai sorbit o dată cafeaua, părea ultima picătură. Nu a cules însă nimic din gustarea de pe masă, ci a împins peste capetele noastre un nor de fum.

— E din vremurile bune tutunul. Ismail Boşneag, tatăl meu, îl avea de la târgul din Uzunovo, era un bâlci mare, spre miazăzi, coborau în fiecare an negustorii noştri până acolo, şi Ismail aga, cu palma, a tăiat aerul spre munții din spatele casei.

— Caii i-am văzut bine, de departe, i-am urmărit cum se apropie, nu am scăpat din ochi călăreții, nici fata din fruntea convoiului, sălta în şa, se uita înainte, țintă, dar cum că m-am aflat în fața cailor de la bun început, fata şi-a îndreptat ochii spre mine. Cei din jurul meu s-au ploconit, erau cu ochii în pământ, între ei numai eu stam drept, nemişcat, mă holbam pesemne, înmărmurit, eram atât de neclintit încât fata, chiar fără să vrea, şi-a îndreptat ochii spre mine. Însă nu era o uitătură piezişă, pe cât era fata de acoperită, ascunsă de voaluri până sub ochi, pe atât era de cercetătoare.

A fost tulburat, se vedea bine, descoperea o altă lume, negândită vreodată. După simțământul trăit deasupra Cazanelor, raitării năpustiți asupra Dubovei şi intrarea silită a satului în regimentul de graniță, în Rusciuc se desfăşura al treilea moment. Bănuiam însă că bărbatul de la masa noastră îl ocolea cu bună ştiință, îl socotea neînsemnat sau nu vroia să se piardă în altfel de mărturisiri, pesemne că aici de față cu noi nu îşi descărca bocceaua întreagă. De cele mai multe ori ştim dinainte că ni se va întâmpla ceva, păşim năuci, aşteptăm ca după fiecare colț să apară ceva ... El de ce să fi cercetat

altfel străduțele Rusciucului, mai ales că era plecat în lume să caute, să întoarcă pe dos toate cotloanele, să sfredelească oamenii, să smulgă vieții ceea ce îi era lui destinat? Dacă este aşa, atunci pandurul a găsit ceea ce a căutat. Deasupra mulțimii a plutit un grup de călăreți, în fruntea lor a fost fata, o siluetă subțire, care, deşi acoperită, îl privea ca şi cum întâlnirea lor aici ar fi dinainte hotărâtă. Ca să se vadă, să înțeleagă şi unul şi celălalt, că drumurile lor se apropie. Este lesne de înțeles de ce, când bărbatul s-a prăvălit, fata a poruncit să fie dus la ei acasă, în odaia oaspeților, unde s-a trezit el, pe o saltea. Că era un creştin? Nici o grijă, ospeția mahomedană primea orice musafir, de orice neam, nu îl întreba nimeni încotro îi este drumul. Se ospăta liniştit, fără cugetul încărcat, odaia îl aştepta, camerele ospitaliere aveau întotdeauna pe măsuță apă proaspătă şi o gustare.

Se putea şi altfel, desigur, pandurul în Rusciuc să-şi lungească ochii spre femeile acoperite, să-l îmbie şi pe el negustorii care-şi plescăie buzele, limba, îşi laudă marfa, strigă în gura mare, acoperă gălăgia străzii. A fost şi a stat şi el în fața mormanelor de pânzeturi, de cergi de Macedonia, de zaharicale, de armurărie, tutun, mărfuri de Veneția, de Lipsca, a văzut apoi o lume pestriță, creştini, nemți şi italieni, otomani, iar peste toate, răsărind din toate colțurile, stăpâna oraşului, ulițelor, pieților, debarcaderelor, a cheiului întreg, negustorimea elină din insule, din Peloponez, greci cu marfă de Odesa, din Valahia, de

la Beci şi el între ei, sufocat de uimire, de greutatea şi sudoarea trupurilor din jur, de hărmălaie, speriat de mulțimea străină, obosit, zăpăcit, dosădit că nu găsea un locşor să se odihnească, speriat de oştenii aianului de Rusciuc care erau ochii şi urechile şi brațele puterii. Când s-au ivit călăreții, a fost fulgerat de privirea fetei, stâlpit, nu pentru că fata era cineva, ci pentru că ochii ei erau sfredel, ținteau în locul cel mai tainic, deschideau o uşiță, era uluit şi pentru că nu ştia de existența usiței.

— În încăpere, când am deschis ochii, eram singur, trupul îmi atârna pe o saltea, în jur domnea tăcerea, şi nimic nu nelinişteşte mai abitir decât liniştea. Să nu ştii unde te afli, cine poate deschide uşa, cu ce gânduri, bune, necurate, dacă te alungă sau te înghite, dacă îți retează sau nu capul, dacă apare sau nu cu un bici în mână să-ți vină de hac ca unui păduche. Mă durea spatele, nu se ştie cum dar tocmai acolo m-a prins izbitura, abia mă mişcăm, nici gând deocamdată să mă pot întoarce în voie de pe o parte pe alta.

În cele din urmă a intrat cineva. Eram fleoarță, de inimă nu mai spun, bătea repede, cu durerea din spate mă putea tăia oricine în bucăți, mă putea arunca pe fereastră. Uşa s-a crăpat încet, o siluetă s-a strecurat prin deschizătură, umbra s-a apropiat de mine tiptil, lovitura, se vede, trebuia să fie ascunsă, iute, neaşteptată. Cineva fără grai, fără chip, dorea să ajungă aproape, să mă năucească, să mă sfârşească înainte ca strigătele mele

să sperie Rusciucul. Când a ajuns la un pas de mine am ghicit că este o femeie, a întins mâna şi m-a scuturat, vroia să mă trezească şi scuturătura ei era mai zdravănă decât un ghiont, trebuia să risipească orice urmă de somn. Fata s-a preschimbat dintr-o dată după ghionturile date şi paşii i-au devenit mai îndrăzneți, mai hotărâți, s-a apropiat cu iuțeală de ferestre, a tras cu o singură mişcare kefesul, avea îndemânare, şi s-a risipit în jur o lumină care i-a părut orbitoare.

Apoi s-a întors brusc: „Numai un netot cade sub copitele cailor", s-a zbârlit ea şi era în vocea ei şi altceva decât Rusciucul, decât strigătele neguțătorilor, îmbrânceala şi mirosurile de pe străzile lui întortocheate, decât minaretele albe, sclipitoare, văzute de pe țărmul băltos al Giurgiului. Fata nu numai că nu era acoperită, dar venea din aceeaşi lume cu mine şi găseam aici, în accentele vocii ei, casele din Posada apelor, aflată la săptămâni, poate luni de drum în susul Dunării. Erau în glasul ei şi colții de piatră de pe malul apelor şi al drumeagului, spinii tufelor din pădurea Dubovei, era şi asprimea pământului roşietic, crăpat în felii adânci, adunat nu se ştie cum între stânci. „Scoală-te!" i-a poruncit ea, nu era vreo putință de răspuns îndrăzneț la cuvintele ei, iar eu m-am ridicat întâi în capul oaselor, durerile mi-au ars spatele, mi l-au spintecat, am gemut, mi-am înăbuşit un strigăt — cu ea acolo, bărbătoasă, nu se putea altfel — şi mi-am proptit cu greu tălpile în covor. În jur odaia mi se dezvăluia altfel decât am

închipuit-o eu, lucruri otomane erau amestecate de-a valma cu cele aduse de negustori de prin Veneția, Lipsca, Beci, era şi un dulap maroniu, roşietic, cu animale fioroase din altă lume, încâlcite printre vrejuri, crengi răsucite, încrustate în lemnul uşii de meşteri dibaci. Într-un colț era şi o masă înaltă, arătoasă şi chiar un divan, doar tavanul era altfel, tavanul şi vatra de cărbuni din mijlocul încăperii, doar ele aduceau a casă de mahomedani. „Le amestecă Hasan" — a zis ea după ce mi-a înțeles privirea, „pentru fiecare musafir altceva, dacă e creştin scoate salteaua, scoate şi vatra, lasă odaia «alafranga», cum zice el, dacă este o față aleasă, un bei, un mirmiran, chiar un ceauş, atunci le lasă, aduce o măsuță cu gustări. Pentru tine nu şi-a mai bătut capul Hasan, le-a lăsat aşa, de-a valma, cine să-şi bată capul cu un călugăraş nebun? Dacă nu era ea, îți zdrobeau oasele, te aruncau gol, biciuit, în Dunăre, nu te mai pofteau altădată să stai unde nu-ți este locul!" „Eşti roabă?" am întrebat-o, ca să o îmblânzesc, să o adun în apele ei, să o îndemn să spună câteva cuvinte despre viața ei, oricum, nefericită într-o casă otomană. „Ei, da!" a țâțâit ea, apoi a închipuit o miorlăiala de motan, nu vroia să dea socoteală, nu se plângea, ba, era gata-gata să adune pe loc câteva blesteme. Nu ştia să se vaite, nu învățase încă. ,,Ce căutai în Rusciuc?" mi-a retezat ea vorba, nu se dădea prinsă în şiretlicuri. „Caut", i-am răspuns, dacă stau bine şi mă gândesc, nu puteam da un alt răspuns. „Nu ai găsit ceea ce căutai!" a împins ea mai departe vorba aspră, rea, un astfel de

glas nu se cumințea nici biciuit, era întotdeauna gata să sporovăiască, să ia în derâdere. „Ți-a căzut cu tronc fata?” m-a încolțit ea, nu se sinchisea că suntem de acelaşi neam, nu avea în glas pic din căldura pe care ar fi trebuit să o simtă un creştin rătăcit printre străini. „Chiar eşti călugăr?” a întrebat ea mai moale şi a aşteptat cu sufletul la gură răspunsul meu, văzuse pesemne multe fata, se aştepta la felurite viclenii. „Da”, am scuturat eu capul, „încă, da, mai sunt călugăr” şi m-am oprit înmărmurit, cuvintele blestemate au ieşit la întâmplare, nechemate, negândite, încât ai crede că soarta este în noi, stă pitulată într-un puț şi uneori iese, îți arată pe neaşteptate una din înfățişările viitoare. „Dacă eşti călugăr, atunci de ce ți-au stat ochii pe fată?” m-am mirat, e sigur că nu fata i-a spus, dacă ar fi rostit una ca asta în gura mare, cei din casă mi-ar fi făcut de mult de petrecanie. „Ai fost acolo, de față, în mulțime?” „Nu” a răspuns ea hotărâtă, a accentuat cuvântul, cum îi slăbea glasul, se ținea tare. „Nu, dar îmi închipui. Fata nu este de nasul tău...” a adăugat ea, m-a țintuit, ochii i s-au lipit de mine, împungeau nervoşi. „Nu ai s-o vezi niciodată, pentru că nu o poți vedea niciodată. Pentru tine ea este tot atât de nevăzută ca un gând. O femeie este o taină adâncă, nu are dreptul să o cunoască oricine!” „De ce?” am îndrugat eu, deşi ştiam că aşa este. „Ai vrea să o vezi?” a zis de parcă mi-ar fi citit gândurile. „Nu ai vrea să fii liberă?” întrebarea mea vroia să o răscolească, să o scuture. Chipul i s-a schimbat, se întorcea spre sine, înăuntru, într-o astfel de împrejurare omul

merge mai uşor, chiar tiptil, sau, întocmai ca ea, se opreşte. Fața i-a devenit mai cenuşie, trăsăturile i s-au întins. Avea un chip rotunjor, obrajii i se arcuiau ca un voal, ochii mari aveau reflexe negre şi buzele îi erau cărnoase, pline ca şi obrajii. Nu era îmbrăcată modest, nu era ținută ca o biată slujnică, avea rosturi însemnate la această curte, îmbrăcămintea îi era luată cu o anumită tocmeală de la un negustor de Lipsca. „De altfel eu sunt liberă, destul de liberă", şi a pornit spre uşă, avea altceva mai acătării de făcut, discuția cu mine era încheiată. După câtva timp a intrat un servitor înalt, deşirat, osos, purta un turban fără nici o podoabă, un caftan vechi, dar curat, a întins o măsuță, nu era de aramă, ci de lemn negricios, a împodobit-o cu iftar, o gustare din care nu lipseau icrele, ştiam că sunt puse în fața musafirilor simandicoşi. Înainte de a ieşi s-a oprit în uşă şi a mormăit că aianul îmi mulțumeşte pentru ospeție, îşi cere iertare că, potrivit uzanțelor, nu este de față, dar aşteaptă un înalt demnitar al înaltului Devlet. După aceea va găsi timpul cuvenit să-l întâlnească şi să-i ureze bun venit în palatul său şi a plecat cu o plecăciune. Rămâneau toți aşadar dincolo de prag. Spatele mă durea, m-am întins în puful saltelei, gustarea putea să aştepte, atâtea întâmplări într-un timp atât de scurt nu erau în tocmeala obişnuită a vieții mele, chit că mă aflam de multă vreme la drum lung. Fata mi-a răsărit iarăşi în fața ochilor, călare, tresălta în şa, îi simțeam ochii ațintiți, fierbinți, ascuțimea lor durea. Apoi a intrat iarăşi sluga, aducea

un taler cu pilaf aburind, i-a făcut loc pe măsuță, nu a ridicat bucatele celelalte. M-am răsucit brusc, mişcarea a trecut prin spatele vătămat, s-a poticnit în vârful tălpilor. Nu era voie să priveşti o fată, poate nici să o priveşti cu ochii minții, m-am liniştit însă la gândul că el, servitorul nu avea de unde să ştie. Dar putea să bănuiască, mi-am zis, şi am simțit iar tremurul spatelui. Pe taler era o cană de apă proaspătă, după ce a ieşit slutul, slăbănogul, m-am ridicat cu opinteli, am sorbit câteva înghițituri, simțeam bine cum mi se umezesc buzele, gura, cum apa trece, alunecă peste un loc uscat, ca peste un ciot. Am făcut câțiva paşi, tălpile mi s-au afundat în covor. Cealaltă fată, nu ştiam cum o cheamă, roaba, a aruncat peste mine un aer de sănătate răcoritor. Păşeam încet prin odaie şi mă minunam de drumul făcut de mine până aici. Am luat pieptiş lumea ca să găsesc ceva, poate acel simțământ de slobozenie trăit cu ani în urmă şi în locul lui, îmi odihneam spatele rupt, lovit, pe saltelele şi covoarele celui mai important dregător otoman de pe Dunăre, gândindu-mă în van la o fată acoperită cu un cearşaf de cap, bine îmbrăcată din creştet până-n tălpi, păzită ca pe cea mai de preț comoară de pe fața pământului. Poate simțământul acela nu aveam să-l mai întâlnesc niciodată, trăirea aceea îmi va rămâne veşnic străină, ea nu este decât o dorință, va sta întotdeauna îngropată, va putrezi, se va scoroji ca o creangă de copac arsă de focul pădurii. Simțământul era înăuntru, în mine, undeva prin piept, prin brațe, ca să-i dau o urmă nu trebuia să colind lumea întreagă, să

o răscolesc, să bat drumurile. Slobozenia, însă, este cu totul altceva. Libertatea nu este un simțământ, moşul s-a înşelat, vârsta îl împiedica să vadă mai departe de chiliile şi zidurile mănăstirii. Libertatea o găseai afară, departe şi de zidurile Tismanei, între oameni. Nu exista libertate pe stâncile Inlikului, în pustietate, iar simțământul acela nu putea să fie decât dorința de libertate, un simțământ şi nimic mai mult, o dorință mai îndărătnică, cu o putere mai mare decât răbufnirea unor ape tulburi împinse de altele, de valuri nărăvaşe, colțoase, scuipând de furie, bătăioase, însă nu era decât o dorință. Chiar dacă izbucneşte din lumea nevăzută a propriului tău suflet, mai puternic decât tine, şi te îmbată, îți ia mințile, ea devine libertate dacă se sloboade ca o pecete peste chipurile oamenilor din jur, şi o vezi în ochii, în gesturile şi paşii lor.

Timpul? mai exista timp? vremea s-a oprit locului, tulburată de gândurile mele nu a făcut nici un pas, s-a aninat de fereastră, a intrat în odaie, s-a aşezat într-un colț şi a rămas acolo, privindu-mă printre gene stufoase. Când a intrat roaba am tresărit, am uitat nu numai de timp, dar şi de mine şi de locul în care mă aflam.

Fata, roaba nu a luat seama la ochii mei năuci, nu o privea pe ea că am rămas stâlpit, „Ai noroc, creştinule!”, a zis ea batjocoritoare, se împăuna nu se ştie de ce, îşi țuguia buzele în vreme ce vorbea. „Norocul este de partea ta, îi fericeşte pe toți” a spus cu o părere de rău pe care nu ar fi înțeles-o nimeni.

Pandurul avea momente de tăcere, se oprea când te aşteptai mai puțin, Ismail aga sta smirnă, m-am mirat, asculta cuvintele omului ca o muzică, şi-a ridicat bărbia şi-a strâns ochii, îl urmărea atent, aştepta, m-am mirat că nu se agită, nu sare, nu se plânge în gura mare că i se răpeşte vremea. Îl pândea pe omul din fața noastră în timp ce eu descopeream la Ismail aga şi o altă înfățişare, ciudată, de om care chibzuieşte adânc. Găsea pesemne legături între faptele povestite şi altele ascunse nouă, ele se întâlneau pe căi neştiute de ceilalți, se potriveau, îşi întindeau mâna.

Mai degrabă eu eram nerăbdător. Pandurul nu lămurea nimic din încâlceala, din hățişul faptelor, nu mă dumiream încotro bate.

Roaba, a întrebat-o de astă dată cum o cheamă, „Ana", i-a răspuns ea. „Ana înseamnă mamă aici, la otomani", l-a luat aproape pe sus, i-a aruncat hainele să se acopere, toate câte le avea pe el în ajun, l-a împins bodogănind afară într-un coridor luminat, l-a silit să coboare la stânga, pe o scară şi l-a împins uşurel cu palma la vale. Abia atunci a luat aminte că s-a înserat, pe trepte a alunecat de câteva ori, dar a ajuns întreg. Curtea din spatele casei era pustie, nici țipenie de slugă, „au plecat, au fost duşi, nu ştiu ce oaspete este acesta, numai aianul şi oştenii rămân, o slugă credincioasă şi noi, pe stăpâna mea nici aianul nu o alungă, în rest pustiu".

Curtea era întunecoasă, se simțea în aer umezeala Dunării, mirosul jilav al apelor, şi lui i-a venit în minte, răsărind ca din altă lume, culoarea albicioasă a spumei, dantela ei risipită, apoi refăcută de valuri şi de vuituri, limba apelor lingând, rozând, apoi spălând fața albită a stâncilor din Inlik, vârtejurile hoțomane, creasta ascuțită a vreunei pietre colțoase. Era târât, nu avea vreme să adulmece aerul, mai erau şi fiorii — credea că a scăpat de spaime — care îl furnicau, loveau, îi măreau durerile spatelui, picioarelor, apoi se topeau, se răsfirau ca firicelele de nisip. Când a inspirat aerul a găsit în umezeala lui, înfipt ca o brazdă adâncă, un strigăt de jale, de om răpus, mirosea chiar a leş, a seu de lumânare, a putreziciune. „Miroase a moarte, a pustiu, a neființă, se zvârcoleşte lângă noi un mort, care a început însă, înainte de a se stinge, să putrezească", i-a şoptit Anei, care i-a râs în ureche, ,,Nu, feciorule, miroase numai a răspopire, îți meriți sutana aşa cum merit eu un cal de haiduc şi o flintă, dacă mi le-ar dărui cineva". „Ba", a zis el agitat, se grăbea, vroia să convingă „dacă îmi mirosea a mort. Îmi mirosea şi a moarte, în noaptea asta, mâine sau poimâine cineva va muri..." „încă un leş pe lumea asta păcătoasă?" a răspuns ea aproape râzând cu o cruzime, cu o nepăsare de om lipsit de dragoste pentru semeni. „Nu o să fii tu acela, nimeni pe lumea asta nu are norocul tău, tu scapi cu viața, te calcă în picioare caii, dar rămâi întreg, ajungi în casa paşei, nu te biciuieşte, vii tocmai din Valahia, pesemne fugit din mănăstire, nu văd cum

altfel ai ajuns aici, cazi în brațele unei hurii". Şi la un pas de ei a apărut o clădire rotundă avea şi o cupolă, spunea pandurul, iar printr-o uşiță Ana l-a împins înăuntru.

Acolo, tălpile ciubotelor s-au topit, piciorul gol i s-a înfundat în duşumea sau mai degrabă în piatra netedă, aşa cum trebuie să fie într-o baie otomană, s-a încovrigat, sufletul în el ca o coadă de câine hăituit, „am fost fleoarță" a mărturisit chiar el, a rămas năuc, a înghețat, aici în fața feței ei, în lumina cernită a câtorva torțe aprinse poate de Ana, roaba credincioasă. Fata aianului a răsărit dintr-un colț întunecos de îndată ce el a trecut pragul uşii.

— Când am ieşit din baie şi am dat cu ochii de Ana, roaba, m-am ruşinat de purtarea mea, nevrednicul, eram pesemne rumen şi cu ochii roşii. Şi ea, chit că era noapte, m-a dibuit. „Ei, ei?" a ridicat vocea, m-a cercetat, a stat locului şi m-a pândit, era numai ochi şi urechi, m-a săgetat prin beznă. „Unii au parte de ceea ce nu merită", şi-a încheiat ea iscodirea şi s-a răsucit în loc, a pornit-o spre casa întunecată, tăcută, adormită înainte de vreme. Abia atunci am observat că din față, de la casa cea mare, din partea dreaptă, haremul se prelungea de la catul de jos, clădirea avea un braț în spatele ei, trecea pe lângă noi, se oprea în cupola şi căsuța rotundă din spate, rotundă după cum am văzut şi înăuntru, cu un bazin în mijloc la care am luat aminte, un bazin cu marginile înalte. Era mult abur acolo, poate de aceea fata şi-a scos cearşaful

de cap, o basma largă căzându-i pe umeri, poate de aceea şi-a lăsat pe chip numai voalul subțire. Nu mi-a vorbit decât de la un pas, mai aproape chiar, să-i aud eu toate nuanțele vocii, să întrevăd cât este de hotărâtă să stea de vorbă cu mine, cum nu clipeşte, nu se pierde în spatele voalului. „Cine eşti?" a zis şi glasul ei, deşi mai degrabă moale, fin, dar bine țintit, inflexibil, s-a risipit în tulburarea mea, i-a mărit freamătul. A zis şi a aşteptat, în vreme ce mă uitam uluit, îi simțeam şi fierbințeala, o anumită căldură ca a spicelor cuprinse de foc mocnit, trecea fierbințeala prin voal, prin hainele ei lungi şi mă potopea, mă îmbrățişa. Am îngăimat... „din Tismana... din Posada apelor, din trecătoare, din Clisura Dunării... de lângă Ruşava... de lângă Ada Kebir, cetatea voastră". „Aha! Eşti valah!" şi s-a pornit tot ea să-mi spună „Te-am văzut noaptea trecută într-un vis. Chiar tu erai, aveai statura, ochii, barba, aveai şi îmbrăcămintea asta. Şi mai aveai şi un leş la picioare. Te uitai la el, atât, stăteai holbat, nemişcat, privirea îți era pierdută, dusă, leşul nu îți era necunoscut, ştiai foarte multe despre el, se părea că tocmai te desparți de un om ştiut. Cine era?" m-a întrebat. „Eu? De unde să ştiu", am îngăimat iar, „visul, a fost visul tău... eu am fost prins de un somn adânc în noaptea aceea... undeva dincolo de Giurgiu... într-un bordei, dacă îmi aduc bine aminte..." şi am clipit des, mărunt, lumina nu era îndestulătoare, chinuia. „Vroiai să-mi spui, cred tocmai asta vroiai să-mi spui din mulțime, ochii tăi vorbeau, rosteau ceva mutește, se îndreptau spre mine cu o mărturisire.

Totuşi, spune-mi ce faci în cetatea noastră?" „Caut", am zis, aveam răspunsul de astă dată pregătit, l-am mai dat o dată. „Aha!" a apăsat ea vorba, lămurită. „Şi ce cauți?" Mă bănuia, se vede, leşul de la picioarele mele era pesemne răpus chiar de mine — gândea ea, — iar eu am trecut Dunărea într-o şaică să caut şi să dovedesc un om. „Nu, caut altceva", şi aveam în voce o supărare grea, eram luat drept un nevrednic, mai dihai ca un lotru, „caut slobozenia, libertatea... a fost un simțământ la început... mai degrabă o dorință nerisipită din mine... dar am pornit pe urmele ei..." Eram sigur că nu a înțeles mare lucru, nici pentru mine nu erau limpezi şi greu mi le-ar fi lămurit cineva, dar ea nu s-a dat bătută. „Pentru slobozenie poți să treci şi peste moarte. Poate că numai astfel o câştigi?" Apoi, după o vreme de gândire: „S-ar putea ca slobozenia să nu se câştige altfel decât spintecând pe cel care se pune de-a curmezişul ei. Asta e...", s-a înseninat ea, credea că a găsit, visul ei era mai adevărat decât adevărul. „Uite" şi a scos din maldărul de haine de pe ea, avea şi glasul schimbat, susura mai omeneşte, se revărsa acum, un jungher argintiu, cu vârful ascuțit, mânerul îi era împodobit de laba răsucită a unui animal, era aurie, sclipea şters în lumina torțelor, palidă. „Stiletul vine de dincolo de timpul nostru, cine îl poartă îmbracă cămaşa morții, o să te ocrotească, îți dă puteri, să fie al tău până la sfârşitul vieții, al tău sau al celui pe care îl iubeşti pentru că viața îl sileşte să îmbrace cămaşa morții. Eu am să aflu cine este acela şi mâine, la despărțire, ți-l voi spune".

Fata acoperită mi-a împins în mână un jungher, care nu ştiam încă la ce foloseşte şi nu credeam să îl folosesc vreodată. Apoi, ea s-a apropiat de mine brusc, peste ochi mi s-a aşternut răsuflarea ei, m-a sărutat iute, ca într-o goană de fugar.

Urcând scările în urma Anei, cele răsucite până la catul de sus, mă gândeam că poate fata m-a adus cu bună ştiinţă în casa aianului, anume mi-a dat jungherul, ştia de pe acum cui am să dau cuțitul, cine este cel care îmbrăcase „cămaşa morții". Ea îmi cunoştea soarta, o ajuta să se împlinească. „Ce este soarta? Avem fiecare o soartă?" am întrebat-o pe Ana, iar ea a pufnit peste umăr arțăgoasă: „iar pui întrebări zănatice, necuviincioase pentru că nu au răspuns, sau pentru că nu se poate da nimănui nici un răspuns. Întrebări nebune", a oftat ea, a gemut. „Soarta e în fiecare din noi... În soartă cred numai otomanii. În ceea ce este scris undeva să se petreacă. Noi credem altceva, că fiecare doarme aşa cum îşi aşterne..."

M-am poticnit de câteva ori pe coridorul întunecos, m-am lovit de Ana, m-am oprit, apoi am pornit iar grăpiş în urma ei, avea ochi buni roaba, cunoştea şi casa, tot ea a deschis uşa odăii în care eram găzduit. Nimic, nici o mişcare de nicăieri, doar în vatră pâlpâiau câțiva cărbuni.

„Nu a intrat, nu a ieşit nimeni", s-a întors roaba spre mine, pesemne să mă liniştească, iar eu nu am întrebat-o de ce, nici unde este sluga cea deşirată, de ce nu îşi face

de lucru în seara aceasta în odaia unui musafir. Ana s-a îndreptat spre fereastră, umbra ei s-a înecat în întuneric, am auzit doar obloanele închizându-se, clămpănind, foşnetul kefesului şi doar după aceea vocea ei: „Pui întrebări necuviincioase. Vrei să răscoleşti, crezi că toţi oamenii doresc să se spovedească?” Am tăcut, trăiam încă dincolo, cu fata, în baia din spatele casei, cu ea alături, în faţa mea, cu trupul ei sănătos, răspândind puteri, o snagă trufaşă. Deodată, toate veştile sosesc pe neaşteptate — a răsărit din spatele obloanelor o larmă, în liniştea nopţii se auzea bine, scrâşnete de caretă, nechezat de cai, a ajuns în odaie şi un fornăit de armăsar, iar printre ele glasuri agitate, strigăte, cineva s-a răstit în gura mare, era o voce răguşită, obişnuită să poruncească. „Vine”, a şoptit repede Ana, a luat-o întins spre fereastră, a ridicat kefesul. „Mirmiranul, vine... Are o caretă, câţiva oşteni călare în urmă, vreo cinci-şase... coboară... oh!... e mai bătrân decât credeam, şi obosit... după cum păşeşte... greoi”. De afară a răbufnit lumina, erau în faţa casei peste zeci de torţe, luminau ca ziua, din faţa porţii până la treptele salamlâcului. Apoi larma s-a apropiat de casă, s-a strămutat înăuntru, mirmiranul era purtat pesemne de subsuori, cum se obişnuia la casele mari cu oaspeţii de vază, câţiva purtători de torţă se ţineau în faţa lui, după tropăituri, în casă s-au adunat mulţime de oşteni, iar în capul scărilor, bănuiam, aştepta paşa de Rusciuc, o gazdă pe care încă nu o văzusem la chip.

Apoi zarva a încetat, doar două glasuri au răzbit stinse, musafirul şi gazda vorbeau pe rând, era voiciune în glasurile lor, unul se străduia să încânte urechile celuilalt. Peste scurt timp, însă, s-au ițit alte voci în fața casei, Ana a înlemnit. „Este ceva necurat în gălăgia de afară", a zis Ana repede, întretăiat, orice lucru neobişnuit sperie. Şi ea s-a desprins de fereastră, s-a oprit la un pas, cu gâtul plecat, nemişcată, încerca să priceapă fiecare din glasurile de afară. Apoi a ieşit, am rămas singur, nedumerit, nu înțelegeam panica Anei. Apoi toate s-au stins... În vatră pâlpâiau cărbunii, în întuneric păreau un roi de lumini adunat pe duşumea. Îmi amintesc bine pâlpâiala lor, eram din nou pe saltea, întins, spatele îmi era brăzdat din când în când de dureri, porneau din ceafă, se prăvăleau spre mijloc, porneau la vale prin coapse, îmi izbeau genunchii, loveau pe sub pleoapele închise, se răsfrângeau în mii de licăriri ca o ploaie de stele, apoi durerea s-a topit în liniştea odăii, am ațipit... Când am ridicat ochii, privirile îmi erau obişnuite cu întunericul din jur, am desluşit întinsă o formă alungită în care am văzut, când m-am apropiat, o narghilea. Să o fi adus slugoiul deşirat? m-am întrebat, o fi fost din nou, în vârful picioarelor, Ana? şi-o fi adus aminte vreunul din ei că sfântul obicei al narghilelei care se dă musafirului din capul locului a fost uitat şi că asta era de neiertat? Am aprins-o cu un cărbune încins, am pufăit, cu picioarele sub mine, am simțit tăria tutunului cum îmi intră în piept, îmi despică plămânii, pătrunde ca o gheară ascuțită, îmi

străpunge şi mintea, o taie în fel şi chip, mă scălda o amețeală care purta când durerea unei lovituri, când plăcerea unei plutiri... umbre negre se încolăceau în jurul meu.

Când a intrat Ana, umbrele au pierit, a rămas doar amorțeala. „Cei doi sunt dincolo, petrec" a şoptit ea. În cuvintele ei nu era nici ură — ceea ce ar fi fost de aşteptat la o roabă — nici dispreț, era numai nedumerire, o undă care se aşeza peste o îngrijorare greu de priceput pentru mine. „Stăpânul are vocea mieroasă, îi aminteşte mirmiranului des că nici părinții lui nu l-ar fi bucurat atât de mult, doar padişahul lui «padişahim», aşa spun ei, ei da, l-ar fi încântat tot atât de mult". Se pierdea roaba în gânduri, nu mă mai lua în răspăr, nu tuna, de ghionturi nici vorbă, deşi aş fi meritat câteva, să mă trezesc, să mă deştept, să pricep în sfârşit şi eu ce se petrece în jur, dacă se pune sau nu ceva la cale. „Din beiul nostru se revarsă bunătatea, curg râuri de dulceață, de miere, îl împodobesc, îl îmbracă pe mirmiranul oaspete din creştet până-n tălpi", glăsuia ea cu batjocură, se spetea să mă înştiințeze că dibuise o viclenie pe undeva. „Se pierde în lăudăroşenii, cum l-a urcat pe tron pe padişah, cum şi-a pus mintea, puterea, armatele în slujba lui, se ploconeşte la fiecare cuvințel, închide ochii, este orbit de strălucirea sultanului. Se încurcă în vorbe, acoperă cu strălucirea lor totul în jur, mirmiranul abia pridideşte să îngaime ceva, să-i țină isonul, să se ploconească şi el, să murmure că mare dreptate are gazda bărboasă. Şi nu uită să-l lămurească pe oaspete că este plină de

minunății guvernarea cea nouă, că ei, mai-marii Dunării, sunt de acum stăpâni pe ocina lor, nimeni, nici măcar preaslăvitul, nu-i dojeneşte pentru dreapta judecată şi dreapta lor stăpânire în locurile acestea, care le revin de drept. Şi musafirul înclină fruntea, şi-l blestemă şi el alături de muhavâzul nostru pe Pazvant-oglu, a ridicat sabia nedreaptă împotriva preastrălucitului, împotriva preamăreţului şi preaputernicului padişah, a răvăşit puterea sultanului, a vrut să o risipească, să împartă puterea cu Poarta fericirii, să se desprindă de sub ascultarea gloriosului padişah, să trăiască cât este lumea!" Şi Ana nu-şi slăbea vocea, şoptea, dar şoaptele ei şuierau, parcă îşi ieşise din fire, a uitat de celelalte, de mine, de stăpâna ei, a uitat să-şi arunce dojenile. Bănuielile ei de femeie clevetitoare se putea adeveri sau nu, dincolo se petrecea ceva sau nu, rămânea de văzut, dar ea tremura de curiozitate, se pierdea cu firea, încerca să prindă un fir, a tras pesemne de undeva cu urechea şi apoi, înfierbântată, cum nu era căderea unei roabe să se înfierbânte, a dat fuga să mă înştiinţeze pe mine, apoi pe stăpâna ei, să-i spună şi ei faptele, să le despice în faţa mea şi a ei în patru, să caute în spatele lor ceva neobişnuit. Niciodată nu mi-aş fi închipuit că haremul trăia cu atâta tulburare evenimentele unei case, ale unui oraş, că urmărea viaţa stăpânului, adulmeca paşii tuturor bărbaţilor, ca să se amestece în treburi atât de nepotrivite cu viaţa lui ascunsă. „În schimb, aianii datorează padişahului credinţă, stau cu sabia ridicată, de veghe pe ţărmurile Dunării, sunt gata să despice orice netrebnic, să întărească puterea bunului şi generosului sultan". Apoi beiul s-a oprit brusc,

vocea i-a scăzut, a devenit vădit mai caldă, mai mieroasă, l-a întrebat pe oaspete unde sunt frații lui, cum trăiesc ei în cetatea lui.

„Mă aşteaptă", a răspuns scurt mirmiranul, „se roagă lui Allah să mă întorc viu şi sănătos, să-i îndrum pe căile nestatornice ale vieții, să le arăt drumul cel drept". Atât, paşa a aşteptat, stăpânul nostru a rămas cu gâtul întins, cu urechile ciulite, dar celălalt nu a mai zis nimic, a stat senin ca beiul nostru să-şi strunească iar glasul, să-şi pregătească vijelia de vorbe". Şi roaba s-a oprit şi ea să-şi tragă suflarea. „E o socoteală în mintea stăpânului, pândeşte, cotrobăie, caută cu de-amănuntul, scormoneşte. Îl blestemă pe Pazvant-oglu, dojeneşte astfel de netrebnici, este stacojiu când îl pomeneşte, dar în acest timp îşi pleacă tot mai des urechile spre buzele musafirului, îl măsoară, îl iscodeşte de departe."

Ana pricepea faptele, aşa cum pricepea şi vorbele, nu era străină de lucrările care se făptuiau în colțul acesta de lume, era îndeajuns de isteață ca să întrevadă în umbrele din jur, în glasuri, cele ce se petrec. „Se grămădesc laudele în gura beiului nostru, pomeneşte de faptele musafirului, glorioase, a auzit şi el aşa cum a auzit întreaga lume de serviciile aduse înaltului Devlet de oaspete, nu sunt de ici-colea, faptele lui aveau o mare însemnătate pentru pacea şi fericirea Porții. Cine s-ar fi descurcat mai bine decât musafirul lui în hățişul rebeliştilor lui Caragheorghe, hainul, cine ar fi avut o dibăcie mai mare şi curaj neasemuit să intre în tabăra lui şi să încerce să-l aducă pe

drumul cel bun, să trateze cu nemernicii aceia, să ajungă la o înțelegere, să cadă în capcana întinsă de aceştia cu furie sălbatică, să scape teafăr... Se vede, a zis el, că bărbații acelei cetăți conduse de mirmiran trăiesc în dragoste față de generosul padişah... şi iar a ciulit aianul Rusciucului urechile bătrâneşte, şi-a întins şi bărbia să nu scape un semn de pe chipul celuilalt dacă s-ar fi ivit vreunul. Abia atunci, celălalt s-a gândit să vorbească. Şi a început..." Fata se prefăcea să înşire cuvintele musafirului, să le reia cu de-amănuntul, nimeni nu a rugat-o, eu eram întins pe salteaua din odaie. M-am împăcat cu gândul că Ana îmi va povesti toată discuția auzită, când fără voia mea am ridicat fruntea. Cetatea musafirului de care spunea Ana era dintr-un loc parcă cunoscut, unde oare am întâlnit-o în drumurile mele? Unde să fie cetatea înconjurată de ape, împodobită de verdeață, ieşind din valurile unui fluviu şi, unde ar mai putea să fie soarele verii fierbinte, soarele iernii blând, răsfățând smochinii şi poleind frunzele dudului arab, şandudi şi trandafirii, şi bucuria zecilor de îndrăgostiți care stau îmbrățişați în razele soarelui, unde? Şi m-am ridicat de pe saltea şi am oprit-o pe Ana. „Nu este vreme de poveşti, vreau să-l văd cu ochii mei pe mirmiranul, pe beiul beilor, venit în ospeție" şi ea s-a bucurat ca un copil. Împărtăşeam ceva din îngrijorarea ei, s-a strecurat şi în sufletul meu otrava curiozității, presimțeam şi eu că se petrece ceva neobiş-nuit în jur, bănuiam în sfârşit că nu este lucru curat, că întotdeauna în vorbele şi în gesturile oamenilor sunt

cuprinse şi fapte nevăzute şi neînțelese, că lumea este în general atât de întortocheată şi necuprinsă încât nimeni nu o poate descâlci şi nu se poate dumiri în hățişurile ei, şi a pornit spre uşă. A deschis-o încet, de parcă orice sunet ar fi ridicat casa în picioare, a călcat tiptil, neauzit, cu luare aminte, eu eram pe urmele ei, păşeam spre uşa următoare, întredeschisă, spre vocile care se auzeau, când Ana s-a oprit şi mi-a făcut loc, să-mi strecer capul prin deschizătură, să privesc prin perdeaua transparentă din dosul ei. Să văd dincolo de ea doi bărbați în vârstă, amândoi cu bărbile albe tăiate rotund, dichisite, pufăindu-şi marghilelele, luându-le dintre buze şi sporovăind şi vorbind cântat, lungind cuvintele cu smerenie, prin fumul albastru, pe deasupra măsuțelor rotunde, încărcate de gustări, să-i zăresc bine pe unui dintre ei, să-l recunosc în chipul lui, în barba lui pe beiul beilor, pe mirmiranul, pe Regep paşa din Ada-Kaleh.

II

În timp ce eu mă perpeleam în sinea mea, Ismail aga părea închis, ascuns în spatele unor ziduri groase, de nepătruns, era fără grai, fără sânge în obraji. Îl cunoşteam acum altfel, schimbat, nici o asemănare cu silueta vioaie, sângerie la chip, care pătrundea gălăgioasă în spatele zidurilor de piatră ale casei noastre. Nu mai trâmbița, nu mai lărmuria, nu mai râdea batjocoritor de tăcerile meie gânditoare. Şi-a întors ochii spre mine, m-a privit lung, nu a scos nici o vorbuliță, nu a hohotit ca altădată, nu m-a sfredelit cu vreo vorbă muşcătoare, a aşteptat să-mi vin în fire.

— Aşadar, a fost Regep? a întrebat Ismail aga, în locul meu, gânditor, încercând poate să întrevadă întocmai scene din odaia întunecată în fumul albăstrui.

— Ştiu că vă uluieşte, a zis pandurul, şi-a calculat lovitura, a întârziat-o pe cât i-a stat în putință, a mers încet dar sigur la țintă, ştia de asemenea foarte bine în casa

cui a intrat, pe cine va găsi în spatele uşii, cum să se întindă la vorbă pentru ca ultimele cuvinte să năucească.

— A venit vremea să te odihneşti..., a zis Ismail neaşteptat de moale, a gângăvit, abia şi-a mişcat buzele.

Era o gazdă înțelegătoare, buna purtare îl îndemna să adăpostească un drumeț răzbit de oboseala drumului.

— Ce au vorbit cei doi? a adăugat Ismail imediat, a deschis ochii mari spre musafir, l-a țintit negru, adânc, l-a răscolit cu privirea, cu mintea, a simțit că din spatele fumului albăstriu, din odaie pândea ceva.

— Puține am desluşit, a răspuns pandurul, a ridicat şi umerii, uimirea lui cea mare a fost descoperirea lui Regep, îl cunoştea din Dubova, avea acolo şi o casă, zăbovea zile întregi, uneori săptămâni, pădurea era moşia lui, a cumpărat-o, a stăpânit-o... De ale războaielor, treburi de ale otomanilor, de ale voastre, i-a răspuns lui Ismail aga, lui Regep i s-a acrit vorba, când l-a pomenit pe Pazvant-oglu, a răbufnit aproape, a tunat chiar împotriva necredinței, apoi s-au domolit cuvintele, s-au stins aproape, când a pomenit de sârbi, buzele i-au foşnit a încântare, au plescăit, a tocmit cu palmele un turn, când a pomenit o comisie cu boieri din Valahia noastră, din Karaiflak, patru parcă, printre ei boierul Manolache, a zis, cu episcopul de Vidin, a adăugat şi o pățanie cu unul Guşanț Ali, omul lui Pazvant-oglu. Dar, ceea ce am văzut bine, a fost pieptul lui şi barba. S-au ridicat. În timp ce paşa din Rusciuc şi-a

îndesat capul între umeri şi l-a înfipt bine să nu alunece, nu îi era la îndemână să afle că în faţa lui se găseşte o persoană atât de însemnată pentru semilună, un imbrohor al sultanului, unul învrednicit cu atâtea, încât înalta Poartă cu încredere l-a chemat şi trimis să-i domolească pe sârbii rebelişti. După care eu am ieşit, era îndeajuns pentru mine, casa muhavâzului, guvernatorului nu mi s-a mai părut atât de străină, sub acoperişul ei era un om care m-ar fi sprijinit în caz de primejdie. Pot zice că am intrat în „musafir odasâi" uşurat, liniştit, Ana, roaba m-a petrecut până în prag cu ochii ei strălucitori, s-a topit apoi în întunericul coridorului, iar eu m-am aşezat pe salteaua pufoasă şi am adormit.

Când s-a deşteptat a pândit o vreme, nu ştia bine: este treaz? visează?, l-au încercat doar păreri colţoase, tulburi, bolnave, era parcă şi un strigăt, o chemare de ajutor. În aer, în jurul lui plutea ceva ca o boală răpciugoasă. S-a ridicat şi a gemut. A pornit încet, a trecut pragul, apoi a pornit lipit de perete spre camera unde l-a văzut ultima oară pe Regep, cotul drept îi atingea peretele, prin beznă doar asta îl îndemna să creadă că este încă în casă, mâna stângă a întins-o înainte, să-l ferească, să simtă din vreme mişcarea duşmănoasă, să o întâmpine, să învingă pericolul. Când a simţit uşa, s-a oprit, şi-a înghiţit suflarea, a stat nemişcat în întuneric, a ascultat bezna, a ciulit urechile, l-au durut tâmplele, i-au ţiuit timpanele, un susur de departe, mai degrabă părelnic i s-a înfipt sub coaja capului,

însă de aproape nu venea nimic, nici geamăt, nici un semn de suferință, de primejdie, nici urmă de viață.

A deschis uşa încet. Dincolo, însă, întuneric, mocneau şi aici cărbuni în vatră, dar fumul de tutun a dispărut, rotocoalele s-au împrăştiat prin colțuri, a pierit şi mirosul bucatelor, glasurile auzite în ajun nicăieri, s-au pierdut, zăcea peste tot tăcerea, o muțenie adâncă, pustie. Atunci şi-a zis că liniştea acelei nopți este oricum dusă pe ape, aşa că a luat-o în lungul coridorului, înapoi, spre scara din capăt, pe unde l-a coborât în curte Ana, şi-a lipit din nou cotul de perete şi-a întins iarăşi mâna, să ghicească din vreme vreo împotrivire, a dibuit ieşirea, era în dreapta şi abia afară sub cerul gol i s-au limpezit ochii, stelele crestau bolta, punctele luminoase îl împroşcau, întunericul era străveziu, în mijlocul curții era chiar lumină, doar în preajma clădirilor se ațineau umbre îngrozite. Şi, între umbre, în plină lumină, nemişcată, o mogâldeață, o siluetă întunecoasă, ciulea poate unechile, asculta zările, mirosea şi vântul, palele acelea umede coborâte peste cetate, oraş şi casă dintre valuri. Atunci pandurul s-a oprit. Era în capul scării răsucite, n-a apucat încă să vadă bine în lumina zilei, o ghicea acum fragedă, subțire. A țintuit silueta, a măsurat-o, aşa cum aştepta la pândă, nefiresc, părea întruparea unei nenorociri de neocolit. Apoi a auzit răcnetul: „Suntem morți, suntem deja morți!" a strigat răguşit un glas hârşâit, poate îmbătrânit, poate neputincios. „Numai luminăția ta te mai poți feri de moarte,

fugi!” Silueta asculta, nu a făcut nici un pas, nici înainte, nici înapoi, se gândea?, era nehotărâtă?, era neîncrezătoare?, nu dibuia încă nenorocirea din strigătul care o prevenea, o îndemna să-şi pună pielea la adăpost? Ce ecou aveau în sufletul ei strigătele acelea?, alarma? „Ceilalți nu mai sunt, sunt duşi de pe lume, nu-i mai căuta, ieşi din casa morții, a pierzaniei, am rămas singuri aici, moartea pândeşte, eu sunt închis, mi-a venit de hac, tu mai eşti liber pentru câteva ceasuri, o zi, două, sfârşitul te ajunge din urmă dacă mai zăboveşti”. Aşa îşi reamintea pandurul cuvintele, erau răcnite din băierele sufletului, îl cutremurau pe cel care le asculta, îl preveneau.

Şi atunci, omul s-a desprins de umbra sa, mogâldeața a început să mişte încet. Omul din mijlocul curții s-a întors apoi, a luat-o încet spre scară, a început să se cațăre cu trudă, a alunecat chiar pe prima treaptă, ar fi sărit să-l ajute, dar era şi el, pandurul, speriat, nu înțelegea primejdia, dar tremura, era şi el un străin în casa asta mare, putea moartea să-i ațină calea, putea să-l doboare şi pe el, de ce nu, era o moarte vicleană, săgeta la ceas de noapte, abia se ținea pe picioare, încerca să-şi înăbuşe paşii, să se cațere încet, era răzbit poate de cele auzite, în jurul lui s-a lăsat o linişte adâncă, doar înăuntrul său lărmuiau şi se zbăteau nenorocirile. Musafirul nostru s-a chircit, s-a lipit de peretele din dreapta, s-a ascuns în întunericul coridorului de pe întreg catul de sus al casei, toate odăile paşei, odăile pentru musafiri,

uşile, covoarele, îşi ţineau suflarea ca şi el şi-a auzit doar gâfâiala omului când a trecut pe lângă el, răsuflarea lui întretăiată, apoi a desluşit o uşă deschisă încetişor şi, atât a fost, de nicăieri nu s-a mai ițit nici un semn de viață. Aşa că s-a ridicat, îi clănțăneau dinții, a deschis uşa odăii în care a fost găzduit, a închis-o în urma lui şi s-a prăvălit pe covor. A uitat şi de durerile spatelui, a simțit doar tavanul cum cade, îl apasă, îi striveşte ceafa, cum întreaga casă se prăbuşeşte peste el. Dacă omul a fost Regep, atunci îl aştepta şi pe el aceeaşi soartă cu a omului care l-a prevenit, moartea nu avea să-l ocolească, e prea hulpavă.

— M-au trezit alte zgomote, erau ele înfundate în covorul coridorului, dar erau paşi străini, vorbe scurte, au dispărut apoi în spatele unei uşi apropiate, au mormăit răguşit, când s-au ivit iar pe culoarul cel lung, au devenit mai clare când au rostit: „vrea un popă creştin!”, iar de alături o altă voce a îngăimat ceva cu mirare, a adăugat ceva care însemna că cel prins şi-a pierdut minţile şi, în sfârşit, un alt glas mai poruncitor, un plesnet, care i-a amuțit pe ceilalți: „aduceți-i un popă creştin!” Nu era bună înțelegere în rostirea aceea, ci o poruncă rece, era lovitura bruscă, neaşteptată a unei cozi de viperă. Atunci m-am ridicat, m-am gândit că trebuie să fac un pas, încă unul, să ies din odaie, să mă duc acolo unde sunt chemat, chiar dacă în casa asta am ajuns în urma unui fapt necinstit, unei priviri ațintite asupra unei femei de alt neam,

chiar dacă m-am perpelit alături de ea, apoi, în locul tainic al unei băi otomane. Am strâns pe sub haine jungherul, l-am pipăit, era acolo, folositor, îmi dădea curaj, mă învrednicea să ies. Coridorul era luminat, oştenii cu turban s-au întors cu toții spre mine, se vedea că sunt înmărmuriți, că abia îşi țin suflarea, că eu eram pentru ei o arătare vrăjitorească venită din altă lume, am trecut printre ei, m-am silit să păşesc cât mai liniştit, cât mai vrednic, cu paşii cât mai egali şi măsurați. Şi aşa am trecut printre ei şi am intrat în odaia lui Regep. Era pe un covor, cu picioarele încrucişate sub el, cu bustul drept, cu o privire luminoasă. „Aproprie-te, părinte! ... Vreau să mă spovedesc". Cuvintele îi erau limpezi, nu le gâtuia nimic, nimic găunos, putred, nu le împiedica. „Părinte, am să plătesc pentru greşelile mele. Orice viață se încheie, sfârşitul ei este dat fiecăruia dintre noi, în fața morții trebuie să ne închinăm liniştiți şi să ne uităm în urma noastră. Eu am fost un prădalnic, am iubit, dar m-am şi lepădat de prieteni, i-am îmbrățişat, le-am şoptit vorbe încurajatoare, le-am întors apoi spatele, este ceasul când trebuie să mă împac cu mine însumi, cu ceilalți, chiar şi cu dumneata!" Regep s-a închinat, a mormăit ceva în sinea lui, apoi a zis: „M-am născut valah". Nu a aşteptat să-mi desluşească uimirea, nu avea vreme de mine, se apleca asupra lui şi a gândurilor, a tulburării care-l stăpânea. „Am greşit în fața neamului meu... am fost nedrept cu el, m-am lepădat de Theodor... l-am iubit mult... În războiul nu demult încheiat i-am aruncat vorbe

grele şi n-am vrut să împart prietenia lui cu alții...” a rostit el. Am stat multă vreme de vorbă, a mai adăugat pandurul şi ne-a măsurat din ochi, vroia să vadă dacă vorbele lui ne umbresc fețele, dacă sting sau aprind mai vârtos lucirile din ochii noştri. Ne-am întors greu cu gândurile aici în odaie, pentru întâia oară încăperea mi s-a părut străină. În tăcerea care a cuprins casa, mai era şi Ismail aga, fratele mamei mele, el se afla în casa tatălui său, era la el acasă, era gazdă, el a fost cel care s-a îngrijit de oaspete. Parcă vroia să reteze povestirea pandurului.

— Străine... nu-ți cunosc încă numele...

— Constandin, a zis pandurul moale, aproape şi-a şoptit numele, îl socotea neînsemnat, o vorbă oarecare, mie la fel mi s-a părut, simplu, prea simplu pentru o viață atât de bogată în fapte.

— Constandin, a mormăit Ismail, căuta, vroia să găsească o pâlpâire, ceva care să aducă cât de cât cu numele şi chipul musafirului, a venit vremea să te odihneşti, se înserează, Constandine.

Era prea multă hotărâre în cuvintele lui, a dat chiar să bată din palme, să cheme sluga, când Mahmud a intrat, s-a aşezat în uşă cu un opaiț în mână, în aşteptare, pesemne şi odaia era deja pregătită.

Constandin, pandurul, s-a ridicat, a păşit imediat spre uşă, îngândurat.

Odaia a rămas pustie după plecarea lui Constandin, au ieşit odată cu el şi amintirile din casa paşei de Rusciuc, lumina, căldura răspândită de Regep, frământarea sa, ele s-au adunat de acum în mine ca pumnii strânşi, ca degetele înfipte în carne, am simțit lângă mine, poate chiar în mine căldura trupului său, mâna grea ştergându-mi fruntea, oprindu-se o clipă deasupra ochilor, zăbovind lângă sprâncene.

Astfel că vocea lui Ismail aga a căzut ca un bolovan greu peste mine, aştepta pesemne demult să întrebe, printre cuvintele auzite de la pandur, el se gândea la misia lui dată de Abdurrahim.

— Muhavâzul nostru aşteaptă răspunsul tău! a zis el, s-a întors spre mine cu tot trupul, apoi s-a aşezat chiar în fața mea, îi vedeam chipul, oacheş, din ochi îi țâşnea o umbră vioaie, ascuțită, redevenea cel de dinainte, arțăgosul.

— Nu ştiu... mâine... să vedem! am încercat să ocolesc, să-l las undeva în urmă pe Ismail, să rămân numai cu gândurile mele, să mă afund în vijelia lor, să mă zbat singur în aşteptarea zilei de mâine când pandurul Constandin se va deştepta.

— Da..., a mormăit el ca pentru sine. Ai aflat prea multe astă-seară, l-ai regăsit pe Regep, ai chipul lui acum la îndemână, aproape, îți şade în fața ochilor, te priveşte din urmă... sunt şapte ani de atunci, nu glumă... toate câte le-ai simțit până acum încep să ți se înşiruie în alt fel... o să-ți cauți de-acum o altă cale de viață, Regep vine

de peste ani şi te îndrumă... câte o să le afli de la pandurul acesta, o să te împingă pe o anumită albie... o să-mi pun răbdarea la încercare, o să-l ascult până la capăt pe Constandin, vreau să văd cine l-a omorât... ştirea aceasta îți va orândui viața într-un anume fel... Îți schimbă viața, ştiu eu... dar nu trebuie să uiți că eşti un adalâu, după cum a fost şi el, tatăl tău. Toți suntem adalâi, soarta ostrovului este şi soarta noastră, trebuie să lucrăm pentru interesele ei. Şi insula stă sub amenințare, gata să se prăvălească în adâncul apelor, în fundul fundurilor, să i se împrăştie țărâna printre valuri, să-i cadă în mâluri zidurile. Este vicleană Austria, va profita poate de slăbiciuni, de descumpănirea Valahiei, de revoluția lui Theodor, cine mai ştie, ostrovul a pătimit de atâtea ori, linişte a fost numai pe timpul lui Regep, dar pe atunci erau alte vremuri!

S-a aplecat apoi spre mine, cred în primul moment a vrut să-mi strige ceva în urechi, aşa, să mă doară, să-mi risipească gândurile, să mă aducă iar pe pământ, acolo, în fața lui, în casa lui Ismail Boşneag, bunicul meu, unul din bunicii mei. Dar vorbele uscate, spinoase i s-au oprit între buze, i le-au răsfrânt, s-a frământat şi s-a pornit să-mi vorbească cumsecade.

— Chiar dacă a avut sânge de valah, Regep aga a fost un adalâu. Crescut aici, botezat aici, negustor aici, dintre-ai noştri, s-a înfruptat din toate bunătățile, nu a uitat nici o clipă că este paşă, s-a îmbogățit, i s-au înavuțit şi frații, au plesnit de bine în casele lor, pe covoarele lor, au adunat

saci de putere, un munte, l-au prăvălit peste Valahia, au ars case de dincolo de ape, s-au înverşunat în gânduri nevrednice împotriva sultanului, a semilunii, au cârtit împotriva ei luându-se la trântă cu ea, şi-au ascuțit neascultarea şi iataganele pe spetele bieților valahi, pe care i-au năpăstuit, i-au belit de zece piei, de sute de piei, le-au prădat avutul, au fost netrebnicii netrebnicilor, au potcovit mulți țărani, mulți oameni de treabă de dincolo de muntele Alion, de Cerneți, valahi. Da, dacă asta te pune pe gânduri, pesemne au fost valahi Regepii. Să nu judeci strâmb prietenia noastră cu valahii, a fost prietenie frățească, sângele de valah îl ai şi tu, ştiu, de acum aşa gândeşti, o să ți se înşiruie astfel simțămintele, dar cu sângele tău de valah poți să fii bine şi adalâu. Uiți prietenia lui Theodor pentru tatăl tău, că a trăit până nu a curmat-o chiar Regep, până nu s-au apucat unchii tăi să năpăstuiască Valahia Mică, să aducă groaza peste câmpia de la poalele munților, pentru satele de dincolo de Dunăre, să gonească oamenii din case în păduri, să le prade averile. Iar după ce s-au sfârşit Regepii, după cum erau soarta şi faptele lor, Theodor s-a preumblat iarăşi pe ostrov şi a fost întâmpinat iarăşi cu prietenie de Derviş paşa, de negustorii noştri.

Gândurile mi s-au slobozit toate în piept, s-au încolăcit şerpeşte, dureros unul peste altul, s-au încolăcit netrebnicele, Ismail aga, după ce m-a privit nemişcat o bucată de vreme, s-a ridicat, şi-a scuturat umerii, era semnul

zădărniciei, era şi dispreț, era şi supărare că nu întâmpină înțelegerea mea, că eram eu un neputincios. A ieşit, eu am bătut palmele, uşa s-a căscat şi din noaptea de pe coridor a intrat cu opaițul, un alt opaiț pesemne, bătrâna slugă, a luat masa, mi-a lăsat în loc lumina săracă.

M-a plesnit singurătatea, m-a învins, odaia nu mă ferea, nu mă ocrotea de răutatea lumii, a pătruns prin geamul deschis şi vântul a adus cu sine toată pustietatea văii, tânguirea dealurilor, a țărmurilor stâncoase, jalea valurilor, a întinderii de ape. A împins obloanele, le-a scârțâit prelung, a bătut pervazul, l-a plesnit, s-a nărăvit împotriva pereților, m-a lovit şi pe mine...

Ismail aga m-a găsit treaz, lângă pervazul geamului, un lemn trainic, revărsându-se peste marginea dinăuntru, vopsit cândva, acum cu dâre înguste, maronii, ca nişte trențe fâlfâind în vânt.

A îngăimat ceva în bărbie, s-a încruntat spre mine, şi-a scuturat mărunt fruntea, părea încrezător în sine, în gândul care l-a adus aici, bănuia pesemne că o să mă înfățişez treaz, că o să cutreier fără astâmpăr încăperea năpădit de gânduri, că o să mă frământ între pereții ei.

— Deh! am auzit mai limpede, i-a țâşnit dintre buze, din mişcarea fălcilor puternice când s-a aşezat pe covor, suna a geamăt, a oftat, chema acest „deh” şi alte gânduri,

desfăcea baierele frunții şi ale vorbei, ridica o stavilă, slobozea la vale ca apele adunate amintirile...

Nu a zis nimic despre starea mea după istorisirea lui Constandin, socotea că este firesc să mă afle nedormind, bolborosind în sinea mea, zicea, i-a rămas şi lui în minte istorisirea. Îl întorcea şi pe el în urmă, îl silea să se uite bine îndărăt, să-şi amintească şi el de ale lui, de vocile auzite în hanul tatălui său de sub Alionul de dincolo de ape. Slugerul Theodor? Slugerul a apărut în hanul tatălui său Ismail Boşneag înainte ca Regep să-l ştie, să-i ghicească puterile, să-l cheme în ostrov, să-l îmbrățişeze. Ismail Boşneag a mâncat pâine o viață de pe urma hanului, a negustorit acolo, i-au deschis uşa toți negustorii din trei, patru, chiar mai multe țări, iar el Ismail aşişderea a trăit acolo.

— Era un căsoi ca ăsta, întocmai, cu o verandă cu stâlpi de lemn, pardoseala era aşternută din cărămizi roşii, late, trainice, nici o perie nu ar fi scrijelit nici un firicel pe spatele lor. Şi la fel erau treptele spre coridorul cel lung, întunecos ca şi cel de aici. În stânga şi în dreapta se porneau uşile, se înşirau, întâi una în stânga, alta în dreapta, față în față, apoi coridorul se lungea, se lățea la jumătate, nu în stânga, acolo se deschidea o altă uşă, ci în partea cealaltă, spre dreapta, se desfăcea, se lărgea într-o sală, se oprea într-o uşă spre curte, grea, mare, mai înaltă decât orice stat de om, o deschideai şi păşeai spre ograda pavată cu pietre aduse din torentul de lângă casă,

din „ogaşul” acela, au fost căutate îndelung de meşteri, potrivite cu tocmeală, înşiruite una lângă alta ca o podea. Sigur, de aici, mai departe sunt deosebiri, acolo, în spate erau grajdurile înalte, încăpătoare, căruțele şi carele intrau şi ieşeau din curte, surugii îşi adăpau caii, îi țesălau, picoteau lângă animale frânți de oboseala drumurilor, se țineau de crupa lor până le dibuiau un locşor în fața ieslelor, abia după aceea intrau prin uşa mai totdeauna deschisă în timpul zilei, păşeau strâmb, îşi trosneau oasele, îşi ridicau picioarele peste prag, păşeau greu, cădeau la fiecare pas de oboseală, străbăteau partea lățită a coridorului, o tăiau de-a curmezişul, treceau apoi pragul unei alte uşi din față, uşă pe care o întâlneai când intrai de pe terasă în stânga, ajungeau într-o altă săliță, la fel de mare ca şi cea de aici în ostrov, se trânteau pe o bancă lungă în fața unei mese tot atât de lungi. Aici, în ostrov, Ismail Boşneag nu a mai ridicat grajduri, cele două case seamănă, dar asta nu a fost ridicată pentru drumeți, ci pentru noi, cei de aici. Dar, ori unde m-aş afla în casa asta mare, în mintea mea se încheagă viața de dincolo, din spatele oricărei uşi deschise se iteşte vorba şi suflarea vreunui om cunoscut.

Ismail cunoştea toți drumeții, el a fost hangiu în locul tatălui său mort, aruncat noaptea pe ape de netrebnicii lui Chiosa. Că în locul lui Chiosa, a lui Boşneag mai bine zis, lăsat o vreme comandant al cetății, nu a fost aşezat el paşă, ci Regep, l-a mâhnit, l-a zdrobit, îi rodea sufletul

şi acum. Dar că nevrednicul de Chiosa, ucigaşul lui Ismail Boşneag a fost alungat ca un câine de Regep l-a bucurat, a robotit în han, s-a afundat în treburile de acolo, şi-a purtat mâhnirea pe coridorul şi în odăile sale şi, desigur, cunoştea drumeții, le ghicea de departe tropăitul cailor, scârțâitul căruțelor, paşii din curte sau de pe verandă, de pe cerdac, bufniturile ciubotelor de pe coridorul lung. L-a ştiut şi pe Theodor.

— Mintea mi-a iscodit îndelung, se mira şi căuta, de ce tocmai pe Theodor l-a pomenit Regep? De ce el şi nu altul? Şi mi-a venit în minte înfățişarea dintâi a bărbatului tăcut, pe-atunci abia flăcău, la han, felul în care a intrat, a căutat dintr-o scrutătură o masă albă, curată, din brad geluit; modul sigur, meticulos şi cu nădejde, cum s-a aşezat, cum s-a potrivit pe banca de lemn, cum şi-a înfipt coatele şi a aşteptat răbdător, sigur că voi veni, voi sta în fața lui, voi aştepta să-l aud grăind şi poruncind. Cuvintele lui nu se răsuceau, nu te învăluiau, nu erau obişnuite să ocolească, să întrebe, ci ele o luau de-a dreptul, tăiau, se abăteau hotărâte, fără gând de întoarcere, cădeau într-un loc dinainte țintit. De la începutul începuturilor părea că porunceşte, căci nu întreba dacă ceea ce doreşte se găseşte sau nu în hanul meu, şi nici nu se încâlcea în presupuneri, nu avea şovăieli, era sigur de îndeplinirea cererilor sale, vorbele lui, se vede, se porneau spre locuri parcă dinainte cunoscute.

Îl țin minte. Din o mie de drumeți, tocmai la el am luat seama, tocmai el era cel mai încărcat de gânduri,

colcăiau în ochi, în sprâncene, în buzele strânse sub mustața roşcovană, se adunau în tăieturile frunții. Nimeni în afara lui nu avea, în ziua aceea, coatele atât de adânc rezemate în scândura mesei. Se desprindea din şirul de fețe vesele, nesățioase, din țipetele şi răcnetele celorlalți, era mai colbuit de gânduri, mai trudit de ele.

Prima oară a intrat, s-a aşezat, s-a hrănit şi a pornit la drum, a încălecat, s-a topit în norii de praf de pe drumul Cernețiului boieresc, a fost înghițit de dealurile prăpăstioase aşternute în lungul apelor cu omul său, o umbră în urma sa. N-a zăbovit mult, dar a însemnat mult pentru că înfățişarea lui era bogată, trăsăturile lui se adunau laolaltă, cu umerii obrajilor, cu tăieturile frunții şi întunecimea ochilor şi paşii, cu mişcările scurte, poruncitoare şi ele ca şi vorba. Pe unde a intrat în Ruşava, că nu l-am văzut trecând într-acolo? Pe unde şi-a purtat marfa, căruțele, dacă avea căruțe, bărcile, ceamurile, dacă pe ape şi-a adus-o, vitele, caprele, dacă turme a avut de vânzare? Pe unde a intrat în Ruşava? Mai erau şi alte drumuri? Poteci? Căi tainice, nevăzute? Nu înțelegeam, închipuirea nu mă ajuta nici pe atât, dar e sigur că, de văzut, l-am văzut pe Theodor numai la ieşirea lui din Ruşava, pe atunci deja austriacă, odinioară otomană.

A doua oară când a venit Theodor, era mai puțină lume în han, în odaia meselor, la cină se găseau câțiva negustori, cinci-şase, tăcuți acum, pesemne toți obosiți, storşi de fuga de peste zi după căpătuială. Unul căsca,

altul s-a ghemuit deasupra mesei, picotea deasupra brânzeturilor, fărâmăturile i se rostogoleau dintre buze, se adunau în morman sub bărbie, pe masă. În colțul odăii, un grec sta rezemat de perete, un om până atunci vorbăreț, cel mai gălăgios, s-a înfruptat cu vârf şi îndesat, şi-a umflat bojocii, a turnat şi vin roşu cu nemiluita, s-a oțărât chiar la mine în câteva rânduri, cana trebuia grabnic umplută, nu era îngăduită nici o întârziere. El fusese, cu puțină vreme înainte, gândul meu cel negru, piaza rea, părea că mă urmăreşte la fiecare pas, că ticluia să mă nenorocească. Glasul lui tulbure m-a urmărit prin han, prin toate odăile, îl auzeam chiar şi din curte, la fel din cerdac, pe măsură ce se îmbăta devenea tot mai sălbatic. Apoi s-a ridicat de la masă, a luat un scaun de răchită şi l-a potrivit lângă perete, în colțul odăii, şi-a ațipit. Peste casă s-a lăsat liniştea, am răsuflat şi eu uşurat.

Deodată a intrat Theodor. La han aveam o singură slugă, celelalte erau plecate în ostrov, poate aceea l-a simțit, l-a ajutat să descalece, i-a luat şi i-a țesălat calul, nu mai ştiu. Aşa că eram de unul singur în odaie, roboteam numai eu, adunam resturile de mâncare, goleam tăblia mesei de murdărie, o ştergeam de petele de unsoare, de oase de pasăre, de peşte, mă clătinam sub maldărul de ceşti, de castroane, de căni, toate înşirate.

Theodor mi s-a părut un munte de viață, din ochi, din brațe îi răsărea o putere pe care aş fi luat-o oricum în seamă, chiar dacă nu plutea în odaie somnolența, oboseala,

dacă nu erau şi pereții adormiți. Aş zice că dintre noi el era singurul care avea dorințe, ştia ce vrea, ce are de făcut, unde se află, ce caută acolo, de unde vine şi încotro trebuie să plece a doua zi în zori. Eu m-am deşteptat pe dată din oboseala mea. În piept am simțit o arsură, era a doua oară, am avut-o şi prima dată la vederea lui Theodor, era ca o durere uşoară care aducea stânjeneală în mişcări, în priviri, chiar în purtări, deveneam pe dată umil, mă gheboşam în sinea mea, eram stăpânit de un tremur uşor, mă bătea un vânt rece. Simți adesea acest lucru când ai în față oameni mai puternici decât tine. Te scutură ceva pe dinăuntru, ceva peste voința ta, mai tare decât ea, fără să o întrebe şi fără să-i ceară socoteală, te înfrânge.

„Porunciți, domnule Theodor", am zis şi mi-am auzit vocea mai smerită decât altădată. M-am apropiat de el încet, am ocolit larg masa, picioarele îmi erau de vată, se petrecea un fapt uluitor, fără să pricep care este cauza. M-a săgetat, cât timp m-am apropiat nu şi-a dezlipit ochii de mine, îmi vorbea fără să-mi vorbească, grăia. Abia când m-am oprit am văzut că din spatele lui, din uşă, răsărise cineva, un bărbat, erau împreună pesemne, căci pentru o clipă Theodor s-a întors, cât să vadă că celălalt vine, se aşază alături, se potriveşte bine în scaun.

Apoi m-am luminat. Chiar dacă Theodor n-a scos nici un cuvințel, era limpede că nu vroia altceva decât să mănânce şi, bineînțeles, unul hotărât ca el nu se înfrupta

decât cu ceea ce se mai înfruptase odată, nu călca pe lângă drum, nu își schimba preferințele, poftele. Eu eram cel nestatornic, uituc, cel şovăielnic, gata să trec de la o stare la alta, de la un gând la altul, pe mine mă cutreierau poftele, mereu altele. Şi am zbughit-o în bucătăria hanului, am adus tava de lemn cu de-ale gurii, am înghesuit acolo brânza cumpărată de la țăranii din Ilovița, de la miazănoapte, de la cei care coborau cu butiile în spate, aninate în traiste țesute în războaie, cu fețele sănătoase, bine hrănite, trăite în aerul tare de munte. Oameni care nu se tocmeau, puneau marfa pe masă şi culegeau piaştrii unul câte unul, îi cântăreau pe rând în podul palmei, îi strecurau cu grijă, cu palmele căuş, în fundul unor pungi zdrențuite de atâta purtat, la rândul lor tupilate în ascunzişul hainelor.

Nu a zis nimic nici atunci, Theodor nu a fost niciodată vorbăreț, şi-a luat mâncarea cu vârful degetelor, a înghițit cu tocmeală, mărunt, cu grijă vinul, sorbituri măsurate din cana de lut.

— Nu a scos nici o vorbuliță? am gândit eu cu voce tare, mă străduiam să înțeleg ce fel de om era drumețul; chiar aşa, ascuns în casa veche a lui Ismail Boşneag din insulă, şi tot am auzit câte ceva despre rebeliunea din Valahia. Poate că ea plutea peste întreaga lume, a cutremurat şi Balcanii şi ținuturile româneşti vitregite de la miazănoapte de munți, poate era ca un foc în aer şi atunci se scutură toți norii, cerul şi pământul, intră în ochii şi în mințile oamenilor, îi trezeşte la viață.

— Nu avea obiceiul să vorbească. Cât a stat în odaia meselor din han nu a spus nimic, nici mie, nici omului de lângă el. Nu i-a răspuns acestuia la vorbele şoptite în ureche, secrete se vede, a clătinat doar capul, odată a pufnit, atât, era o supărare grea, celălalt poate a priceput din atât, din pufnetul lui Theodor, cum stau lucrurile, i-a fost de-ajuns.

În ceea ce mă priveşte cred, zic asta după douăzeci de ani, mai bine, m-am purtat copilăreşte. Nu aveam sângele rece al lui Ismail Boşneag.

Şi a povestit Ismail aga mai departe cum dintr-o dată s-au azuit afară tunete, s-a spart cerul, s-au scuturat obloanele, pârâiau toate, pocneau, plesnise fără doar şi poate orizontul, zările s-au prăvălit, întâi s-au cocârjat, apoi s-au înecat în străfundurile pământului. Fulgerele de afară scânteiau pe chipuri, împungeau prin crăpăturile obloanelor, sclipeau o clipită, săgetau umbrele din colțuri. Uşa s-a deschis odată cu cel mai năprasnic trăsnet. Totul părea firesc, la mintea oricui, o lovitură ca aceea să străpungă şi casa, să sfârtece zidurile, să despice pereții, darămite o uşă? Cum să nu deschidă o uşă?

Pe uşă au intrat câteva umbre, repede, păreau nervoşi, călători grăbiți să se adăpostească. Abia după ce s-au oprit în mijlocul odăii am înțeles. În mâini aveau pistoale, le țineau îndreptate spre drumeții osteniți, înşiraţi la masă deasupra tăbliilor. Şi răcneau, strigau care mai de care,

amenințau cu vârful armelor: „Lepădați totul de pe voi, aruncați pungile!” „Aur, aur, inele, tot, degrabă, aici pe masă, sub ochii noştri!” Unul singur dintre năvălitori sta smirnă, adulmeca, el era pesemne dulăul cel mare, ochii cei mai ageri, mintea care gândeşte. Era încruntat, hotărât, buzele îi erau subțiate, bărbia ascuțită, mustățile tremurătoare în suflarea focoasă. Aştepta cu mâinile în şolduri cercetând călătorii, pentru el erau nişte bieți neajutorați. Doar când l-a văzut pe grecul prăvălit în somn, la perete, a albit, s-a repezit.

— De ce tocmai la grecul acela?

— Nu ştiu. Sau, mai bine zis, nu ştiam încă ce are el cu un negustor grec. Sigur este că s-a repezit tocmai la acela. Ceilalți nu îl interesau, i-au căzut o clipă sub ochi, apoi au pierit.

— L-a ucis? am întrebat eu iarăşi, eram şi curios şi nerăbdător, un gând îmi era îndreptat spre pandurul Constandin, cel de aseară cu povestea lui, alt gând în jur, să mai prind un fir din viața tatălui meu Regep.

— Nu! Poate că l-ar fi ucis dacă acela ar fi avut o scânteie de împotrivire. Dacă ar fi fost altfel decât o cârpă, dacă nu i s-ar fi clătinat capul moale, dacă nu i-ar fi tremurat brațele, palmele ca la o sperietoare fără vlagă. L-a smucit, apoi l-a lepădat. L-a aruncat de perete, nu merita să piardă vremea, negustorul nu avea nimic bărbătos în

purtarea sa. „Luați-l!” şi-a aruncat cuvintele prin colțul buzelor. „Legați-l!” şi doi hojmălăi s-au repezit să-l prindă în sfori, să-l încercuiască, să-i strângă mâinile şi picioarele.

În scurt timp drumeții din han erau cu toții aruncați într-un singur colț. Numai de Theodor nu s-a atins nimeni. Nici de însoțitorul său.

— Îl cunoşteau?

— Nu ştiam încă, nu aveam de unde să ştiu. Nimeni nu i-a adresat nici un cuvințel, nici el nu a scos vreo vorbuliță. Se uita numai. De la intrarea lotrilor nu i-a slăbit, i-a țintuit încruntat, şi-a potrivit asupra lor privirea neagră, i-a urmărit pas cu pas. Cred că l-au ocolit să nu fie siliți să-i întâmpine uitătura.

— Erau lotri, aşadar! am adăugat eu ca pentru mine, încet, dar să vadă că îl ascult cu luare aminte. Au plecat apoi?

— Nu, erau puşi pe fapte mari, dar şi flămânzi. De aceea, pesemne, cu mine n-au avut nimic de împărțit, eu trebuia să le aduc de-ale gurii. S-au înfruptat, ghiorțăiau, mestecau zgomotos cu fălcile lor late, li se îmbulzea mâncarea în gură, mâinile foşgăiau, culegeau totul, nările adulmecau, nu se risipea nici o firimitură. Atunci Theodor s-a ridicat fără vorbă şi fără să arunce o privire în jurul său şi a pornit spre încăperea alăturată, cea care desparte

odaia meselor de cea care seamănă cu asta, în care şedem noi acum. Odaia de dincolo, vezi uşa, mi-a arătat el cu mâna întinsă odaia strâmtă de dincolo, de alături, cea în care îmi aducea Durduca de mâncare şi aştepta oftând în barbă. A intrat singur acolo, mai marele lotrilor îndată în urma lui. Eu am adunat degrabă câteva castroane, chipurile, să fug la bucătărie.

—; Vroiai să tragi cu urechea? Găseai că e însemnat să auzi ce se vorbeşte?

— Socoteam pe atunci, ca şi acum, că este important să ştii tot ce se vorbeşte pe drumurile din fața ostrovului. Orice cuvințel are însemnătate pentru noi. Trebuie să ştim în fiece clipă dincotro vine primejdia. Mai ales, cei doi erau oameni importanți. Theodor, tare ca o cremene, era o putere prin sine însuşi. Celălalt era harambaşă de lotri, planurile unui astfel de om nu lăsau pe nimeni nepăsător. Şi cei doi, s-a văzut asta, alergau unul în întâmpinarea celuilalt.

— Ai izbutit?

— M-am strecurat greu, pe coridorul lung, m-am uitat de câteva ori în urmă. Îmi era teamă să nu iasă vreunul din spate, să mă întrebe de ce nu am pornit spre bucătărie, ci spre terasă. Sau, să nu întrebe nimic, să tragă, să-şi descarce pistolul. Apoi, uşa. Am deschis-o încetinel, cu luare aminte, şi ea, tocmai atunci şi-a găsit să descânte încet, să scâncească, totul mi se punea de-a curmezişul, a

fost o cale plină de cazne. Îmi bătea şi inima, mă temeam să nu fiu descoperit, cercetat ca un ticălos, duşmănit, omorât.

„Nu rătăceşti zadarnic prin lume”, am auzit vocea lui Theodor. „Nu-ți scapă nimeni, Iancule, nici un biet negustoraş, nici o pungă”.

„Îmi urmez jurământul!” a răspuns acela scurt, sec, nu părea doritor să dea prea multe lămuriri.

„Vezi să nu-i loveşti pe-ai noştri. Vezi că nu toți ne sunt duşmani. Caută bine în jurul tău, dumireşte-te întâi! Nu da porunci, nu-ți descărca nici pistoalele până nu vezi bine pe cine ai în fața ta”.

„Am jurat să scap țara de greci, de fanarioți, prin «hoție de codru», asta fac până azi, asta voi face şi mâine, cât mă țin zilele şi curelele.”

„Jurământul e bun”, a zis Theodor cu arțag în glas, i s-a adunat ceva greu ca un blestem. Dar vezi că cei din han sunt de-ai noştri, îi năpăstuieşti pe nedrept. Să nu greşeşti, să nu-i beleşti ca un om fără minte, să nu-i încurci cu celălalt, fanariotul, omul de pripas venit să se îmbogățească din munca noastră, lepra străină. Dar şi acela s-ar putea să fie nevinovat, trebuie să cercetezi, nu toți grecii ne sunt duşmani!”

„Tu?” l-a întrebat lotru. „Eşti întotdeauna drept?”

„Da”, i-a răspuns Theodor răspicat. „Merg pe drumul ales! L-am ales de mult şi mă țin pe urmele lui. Şi am să

merg pe mijlocul acelui drum, chiar dacă ar fi să întâmpin moartea. Acum negustoresc, negustorie cinstită, am nevoie de bani, să cumpăr puşti şi iarbă, să pun în mâinile fiecărui pandur un foc, să prefacem stăpânirea în scrum, să dovedim leprele străine, să călcăm totul în picioare, să cutremurăm politia ajunsă sub călcâiul lor, să spintecăm capetele balaurilor. I-ai văzut cât de lacomi sunt de averile noastre, ei, fanarioții, grecii cu pungile în coburi? I-ai văzut cum se lăcomesc şi la fetele noastre, la Dina? La fecioria ei? Aşa fac cu țara. Am să-i lovesc de nu o să rămână piatră pe piatră, am să-i belesc şi o să-mi încalț pandurii cu pieile lor şi am să le dau şi câte o cămaşă din piele de ciocoi boierit peste noapte. Am să dau țării o nouă lege, legea inimii mele".

„Nu ai mai vorbit niciodată atât de mult Theodore!" i-a răspuns lotrul. Parcă i se uscase gâtlejul, parcă era speriat de turbarea cuvintelor lepădate, aruncate în vârtej prin odaie. „Şi eu aveam gândul răzbunării încă înainte de nenorocirea Dinei, sora ta, iubita mea. Inima de multă vreme mă îndrumă spre slobozenie. Atunci, în ziua aceea, când au furat-o grecii pe Dina şi au vrut să o drăgostească hoțeşte, am luat doar hotărârea."

„Cu Dina a fost o nenorocire. Tu o răzbuni acum, eu o voi răzbuna mai târziu. Am răbdare, adun toate vaietele țăranilor ce se abat peste mine şi eu le culeg, mă umplu de ele, toate lacrimile lor nesecate le iau cu mine, să le înfățişez lumii, să le răzbun cu sabia mea în țara mea".

„Cine s-ar fi gândit că ei sunt de o lăcomie nemăsurată? Că omoară tot ce este mai frumos şi mai curat într-un om tânăr?” şi parcă se stingea glasul lotrului, era mai moale, pufos, se tulbura şi cânta în acelaşi timp ceva în ei. „Cine s-ar fi gândit că ei o să batjocorească fata? Eram noi înăuntru, noi doi şi mama ta, vorbeam de nuntă, în vreme ce ea afară, la marginea pădurii, se zbătea între mârşavii care au prins-o?! Câți am despicat atunci? Pe toți şase? Şase erau?” Lotrul blestema, cuvintele lui erau o furtună ca şi furtuna de afară.

„Fiecare, Iancule, cu drumul său!” a zis răspicat Theodor, care nu sta o clipă locului, vocea lui răsărea când dintr-o parte, când alta a odăii. Era tulburat, poate îşi scrâşnea şi dinții, poate ofta, nu lua aminte nici la furtuna de afară, nici la vuietul valurilor care o întâmpinau, ci numai la sufletul său negru, cătrănit. „Fiecare cu armele sale, pe calea sa. Ne este orânduit dreptul să facem dreptate în țara noastră”.

Iar eu m-am desprins de uşă tiptil, în vârful picioarelor, am pornit spre bucătărie.

Şi Ismail aga a tăcut, şi-a întors pesemne şi el gândurile spre anii aceia când se frământa lumea, era plină de nădejdi, scuturată de un foc care mocnea, aştepta clipa să izbucnească, să prefacă totul.

— Vezi, a zis el, oamenii sunt pe urmele unei nădejdi, fiecare. Au în fața ochilor o lumină, slobozenia,

libertatea. O aveam şi o avem şi noi, cei din ostrov, din spatele cetății. Nu vrem să rămânem singuri în pustie, sugrumați, fără peticul de pământ dintre ape, unde ne purtam zilele. Am pierdut, rând pe rând, Banatul, un vilaiet întreg, ni l-au smuls hamişii de austrieci, apoi Ruşava, acum este pesemne în primejdie insula. Nădejdea slobozeniei îl însufleţeşte şi pe slugerul Theodor, l-a însufleţit pesemne şi pe Regep, tatăl tău.

Fiecare a stat pe urmele slobozeniei şi vor sta aşa oamenii până la sfârşitul vieții lor. Toți o caută ca pe o lumină chiar dacă nu înțeleg prea bine ceea ce fac, ceea ce li se întâmplă. Poate nădejdea slobozeniei îi îndeamnă să trăiască.

— Lotrul şi Theodor au stat mult în odaie, singuri? vroiam să ascult, să mi se povestească, să treacă timpul până când se trezeşte Constandin, pandurul.

— Pe Theodor nu l-am găsit. Am robotit o vreme la bucătărie, m-am încărcat vârtos cu de-ale gurii, m-am întors, nu mai era în odaie. Nici el, nici însoțitorul său. Au plecat prin ploaie, trebuiau să ajungă undeva şi nu le păsa de furtună, nici de fulgere, nici de trăsnete. Undeva, la capătul drumului, îi aştepta ceva anume. Lotrul, haram-başa, stătea tăcut, la o masă. Dintre drumeți era legat numai grecul, pe el l-au luat; în zori, l-au aburcat pe cal şi au plecat pe Bahna în sus, în fundul codrilor. Ceilalți drumeți picoteau mai departe la locurile lor cele vechi.

— Au dat negustorilor pungile înapoi? am întrebat.

— Da. Nu le-a mai clintit nici un fir de păr. Întâmplarea mi-a rămas în minte multă vreme. Abia într-un târziu i-am povestit-o lui Regep. După ce el l-a răzbit pe Chiosa Mustafa, tatăl său, l-a alungat din ostrov cu tunurile pe când se întorcea dela războiul cu paşa din Belgrad şi s-a aşezat apoi comandant. şi muhavâz în locul lui. I-au sclipit ochii lui Regep şi mi-a cerut să-l aduc degrabă la el. Însă Theodor nu a apărut la han. Când a răsărit şi i-am zis că îl aşteaptă paşa Regep, m-a străfulgerat, mi-a aruncat tăios: „O să merg la paşă când o să socotesc eu că a venit vremea!”

III

Uşa odăii s-a deschis şi a intrat încet, mai mult orbecăind, Constandin. Amândoi am tăcut şi am aşteptat. Eu, lacom să aud ce s-a petrecut cu tatăl meu, Regep, Ismail — să priceapă poate încotro mă poartă pe mine apele istorisirii, să lămurească mersul vremurilor, să înțeleagă ce se petrece dincolo, în Valahia.

Afară abia acum se albea de ziuă, crăpa întunericul de deasupra Dunării, ieşeau din spatele lui firicele albu-rii, învârtoşate ca aburii.

— Nu pot să închid ochii!

— Odaia? Salteaua pufoasă? l-a întrebat Ismail cu o voce obişnuită, nu găseai încotro bate, părea mai degrabă întrebarea unei gazde primitoare.

— Poate gândurile, a oftat Constandin şi a mai zis cu jumătate de gură: m-au răscolit. Vremuri însemnate. Dacă nu îl întâlneam pe Regep în casa aianului din Rusciuc,

nu alergam în întâmpinarea slugerului Theodor. Nu dădeam târcoale apoi luni de zile în jurul casei sale din Ruşava. Nu ciuleam urechile să descopăr în muțenia ei undele vreunui glas. Am stat vreme îndelungată ascuns în pădurice din fața casei, peste drum, de pe strada de sus a oraşului, apoi m-am târât prin hanuri, întâi la Țenovici, apoi la hanul lui Fota Popovici, iar mai târziu, după ce am aflat cum stau lucrurile, la hanul lui Nicolau Răducanu. Acolo Răducanu mi-a spus că slugerul este la Beci, că se va reîntoarce în miezul iernii, am aşteptat cu sufletul la gură, cu ochii îndreptați spre drumul de la miazănoapte, spre Mehadia.

Şi lucrurile nu s-au lămurit imediat. Theodor a sosit şi mi-a azvârlit o uitătură grea, am aşteptat din clipă în clipă să-i plesnească vorba, să arunce cuvinte grele, de ocară sau, mai rău, să-mi poruncească moartea. Marian, sluga credincioasă din spatele lui, atât aştepta, să i se spună: „Omoară-l, descarcă-ți pistoalele din coburi!" ca el să împroaşte cu foc.

— Vremuri nesigure! Ca şi cele de azi. Primejdia e mare, te pândeşte la tot pasul, trebuie să te uiți de sute de ori în jurul tău, să dibuieşti duşmanul înainte de a încerca să-ți vină de hac, să-l dovedeşti tu înainte, a zis Ismail înțelegător.

— I-am vorbit de Regep. Atunci a ciulit urechile. Şi-a încruntat sprâncenele, pe chipul lui au fâlfâit umbrele unei supărări grele. Când i-am zis de Răducanu, de

înştiinţarea lui că el, Theodor, este plecat la Beci, că se va întoarce abia acum, iarna, de la drum lung, m-a ascultat cu gândurile duse. Apoi s-a încruntat. Nu am ştiut că Regep este piaza rea, duşmanul lui, prietenul trădător, puțin a lipsit să nu izbucnească focul.

— Ei, da. Pesemne din cauza fraților. A lui Aden, Bechir, a lui Salih. Regep era dus pe drumuri, ei găzduiau tâlharii Valahiei, Rogobeții, pe Ioan, pe Barbul, jefuiau la drumul mare, prădau în codri, în sate, în târguri, apoi se ascundeau în insulă, în Ada. Aşa vroiau ei trei să se răfuiască cu puterea semilunii, adăpostind nemernici care dau foc bucatelor din țara care era sub ascultarea preagloriosului padişah. Prostie ca a lui Pazvant-oglu din Vidin, auzită, învățată chiar de la el în copilăria lor, când şi-au petrecut anii de restrişte în Vidin, a zis Ismail aga, ştia multe, a trăit acele vremuri, era şi el tânăr, dar a tras alte învățăminte.

— Ce legături avea Theodor cu Regep? m-am mirat.

— Destul ca să-şi vadă viața în primejdie. Tot ce era legat de Regep însemna pentru el moarte, distrugere, foc, năruială de averi.

— De la Regep nu am priceput altceva decât o mare dragoste, o căință adâncă. Am fost trimis să-i spun tocmai asta!

— Înseamnă că a priceput ceva dacă nu ți-a luat viața!

— Nu! M-a trimis cu o scrisoare la logofătul Radu Muică, în luna aceea din iarnă, la Gornovița.

— Poate ca să te descoase omul lui de încredere. Să se dumirească ce hram porți, ce ştii de fapt, dincotro bate vântul pe care vrei să-l semeni.

— Lui Radu Muică i-am povestit aceleaşi lucruri. M-a măsurat lung, a doua zi a trebuit să o iau de la capăt, încă o dată, să-i povestesc totul de-a fir a păr. A durat, nu glumă, până a trecut slugerul pe acolo, a trecut pe ascuns granița, ca o umbră pe poteci de codru, pe lângă stârmine şi prăpăstii şi abia atunci s-au împăcat lucrurile. S-au lămurit. S-au luminat.

— Ce le-ai spus? am întrebat eu, m-am amestecat în discuția lui Constandin cu Ismail, mă interesau faptele, o viață era alcătuită numai din fapte.

— Cum s-a prăpădit Regep şi ce am aflat de la el în ultimele ceasuri. Şi apoi, s-a întors vinovat spre mine... În insulă nu am izbutit să vin să vă povestesc, era în război cu semiluna, înconjurată din toate părțile de armate, lipsită de hrană, de obuze, se apăra împotriva sultanului. Neascultarea se plăteşte greu, se vede. Nu ați aflat nici unul dintre voi cum s-a sfârşit paşa?

— Puteai să vii după aceea, l-am învinovățit eu că putea să treacă apele ca şi acum.

— Nu, nu se putea, am alergat împreună cu slugerul, erau pregătiri multe de făcut, iar când slugerul a trecut prin insulă, pe la Derviş paşa sau pe la Abdurrahim paşa, drumurile mele nu s-au potrivit cu ale lui.

Şi a tăcut mâlc, o vreme, Constandin. Părea că nu ştie de unde să înceapă, se codea să prindă firul, întorcea mosorul de pe o parte pe alta, căuta poate chipul vreunui om întâlnit în noaptea aceea, adulmeca printre umbre, se răsucea, gonea prin odăile aianului de Rusciuc, pe coridorul lung, întunecos, se frământa să-i învie în faţa ochilor pe Regep, pe Ana, pe fata din baia rotundă din spatele palatului.

— Ce noapte mi-a fost dat să trăiesc! Unii încărunţesc doar amintindu-şi. În toate plutea moartea, umbrele din casă erau umbrele ei.

Şi Constandin şi-a plecat capul, părea obidit, răpus, părea că abia-şi trage sufletul, îl îneacă ceva, se împotmolea înainte de a-şi lua avântul.

— Regep era în odaia aceea singur, oştenii erau la uşă, nimeni nu intra; nu ieşea, moartea era deja acolo, între pereţii aceia, umplea camera de jos până sus, se îndesa între pereţi, se umfla pe pervazurile celor două ferestre, două găuri întunecate, oarbe, însă el nu se clintea, nu era spăimântat. Dimpotrivă, glasul lui era răscolit de supărare, era purtat de bărbăţie. Moartea

nu l-a învins, deşi i-a dat de ştire că este acolo, că îl aşteaptă, ceasurile lui sunt numărate, să respire, să vorbească, să-şi spună păsurile cât mai are. timp, îl mai lasă, atât îl mai lasă, până spune cuiva ce are pe suflet, apoi gata, este al ei, îl ia în braţe, îl leagănă, îl poartă în lumea umbrelor, îl înghite hulpavă, bucată cu bucată. De dincolo de uşă, din când în când se auzea mormăitul nepăsător al vreunui paznic şi atunci Regep se oprea, întorcea capul într-acolo, țintuia tăblia ei de lemn, o sfredelea, dacă s-ar fi deschis, uitătura, fără îndoială l-ar fi străpuns pe nemernic, l-ar fi lățit peste covoare.

— N-a jelit? Nu a plâns? am întrebat eu, inima mi se muia, o adiere blândă m-a podidit, Constandin avea pentru mine prețul mai mare decât al aurului, îi sorbeam cuvintele.

— Nu. El lupta cu moartea, aflând că ea este aproape, că îl pândeşte, îl aşteaptă, a tras sabia şi a hotărât să o întâmpine cum se cuvine. A vorbit mult, a vorbit mai tot timpul, se revărsau cuvintele, se îmbulzeau, uneori i se împleticea limba în năvala lor, însă nu am dibuit nici un moment de slăbiciune, nimic care să-i strămute gândul de a lăpăda armele. Puştile trebuiau descărcate şi le-a descărcat. Avea de plătit pentru ceva, avea să plătească. Era valah? Da, sângele nu se schimbă, îți tai un braț, din vene curge ceea ce este, ceea ce trebuie să fie, sângele tău şi nu altceva. De aceea, pentru că eram

de o seamă cu el, de acelaşi sânge, m-a ales tocmai pe mine să aflu, să-l ascult, să aud tot ce simte, tot ceea ce a izbutit sau nu a izbutit să facă şi să dreagă într-o viață de om. A cerut un popă creştin să-i stea la căpătâi, dar, altfel spus, dorea să fie de față un om care a supt, ca şi el, din țâțele unei valahe. Nu a întins însă mâinile să mă îmbrățişeze, nici să-şi plângă pe umăr jalea, nu, pumnii îi erau strânşi, brațele învățate cu lupta se băteau şi acum pentru ultima oară.

Şi s-a schimbat culoarea ochilor lui Constandin. Şi i-au clipit ochii pe neaşteptate, i s-a însuflețit fața, întâmplările de atunci aveau şi pentru el mare însemnătate, în noaptea aceea s-a deschis o uşă peste pragul căreia a păşit.

„Vine ceasul de pe urmă, când totul se plăteşte, cea mai neînsemnată faptă, cel mai mărunt gest, orice mână ridicată împotriva fratelui tău, a neamurilor, a sorții", a bolborosit Regep. „Eu am hotărât să fiu de față la judecată. Puteam să fug, să pier din casa şi curtea aianului, să alerg departe de moarte, să o înşel şi de data asta, să-i râd în nas, să o las să mă caute altă dată în altă parte. Credinciosul meu Deli Papaz m-a prevenit, mi-a strigat, fugi, cât mai este timp, du-te, până nu se asmut împotriva ta, fereşte-ți capul. Eu am rămas. Am făcut câțiva paşi, totuşi, mi-e ruşine, mă căiesc de laşitatea ce am avut-o în momentul acela", mi-a zis Regep, şi-am văzut atunci întâia oară ce înseamnă să mori cu fruntea

sus, cu ochii senini, cum se piere bărbăteşte. Să aştepți lațul gâdelui, să te uiți cu ochii țintă, aspru, la toate înfățișările vieții tale, să-i desfaci toate cusăturile, să le întinzi la lumină, să recunoşti ce a fost bine, ce a fost rău, mai rar.

— De ce se căina pentru Theodor?

Eram curios, viața i se sfârşea, el se întrecea cu firea pentru neamul său valah, mai ales pentru valahul valahilor, Theodor.

— L-a aşteptat o viață, zicea. De când a deschis ochii în valea Almăjului, până în ziua când a luat puterea din mâinile tatălui său de suflet Chiosa Mustafa. Mi-a povestit cu de-amănuntul. Se perpelea după ce ajunsese paşă, se frământa, nu avea somn, nu avea astâmpăr, dincolo de ape, pe țărmul nostru curgeau sudorile neamului, sângele se închega pe răni, atârnau bucăți-bucățele roşii în tăieturi, zgârieturi, erau zgaibe roşite, purulente, valahii gemeau nevolnici, în vreme ce el, ditamai paşă cu o cetate la picioare, cu o armată în voia lui, cu ceamuri în care puteau încărca tunuri, arme, sta legat de mâini, de picioare. De o parte a Cernei, a Ruşavei călcâiul militarizării, raitării austrieci înarmați care măsurau curtea omului, grădina, îi pedeapseau pe nesupuşi, le ardeau casele, îi alungau în mlaştinile Banatului, departe, pe unde n-a călcat neam de neamul lor, dincoace, spre Cerneți, țara se umfla de greci, slujbele erau cumpărate

de fanarioți, de negustori cu limba sâsâită din Moreea, domnia era ocupată de fundul mare al câte unui lacom, grec şi el, aciuat de la Constantinopol, unul care-l îmbrăca în bani pe vizir, se târa la picioarele sultanului să-şi aducă neamurile în țară, să-şi întindă brațele de caracatiță peste țărănimea răzbită de sărăcie. Spunea că le auzea plânsetele, „nu li se mai uscau ochii şi obrajii, plecau cu ei umezi în morminte”.

„Şi stam aşa”, îmi povestea Regep. „Mă înfunda durerea, mă gândeam şi la mama mea aruncată undeva într-o gaură mizeră de pământ, săracă de sărăcie şi de pierderea celor patru băieți, a mea şi a celorlalți trei. Şi doar pentru a face ceva însemnat pentru ei l-am alungat cu tunurile pe Chiosa Mustafa paşa, am pus în bătaie obuzele spre ceamurile lui venite din sudul Dunării, dinspre Porecea, dinspre Belgrad”.

Da, a luat puterea, a scris şi a trimis daruri sultanului şi marelui vizir, l-a încredințat că s-a sfârşit vremea nesupunerii, ceea ce s-a petrecut cu Pazvant-oglu, cu Chiosa Mustafa paşa şi fratele său Ibrahim aga, asociatul său, nu va mai fi, insula voastră se închină de-a pururi gloriosului padişah, în fiecare moment, fiecare va avea ochii îndreptați numai spre Constantinopol.

Insula îi era la picioare, îşi legăna privirea de o parte şi alta a ei, o cuprindea uşor, o oază de verdeață, o oază liniştită.

„Nu ştiam nimic, încotro să o apuc, nu întrevedeam calea, drumul, în ostrov îmi era limpede ce aveam de făcut, dar dincolo de el, mai departe, cum să intru eu în casele boiereşti şi să-i stârpesc, cum să ridic țăranii din bordeie să se lepede de lipitorile de pe grumaz, cum să alung grecimea din țară, cea care alerga sălbatică prin târguri, înghițea pungile cu bani, averile, se umfla, era gata-gata să plesnească, cum să ridic fruntea valahilor, să rup stavila austriacă, cum să răscolesc eu lumea, să o îndrept spre libertate, să tai în bucăți-bucățele toate opreliştile?”

Într-o zi au venit la Regep trei bărbați, erau țărani de prin partea locului, se vedea de departe, după cuşme, după brâul lat, roşu, după ciomegele noduroase, chiar şi fețele negre, supărate, obosite, erau un semn că sunt valahi, din sumanele lor de lână se răsfira un miros de ploaie, de umezeală, era vremea senină dar ei aduceau a cer noros, încărcat de furtuni. Întâi a venit un slujitor să-i aducă ştirea că este căutat, să vină cei ce mă caută, a zis el, să urce, să se cațere până la catul acesta, de sus, să-şi spună păsurile. I-a îndemnat pentru că îl frământau gândurile, nu ştia de unde să prindă un fir, încotro să se îndrepte, spre ce tărâmuri să plutească. Ochii îi erau larg deschişi, însă nu era de-ajuns. „Nu sunt singuri în insulă, au venit cu mic cu mare, în bărci strâmte, cu boturile tăiate, nişte lotci, dar care nu seamănă cu lotcile. Sunt încărcate cu femei, copii, cu ce s-a mai găsit prin

casă la repezeală. Sunt în capătul de sus al ostrovului. Cei trei au venit până la palat să ceară ceva, aşa cred, în numele lor şi al fugarilor", l-a lămurit oşteanul care a primit ordin din partea kethudei Mustafa să spună toate astea, el, kethuda rămânea acolo, la faţa locului, să vadă ce se petrece, ce gânduri au fugarii.

Regep s-a uitat lung la ţăranii din faţa lui. I-a măsurat, a tras în nări aerul jilav pe care îl răspândeau.

„Am plecat toţi, tot satul, nu se putea ca unii să rămână, alţii să plece", i-a auzit zicând, mormăind mai degrabă, fiecare pe alt glas, toţi vorbeau deodată. Atunci el i-a întrebat, scurt, în numai câteva cuvinte, destule ca ei să rămână stană de piatră, smirnă, nevenindu-le să-şi creadă urechilor: „Ştiţi oare cât de greu este să trăieşti în locuri străine? Între oameni străini?" Abia după ce a rostit cuvintele a tresărit, s-a uitat lung încă o dată şi le-a ghicit uimirea, a văzut-o în arcuirea sprâncenelor şi şi-a dat seama că uimirea era datorată cuvintelor ce le-a rostit în româneşte. Aşa cum le-a învăţat demult, în copilărie. Ţăranii au trecut peste mirarea că paşa, comandantul celei mai puternice cetăţi de prin partea locului, vorbeşte româneşte ca şi ei, şi-au ascuns întrebarea în cutele frunţii, s-au întors spre treburile lor, iar unul dintre ei a spus: „Nu rămânem aici, în malul nostru românesc, să trăim cu raitării austrieci, să jucăm după cum ne cântă ei!" Nu vroiau să se spetească în cordoanele de graniţă, zile, nopţi în şir, să-şi vadă biserica

năruindu-se, copiii lor îmbrăcând uniforme, peruci pomădate, pregătindu-se să piară pentru un împărat pe care nu-l cunosc, nu doresc să-l cunoască, să apere o graniță care nu era a lor. „Nu demult am luat furcile să ne apărăm, am tăvălit câțiva nemți, ne-am apărat dreptatea cu praporii din biserică deasupra capetelor noastre. Au încercuit atunci satul, au spintecat tot ce-au întâlnit în cale, femei şi copii, bărbații i-au târât în lanțuri, i-au spânzurat la marginea primului oraş întâlnit în cale. Au împrăştiat prin curți şi grădini bucăți-bucățele din odraslele noastre, au dovedit o femeie care de spaime s-a ascuns într-un cuptor de copt pâine în curte, au târât-o afară, au tăiat-o, au smuls sugarii de la țâță, i-au izbit cu ceafa de pomii din livezi, au aprins casele valahilor, să nu-şi mai caute singuri dreptatea dacă împăratul lor nu doreşte. În mulțimea bărbaților duşi cu sila la spânzurătoare erau şi fete, nici frumoase, nici urâte, din cele care s-au împotrivit, au strigat, au aruncat cu ce au avut la îndemână spre călăreții duhnind a sudoare, a putoare de oameni mârşavi. Le-au aninat şi pe ele de crengile copacilor, nu avea nici o însemnătate că au numai zece, doisprezece ani”. Şi apoi, omul l-a privit lung pe Regep.

„Eh! Oamenii îmi întăreau credința că duc viața neputincioasă a unui neam care nu are parte de dreptate în țara lui, care tânjeşte după slobozenie, dar ea nu se iveşte de nicăieri şi nici un ajutor”. Regep a înclinat fruntea, era de-ajuns câte a aflat, le-a întins un zapis plin cu semne

negre, rotunjite cu pana, să se ducă, să se aşeze în linişte în spatele cetății de pe insulă, pe malul turcesc, unde sunt apărați de nemernicia austriecilor, de împăratul lor fercheş, cu buzele veşnic țuguiate de nemulțumire.

Şi cât timp îmi povestea toate acestea, Regep se scutura, nu avea nici un dram de astâmpăr, se înclina, fornăia pe de-asupra bărbii. „Acum am să mor, o să pier, nici urmă, nici o picătură din truda mea nu va mai rămâne", spunea şi strângea pumnii. Odaia era întunecoasă, pe pereți alergau umbrele lumânărilor, iar cărbunii din mijloc abia mai pâlpâiau. N-a intrat nimeni să-i aţâţe, nimeni să ne tulbure. Moartea mă apăsa şi pe mine, mă speria, fiorii din şale, din şira spinării erau amenințători, picioarele şi brațele mi se înțepeneau pe măsură ce trecea timpul, palmele îmi erau asudate. Am uitat în clipele acelea din noapte, clipe care şi-au pierdut şirul, pe care nu le mai luam în seamă, că de fapt Regep îmi este cunoscut dinainte, nu i-am povestit decât foarte târziu că îl ştiu din Dubova, că eu sunt din satul pe care l-a adus dintre dealurile de la miazănoapte ale Valahiei Mici, ale Karaiflakului. Am ascultat încrâncenat, am alunecat în întâmplările desfăşurate de Regep, care nu prididea. Tot atât de adevărat era că Regep, întâlnit în altă parte, în alte momente, nu mi-ar fi dezvăluit toate. Niciodată în insulă sau în casa lui din Dubova, de pe țărmul Dunării, într-o margine a curburii apelor, a golfului lat, încăpător, deschis de o neaşteptată retragere

laşă a stâncilor din preajma apelor, nu s-ar fi scuturat atât, nu ar fi sărit de colo-colo, nu s-ar fi năpustit asupra vedeniilor, a închipuirilor, a duşmanilor nevăzuți, a amintirilor. Îl văd şi acum, îl am în fața ochilor, ridicându-se în picioare pe neaşteptate, bătrân şi vioi în acelaşi timp, sărind apoi în celălalt capăt al odăii, trântindu-se cu înverşunare pe divanul de lângă perete.

„Inima îmi clocotea", a zis el, „mi se spărgea în piept, bătea până în vârful palmelor, tresalta, mi se scutura în ceafă, în vârful capului. Eu, un ditamai paşă, bărbatul care dintr-o singură mişcare de mână puteam să pun în bătaie tunurile, să urc în ceamuri şi oranițe neferii, ienicerii şi să-i trimit la luptă, acum priveam şi ascultam neputincios vaietele valahilor". Şi îşi legăna capul, trupul, de la stânga la dreapta, se apleca înainte, înapoi, trăia încă neputința de atunci, o trăia poate şi pe cea de acum, când avea siguranța morții, se îmbulzeau toate, şi ceea ce a fost şi ceea ce urma să se petreacă la sfârşitul acelei nopți.

Pe măsuța scundă, rotundă, arămie, strălucitoare, adăsta sleită o ceaşcă plină de cafea, neatinsă, neagră ca noaptea, bucate gătite, grămădite, uitate de slugi, neluate de servitorii fugiți, în panica pe care o deşteaptă ştiința că sfârşitul unui om este aproape. În neorânduială se afla şi draperia grea, întunecată, din fața uşii, trasă într-o parte. Atârna ca o fâşie adunată într-un singur fald, o manta ținută într-o singură mână, căzută din nebăgare de seamă la pământ.

„Peste o zi, o singură zi, mi-au venit oamenii trimişi de mine în Valahia. I-am văzut de departe, întâi cârdul de vite, în furnicar, un şir întunecat ca o sprânceană îngroşată, înaintau încet, se apropiau ca o haită de jivine obosite, lingeau parcă pietrele în drumul lor, abia îşi mişcau picioarele, alunecau mai mult, mai degrabă. După o vreme mi-am pierdut răbdarea. La început am aşteptat pe cerdacul casei mele să se apropie, să vină dinspre Cerneți, să treacă prin Vârciorova până în dreptul ostrovului, iar dintre oamenii trimişi, măcar unul dintre ei, mai răsărit, să urce într-o barcă de pe țărm, să vină şi să-mi spună cum stau lucrurile, ce a izbândit să facă, să dreagă. Apoi m-au furnicat picioarele, a năvălit şi m-a izbit de perete vântul nerăbdării. «Kethuda», am strigat eu omului meu de încredere, «adu-l aici, în grabă pe omul nostru, cel care este pentru noi ochii şi urechile, neferul strecurat între oamenii plătiți de Ghiță Opran, negustorul din Ruşava, să ne aducă vitele de la Iupca». Şi kethuda s-a dus întins ca o zvârlugă, alerga aproape, i-a grăbit pe vâslaşi în barcă, era iute aşa cum îmi doream eu să fie, a urcat în larg, le-a poruncit barcagiilor să caute calea cea mai scurtă spre mal. Când s-au reîntors eu eram încă acolo, dosădit de căldură, de soare, orbit de lumină, îngreunat de fierbințeala aerului. Neferul a urcat treptele, şi-a tropăit, căci i s-a zis să se grăbească, în vreme ce kethuda a rămas sub cerdac, uitându-se ca trimisul să ajungă cu bine, să mi se înfățişeze. Pripeala soarelui era în toi, avea şi el fața năclăită de sudoare, firicele umede îi cădeau de sub turban, se prelingeau pe bărbie pe gât.

«De ce ați ajuns atât de greu?» l-am întrebat eu pe nefer aproape răstit, ca să-i smulg din minte tot ce gândea şi brusc m-am întors spre uşa odăii mele lăsând în urmă cerdacul. Căutam un loc răcoros şi liniştit. Omul nu a răspuns, poate socotea că nu este politicos să mi se adreseze din mers. A grăit abia după ce am pătruns în întunecimea camerei, ascunsă de şipcile fine ale kefesului care ocroteau odaia de lumina orbitoare şi de ochii lumii. «Drumul a fost spinos», a răspuns şi mi s-a părut că se codeşte, fie că povestea era prea lungă şi el prea obosit, fie că socotea întâmplările fără rostul de a fi povestite.

«De ce» şi într-adevăr am fost mirat.

«Vama, vameşii» a oftat el adânc. A uitat să se încline, să mă numească aşa cum se cuvenea unui muhavâz, a unuia care-l ține cu bani, cu mâncare şi băutură, cu un trai îndesulător în vreme ce frații lui şi ai mei, luminăția ta, valahii, trebăluiau de zor, asudau pentru un codru de pâine. Ciocoii au şi ei partea lor de vină".

Şi s-a pornit neferul, unul numit Trocan, nepot de frate cu Trocan, căpitanul din vremea lui Tahir paşa, din tinerețea mea, s-a zis despre el cândva că a fost trădător, că a întins o mână de ajutor austriecilor, la vremea războiului din 1789, că s-a înhăitat cu Ştiucă, ispravnicul de Cerneți, au întins amândoi brațele copilăreşte spre hamişa Austrie; să o ajute să năpădească mai uşor lumea, Dunărea, Clisura, Insula Ada Kebâr sau Ada Kaleh, cum obişnuiau să-i zică unii adalâi.

„Ne-au ținut o vreme la poarta Cernețiului, isprăvnicia nu ne-a îngăduit să trecem cireada prin oraş, nici să-l ocolim pe aproape. Ne-au înțepenit acolo până ce Opran a trimis o pungă cu taleri să plătească vama dinainte. Talerii i-au convins pe ispravnici, i-au luat în grabă şi nu ne-au mai învrednicit cu atenția, puteam să o luăm de-a dreptul spre Dunăre, să trecem în Turcia cu vitele în spate, să ne coşcovim sub greutatea lor. Nu le-a mai păsat”.

Vitele le-am trimis din toamnă la Iupca, erau cumpărate din Serbia pe bani puțintei, preț de înțeles dacă te uitai la ele cu luare-aminte şi vedeai că abia se țin pe picioare. Le-am trecut Dunărea în Valahia cu luntrele mai la vale, pe la ostrovul Corbului, peste ape mai line, de teamă să nu se frângă deasupra bulboanelor din Gherdapuri, din Demir Kapu. I-am scris dinainte negustorului Opran din Ruşava, care-şi întindea afacerile prin toată Valahia, să primească vitele, oile, caprele, să le hrănească în locurile unde obişnuieşte, unde are grajdurile şi stânele pregătite pentru animalele lui, slăbite de nemâncare ca şi astea, locuri unde el de ani de zile le îngraşa pentru a le vinde în Ardeal sau în Pesta. A fost prima oară — încă nu îl cunoşteam pe Ghiță Opran, dar nu ultima când i-am cerut să mă ajute astfel. S-a mai întâmplat să-mi îngraş vitele în Valahia Mică, la Iupca sau în altă parte, uneori chiar vite cumpărate din Serbia, vândute sau unele dăruite rebeliştilor lui Caragheorghe.

„Apoi întârzierea a fost şi din cauza oamenilor din Iupca, tocmiți de Opran să îngrijească animalele”.

Am văzut că Trocan se codeşte să continue, că este pe cale să-şi curme istorisirea, m-a sfredelit negru, păream şi eu unul dintre cei care a pus stavila, piedicile. Am ridicat sprâncenele, le-am arcuit să se vadă bine că aştept să grăiască, că nu îngădui nici o taină.

„Oamenii au fost prinşi de isprăvnicie, erau nişte nenorociți, hăituiți de stăpânire, cine şi-ar fi închipuit că Opran i-a găsit la drumul mare? Erau nişte birnici fugiți. Rare cruzimi am văzut!” a zis Trocan şi a pălit, din stacojie fața i-a devenit albă ca hârtia zapisurilor. „Stâna la care ne aflam a fost înconjurată, potera s-a năpustit spre țăranii speriați, poteraşii s-au îmbulzit peste oi, unii au căzut, alții au avut mai mult noroc, s-au aruncat asupra nenorociților, mai spăimântați decât animalele. I-au prins, i-au legat, i-au atârnat de picioare, i-au chinuit, nu glumă, cu fumul în nări, i-au lăsat să se perpelească aşa până au fost storsi de puteri ca nişte cârpe aşezate la soare să se albească. Apoi, i-au târât legați în urma cailor, să se umfle de vânătăi, să li se frângă oasele, să li se jupoaie pielea prin mărăcini, colțuri de piatră. Țăranii aduşi în locul acelora, nişte bărbați mai împliniți, mai fercheşi, veniți de undeva de la miază-noapte, nişte ungureni mai liberi, mai feriți de biciul isprăvniciei, de polcovnici sau de zapci, au întărit că țara a ajuns o odaie care fumegă, birnicii sunt batjocoriți şi

chinuiți, înțepeniți în fumul gros, puşi să rabde crestăturile falangei, să zacă zdrobiți cu burțile sub grinzi grele, cu coastele frânte, muşcați de şerpi, înțepați de țânțari şi de muşte. Ce va ajunge țara?" a întrebat Trocan şi iar m-a privit lunecos, duşmăneşte, socotea pesemne că sunt şi eu unul din vinovați şi, dacă mă gândeam bine, eram, de vreme ce îngăduiam să se petreacă astfel de nedreptăți împotriva neamului meu.

„Până au sosit ajutoarele cele noi, țăranii ungureni, au murit o parte din oi, câteva sute şi vitele s-au uscat pe picioare, au răbegit de foame".

L-am lăsat pe flăcău să iasă, să coboare treptele casei mele moştenite de la Chiosa, luată de mine ca şi puterea, să-şi vadă de treburile ostăşeşti pentru care era tocmit, împreună cu alți neferi, iar eu să mă zbat singur, să mă frământ, să-mi rotesc ochii neputincioşi din cerdacul larg de la catul de sus la casei, să mă întreb dacă cel mai potrivit lucru este să intru cu sabia în țară, să o pustiesc doar cu ostaşii mei, să o scap de ispravnici, de ciocoi, să şterg eu lacrimile de pe obrazurile crăpate ale valahilor. Însă vitejia m-ar fi pierdut. În ochii lumii şi mai ales ai padişahului, războiul meu ar fi fost unul din tagma celui purtat de Pazvant-oglu sau de Chiosa Mustafa, ar fi fost socotit o răzmeriță oarecare şi înăbuşit; or, lucrurile trebuiau schimbate din rădăcină, smulse, pustiit ceea ce era vechi, aspru, ucigător ca muşcătura de şarpe, țara trebuia ridicată, ajutată ea singură să se

scuture, ea singură să se lepede de rele, să-şi învingă potrivnicii. Abia atunci l-am zărit şi l-am auzit, la un pas de mine pe Ismail, fiul lui Ismail Boşneag, socrul meu, tatăl femeii mele Durduca, bunicul fiului meu. Mă privea şters, alb, ca unul învățat să aibă răbdare, ca eu să revin lângă el, pe cerdacul casei lui Chiosa".

Aici Constandin s-a oprit. Ismail aga i-a făcut un semn scurt cu fruntea să continue, să nu se lase tulburat de prezența lui, să nu se gândească la supărarea lui, însă Constandin a hotărât pe semne să se odihnească.

— Nu v-a vorbit de rău, l-a lămurit el pe Ismail din capul locului. Era furios, nu pe oameni, în ultima lui noapte, ci pe el, pe moartea lui, pe viața lui nesocotită, pe neîmplinirea lui, chiar aşa a zis, neîmplinirea lui, el a încercat doar, însă nu a izbutit să-şi ajute neamul din care s-a desprins din pruncie. Din care a fost smuls, spre care a tânjit toată viața, de care a fost urmărit până în ultima clipă când şi-a dat duhul în scrânsoarea lațului din mâna gâdelui. Lui i-a fost dat, a zis Regep, să fie urmărit de neputința reîntoarcerii, de chinul de a purta un turban, de a ascunde în dosul acestuia gânduri şi suferințe.

Regep mi-a istorisit că, în noaptea aceea, şi-a lovit tâmplele cu pumnii, a fost cumplit. Trebuia să-şi ascundă gândurile de puterea semilunii care îl lega de ostrov, îl ținea în lanțuri grele, îl silea să-şi îmbrace viața într-o

minciună fără sfârşit şi, în acelaşi timp, să potrivească planuri ascunse pentru fericirea valahilor.

Şi iar a tăcut Constandin, chipul lui Regep din ultima noapte i se anina în fața ochilor, a uitat de sine, a uitat de mine, fiul fostului muhavâz, păstra numai pentru sine înfățişarea tatălui meu.

— Este adevărat, a zis pe un ton ridicat Ismail aga, părea chiar încântat. Am urcat treptele, am călcat tare, greu, treptele erau de lemn în casa lui Chiosa. Regep m-a descoperit singur, pe când eu tăceam, aşteptam. Şi-a întors încet privirile, apoi a căscat ochii mari, i-a rotunjit. Am trecut atunci Dunărea, am venit de la han, anume să-i vorbesc. Era muhavâz de câteva zile, nu l-am mai văzut de la moartea tatălui meu, Boşneag. Din dimineața când l-am îngropat. A fost şi el de față, lângă hogea, deşi era fiul lui Chiosa, duşmanul nostru. Nu vroiam să creadă Regep că îl duşmănesc. Eram doar rude bune, nevasta lui era sora mea. Putea să creadă că nu îl am la inimă, că port venin în vârful jungherului meu, că voi pune oamenii să-l căsăpească în ceasul său cel mai fericit. Nici gând. Tocmai asta vroiam să-i spun. Era el fiul lui Chiosa, ajuns pe treapta cea mai înaltă a insulei pentru că era fiul fostului paşă, însă eu am bănuit că nu merge pe drumul lăsat de tatăl său de suflet. Că îşi caută altul, o cale numai a lui, mai folositoare insulei. Noaptea pierzaniei din luna iulie 1795 nu ne despărțea. Chiosa l-a ucis mişeleşte pe Boşneag, dar între noi nu s-a

ridicat un zid de piatră. Netrebnicul de Chiosa a venit de la Porecea să adune toate tunurile din cetate, să le încarce în ceamuri, împreună cu toată suflarea insulei, bărbătească. A întâmpinat împotrivirea tatălui meu Boşneag, lăsat comandant al cetății din insulă, în locul lui Chiosa, chiar de Chiosa.

Erau înrudiți prin căsătoria copiilor lor, Chiosa a crezut că poate avea încredere în tatăl meu. Nu a fost aşa, Boşneag i s-a împotrivit, în spatele lui erau adalâii, negustorii mai ales, ei aveau nevoie de linişte, de pace, pentru negoț, pentru sufletele lor. I-au curmat lui Chiosa dorințele, l-au lăsat de izbelişte, singur aproape, urmat numai de fratele său Ibraliim cel negru în cerul gurii. Aşa că, noaptea, cei doi, Chiosa şi Ibrahim, cu oştenii lor, sunt sigur, fără Regep, l-au prins în somn mişeleşte, l-au tăiat, l-au lepădat în Dunăre, abia i-am găsit trupul în zori, abia l-am tras la mal, să-l îngrop cum se cuvine. Nu putea să fie şi Regep cu ei, căci după ce Chiosa cu Ibrahim au plecat iarăşi spre Porecea şi spre Belgrad ajutați de Ali Guşanț, omul lui Pazvant-oglu, să bată oraşele de pe Dunăre, să le crească puterea, Regep, lăsat comandant în locul tatălui său, le-a vorbit adalâilor cu acelaşi glas şi despre aceleaşi lucruri ca şi Boşneag. Că vremea războaielor purtate fără rost trebuie să înceteze. Că de acum insula trebuie să-şi câştige o altfel de putere, mai lesnicioasă pentru câştigarea slobozeniei ei. Puterea averilor, iar acestea nu se pot dobândi decât prin comerț, prin puterea

banului. Iar când Chiosa s-a reîntors, după ce a bătut zece zile Belgradul şi a dat foc caselor dinspre apă, pe când era cu oranița chiar în dreptul insulei, la un pas de Regep, a pus tunurile în bătaie. L-a alungat, l-am văzut şi eu pe Chiosa atunci, de la han, m-am uitat de pe terasă. Chiosa a stat pe puntea din spatele ceamului, nemişcat, nu şi-a ferit capul de bătaia obuzelor. A stat drept pe puntea mică de lângă cârma cea mare, cu ochii şi fața spre cetate. A înțeles totul într-o singură clipă, de la prima bubuitură de tun, a priceput în ce ape se scaldă fiul său de suflet, ce doreşte el, încotro se va îndrepta de acum ostrovul. Dacă l-a iertat sau nu pe Regep, rămâne de văzut, nu ştim, dar în ostrov el nu s-a mai întors, s-a stins pe undeva prin părțile Fetihislamului sau Vidinului.

Ibrahim a venit singur, spăşit, într-un târziu, nu a spus nimănui nimic. Însă eu, din clipa aceea mai ales, a primului bubuit de tun, l-am iertat pentru totdeauna pe Regep. Pentru că era fiul lui Chiosa, pentru ghinionul avut de mine. Ce ghinion? Puteam eu să fiu paşă, aveam şi eu dreptul ăsta, Boşneag tatăl meu a fost şi el, e adevărat, pentru scurtă vreme, comandant şi putea să-mi lase mie puterea!

Ismail aga a spus toate astea iute, în fugă.

— Tocmai asta am venit să-i spun lui Regep. Am urcat treptele de lemn şi l-am găsit căzut, pe gânduri, trudit de ele, înlănțuit.

— Regep paşa a zis că acolo pe verandă a auzit pentru întâia oară de Theodor, a dat Constandin să limpezească întâmplările.

— I-am spus multe, şi vrute şi nevrute, lui Regep. I-am zis să nu vadă în mine un potrivnic şi din mirarea lui am înțeles că nu s-a gândit la una ca asta. Insula se pregătea să tragă obloanele peste ferestre, se însera, adia un vânticel peste frunțile noastre, o pală a adus mirosul slab al zahărului ars, poate din casa vreunui negustor, poate chiar din casa lui Regep, rar se mai auzea câte un strigăt, un mormăit depărtat, greu de priceput, dealurile înalte din jur, de peste ape, din ambele părți se întunecau. Era ceasul la care îndrăgostiții ostrovului îşi încolăcesc brațele în jurul iubitelor fugite din casele părinților, peste pervazurile ferestrelor, printre obloanele crăpate. Eu am simțit că trăiesc pe insulă, eram fericit pentru mine, pentru ea, eram împreună, mă întorceam de la han, deci de la depărtare şi am vrut chiar să-i spun lucrul acesta: că e bine să ne găsim amândoi pe acelaşi ostrov, că avem împreună de făcut numai lucruri bune. Eram îngrijorat şi eu ca oricare adalâu de viața noastră, mă pierdeam cu firea că puterea noastră se restrânge, că suntem prea aproape de Avusturya, Austria hrăpăreață, că nu ne mai oglindim, nu ne regăsim pe pământurile din jurul nostru ca altădată, în Banat, în Ruşava, când el m-a întrebat cu totul altceva. Dacă am vreo ştire de faptele care se petrec acum în Valahia şi Banat. E greu, e foarte greu acolo, i-am

răspuns eu neînțelegând până astăzi rostul acelei întrebări. De o parte, în Banat, militarizarea, iar pe de altă parte, alungarea locuitorilor din Clisură dacă se împotrivesc, a românilor, nedreptate strigătoare la cer, să vină cineva să te mute cu sila, să-ți urci tot calabalâcul la repezeală în căruță, să pleci în locuri străine, să nu ştii dacă ai să-ți mai vezi vreodată ocina. Sau, altceva. Să-ți vină cineva în casă, în ogradă, să-ți numere găinile, butoaiele cu vin, cu țuică, pomii din livadă, merii, prunii, fânul, să-ți măsoare curtea, cotețele, cocina şi să-ți pună apoi birul, să vină în fiecare an şi să-ți ia atât cât ți-a potrivit prima oară pe hârtie. Ştiam totul, negustorii treceau în fiecare zi de o parte şi alta a graniței, înnoptau în hanul meu, povesteau totul, toate, nu-mi scăpa nici un cuvințel din cele spuse în jurul meselor din odaia cea mare a hanului meu aşezat cum nu se poate mai bine, între Ruşava şi Vârciorova, adică între Avusturya şi Karaiflak. Dincolo, spre Cerneți, în Valahia, rău, iarăşi rău, nenorociri pe capul bieților valahi. Ei trăiesc în țara lor, dar nici acolo nu este mai bine. Grecii din Moreea, din Fanar, boierii, ciocoi născuți peste noapte, s-au întins ca nişte jivine care trăiesc de pe urma sângelui valah. Ca animalele pădurii. În țara lor se vorbeşte numai greceşte, bâlciurile, târgurile sunt năpădite de eleni. Țara lor nu mai este a lor. De vină este şi semiluna, am recunoscut eu cinstit. Dădea prilej elenilor să facă una ca asta, nu li se împotrivea, îi aşeza în domnie, le ridica nasul spre cele mai înalte funcții, se petreceau lucruri

care nu erau nici pe departe în folosul norodului. „Semiluna nu mai este în stare să facă ceva, a pierdut țara asta din mână, biata Valahie”, a zis Regep încet, slab, gânditor. „Nimeni nu o să-i poată opri pe români dacă se ridică”, am vrut eu să spun şi el m-a prins de mână, a simțit ceva, m-a scuturat, „spune, spune”, s-a uitat la mine nebuneşte, cu ochii holbați, şi atunci i-am zis. Nu m-am gândit nici că este nebun, nu m-a mirat nici curiozitatea lui, am crezut că este cu gândul la soarta insulei, la urma urmei orice mişcare de dincolo de ape trebuie ştiută dinainte, viața noastră era legată de toate bucuriile şi năpastele de pe țărmuri.

— Aşa a aflat el întâia oară de Theodor, a rostit răspicat, cuvânt cu cuvânt, Constandin.

El, Constandin, ştia mai bine decât noi doi, decât mine şi Ismail, că începea o zi nouă în viața lui Regep paşa.

— I-am istorisit că sunt în Valahia oameni hotărâți să facă dreptate. Unul este Theodor, altul, un lotru, unul Iancu. „Care Theodor?” a întrebat el, Regep, cu vocea ridicată, părea că strigă. I-am spus ce ştiam, a continuat Ismail. Nu e nevoie să ştii cine este Theodor! Este îndeajuns să-l vezi, să-ți treacă pragul. Când a venit întâia oară în hanul nostru, Boşneag, tatăl meu, a dat buzna în odaia meselor albe, de brad, lungi şi mi-a şoptit agitat, întretăiat: „Se află cineva în casa asta, am eu presimțirile mele, după aerul pe care îl respir acum, după fiorii care

mă încearcă, clipesc des pleoapele, genele mi se încarcă de ceva înțepător, usturător, este ceva, este, ştiu prea bine, este cineva aici în han, mă încarcă de mari presimțiri, căci răspândeşte o mare tărie". Da, e îndeajuns să-l vezi, să-l simți. Nu vorbeşte, nu zâmbeşte i-a zis mai departe Ismail lui Regep. Pe bancă se aşează greu, ca şi cum ar face o mişcare dinainte chibzuită şi mănâncă numai de la mine, în mine are încredere, se vede, m-a cercetat bine înainte, a cercetat pe îndelete şi hanul. Odată l-a îndemnat cu o cană de vin un negustor oarecare, elen parcă, altă dată cafeaua i-a adus-o sluga din casă, pe care nu o mai văzuse. Le-a împins cu palma.

„Bine se mai păzeşte!" a întărit cu vârful buzelor şi al bărbiei, un lucru despre care eu, cel puțin, nu înțelegeam cât este de important.

— Ştie el de ce un om cu planurile lui poate fi în orice moment răpus, şi Ismail a tăcut semnificativ, pe cerdacul acela larg, întins, unde stătea de vorbă cu Regep. Cât de însemnate sunt aceste planuri se vede şi din felul în care îi vorbeşte însoțitorului său, în ultima vreme acelaşi, singurul dintre oamenii care intră cu el în sala meselor. Ceilalți stau în curtea din spatele hanului, cercetează împrejurimile, trecătorii, măsoară drumeții care intră sau ies din han. Câte unul dintre ei intră tiptil, tainic, îi spune ceva la ureche, niciodată cu glas tare, iar el dă răspunsurile scurte, o singură vorbă de cele mai multe ori, din care nu se înțelege niciodată nimic, însoțită de

un gest poruncitor al mâinii. Altfel, nu se ridică, nu adresează nimănui nici o ocheadă, nu râde la glumele celor din jur, de parcă nu ar auzi nimic, nu l-ar interesa nimic din forfota celorlalți.

Apoi i-am istorisit lui Regep despre atacul lotrilor. Cum au năpădit aceştia hanul, cum au despuiat de bani negustorii, fără să se atingă de Teodor. Şi despre discuția acestuia în odaia alăturată cu harambaşa, cu Iancu. Regep a pălit, ce-i drept, nu mă gândeam însă că este altfel interesat decât ca un paşă, curios să afle ce se pregăteşte dincolo de ape, pe țărmul valah. Aşa cum mai târziu l-a interesat totul despre faptele lui Caragheorghe de pe malul de dincolo. „Cine îl însoțeşte?" m-a întrebat Regep, iscodea, se pare, vroia să cunoască cât de vrednici erau cei de o seamă cu el. „Chipurile lor sunt mai greu de descris, se şterg repede din minte. Uite, despre Theodor, pot să zic în orice clipă cum arată. Are fața rotundă, puternică, îmi amintesc şi de un neg pe nara stângă, are o mustăcioară roşcovană, părul gălbui, fața arsă de soare, de nenumăratele drumuri, parcă înnegrită, obosită, muncită de colbul drumurilor. Ceilalți? Mai puțin. Despre însoțitorul său, ce aş putea să spun? Unul uscățiv, ascuțit, cu ochii încărcați de taine, zic asta pentru că au un sfredel, scormonesc ascuns, alunecă, străpung, sar peste tine, se pierd în zare, se împrăştie pe dată, parcă îl chema Covrea. Aşa l-am auzit strigat de un însoțitor care ieşea din grajd cu doi cai trupeşi, bine ținuți în frâu, tropăind

mărunt, nervos. „Covrea”, l-a strigat acela. „Când ai să înveți să trudeşti? Pândeşti, atât faci, ai planuri ascunse, vere?! Uiți de cai, stai aninat numai deasupra gândurilor, sunt mârşave? sunt bune? ce tot pritoceşti pe după gă-vanele ochilor, sprâncenatule?” Cuvinte din care nu se înțelege mai nimic, decât supărarea însoțitorului care nu era ajutat să pregătească caii de drum. Sau poate o înverşunare mai veche împotriva aceluia, care avea un loc ales lângă Theodor. Invidia unui om ținut prea departe de stăpânul său. „Alți însoțitori?” a întrebat iarăşi Regep, vroia să dea de un capăt. Alți însoțitori mai erau, dar nu îmi amintesc prea bine de ei, oameni fără îndoială cre-dincioşi, nu îi ieşeau din cuvânt. Odată l-au aşteptat doi bărbați din Ruşava. Au stat câteva ceasuri, au adulmecat domol, rar, din cănile de vin, şi-au stropit mustățile negre, le-au înroşit cu vinul rubiniu, într-un târziu, cel mai răsărit dintre ei a cerut şi de-ale gurii. I-am adus câte o cegă prăjită în frunze de nuc, aromată, aşa cum se aşază pe masa unui paşă. Au ciugulit amândoi, cu ochii duşi spre uşă, cu urechile ciulite, se vedea de la o poştă că aşteaptă pe cineva, fapt dintre cele mai obişnuite în hanul meu, căpătuit la marginea unui drum atât de însemnat, potrivit între trei țări, Avusturya, Valahia şi Țara înaltului Devlet păzită de Ada Kebir. Poate oricând la mine să se răstoarne cerul cu drumeți din cele trei țări. Ei s-au ridicat doar când pe uşă a intrat Theodor. Au îmbucat din mers restul peştelui fără oase, rumenit, înnegrit de frunza nucului, mi-au aruncat un taler, l-am

prins cu îndemânare, şi — aici a râs Ismail aga, se bucura de felul în care trăia la han — şi au plecat, au fost duşi fără nici un cuvinţel, nici bineţe, nici îmbrăţişări. Au ieşit degrabă în curte, amândoi cu Theodor, au încălecat, au pornit spre Ruşava urmaţi de slugile care aşteptau călare în faţa porţii. Era aşadar bine ştiut că stăpânul era aşteptat. Cei doi din Ruşava erau negustorul Nicolau Răducanu, celălalt un om de încredere al lui Ghiţă Opran. „De unde îl cunosc?" a întrebat încet, părea înmărmurit Regep, „fac negustorie împreună, sunt tovarăşi?" „Nu ştiu", am ridicat eu umerii. „Poate. Altfel la ce l-ar fi aşteptat? Nu aveau însă marfă la ei, oamenii lui Theodor erau călare, mai aveau în spatele lor câţiva armăsari de schimb, atât". Nu i-am zis lui Regep că marfa ar putea fi prin apropiere, căruţele sau cirezile sau turmele pot să înainteze în ascuns, la miazănoapte de han, peste dealuri, prin văgăuni, pe poteci, se strecoară pe drumuri ştiute numai de misiţii lui Theodor şi de grenţerii austrieci, valahi de naştere, din cordoanele de graniţă. Să fie trecută tainic pe cărările munţilor. Dar i-am zis altceva lui Regep. „Este, pesemne că este tovarăş cu negustorii din Ruşava, Theodor pare a fi omul dibaci care ştie să facă averi, să negustorească, nu se poate altfel, în spatele tăcerii lui stau şi planurile de război cu vrăjmaşii din ţară, dar şi puterea de a face rost de bani. Doar auzit-am eu prea bine când i-a zis lui Iancu, că trebuie să facă avere, să aibă din ce cumpăra puşti şi iarbă. Ei, cine poate să facă banii ăştia din negustorie? Cine? Un om oarecare?"

„Să mi-l aduci!” a sărit atunci de colo Regep, ghiceam din cuvintele lui, în felul repezit în care au fost spuse, în lumina care se ițea dintre gene, nerăbdarea, aproape că m-a împins la vale, pe scări, nu mai era vreme de pierdut, să fug, să alerg, să-l aduc într-un suflet pe Theodor. Multă vreme am crezut că îl îndemna de fapt vrerea de a face negustorie, dorința de a căuta marfă, de a scoate la lumină, de a se umple de bănet. Iată încă un tovarăş pentru Regep, pentru insulă, iată-l pe paşă, pe drumul ales, bine gândit, de a procopsi insula, de a o întări prin ascultarea față de padişah, de preagloriosul nostru, Allah să-l aibă în pază!

— Mie mi-a povestit altfel, s-a grăbit Constandin să facă dreptate. C-a descoperit omul trebuitor. Unul care să îmbrace „cămaşa morții”, să ajute neamul nenorocit al valahilor, unul înzestrat să facă pregătiri, să învingă. Şi, pentru că Ismail aga întârzia să-l aducă la han pe Theodor, a pornit el în căutarea lui, în Ruşava.

— Theodor nu a trecut o bună bucată de vreme prin odăile mele, nici prin fața hanului. Am pus oamenii să-l caute, să-l cheme la han, el nicăieri, pesemne afaceri însemnate l-au îndreptat spre miazănoapte, spre Hațeg, spre Cloşani, ori a trecut pe la noi doar noaptea, prin beznă, nevăzut, s-a dezvinovățit Ismail.

— Poate, a îngăduit Constandin un astfel de răspuns, sigur este că zilele treceau, săptămâna se apropia de sfârşit şi de la hanul de dincolo, de la Nucul Puşcat, de sub dealul Alionului, nici o veste. Atunci a urcat el, Regep, în oranița împodobită, albă şi a trecut apele. În

barca burtoasă a urcat o trăsură, cai, servitori, îmbrăcați ca la orice casă mare, doi pe osia din spate, ceilalți călare, să meargă cu alai în urma lui, daruri pentru fețele negustorilor din oraş, şi s-a pus la drum.

— L-am văzut! a sărit Ismail aga, eram în odaia mea de la han, mă uitam pe fereastră, spre Dunăre, priveam aşa într-o doară, aşteptam să intre vreun drumeț pe poarta hanului, când mi-a căzut sub ochi, pe Dunăre, o oraniță. S-a desprins de țărm, de lângă cheiul de piatră, piatră doar stivuită, încă nelegată cu mortar. Am bănuit că este a lui Regep, împodobită cu panglici şi steaguri, era albă, avea un catarg la mijloc şi doi bărbați cu turbanele roşii la cârma mare din spate. Se vedea şi trăsura cumpărată de la Beci, adusă cu ceamul tocmai de acolo. Şi era limpede că este a lui Regep şi după cum aluneca, paşa avea cei mai buni şeicari. Cârmacii săi ştiau să taie curenții de-a curmezişul, să spintece nervurile groase de apă cu trupurile ca un animal viu. Nu a oprit la mine, aşa cum mă aşteptam. Am trecut repede în cerdac, i-am făcut un semn cu mâna, am agitat apoi ambele brațe, am fugit pe scări, am coborât, m-am aşezat în drumul care urca de la țărm până la calea colbuită de deasupra hanului, cea care se îndrepta spre Ruşava. El a coborât din oraniță, s-a aşezat în trăsură, vizitiul a dat bici cailor şi trăsura a trecut prin fața mea, opintindu-se la urcuş cu Regep privind înainte, țintă, doar cu o mână ridicată. Ghicea că sunt acolo, în marginea drumului, era sigur de asta şi a ridicat o mână în semn de salut, semn priete-

nesc, altfel, pe care nu l-ar fi făcut un alt paşă, mai ales unul străin, venit din altă parte, din Vidin sau Rusciuc. N-a oprit nici să întrebe de Theodor, de ce nu a venit încă în ostrov, aşa că eu nu am avut de unde să ştiu că el a pornit spre Ruşava în căutarea lui.

— Nu, nici asta nu mi-a spus, nu i-a venit în minte în noaptea aceea încărcată de pânda morții. Se perpelea, vorbea, îi era teamă că va lăsa ceva nelămurit, nespus, se agita, se foia pe divanul acela din marginea odăii, o odaie de primire a musafirilor până mai ieri, de acum o odaie a unui muribund, a unuia care ar fi putut ieşi, fugi, dar care a rămas totuşi să moară cu fruntea sus. Unul, care nu credea în fatalitate, în ceasul pierzaniei dinainte scris, dar care, după cum mi-a spus într-un târziu, spre dimineață, ştie că destinul nu este nici sus în ceruri, nici în cartea vieților scrisă cu şaptezeci de mii de ani înainte de facerea lumii, ci în fiecare om în parte, că destinul stă ascuns în pupilele ochilor, în crestăturile frunții, ale obrajilor, ale palmelor, în călcătura piciorului, înăuntru, în om, în fiecare muritor şi tocmai el avea destinul ascuns cu atâta dibăcie în firea şi faptele fiecăruia şi nu putea scăpa, aşa cum ar fi vrut, şi nici nu a putut să scape. Şi când mi-a spus cuvintele astea, şi-a înfipt arătătorul în piept, l-a proptit adânc, să nu fie nici o îndoială asupra spuselor sale şi a locului unde trebuie căutate rosturile destinului. Însă drumul acesta la Ruşava îl socotea atât de însemnat şi se desfăşura atât

de viu în fața ochilor săi, încât mi l-a descris cu amănunțime. Își reamintea bine hurducăturile trăsurii aduse de la Beci, cu felinarele ei lustruite, argintii, cu arcurile ei mari, veşnic legănate, cu roțile făcute să alerge prin fața Schönbrunnului, să se rostogolească în urma cailor spre parcurile de pe marginea Dunării. Trăsura a urcat, a ajuns la drumul tăiat în coasta dealului, a pornit spre stânga şi tot în stânga, între drum şi buza țărmului, a lăsat hanul lui Ismail Boşneag ridicat de robii războiului din 1737, care l-a adus pe Boşneag din Bosnia în Vidin şi de acolo sub Alion. După o goană scurtă a cailor, trăsura a oprit în fața unei bariere cu câțiva grențeri în spatele ei, unul cu puşca lungă rezemată de umăr lângă chipiul negru, înalt, alții răsărind din căsuța din dreapta. Ofițerul cu peruca pomădată, care-i fâlfâia moale în bătaia vântului, cu sabia lipită de şold ținută cu mâna să nu tresalte, să nu-l împiedice, era imaginea, zicea Regep, a unui imperiu care-şi întinde hoțeşte mâna lungă până la meleaguri care nu-i aparțin, pentru care nu simte decât o foame nestăvilită. Ofițerul nu a zis nimic, l-a privit scurt de la câțiva paşi. I-a văzut semnele, turbanul sărbătoresc, chipul de gheață, ochii reci îndreptați înainte spre Ruşava. A înțepenit, a salutat, era limpede cine este în trăsură, cine trece peste graniță. După ce s-a ridicat bariera, trăsura a pornit pe un drum care părea o sfoară bine întinsă, era şi pustiu, oraşul era departe, dincolo de Cerna, pitite în verdeață se zăreau câteva case.

Era dimineață, vreme berechet, şi-a întins privirea până la capătul drumului, podul de peste Cerna, nu se vedea încă, era înfundat între sălciile de pe malurile râului, cazărmi austriece din Lazaret, de care a auzit, erau şi ele ascunse, însă se vedeau tot mai bine căsuțele Ruşavei, mici, albe, de pe malul Dunării. Nu a mai călcat prin locurile acelea de dincolo de graniță de aproape zece ani, din dimineața când, pe nepusă masă, au năvălit raitării generalului Papila cel cu fundul mare, bătrânesc, cu fălcile late şi ochii încercănați, cu o blândețe de bou, care ascundeau o viclenie de vechi ostaş hârşit prin campanii. Nici el, nici un alt dregător otoman nu au mai trecut de peste zece ani pe drumul acesta, asta s-a văzut şi în uimirea țăranilor valahi opriți la marginea drumului. Poate undeva, acolo, prin căsuțele acelea ale Ruşavei, se găsea şi Theodor, trecea printre raitării austrieci care tropăiau pe străzi, poate era pe malul Dunării, îşi descărca marfa adusă de la Beci, de la Pesta împreună cu Opran sau Răducanu, dacă spusele lui Ismail, fiul lui Boşneag, erau adevărate, că negustorii erau tovarăşii lui, poate prin încăperile acelor case punea țara la cale, se sfătuia cum să aducă groaza în sufletele negre ale grecilor din Fanar sau din Moreea, ale ciocoilor cu boieria cumpărată la târgul deschis de domnitorul venit pentru căpătuială.

Sfoara drumului s-a răsucit spre dreapta, s-a depărtat de Dunăre, a tăiat-o printr-un zăvoi cu copacii strâmbi, răsuciți, peste un pământ moale, nisipos, mai greu de călcat de copitele cailor, de roțile trăsurii. Ostrovul nu

se mai vedea, oaza de verdeață cu cetatea cărămizie din mijlocul ei ca un vulcan roşietic, ca un muşuroi plin de tunuri şi de ostaşi de pază, a pierit din vedere. „Parcă am trecut pragul unui alt tărâm, cu atâta oştire nemțească...” a mormăit ca pentru sine Regep.

Roțile s-au hurducat mărunt peste scândurile podețului, după ce încă era pe pod, bariera de dinaintea lui s-a ridicat la timp să facă loc celui mai înalt dregător otoman de prin partea locului. Au cotit de acolo la stânga spre oraş, au lăsat în urmă cazarma, lazaretul, locul de carantină pentru călătorii care intrau în Austria — întinsă de la Beci la Ruşava, umflată cu puterea armelor, de necrezut, tocmai până aici. Trăsura s-a hurducat pe un drumeag de-a lungul Cernei, un râu de munte, cu apele limpezi, risipite peste pietre albite, susurând la fel de sănătos ca mai sus la Scaldele de la Mehadia, unde apa fierbinte, puturoasă, izvora din gropi, din crăpăturile pământului semănate de cine ştie cine în malurile stâncoase ale râului, apoi calea colbuită s-a depărtat de apele sprintene, a intrat după scurt timp între casele mărunte, aşezate, de-o parte şi de alta, de gospodării de valahi. De la primele case era doar o aruncătură de băț până la ruinele fostei cetăți care însemna, pe vremea tinereții lui, marginea Ruşavei. „Eh, şi-a zis el, oraşul creşte, este ca un tânăr, puterile îi cresc, se împlinesc.”

Regep spunea, a continuat Constandin să-şi desfăşoare istorisirea, că era întâia oară când a intrat în Ruşava cu alte gânduri decât altădată. „Nu mai eram nici cel de

dinainte, militarul, negustorul, fiul lui Chiosa Mustafa aga, vameşul de la porțile împărăției". Era altul, muhavâzul, guvernatorul, el era beiul beilor, un om de vază, dar nu asta era important, adică nu dregătoria era cea importantă, ci scopul. Înainte se gândea la putere, cum să dovedească potrivnicilor că e mai tare, cum să urce cât mai sus, a gândit mult, a trecut prin mintea lui, pesemne ascuțită, toate posibilitățile. Şi a izbutit. Pe vremuri, deci, prin Ruşava, se gândea la asta, la putere. Observa, vedea viața netrebnică a românilor, vroia să ştie cât mai multe, dar era cu fața îndreptată spre putere, spre scaunul cel mai de sus din insulă, din cetate. A avut în minte toate — şi viața valahilor şi viața adalâilor, a văzut cum scade puterea semilunii, cum se înăspreşte pe zi ce trece viața valahilor. În calea lui a urcat câteva trepte.

Întâi, a fost răpit el şi frații lui din Valea Almăjului, a trăit frica celei mai mari spaime, s-a încălzit apoi în preajma părinților săi cei noi, a crescut, a simțit în el dorințele îngropate, năbădăioase, s-a alinat în cele din urmă în brațele plăcerilor, în ostrov, a crezut că este libertatea, dar a întâlnit în loc o capcană de care a înțeles într-un târziu cât este de goală, iar el cât este de singur. A ridicat apoi ochii şi a întâlnit putința de a se oglindi în lumea din jurul său, în privirile oamenilor, în voința şi în gesturile lor, de a fi astfel liber şi aşa uita pe dată; a muşcat din el o altă momeală, puterea. Ridicându-şi însă ochii mai sus, privind cu palma streaşină, apropiindu-şi

genele să nu-l orbească soarele, a țâşnit dinăuntru, din adâncimea lui un dor, ceva ca un glas cu rostirea auzită dar neînțeleasă, un tremur, fiori ca ai unei boli grele. „Ai simțit vreodată dorința de a te reîntoarce între ai tăi, acasă, ai tânjit, şi s-a întâmplat să vrei şi să nu poți în nici un chip să-ți realizezi visul?” m-a întrebat şi eu am răspuns: „Nu, încă nu, aşa ceva nu am simțit, nu am avut când, e greu? e dureros?” Înțelegeam pe jumătate ce vrea să-mi spună, încotro vrea să mă poarte. S-a gândit că se poate reîntoarce între ai săi, numai luând parte la fericirea sau nefericirea neamului din care venea, dacă se potopea în marea fierbinte sau rece în care trăia acesta. Iată de ce trebuia să urce cea mai înaltă treaptă, ca un înalt dregător.

Ultima dată în Ruşava nu era paşă, nu era pe ultima treaptă a puterii, de unde să caute un om să se întovărăşească cu el, să pună împreună țara la cale, să aducă un aer proaspăt, un dram de fericire neamului. Pe atunci, în tinerețe, aşadar, se uita în jur, vroia să întrezărească drumul spre libertate, acela care te preface în fluviu, într-un râu uriaş, te rostogoleşte peste oameni, cuprinzi odată cu el zările, inunzi tot pământul de sub soare. „Ei, da, simțământul acesta îl recunosc”, i-am zis eu repede, grăbit, el m-a împins la drum lung, până la Rusciuc, el o să mă poarte mai departe. Simțământul acesta, de aici de la el, este doar un pas până la cealaltă treaptă”, mi-a zis el înțelegător, înțelept. „Libertatea adevărată o trăieşti, te afunzi în râul în care se scaldă tot neamul, cu mic cu

mare, cu rudeniile tale de sânge, cu vecinii, în toți cei care au aceleaşi sărbători, aceleaşi speranțe. De aici, din această casă, din această noapte, te vei desprinde mâine ca să iei sabia în mână, să dobândeşti adevărata libertate".

Acum intra în Ruşava altfel, lucrurile erau limpezi, nu mai era în hățişul căutărilor de altădată, avea puterea, cunoştea rosturile libertății, mai avea un pas de făcut să-l întâlnească pe Theodor. Oraşul se dovedea mai mare, schimbat în cei aproape zece ani. În aceste împrejurări, orice lucru căutat era anevoios de găsit.

A oprit trăsura în fața primei case. Era îndemnat să creadă că tocmai aici, într-una din aceste clădiri zdravene, de piatră, noi, se găsea ceea ce dorea el. Dincolo de fostele case ale lui Chiosa şi Ibrahim, cândva aşezate la margini, oraşul îi era prea bine cunoscut, ştia pe de rost cine locuieşte. „Uite, s-au ivit aceşti negustori de care în tinerețe nu am auzit, Răducanu Nicolau sau Ghiță Opran, pe care nu l-am văzut încă la față, cu care am negustorit numai prin trimişi şi zapisuri. Ei trăiesc poate în casele acestea noi, care nu numai că sunt noi, neştiute de mine, dar mai au şi ziduri groase şi geamuri mărunte, oblonite, care par să ascundă conspiratori".

A stat, se pare, o bună bucată de vreme, caii dădeau semne de nerăbdare, tropăiau uşor, fornăiau.

„Negreşit, faptele se înlănțuiau, viața curge într-un fel care ne dă de gândit, au toate un sens, dar rareori îi dăm acestuia de capăt, căci iată, uită-te bine, eu am

moartea sub ochi, este la un pas de grumazul meu, iar tu eşti aici, mă asculți, ceea ce eu îți voi povesti, într-o bună zi, este sigur, tocmai acelei persoane căreia cuvintele mele îi sunt trimise. Au toate o înlănțuire!" a zis el aşezat încă pe divanul moale din casa aianului de Rusciuc, asta înainte de a cere slugii prin bătaia nervoasă a palmelor să vină, să aducă cafele şi ciubuce, gest nebunesc în pragul morții, când foamea, setea, plăcerea nu mai există, sunt şterse pentru totdeauna, lăsând în loc o umbră deasă, plină de spaime.

„Şi totuşi aşa este", a adăugat Regep. „Frământarea mea era pe cale să piară, eu trăiam dus pe gânduri, în suflet cu ființa oraşului de pe vremuri, când s-au ivit din spate un grup de călăreți. Caii de la trăsură s-au scuturat deodată, au nechezat, au dat să se smulgă, oşteanul de pe capră s-a trezit speriat din somn, a prins hățurile, eu m-am întors şi am văzut un om care sta drept în şa, cu ochii negri şi uitătură lucioasă pe sub sprâncenele stufoase. Era îmbrăcat negustoreşte, dar avea ceva de oştean, milităros în purtare, mâna care prindea coama calului era fermă, la fel părea şi silueta lui de om deprins să bată drumurile călare, să poruncească din şa. Pe omul acesta îl va ajunge vreodată moartea? m-am întrebat, a fost primul meu gând, de ce tocmai acesta? Călărețul era netulburat, pe chipul lui nu clipea nimic, era nemişcat, pentru el nimic nu părea de mirare, nimic nu îl putea prinde nepregătit să îi

căşuneze vreun rău. La trăsură s-a uitat, fără să clipească, că avea un om de vază înăuntru sau nu, că era dregător otoman sau nu, nu s-a pierdut cu firea, aceeaşi uitătură cruntă care îți îngheța suflarea ar fi aruncat-o chiar dacă în față i-ar fi apărut domnitorul Valahiei sau un lotru de drumul mare, sau un hoț de apă ascuns între stâncile Inlikului, ale Cazanelor cum se spunea la Ruşava, sau poate chiar împăratul Austriei. Şi ea, uitătura, era cea care reteza înainte de a ridica sabia. Un astfel de om îți lua puterile, ți le sălta ca pe o pană, ca pe un lucru de nimic, fără valoare, te dovedea înainte de a lovi sau înainte de a grăi, de a te convinge prin viu grai că eşti pierdut în fața lui. Cel care se apropia, vedeam bine, era o forță a naturii, te cutremura doar vederea lui, te izbea doar trecând prin fața sau prin apropierea ta. El să fie? m-am întrebat.

Călărețul a intrat pe poarta casei de alături. S-a deschis repede, de cum s-a apropiat. În urma lui a rămas privirea lucioasă, scurtă, aşa cum a străpuns ea geamlâcul din spatele trăsurii, cum l-a crestat".

— Îndelungată căutare, a oftat Ismail aga. Regep s-a pornit la drum lung, se vede, a luat-o târâş-grăpiş, a pipăit, a cercetat întâi din ochi, a măsurat fără să întrebe. Nu a zis nimic nimănui, nu a înştiințat pe nimeni ce caută, pe cine, de parcă ştia de la început că intră într-o conspirație, într-un fel de conspirație, într-o tovărăşie ascunsă de ochii autorităților austriece.

— Ce conspirație? Ce tovărăşie? am întrebat eu mirat, astfel de legături îmi erau străine, nu se putea înțelege de la prima vedere de ce tatăl meu să-şi lege viața de oameni care să-i hotărască faptele când era el atât de puternic.

— Un fel de conspirație am zis, şi Ismail aga a răsucit mâna ca un fus, ca şi cum ar fi ținut un pahar plin, acesta se clatină, se balansează, este gata-gata să se răstoarne, dar scapă. La han multe afli, multe auzi şi ai timp berechet să te gândeşti la ele pe îndelete.

— O conspirație? O tovărăşie? Regep nu a rostit niciodată cuvintele astea, a zis Constandin. S-a temut poate să le dezvăluie, chiar dacă era în ultimul ceas al vieții. Sau, înțelegerile lui cu oamenii din Ruşava nu le-a gândit astfel şi nu le-a denumit astfel. Sigur este că a avut un instinct care l-a adus fără greş unde trebuia. În fața caselor în care trebuia să intre, să caute şi să găsească. O clipă, o singură clipă s-a gândit să caute comenduirea companiei din Ruşava a regimentului de grenți, să-i întrebe pe cei de acolo, pe căpitan, pe leitnanți, să desluşească cine este călărețul, ei ştiau câte ceva, să-l descrie, îi cunoşteam chiar şi privirea aceea a lui, care nu se putea denumi privire, ci altfel, împunsătură, foc, să-i spună şi în ce casă a intrat. Însă, deodată s-a deschis poarta casei alăturate, încet, fără nici un scârțâit şi de dincolo a ieşit un țăran vârtos, pieptos, cu cioareci strânşi pe pulpe, cu o cămaşă albă adunată

bine de un brâu lat. Abia când s-a apropiat a dibuit că țăranul avea ochii vioi, mai sprinteni decât la alți țărani valahi, întâlniți aiurea, pe marginea drumurilor, văzuți din goana trăsurii. I-a spus scurt că stăpânul său, domnul Ghiță Opran, îl aşteaptă, şi deşi nu s-a ploconit adânc, în cuvintele sale respectul pentru paşă şi pentru cel care l-a trimis era vădit.

A intrat cu trăsura într-o curte podită cu pietre de râu şi a descoperit într-un cerdac un bărbat între două vârste, mai mult tânăr, mai mult sănătos, cu fața lată împodobită de o barbă deasă în două ape, de un păr aruncat peste urechi. Râdea, îşi căsca gura larg, să se vadă bine în ce stare îşi primeşte musafirul. Avea pantaloni negri, strânşi pe picior, jos lângă ciubote, cu un brâu la mijloc, la fel de întunecat la culoare, o vestă neagră peste o bluză albă cu cusături muiereşti drese cu migală.

„Ei, ei, luminăția ta! a fost greu? Este greu să găseşti un om ca negustorul Ghiță Opran? A trebuit să mergi întâi la comenduire, să întrebi, să te ducă de mână căpitanul, soldații până la mine?" Şi Regep a înțeles din primele cuvinte, rostite aproape şăgalnic, cu voioşie, în loc de binețe, că negustorul este sigur că paşa îl caută tocmai pe el. „Dar cum de nu a venit unul din oamenii de încredere?" a întrebat acela iarăşi şi Regep a devenit atent să nu dea în vileag rostul vizitei. Constandin spunea că Regep nu a deschis încă vorba, a salutat doar, a dat

bineţe în româneşte, pentru că aici, în faţa lui Ghiţă Opran, nu vroia să se prefacă. De ce? Aşa era îndemnat să facă şi a luat-o drept înainte, fără să se codească, a trecut cerdacul şi a trecut pragul unei uşi larg deschise.

„Cum se fac şi se desfac negustoriile unui paşă puternic?" l-a întrebat în odaia întunecoasă, răcoroasă, Ghiţă Opran, venit în urma sa cu pas şi voce vioaie. Din colţurile umbrite ale încăperii răsărea un miros de mere ionatane, nu se vedeau, dar Regep le ghicea rumene," aşezate pe vreo poliţă ca aducere aminte a unei plimbări pe la Domaşnea, pe la Iablanița, pe drumurile abrupte, muntoase, de la miazănoapte de Ruşava.

„Ce se face e făcut, nu se mai desface, negustoria cu oameni aleşi, cinstiţi, este un lucru trainic!" a răspuns Regep, încântat că Opran nu se izmeneşte, nu se pierde cu firea în temenele şi cuvinte politicoase, nu-şi încarcă zicerea cu podoabe grele de care apoi scapi greu, în care te încâlceşti, te pierzi, de după care priveşti cu ocolişuri, cu făţărnicie. „Am venit să-mi plătesc datoria, vama vitelor", a rostit repede, să dea o înfăţişare venirii sale. Avea darurile în trăsură, putea să bată din palme, să poruncească unuia dintre oşteni să aducă şi şalurile şi cergile şi tutunul de Macedonia şi celelalte lucruri, aduse deunăzi de la târgul din Ozunovo, dar Opran i-a făcut semn cu mâna întinsă şi cu o înclinare uşoară a frunţii să se aşeze şi el a deslușit abia atunci, în penumbra care se ridica încetul cu încetul în cameră, o măsuţă rotundă, arămie, ca acelea din casele adalâilor, cu perne moi, mici, din chilimuri ţesute în război, de jur-împrejurul ei.

„Insula Ada Kebir are un comandant acum, după cum merita de mult să aibă”, i-a zis Opran aşezat pe pernă, cu ochii luminoşi, deschişi larg spre Regep, într-un zâmbet prietenesc. Lui Regep i s-a părut că el, Opran, are aerul că întinde mâna unui cunoscut, unul ştiut de dinainte, urmărit de mai multă vreme, unul de care Opran a fost sigur că va intra într-o bună zi pe poarta casei sale. „Oare ştie, bănuieşte ce anume m-a adus în Ruşava? Să fie el şi altceva decât un negustor oarecare, isteț? Are el o minte care priveşte înăuntrul oamenilor? Şi dacă este aşa, ce vede?”

„Chiosa Mustafa aga nu a dibuit oare care este mersul vremurilor? S-a înecat în întâmplări mai puțin folositoare”, a continuat Opran să înainteze pe drumul ales de el singur, istoria de acum a ostrovului. Şi vorbea româneşte, ba, a vorbit româneşte din capul locului, din curte, de pe cerdac, nu a chemat un tâlmaci cum se obişnuieşte, cum ar fi făcut dacă nu ar fi ştiut că Regep cunoaşte limba. Părea că pe jumătate a început să viețuiască între ei o înțelegere, că mâinile au fost întinse înainte ca vreunul din ei să facă gestul.

„Chiosa a avut un suflet bun, se ştie ce a făcut pentru satele din trecătoare, din Clisura Dunării, dacă nu l-ar fi înduplecat cu bani pe Memiş paşa ar fi pârjolit totul, ienicerii ar fi dovedit femeile, copiii, din case s-ar fi ales scrumul, i-a scăpat pe toți de năpaste, e drept, a plătit, dar cu atât sufletul lui este mai nobil, mai bun”, a terminat Opran, oftând, mângâindu-şi barba cu privirile dintr-o dată mai negre, mai adânci, mai gânditoare.

„Încotro? Şi totuşi încotro bate negustorul?” spunea Constandin că s-a întrebat Regep paşa. „Are nevoie de un asociat, de un tovarăş la ale negoțului, care să fie comandant de cetate, muhavâz? Şi acum îi încearcă puterea, îl descoase, să afle ce plănuieşte el, cât de bine se ține pe picioare, dar şi ce gânduri are, în ce ape se scaldă, pe ce drumuri vrea să se îndrepte?”

Putea de aici, ne-a lămurit Constandin, din acest loc al discuției lor, să se depărteze de Opran, să închidă o uşă, să vorbească despre răul făcut de Chiosa Mustafa negoțului pe Dunăre, despre războiul pornit din senin împotriva paşei din Belgrad, despre închiderea insulei într-un cerc de foc, pustiitor. Şi atunci, ponegrindu-l pe Chiosa, să se înfățişeze lui Opran ca unul ce a deschis cercul şi acum se află aici pentru a lega o nouă prietenie, care să aducă bănetul în casele dintre zidurile cetății de pe ostrov. Aşa, i-ar fi arătat lui Ghiță Opran numai chipul său de negustor şi ar fi sorbit tihnit din ceaşca de cafea tocmai adusă de o slugă cu mişcările line, solemne, de servitor instruit să nu se repeadă, să nu calce din nebăgare de seamă hainele musafirului, apoi să guste dulceața din cupe mici, străvezii de la Beci, să-şi dreagă glasul, să pomenească de negoțul de vite, de telegari, de capre, de lână, de fier, de făină, de lemn de plută, la care se puteau asocia, sau de comerțul cu mărfurile turceşti, ah, de câtă marfă de Vidin sau de Anatolia ar avea nevoie Opran. Au stat oleacă tăcuți. Dar nu, Regep a

început altfel. Poate că a luat-o cam de departe, dar vroia să se desfăşoare în voie. A adus în vorbă Ruşava de altădată, nu, negustorul Ghiță Opran nu se afla aici, erau alte vremuri, poate mai dulci, mai liniştite, mai paşnice, fără armate, fără companii de grăniceri, regimente de graniță, fără biruri, desigur şi fără urbarii şi *capitatio.* Pe atunci mai erau apusuri de soare, găseai şi tihna de a le privi, de a te scălda în frumusețea lor. Granița nu avea nici un cordon, era o biată barieră la marginea Ruşavei, spre Jupalnicul Vechi. Treceau din zori până seara negustori valahi de o parte şi de alta a barierei, se întâlneau în voie în târgul Mehadiei, vindeau şi cumpărau mărfuri nesmintiți de cineva, valahii se iubeau, se căsătoreau în voie, neamul e neam, sângele e sânge, ei, cel puțin ei, cei de la arminția Ruşavei, de la vama condusă de Chiosa Mustafa nu îl opreau. În oraş, în Ruşava intra cine dorea, fără zapis de zlobozenie, fără şedere în lazaret, orașul era al tuturor, al turcilor, al valahilor.

Spunând asta, Regep a întrezărit pe chipul negustorului un zâmbet uşor, subțire, licărea în colțul buzelor ca o rază palidă. „De ce?" s-a întrebat el, „mă crede viclean?" Se îndoia de buna lui credință, poate de spusele lui?

„Nu mă îndoiesc", a răspuns pe neaşteptate Opran, „aşa am auzit şi eu vorbindu-se de vremurile acelea, o spun şi valahii, mă miră doar ardoarea ta".

„Iată un om care doreşte numai istorisiri reci, numai cuget, fără urmă de suflet în ele", s-a gândit Regep şi a trecut la cumpărarea robilor valahi de Chiosa, din celălalt

război, nu ultimul, când musulmanii au adus din păduri valahi ascunşi, copii răpiți de prin sate. Aici, în Ruşava, Chiosa i-a cumpărat, pe unii i-a luat robi, l-au slujit cu credință şapte ani, le-a dat drumul cu câte o pungă de bani la îndemână, aşa cum o cere Coranul. Pe alții i-a luat copii de suflet, i-a înşcolat, i-a înzestrat cu averi, le-a purtat de grijă până vor ajunge oameni în toată firea. A avut un suflet mare, au încăput în el faptele bune şi tocmai asta vroia el să-i spună lui Ghiță Opran, tocmai despre asta vroia el să-i vorbească, despre un suflet mare.

Ghiță Opran l-a privit larg, ochii i se măreau în găvanele de sub frunte, pâlpâiau, când mai întunecați, când mai luminoşi, îi fâlfâia o pasăre parcă pe deasupra lor, şi-a încreţit chiar fruntea şi-au clipit sprâncenele.

„El vroia să ştie încotro bat eu”, i-a zis Regep lui Constandin. „Presimţea ca vorbele mele curg cu o anumită ştiință, că nu mă prind să vorbesc fără şir, tocmai în ziua aceea, că nu trec eu Dunărea în zadar, vin eu şi nu un olăcar sau un om de încredere, ci tocmai eu, mirmiranul, beiul beilor, tot atât de puternic ca orice paşă de la Dunăre, de la marginea imperiului, că nu vin, deci, eu în casa lui să laud, să pomenesc fără nici un folos tocmai pe cel gonit de mine din fața cetății cu tunurile. Nu a întrebat însă nimic, a gemut uşor, stins, putea să fie o durere fugară prin şale sau un gând rătăcit, o aducere aminte dureroasă. Dar mai putea să fie şi uimirea, fluieratul acela uşor al omului care nu se aşteaptă să audă ceea ce aude”.

Şi Regep şi-a continuat istorisirea despre Chiosa, „însemnat este tot ce a făcut el în timpul ultimului război, prin Clisura Dunării, printre stâncile rele, aspre, prin satele pierdute de groază, parte din ele fugite în codrii din spatele stâncilor, parte rămase, țintuite de spaime care te opresc să fugi, să strigi, să gândeşti”.

Şi l-a ajutat pe Opran să-şi închipuie casele de piatră ale satelor, cu femeile şi copiii pitiți înăuntru. Țipetele sau tăcerea lor spăimoasă, după cum le era firea sau după cum le era disperarea de mare. „Chiosa l-a scăldat în pungi pe Memiş paşa, mai marele armatelor căzute asupra Clisurei, venite din Vidin, o armată cu iataganele strălucitoare, nărăvită să însângereze tot ce este suflare de om, copil, femeie sau bătrân, să nu țină seama de nimic altceva decât de biruință pe un pământ care le-a fost cândva răpit, de răzbunare pentru lovitura mişelească asupra Ruşavei luată tâlhăreşte de generalul Papila. Şi l-a îmblânzit Chiosa, i-au lucit ochii lui Memiş paşa la vederea pungilor, a bănetului. Însă nu atunci i-a spus Chiosa lui Regep cuvintele pe care acum, în fața lui Ghiță Opran, a sosit timpul să le repete, ci mai târziu, după ce au luat otomanii Măgăreaua, cetatea din peşteră, din Cazane. Au bătut-o câtva timp, câteva săptămâni sau luni, au aruncat cu foc înăuntru, nu a fost o glumă, otomanii erau câteva zeci de mii, iar cei de dinăuntru câteva sute, adunați de prin satele din Clisura Dunării. Erau grențeri în armata netotului de împărat de la Beci,

puşi să se jertfească degeaba, pentru slava lui. A izbutit vicleanul să le întunece mințile, să-i pună să-şi dea viața pentru folosul lui, nu al lor. „Îi vezi?" i-a spus Chiosa lui Regep. Îi vezi cum se pierd cu firea pentru gloria altuia, cum amână — până când? — să lupte, să-şi dea viața pentru gloria lor? Pentru preschimbarea vieților lor?"

Aici Ghiță Opran şi-a țuguiat buzele, le-a plescăit apoi, „ştiu, ştiu, au fost fapte de vitejie în războiul acela, am auzit, se mai povesteşte prin oraş, dar cum de nu a luat aminte Chiosa tocmai la vitejia românilor, nu este la îndemâna oricui să ții în loc, pe Dunăre, în trecătoarea apelor, o armată ca aceea, să o opreşti, să seceri mii de otomani, să-i obligi în fiecare zi, în fiecare ceas, pe cei în viață, să se închine, să ceară ajutorul lui Allah? Ha, ha", şi Opran a râs şugubăț, s-a mai înviorat, abia atunci a desluşit Regep că negustorul din Ruşava a fost încordat, la pândă încotro duc cărările celui din fața lui. Apoi, chipul i s-a deschis, s-a posomorât parcă din nou când a grăit: „Au arătat că ştiu să răzbească un duşman, dacă va fi vreodată nevoie să o facă pentru ei, numai pentru ei!"

Regep a clătinat capul, da, da, şi s-a întors la după-amiaza aceea când Adam Maovăț, căpitanul grenților din Svinița, a trimis ştirea printr-un steag alb că ei, cei dinăuntru, din peştera care avea gura îndreptată tocmai spre Dunăre, spre apele strâmtorate de stânci, sunt răzbiți de foame, de sete, de oboseala lunilor în care au ținut în loc ditamai armată. Şi pe când armata otomană

s-a înşirat de o parte şi de alta a drumeagului, care cobora din gura peşterii, după ce oştenii cu turban au înțepenit cu săbiile scoase la vedere, în fața ochilor, în semn de respect, să dea onorul cuvenit vitejilor, în vreme ce ei, mii de suflete de războinici priveau cu uimire şi prețuire, pe rând, la fiecare român ce ieşea obosit, cătrănit, din adâncul muntelui stâncos care i-a adăpostit, gârbovit de trudă, dar cu pieptul tare, Chiosa i-a spus: „Îi vezi?" Treceau prin fața lor cu fețele bărbăteşti, săpate adânc de greutatea luptei, unii se împleticeau, dar îşi vedeau de drum. „Îi vezi? Acum înțelegi de ce am întins pungile cu bănet lui Memiş paşa? Îi vezi cât de oropsiți sunt? Nedreptățiți de soartă? Dacă există soartă! Dacă le-a fost dat, vezi ce le-a fost dat? Să se gârbovească în spatele stâncilor, în fundul unei peşteri, pentru gloria unui împărat străin, să-şi dea sufletul, viața, în schimbul cui? Al şfichiuitului de harapnic? Al satelor prăvălite sub puterea raitărilor nemți? Ei nu au ce căuta în războiul nostru cu Austria, nu pe ei am venit să-i zdrobim, ci pe cei care-i silesc pe valahi să-şi dea viața, împotriva celor care nu țin seama de viețile lor. Îi ajut, până când vor fi în stare să se ajute singuri, să se ridice pe picioarele lor."

Şi Chiosa l-a prins pe Regep de umăr, l-a scuturat, însemna ceva şi gestul acesta, vroia să-i întărească spusele. Opran s-a luminat bucuros, iar între ei s-a întins o aripă moale de căldură, ca o boare de fierbințeală din josul apelor. A rămas nemişcat, aiurit, doar când Regep

a adăugat: „Oare nu a mai rămas nimic de făcut? De atunci a trecut mult amar de vreme, oare nu s-a clădit nimic pentru a-i ajuta pe bieții valahi? Nu se găseşte cineva care să-i scape? Nu răsare de nicăieri o viață de om care să trăiască numai pentru fericirea lor? O inimă care să adune jalea valahilor şi din care să răsară apoi o lumină? Legea dreptății?”

Atunci ochii lui Opran s-au rotunjit, au crescut, o negură s-a întins peste găvanele de sub frunte şi umbre şi licăre de lumini.

„Este unul, Theodor!” a mai făcut un pas Regep, „avem ştirea că el ar fi în stare să dovedească duşmăniile toate, să le risipească, să strângă pumnul pe sabie, el ar fi omul care e mai mult decât un om, dacă fericirea lui este şi fericirea tuturor.”

„Theodor?” a îngăimat Opran, marele negustor din Orşova era descumpănit, îşi rotea ochii în jur, căuta ceva, un sprijin, era luat pe neaşteptate. Apoi a tăcut, şi-a dres glasul, şi-a revenit.

„Luminăția ta, nu pricep, întrebi de Theodor, de grija valahilor? Atunci, dacă este aşa, cine eşti? Pentru un fiu al lui Chiosa este prea mult, deşi Chiosa, este adevărat, a plătit bani grei pentru slobozenia şi viața valahilor, atunci în război. Întrebi de Theodor, de grija insulei şi a adalâilor? Ai avea nevoie de o sabie destoinică, care să te scape de năvala grecilor de pe Dunăre, din târguri, crezi că a lui Theodor ar fi cea mai potrivită? Cea mai

tăioasă? Ai simțit, luminăția ta, că se ridică, de undeva din jur, un om destoinic, puternic şi ai vrea să-l foloseşti pentru a-ți întocmi o avere mai mare, pentru a stârpi concurența obraznică a elenilor din Fanar şi Moreea? Nu ştiu ce să zic şi ce să cred! Şi, dacă ar fi aşa, dacă ar fi pe lume unul Theodor, ce ai vrea luminăția ta să faci?"

„Vreau să-l găsesc, să-i întind o mână de ajutor. I-ar prinde bine."

„Ți-ar prinde bine şi ție, luminăția ta, ha, ha", şi-a risipit iarăşi Opran descumpănirea şi încordarea într-un râs hâtru. „Dar Theodor vine el singur, atunci când socoteşte el de cuviință. Fiecare lucru la timpul său, luminăția ta, ha, ha."

IV

Constandin nu mai prididea, vorbele i se înşirau cu dibăcie, gâlgâiau aproape ca apele ce se reped peste zăgazuri, la aşa ascultare atentă nici nu se putea altfel, şi eu, şi Ismail aga nu mai aveam suflare, nici ochi pentru altceva. Mirarea cea mare era totuşi Ismail aga, unchiul meu, fiul lui Boşneag, hangiul, agă şi el la vreme de război, altădată, cu austriecii. Suferințele, pesemne, te fac mai înțelept, mai răbdător să cauți şi în sufletele oamenilor, să le dibuieşti felul. De la intrarea în casă a lui Constandin, pandurul, s-a lepădat de vocea tunătoare, de râsul ascuțit, aproape batjocoritor, de cuvintele rele aruncate pentru neajungerea mea de minte de a sta mai mult ascuns prin casă decât în mijlocul vieții din ostrov. Acum, se părea, rostul lui s-a schimbat. Nu era numai bărbatul care venea în fugă, se hrănea în grabă, cu poftă, din bunătățile făcute de mama mea, sora lui, nu mai era nesătulul care ghiorțăia bucată după

bucată, uns cu pilaf în jurul gurii, vorbind hâtru cu gura plină. De cu seară a devenit un om mai tăcut, aplecat asupra faptelor care se dezvăluiau sub acoperişul acestei case. Întâi şi întâi pentru că trebuia să aibă grijă de mine, ca eu să devin imbrohorul paşei Abdurrahim în Ruşava, iar povestea lui Constandin să nu mă tulbure, să nu-mi otrăvească gândurile. Apoi, mai era ceva. Se năştea din istorisirea lui Constandin, o lume trecută, însă nu una oarecare, ci una deosebită, la care a pus şi el umărul.

Pe Constandin eu îl ascultam înmărmurit. Ceea ce nu au izbutit să afle niciodată nici Aden, nici Bechir, nici Salih, fraţii lui Regep, unchii mei după tată, mie îmi ajungea la ureche fără nici o opintire. Auzeam cu urechile mele, de la unul care a fost de faţă, cu toate dichisurile, ce a făcut şi a gândit Regep în ultimele lui ceasuri din ultima noapte în care i-a mai fost dat să trăiască.

— A fost, aşadar, valah? am întrebat eu stins, mirarea mă împiedica să ridic vocea, să mă fac mai bine auzit.

— Da, mi-a răspuns Constandin, şi-a răsfrânt şi buzele, şi-a ridicat şi bărbia ca eu să găsesc cumințenia şi cumpătarea unuia care ştie ce grăieşte. A fost valah. Mi-a povestit şi mie cum stau lucrurile, cum s-au petrecut, toată jalea răpirii sale şi a fraţilor săi, copilăria lor nemernică de copii furaţi. I-a istorisit-o şi lui Theodor când a izbutit, în sfârşit, să-l întâlnească. Asta a fost nu la multă vreme după întoarcerea din Ruşava.

Şi Constandin s-a pornit să despletească mai departe aţa din pânza faptelor. După ce a istorisit sfârşitul discuţiei cu Opran, negustorul, bancherul din Ruşava, Regep s-a ridicat deodată în picioare de pe divanul de la perete. „Unde este Deli Papaz?” a întrebat vioi şi tunător. „Unde sunt băieţii mei?” l-a întrebat el cu glas tare pe Constandin, despre oştenii săi, cei din spatele trăsurii, călare, văzuţi de Ana la sosire, prin kefesul de la fereastră. Odaia era întunecoasă, moartea era tot acolo prin cotloane, în aşteptare. De afară, din faţa uşii, arareori se mai auzea câte o voce, câte un glas dogit de oştean pus la pândă. În mijlocul camerei jăraticul pâlpâia slab, aproape stins, clipea din când în când molcomit, adormit.

„Aianul îşi foloseşte puterile cu mine, de ce oare?” i-a răsărit lui Regep din glas mânia, a răzbit ca mârâitul unei jivine din umbrele dese ale pădurii. Apoi, deodată, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de un lucru de seamă: „Haide să-l căutăm pe Deli Papaz!” Şi a pornit spre uşă, drept, ţeapăn, deşi bătrân şi bătut de soartă, în pragul morţii. Uşa a împins-o cu putere, a zburat cât colo, nu avea în purtări nimic din umilinţele şi spaimele sfârşitului.

„Înapoi!” a dat să strige oşteanul de dincolo de prag, era înturecat, nu i se vedea nici o trăsătură în întuneric, numai capul mare cu turban se rotunjea, se ridica deasupra noastră. Cuvântul l-a rostit unui paşă care, chiar dacă este proscris, impresionează, te amuţeşte.

Regep nu a mai zis nimic, nu merita cel din fața lui, altădată pentru strigătul acesta ar fi fost biciuit, torturat. A luat-o spre stânga, spre uşa din capul scărilor. Pe scări a coborât cu mai multă voiciune decât în ajun, când l-a văzut pandurul întâia oară. Cerul era spuzit de stele, bolta neagră era crăpată în mii de locuri, găurită. De undeva se auzea plesnetul unui bici şi la fiecare şfichiuială a sa câte un urlet de animal zdrobit. Paşa s-a oprit brusc, a ciulit urechile, apoi a luat-o înainte, a tăiat curtea şi Constandin în urma lui.

„Vezi, astfel de clipe mă îndeamnă să regret că nu am fost mai aspru în viață, cât am avut puterea, întreaga putere", i-a strigat el mergând iute. „M-am chinuit să dau de rost slobozeniei, pentru mine, pentru valahi, pentru adalâi, am avut alte griji, m-am temut să nu încarc viețile oamenilor cu chinuri peste cele hotărâte de soartă", şi a dat din mâini. „Deli Papaz!" a răcnit el cât l-au ținut bojocii şi a bătut în uşa din față a căsuței din spatele curții, unde l-a auzit întâi oară pe credinciosul său. Mutenia uşii l-a făcut să înceteze, a priceput că soarta lui este asemănătoare cu cea a lui Deli Papaz, că la fel va fi şi tăcerea lui peste câteva ceasuri. „L-au ucis!" a şoptit el, cuvintele îi erau moi ca susurul vântului. „L-au dovedit!" şi-a strâns pumnii. „Degeaba, e zadarnic, trebuie să ne împăcăm cu soarta, cu moartea, aşa cum ne-am împăcat cu viața", a mormăit şi s-a aşezat pe pragul lat de lemn al uşii închise.

„Aş putea să fug? Pesemne că da!” a gândit el cu voce tare, nu i se adresa lui Constandin. „Să mai încurc câțiva ani drumurile morții, să fug de ea, să o înşel. Aşa s-ar crede că moartea este, te pândeşte până te doboară. Nici gând. Moartea este înăuntru, în tine, dosită, gata de harță din prima clipă a vieții tale, de când ai ieşit din pântecul mamei, de la primul tău strigăt”. Şi a tăcut, era prima oară când amuțea în noaptea aceea, gândurile i-au luat-o poate îndărăt, spre insulă, spre anii petrecuți acolo, în copilărie sau mai demult în satul din Valea Almăjului.

Nu a stat prea multă vreme aşa, nu i-au îngăduit ostaşii, ca nişte umbre negre care au apărut ca din pământ în fugă, gâfâind, tropăiau greu, suflau şi şuierau ca animalele de pradă, aveau şi gheare ascuțite, nespălate, cu brațe păroase, însângerate până la coate, slugile credincioase ale aianului. S-au năpustit bezmetice, l-au ridicat pe sus, doi de o parte, doi de cealaltă parte şi au dispărut cu el în beznă.

În urma lor a rămas pustiu, doar Constandin a simțit dinăuntru un tremur, vibra moartea, lovea peste ochi, peste timpane, peste obraji, îl scutura. „Hei!” a auzit el un glas, mai mult sufla decât vorbea. „Hei!” şi el a pornit într-acolo, dus de chemare, fără să înțeleagă ce este, cine este, încotro îl poartă paşii. A ajuns în fața unei uşi pe care o ştia, în dosul căreia mai fusese în ajun şi în fața unui chip necunoscut. „Hai!” l-a chemat Ana cu bărbia, cu umărul, sta dreaptă, netemătoare în uşă, l-a luat înăuntru

ca pe un copil. Dinăuntru răsăreau aburi, i-au înveşmântat suflarea de la primii paşi, l-au izbit peste nări, i-au pătruns în plămâni, l-au opărit, erau tăioşi. „Noroc după noroc!” a chicotit Ana, i-a dat şi un ghiont, l-a răbdat. „Noroc să scapi de bici, de moarte, norocul să te afli în casa unui aian ca un oaspete de vază, să-ți răsară moartea în față şi să te ocolească şi, unde mai punem, şi norocul de acum, să fii chemat de două ori în baia casei când altuia i s-ar fi scos ochii, i s-ar fi tăiat mădularul, ar fi fost tăiat în şapte bucăți dacă s-ar fi apropiat de uşa ei!” Şi l-a împins din spate pe un divan nevăzut, era şi noaptea de vină, lumina chioară a unei torțe, norul albicios din jur.

Aşa că, pandurul, pe atunci un drumeț oarecare, a mai făcut cu teamă câțiva paşi, îi era teamă să nu se prăvălească undeva, să nu se poticnească în ceva, să nu-şi dea duhul în cădere. E sigur că pandurul ştia la cine merge, doar a mai fost o dată aici şi l-a întâmpinat fata aianului şi tot Ana, sluga ei credincioasă, l-a adus, însă el a istorisit că a dibuit mirat, din norul aburilor, cum se desprinde fata înveşmântată într-un voal din creştet până-n tălpi, cum îl priveşte la marginea bazinului cu apă poate fierbinte, cum se îndreaptă spre el, în aşteptarea lui. Voalul, nu mai ştia, îi acoperea trupul gol sau nu, îşi aducea doar aminte de ochii fetei, erau strălucitori.

S-a speriat, a dat să se întoarcă. „Aşteaptă!” i-a zis fata, i-a ghicit şovăiala, l-a oprit. Glasul îi susura, era mai degrabă blând, nu hotărât ca înainte, era şi rugător,

nu poruncea, deşi era fără îndoială obişnuit să o facă, avea însă nevoie de el acolo, în mijlocul aburilor albicioşi şi fierbinți, în toiul nopții, „Ştiu al cui este leşul!" asta vroia să-i spună, să continue discuția. „Leşul văzut în vis, la picioarele tale, este al paşei Regep!"

Mai era totuşi în vocea ei şi altceva, un triumf, se bucura de o biruință parcă, a aşteptat-o demult.

„E un rebelist muhavâzul Ada Kalehului" a şoptit ea mai departe, îşi țuguia chiar buzele, îi străluceau şi ochii, multe se mai puteau afla şi în locul cel mai tainic al casei, locuit numai de femei. „Poate nu chiar el, dar este vinovatul cel mare, cârjalii sunt frații lui. Cei trei, Salih, paşă sadea rămas în locul lui Regep în insulă, Aden şi Bechir, ei trei au călcat Valahia Mică, au prădat-o, au jefuit pământurile aflate în grija padişahului, preagloriosului, le-au scurmat cu copitele cailor, au ars recoltele. Revolta lor seamănă prea mult cu a lui Pazvant-oglu, cu a lui Chiosa Mustafa paşa, tatăl lui Regep paşa. Se mai zice că adăpostesc şi tâlhari de drumul mare, hoți spurcați de năravuri de jafnici, îi ascund iarna, îi ajută să scape de pedepse în cetatea din ostrov, după ce dau foc averilor supuşilor sultanului din Valahia. Istoria acestor fapte a ajuns la urechile mărețului padişah, după ce Regep a pornit din Istambul, după ce s-a tocmit la drum greu, spre casă. Pedeapsa l-a ajuns pe drum, aici, la noi, trebuie să plătească..." şi fata a chicotit tot atât de încet precum a vorbit, a gâlgâit uşor, de unde el şi-a dat seama

mai târziu, amintindu-şi cele întâmplate, că ea socotea firesc să stea la taclale în mijlocul aburilor cu un străin ca el, că peste chipul şi gesturile ei nu a trecut nici o umbră de sfială, istorisirea ei era prea însemnată ca să mai ia aminte şi la altceva.

„Bine", a dat el să îngaime, „dar nu el este vinovatul, fraţii săi, paşa şi ceilalţi doi au de dat ei singuri socoteală pentru cele făcute şi drese în lipsa lui", dar ea a chicotit mai tare de data asta, „trebuie să le fie învăţătură de minte, el este aici, el plăteşte! sunt fraţi, soarta lor este aceeaşi! un mădular al trupului nu poate fi desprins de altul, plăteşte tot trupul şi braţele şi ochii, deopotrivă!" Glasul îi curgea lin, însă se puteau observa scurte opintiri, i se tăia fetei suflarea din când în când, scurt, abia se observa cum se oprea, ca o călcătură în vârful piciorului. „Mai are el şi alte păcate faţă de stăpânirea noastră, nu sunt prea mici nici acelea. A ţinut parte ani la rând unui netrebnic, unui rebelist, unuia care adună arme, pregăteşte o răzmeriţă, vrea să întoarcă puterea din Valahia, să o răstoarne pe cea care este dată de padişahul nostru." Era evlavie, respect pentru sultan, pe tonul acesta se vorbea despre sultan la Rusciuc, şi-a adus aminte şi de discuţia de dinainte a aianului cu Regep, laudele guvernatorului din Rusciuc, ei, aianii de aici l-au urcat în scaun pe mai marele imperiului, ei îi dau cea mai mare ascultare. „Cine este hainul?" a întrebat Constandin, repede, de teamă ca fata să nu se răzgândească, să nu treacă sub tăcere

numele aceluia. „Unul Theodor”, i-a răspuns ea repede, nu se ştie de ce îi tremura toată vocea. „Şi s-a mai auzit ceva, că ticălosul de paşă de Ada Kaleh l-a trădat şi pe acela. Îşi merită soarta în toată privința.” Apoi cu o voce voit alarmată: „În războiul nostru cu ruşii, de acum doi ani, a spintecat mulți credincioşi, a avut şi o armată, nu a cruțat cu ea pe nimeni, a umplut Dunărea de cruzimi, cu valuri de sânge. Sultanul a trimis un om de încredere, pe ascuns, să-l răzbească. L-a găsit pe malul Dunării, chiar acolo, pe undeva pe lângă Cerneți, pe lângă Ada Kaleh, i-a tăiat capul, i-a adus țeasta aici, la Rusciuc, este în odaia lui, a paşei Regep, îi rânjeşte acum, se holbează la trădătorul trădătorilor, tot atât de mare ca şi Theodor, omul lui, de vreme ce a vrut să vină de hac stăpânirii noastre din Valahia, în Karaiflakul nostru, stăpânit de noi în bună înțelegere cu valahii credincioşi.”

Vorbea de moarte, fata, cu aerul de poveste, despre somnul sau nesomnul lui Regep şi a mai adăugat cu un glas tot atât de obişnuit, „trebuie să moară, ce spui străine? este o moarte dreaptă, poate cineva să o judece altfel? Măcar pentru trădarea lui Theodor şi tot este dreaptă moartea”. Avea dorul unei răzbunări în glas, fata.

Lui Constandin însă veştile i s-au părut „ca un nor negru de furtună, ce te prinde în câmp, departe de orice adăpost şi te sperie, poate să trăsnească, să cadă foc, pucioasă, să ardă un copac lovit, ca unul uscat cu viața ajunsă la capăt”. Acum, în odaia noastră liniştită din

Ada-Kaleh, putea să-şi amintească în voie, să spună chiar cu de-amănuntul cum s-au petrecut toate, dar atunci tremura, puterile îl lăsau, treceau dincolo în norul de aburi, uscat, tăios.

— Am adormit? povestea el. Am căzut oare jos pe podeaua umedă, la picioarele ei, nu mai ştiu, dar când am ridicat privirile, ea era tot acolo, învelită numai cu un voal, şi m-a întrebat: „Ai visat ceva? ai adormit! aromele sunt tari, firile obişnuite nu au tăria să rabde fierbinţeala lor!", iar eu mi-am amintit că mi s-a arătat Theodor, aşa cum mi l-a înfăţişat Regep, ochios, drept, scurmând aerul din jur cu privirile. Cum era să-l taie un turc oarecare? Oricât de vârtos ar fi acesta. Unde, pe malul Dunării a scos acela iataganul, l-a mânuit deasupra capului, a vâjâit arma, a sclipit-o prin aerul însorit şi l-a dovedit pe Theodor? Nu! Nici fata nu părea să creadă că acela este Theodor. În vis mi s-au arătat faptele altfel, a licărit din neguri un chip, visul e vis, mă tot întreb acum, să fi fost Mungescu acela? l-am cunoscut mai târziu, l-am aflat în Târgu-Jiu şi când am dat ochii cu el i-am şi spus: „Te-am mai văzut vere! Te-am văzut înainte de a te vedea acum, doar că erai mai tânăr şi mai arătos şi ochii tăi îţi sclipeau mai ageri de isteţime!" În vis l-a găsit tocmai pe Vasile Mungescu, omul lui Theodor, cu mustăţile sale ţepoase, aşezate sub un nas zdravăn, borcănat, trupeş ca şi el. Lângă el era Theodor, nu vorbeau, se înţelegeau muţeşte, se priveau şi toate erau limpezi pentru unul şi

pentru celălalt. Theodor era urmărit, fugărit, a aflat că sultanul a trimis pe cineva pe urmele sale, trebuie să se piardă, să se facă nevăzut în fundul pământului sau la capătul lui. Deodată Vasile Mungescu s-a ridicat, era aşezat într-un scaun de nuiele, a deschis o uşă şi în întunericul odăii a intrat starețul de la Laina, îl cunoşteau prea bine, bătea adesea drumurile, l-am văzut la Tismana, l-am întâlnit în drumul meu pe ulițele Craiovei, înfundat în haina călugărească, cu o boccea pe braț, ce avea înăuntru, de ce nu se dezlipea niciodată de ea? Şi Mungescu îl dezbracă pe stareț, îi trage peste cap sutana, rasa, îl despoaie, cu bună înțelegere se vede, starețul chicoteşte, îi place jocul, a mai făcut-o şi altă dată, a mai ajutat şi alți sărmani să se îmbrace în hainele sale şi să se piardă. Şi iată-l pe Theodor prefăcut în călugăr, dispare peste prag.

„Pe Theodor nu l-a tăiat capugiul", i-am zis fetei, „nu este în stare un biet capugiu să facă una ca asta!" şi fata a râs, a gâlgâit, mi-a făcut un semn cu ochiul, ştia că tigva nu este a lui Theodor, părea şi ea ruptă din vis, căci, vă rog să mă credeți, totul era un vis, sau aducea prea bine cu un vis.

Regep era aşezat pe o pernă, cu picioarele încrucişate, drept, privea țintă, în gol, era dincolo, în mijlocul amintirilor, al închipuirilor. Îi răsărea înainte o lume întreagă, văzută, trăită. Nu s-a întors spre Constandin, l-a simțit

că a intrat, nu l-a întrebat nimic, nici unde a stat, nici de ce intră nechemat, era firesc să fie el de față, îi era singurul prieten, ultimul rămas; ci i-a zis scurt, arătând capul holbat: „Nu este Theodor, nu, capul ăsta însângerat este capul vreunui netrebnic, vreunui jafnic, poate al vreunui om nevinovat, dar e sigur, nu este capul lui Theodor.” Mai departe, istorisea Constandin, Regep a rămas smirnă, nu şi-a întors privirile, nu şi le-a smuls din brațele vedeniilor, s-a lăsat copleşit de ele. „Theodor, are capul mai rotund, mai bărbătesc, bărbia mai puternică, o mustăcioară mai deasă, tăiată mai cu grijă, nu este atât de țepoasă, de răvăşită. Are şi un neg pe nara stângă, uită-te, îl vezi cumva, undeva?” i-a arătat el lui Constandin fără să întindă mâna sau bărbia. „Şi apoi, dacă ar fi capul lui cel de colo, nu ar sta aşa, fără să tulbure toată casa, să înspăimânte oştenii cu turban, de afară. Dacă ar fi el, s-ar zgudui şi pereții, ulițele, ar turba câinii din oraş, s-ar arunca oamenii la pământ spăimântați. Chiar şi aşa, tăiat, aruncat în mijlocul odăii, ar fi totuşi capul lui, nu un cap oarecare şi asta s-ar simți în jur.”

„Ai de plătit, luminăția ta, din greu pentru prietenia cu Theodor”, i-a zis Constandin în nădejdea că spusele sale îl vor clinti pe Regep şi se va aşeza mai omeneşte de vorbă.

„Am făcut ceea ce trebuia să facă un valah!” i-a zis el răspicat, ca şi cum ar fi lovit cu pumnul. „Mi-am dat şi sufletul, ceva s-a clădit, s-a ridicat, am pus şi eu

umărul, au mai pus şi alţii, negustorul din Ruşava, din Banat, din Valahia Mică, s-au adunat şi oameni gata să lupte pentru izbăvire, poate se va alege cândva ceva din toate astea”.

„Şi de când au început toate? De când?” a scormonit iarăşi Constandin.

„Din anul întâlnirii mele cu Ghiță Opran, la el acasă, în Ruşava. De acolo m-am reîntors în ostrov şi am aşteptat”.

După ce s-a întors din Ruşava, a dormit greu, o oboseală ascunsă, bălnăvicioasă îi tulbura somnul, pentru întâia oară i s-a părut că insula nu este un biet pământ dintre ape, ținut de azi pe mâine, să nu se potopească, hăituit de vânturi, de valuri, de austrieci, ci o ființă în puteri, o femeie mai degrabă care-şi scânceşte dorințele.

S-a ridicat din patul din odaia sa, de la catul de sus al casei, a coborât scările încet, să nu-l simtă nevestele, cele două şi copiii, băiatul Durducăi şi Safyei, fata celeilalte neveste, Hakime; a întins piciorul, încet, de pe ultima treaptă spre pământul foşnitor, nisipos de la poalele scărilor şi a luat-o de unul singur, pentru întâia oară de când era paşă, prin târguşorul dintre ziduri. „Ostrovul era o lume de umbre”, istorisea el, „poate ca cea a morților unde am să fiu în curând”, casele înghesuite erau petice de întuneric, ulița la fel, o gură întunecată de bezne”. A luat-o înainte, cunoştea Ada Kalehul bine, nu pentru că era paşă, ci din plimbările copilăriei, ale celei de a doua copilării, mai smerită, mai puțin zănatică, mai tristă decât cea petrecută în Valea Almăjului, prin Rudăria.

Ştia prin noapte, din orice punct al ostrovului, unde se află, cum să ajungă în capătul unde doreşte, care este drumul cel mai scurt până acolo, însă acum plutea la voia întâmplării, aştepta, începuse să aştepte de îndată ce s-a întors din Ruşava negustorească, să stea în pragul unei uşi care trebuia să se deschidă într-o bună zi singură, „căci dorințele aveau ele să mi se împlinească, prea multă nădejde trăia în mine, prea tulburat eram de puterile ei", a adăugat el cu glas adânc.

În poarta cetății, la capătul dinspre Ruşava, iată, paşii îl trăgeau tot într-acolo, i-a ieşit în cale o umbră. Desigur, multe se întâmplă unui om, a zis Constandin, o plimbare de unul singur printr-o cetate bine păzită, chiar şi pentru un paşă este presărată de întâmplări neaşteptate, însă după atâția ani nu le mai pomeneşti, fie că nu au nici o importanță, fie că nu le mai ții minte. Se pare că întâlnirea lui Regep cu pustnicul insulei, cu Kâlâci Baba avea însemnătatea ei. Era încă noapte, un vânt uşor, călduț cădea peste zidurile cetății, se strecura câte un firicel până la el în capătul străduței, pesemne că acelaşi vânt răvăşea firuța insulei, dezmierda ghemotoacele de iarbă, scutura uşor crengile liliacului şi frunzele smochinilor, aducea poate şi umezeala spumei calde de pe crestele valurilor, împrăştia picăturile albicioase de pe ape pe ziduri tari, roşii — aşa credea Constandin, nu cunoştea ostrovul, dar era sigur că avea viața lui care nu înceta noaptea — când umbra i-a ieşit în cale.

„A început viermele să te roadă, luminăția ta!” i-a zis acesta, fără codoşlâcul introducerilor, nu lua seama la nimic, nici la rang, nici la bunul simț, avea ceva de zis şi o făcea dintr-o suflare. „Îl ai de când erai de-o şchioapă, de când te-ai născut, mai bine zis, l-ai adus cu tine în ostrov şi iată-l ce îți face, te macină, te răzbeşte, te pune pe drumuri noaptea.” Un străin, unul din Vidin să zicem, un paşă adus de acolo, sau de mai departe, din Anatolia, ar fi pus un ienicer să-i beleascâ pielea pustnicului, să o atârne la soare, în roiurile de muşte de la marginea cetății dinspre munții de dincolo, dinspre Techia, de pe malul turcesc. Nu şi Regep, care îl întâlnea pe sihastrul insulei, nespălat, puțind de atâta singurătate încă din anii când Chiosa Mustafa îl trimitea la şcoala micuță a hogei. Copiii se temeau de el, se ascundeau unul în spatele celuilalt, la trecerea lui, deşi Kâlâci Baba nu i-a atins vreodată cu nuiaua. Ceea ce îi speria mai abitir era tocmai respectul tuturor pentru „sfântul bețiv”, bolnavii pe care numai el ştia să-i vindece, şirul de cuvinte neînțelese, rostite cu capul în soare ziua în amiaza mare, în mijlocul târguşorului, temerile cu care îl ocoleau toți în clipele acelea când vorbea de unul singur. Avea şi darul prezicerilor, nu chiar ca Ateş Veren Baba „sfântul” roşcovan şi uscățiv de dinaintea lui, acela tăia un berbec cu îndemânare, îi lua behăitul şi viața din câteva mişcări, îl spinteca, apoi cu aceeaşi iuțeală ridica mâinile însângerate până la coate, cu toate măruntaiele în pumni, în timp ce firele de sânge se prelingeau pe brațe şi străluceau

la soare măruntaiele scârboase, crude, aşa cum erau ele, smulse în neorânduială. Se uita în sus, prin ele, le întorcea de pe o parte pe alta, le scutura şi îndruga apoi verzi şi uscate, că cel mic va trăi atâția ani, că va avea bănet de o să-l dea afară din casă, că va avea o oraniță albă şi împodobită, plină cu neveste, şi altele. Kâlâci Baba a venit în ostrov de altundeva, ca toți ceilalți „sfinți" ai lor, ai adalâilor, într-o zi de vineri dimineața şi-şi lungea zilele, la fel ca cei de dinaintea lui, până la peste o sută de ani. Mai avea de trăit şi de aflat multe, s-a gândit Regep paşa în fața lui, în întuneric, şi tot ce ştia acum, până acum, era bun aflat, adevărat în cea mai mare parte, căci moşneagul, dintotdeauna moşneag, avea vreme berechet să vadă, să audă şi să gândească.

„Eu am avut mai mult noroc decât tine. Am intrat într-o tekke, într-o mănăstire, într-o noapte pe furtună şi, pentru că am deschis porțile aşa, în timpul celei mai grele furtuni şi nu m-am prăpădit de atâtea trăsnete, de atâta foc împroşcat asupra pădurii din jur, călugării au crezut că sunt fie un trimis, fie un djin sau şeitan, orice numai un om nu şi nu m-au întrebat de unde vin, al cui sunt, ce m-a adus între ei. Şi nici eu nu m-am străduit vreodată, din noaptea aceea, să-mi reamintesc de unde sunt, să scormonesc în amintiri, să redeştept blestemele tatălui meu, văicărelile bătrânei mele mame moarte. Pentru mine, în tekke, nu a mai rămas nimic din ceea ce a fost înainte, s-a ridicat o beznă peste viața din trecut şi a rămas aşa până astăzi. Viermele nu mă

roade, nu-şi porneşte umbletul pentru că viermele nu a existat niciodată. Primele amintiri, ele îmi stăruie în minte, sunt căcăţoaiele gălbui ale călugărilor, curăţite în primii ani de ucenicie, muncă folositoare, aşa afli ce este omul, ce poate, măruntaiele lui sunt aidoma cu firea sa, cu caracterul, nu se pot desprinde de ele. Curăţam căcăţoaiele gălbejite, uscate pe lespezile de piatră, ale nesăţioşilor, ale celor uscaţi de răutatea lumii, ale celor mai păcătoşi, fiecare era altfel, semăna prea bine cu stăpânul, cu nemernicul care le ascundea şi apoi le lepăda de sub sutană, de sub hârca sumeasă peste brâu".

Kâlâci Baba avea pricinile sale cu lumea, viaţa lui a început în primele zile din tekke şi de atunci i se înfăţişează tot aşa, nu întunecată, ci în adevărata ei lumină. Poate că la fel o dovedea şi de aici, din insulă, chiar la ora aceea, de dinaintea zorilor, în boarea care se slobozea tot mai caldă, tot mai fierbinte asupra ostrovului, a cetăţii şi asupra celor doi, tupilaţi în întunecimea zidurilor.

„Cu tine este altceva, viermele este fericirea dintâi, nu o mai prinzi, ea a trecut uşor ca boarea asta peste noi, asta în ochii noştri, ai celor care stăm pe ostrov şi ne uităm peste ţărmurile lui, departe. Pentru tine este altceva... Tu ai pierdut-o şi numai asta simţi, numai asta te chinuieşte, te doare pierderea ei. Şi nu ar fi totul! Ea a devenit vierme pentru că ai pornit pe un drum fără întoarcere. Fericirea este undeva în spatele tău, lăsată în urmă şi nu o mai poţi dobândi, nu o să mai simţi niciodată fierbinţeala soarelui de pe prispa casei din copilărie... niciodată."

Regep îl asculta, îl podidea un val de căldură, se asmuțea asupra tâmplelor, a frunții, era şi supărare acolo, i se răsucea în pântec, dar brațele îi erau oprite, vorba la fel, Kâlâci Baba vorbea înainte, fără opreliște, nepedepsit, îl răscolea cu glasul său hodorogit, ascuțit, răutăcios, îl despuia, îl silea să audă fără să clintească un deget, să-şi afle din gura netrebnicului toate slăbiciunile.

„Ei, valahii, negustorii din Ruşava, Theodor, ei toți ar putea să-ți domolească chinul, ar putea să te ajute, să-ți întindă o mână de ajutor. Să te îmbrățişeze, să te primească în mijlocul lor. Dar cum să o facă, dacă tu ai înfățişarea unui străin, porți pe creştet un turban, eşti guvernatorul unei cetăți otomane, ai un rang atât de înalt încât şi soarele de deasupra ostrovului ar putea să se întunece dacă ar afla. Te lăfăi într-un palat, comanzi o oştire de ieniceri şi de neferi, te închini într-o moschee, asculți vocea imamului, te pleci până la pământ de cinci ori pe zi, ții bairamul, două neveste, cu ce vii tu în fața lor, cu ce?”

Pustnicul a chicotit hâtru, era atât de limpede totul pentru el încât şi nefericirea lui Regep i se înfățişa clară, ca o dimineață cu soare sclipitor pe Dunăre.

„Cu ce? Cu sângele? Se vede? Este altfel decât a celorlalți otomani din ostrov? Nici viermele nu poți să-l scoți din măruntaie, să-l arăți, să-l pui pe măsuța de alamă, printre ceşcuțele de cafea, de ceai, lângă platoul cu sugiuc, cu icre negre, printre cupele cu smochine, să-l vadă ei

cum umblă, cum se răsuceşte, cum se întoarce nesăţios în jur, cum te caută numai pe tine să te ucidă încetul cu încetul. Şi atunci? Ei îţi întorc spatele. Aşteaptă să le treci pragul, să închidă uşa în urma ta, să te batjocorească, să te spurce, să te socotească un paşă năród, unul umflat de bunătăţile averilor adunate în ostrov, pornit să cutreiere lumea de plictiseală sau, mai rău, lacom după alte averi. Şi ei nu sunt nişte oameni oarecare, ci nişte minţi care gândesc neostoit cum să aducă lumina în sânul neamului lor, se întâlnesc, pun ţara la cale, sunt legaţi între ei prin jurăminte, sunt gata să-şi pună şi averile la bătaie, au semne de recunoaştere, au planuri bine tocmite, fiecare pas îl gândesc şi fiecare pas înseamnă încă o piatră la zidul zdravăn pe care îl ridică, şi caută, privesc în jur cu luare-aminte, adulmecă, adună oameni de încredere, bărbaţi gata să sară în foc, unul şi unul, numai de tine nu au nevoie, viermele numai tu îl simţi, numai tu ai ştire de poftele lui, ei te ocolesc."

„Şi ce e de făcut?", l-a întrebat Regep; dacă ştia totul despre el atât de bine, cu toate, cu toate amănuntele, poate că avea şi răspunsul gata pregătit, însă Kâlâci Baba, netrebnicul, i-a răspuns printr-un nechezat care numai râs nu putea să fie, nu putea să râdă un glas ca al lui. „Nimic, o să rabzi umilinţe de pretutindeni din jur, până o să plesneşti, până o să turbezi, cea mai tăioasă umilinţă, batjocură, mai vârtoasă, mai drăcească. Ce să faci? Până şi de un paşă îşi bate joc lumea, atât este de blestemată".

Lui Constandin i-a povestit că nu s-a descurajat, nu a făcut nici un pas înapoi, de altfel nu putea să-l facă, doar că de acum a aflat ceea ce până atunci i se zămislea doar ca dintr-un nour. Ca să facă ceva, să pornească pe un drum, trebuia întâi să aştepte, căci nu avea de ales, Kâlâci Baba atotştiutorul nu i-a spus, poate că nu ştia ce i s-a întâmplat lui de fapt. A încercat în tinerețe, în ostrov, în Ruşava, chiar toate plăcerile dragostei, a avut o vreme părerea că dorințele sale, zăgăzuite până atunci, se revarsă asupra lumii ca un fluviu care-şi întinde valurile peste albie. A simțit că dobândeşte o fericire nouă, din bucuria bărbatului care-şi recunoaşte voința în femeia iubită. Apoi bucuria a secat, fericirea i s-a pierdut şi atunci Regep şi-a luat o altă femeie, a doua, a iubit-o în acelaşi chip cu prima, fericirea s-a reaprins ca un foc asmuțit de mâini îndemânatice, dar iarăşi apele au secat. Şi, dintr-o dată, Regep s-a trezit gol, ca un leş de câine mort şi l-a izbit un vânt puternic, venit de departe, de dincolo de zarea cea depărtată, a simțit viermele în pântecul, în mădularele sale şi o dorință mai puternică decât toate tunurile cetății de a ridica un braț şi de a tuna şi fulgera peste nedreptatea care s-a înstăpânit asupra neamului său de sânge, al valahilor, de a-şi smulge inima, fericirea care adăsta acolo, pitită şi de a o răspândi în inimile fraților săi.

De Kâlâci Baba însă nu s-a desprins greu, nu se mai gândea la pustnic, ci la ale lui, la aşteptarea la care era

supus, pe care era hotărât să o suporte, care îl silea în, zilele următoare să nu facă nimic altceva, nici comerț, nici treburi de ale cetății, să nu le pună la cale întrucât numai după aceea, după ce se termină aşteptarea, va vedea ce este folositor să facă. S-a plimbat prin ostrov din zori până seara, a bătut țărmurile insulei, când pietroase, când nisipoase, după alcătuirea ostrovului şi cumințenia valurilor. Trece pe lângă casele oamenilor, ale negustorilor sau şeicarilor fără să ia aminte la ele, îngândurat, în tăcerea care se năştea de îndată ce apărea el, în muțenia privirilor care îl însoțeau. Nu a luat aminte nici la ocheadele femeilor, a ochilor de jar asmuțiți din spatele voalurilor, cearşafurilor de cap, foc nestins de snaga bărbătească a ostrovului, un foc care se zămisleşte pe măsură ce te încumeți să-l ostoieşti, dorințe ce se deşteptau la apropierea puterii care însoțea un înalt demnitar. S-a oprit doar în fața unui smochin, era înalt, stufos, cu frunzele cât palmele unui uriaş, cu boabele vineții atârnate în lungul crengilor. A smuls o smochină, a cojit-o cu luare-aminte, a zdrobit-o între buze şi dinți, i-a simțit asprimea, usturimea şi dulceața, pe limbă mulțimea bobitelor mărunte, şi a oftat. I-a spus lui Constandin de ce. Smochina îi amintea că trăia într-o lume străină lui. Frumoasă poate, cu arome tainice, poate că în sufletul altora izbutea să deştepte licărul celor mai fericite lumini, să înfierbânte cele mai reci închipuiri, dar nu închipuirea şi inima lui. A tras atunci adânc aerul în piept şi prin umezeala vântului a găsit mirosurile uitate

ale Almăjului, ale caselor sărăcăcioase, de piatră, de chirpici, ale meselor de lemn îmbibate de gustul brânzei sărate şi, privind în faţa lui, într-o singură clipă s-a lămurit, părerile acestea erau date nu numai de amintirile bine ascunse, ci şi de bărbatul care se îndrepta spre el, bine legat, cu umerii bărbătoşi, care păşea hotărât să ajungă de la ţărm până la el.

„Era Gheorghe Duncea", i-a zis lui Constandin, nu scăpa nici un amănunt, toate erau însemnate, momentele acelea nu se mai reîntorceau, ca atâtea altele ale vieţii — şi el în odaia din casa aianului de Rusciuc le trăia încă o dată, mai ardea încă o dată focul lor şi îşi aducea aminte că era seară, că vântul a încetat dintr-o dată să mai bată, s-a topit în apa Dunării devenită o oglindă cenuşie, că Duncea venea nu dinspre oglinda aceea, nu, ci din altă parte, cobora dintr-o lume aleasă, un tărâm uimitor, bănuit doar, nevăzut ca şi drumul care te duce sau te aduce de acolo.

„Când l-am zărit, am ştiut că aşteptarea s-a încheiat. M-am simţit dintr-o dată eliberat de greutatea unor momente de cumpănă, Duncea Gheorghe venea, era fără doar şi poate, chiar din lumea prin care trecea Theodor, în care i se auzea galopul calului, unde i se imprima urma paşilor, fiecare ca o pecete, unde glasul său intra în pereţii caselor, în verdeaţa pădurilor din jur, în tufele spinoase din marginea drumurilor, a potecilor, în urechile, în ochii şi minţile oamenilor. Pe Duncea îl ştiam, a mai

fost în ostrov, l-am văzut intrând şi ieşind de la Chiosa, de la Ismail Boşneag, din casa acestuia din insulă, negustorea cu el, cu ei doi, pe Chiosa îl cunoştea de pe când era mai-marele vamei din Ruşava. Calupurile de brânză din hanul lui Ismail Boşneag erau aduse pe cai mărunți tot de el, lâna de oaie, bine spălată, țesălată, seul, bulgării de unt, butoaiele cu lapte, burtoase, scunde, dogite cu meşteşug, din când în când câte o turmă de berbeci, culeşi din Prejna lui, din satele din jur, de la Gornenți, mai de sus de la Nadanova sau Izverna, erau purtate de păcurari miţoşi până la hanul de la Nucul Puşcat, de sub Alion, sau până la bariera Ruşavei de la Jupalnic, tot în numele lui Gheorghe Duncea. Mirosul de brânză sărată, tare şi iute în cerul gurii, colțoasă între gingii, se potrivea atât de bine cu țăranul care înainta acum spre Regep încât simțământul avut de paşă pe când rostuia între buze smochina nu putea decât să se reverse într-un tremur în brațe, în tâmple. Peste toate ochii, fruntea lui Duncea erau încărcate de îngrijorare, parcă şi umerii i se gârboveau, apăsați de o lespede grea."

„Luminăția ta!" a rostit țăranul repede, aşa şi era îmbrăcat şi împodobit, ca un ungurean, nu şi-a lepădat nici bunda întoarsă, flocoasă, era cum nu se poate mai bine, era şi un semn de recunoaştere pentru străjile neferilor, cei mai mulți dintre ei din Cloşani şi, de asemenea, pentru negustorii ostrovului. „Luminăția ta! Un om va muri mâine, unul nevinovat!" şi Duncea s-a oprit să-şi

tragă suflarea, căciula şi-o ținea în mână, o morfolea cu palmele, cu degetele, o bulgărea în pumnii săi, de sub părul lucios, negru ce cădea pe frunte, îi şiroiau dâre de sudoare negrită de praful drumului. „Luminăția ta! Glogoveanu, boierul cel bătrân, l-a prins că umblă pentru țară, c-adună bani pentru o oştire țărănească!" „Şi atunci eu l-am prins pe valahul sănătos din fața mea de după umeri, l-am tras spre casa mea din ostrov, cu cerdac la primul cat, un cerdac de lemn aşternut de jur-împrejurul odăilor mele, l-am împins pe trepte, l-am înghiontit să urce, prieteneşte, eram încântat că este un țăran sănătos, dar sus, ajunşi sus, în încăperea din mijloc, cu ciubuc şi cafele, cu mormanul de cărbuni în mijlocul ei, cu ceştile de ceai fierbinte de pe măsuța scundă, pe pernele moi, eu am redevenit paşă al Ada Kebirului, al Ada Kalehulul, cum i se mai spunea insulei şi cetății, ca să-l ajut pe el, Gheorghe Duncea din Prejna, dar şi pe cel aflat în primejdie, despre care ştiam o mulțime, ştiam în primul rând cine este şi, apoi, ce vrea să facă şi să dreagă în țara de dincolo de Dunăre, pângărită de leprele străine."

Aici povestea lui Constandin se încurca oarecum. S-a întors spre Ismail aga, kethuda al paşei Abdurrahim în anul acela, şi i-a zis:

— Pe atunci trebuie să fi avut altcineva dregătoria aceasta în Ada Kaleh, da? Ei bine, acela, kethuda de atunci a primit un mesaj de la bătrânul Glogoveanu.

Un zapis, boierul îi cerea să pedepsească, să taie capul unui trădător, să despice țeasta unui nemernic care adună bani, praf, arme, oameni ca să schimbe rânduielile politice ale țării. Poate că ele nu plăceau prea mult nici boierului, s-a văzut asta mai târziu, la el şi la fiul său, dar să faci bărbatul acela, nemernicul să facă astea fără el, fără învrednicirea lui, pe banii lui, asta boierul nu îngăduia! Noi, hei, hei, noi cei de aici, acum, după atâția ani, ştim că arme şi praf şi oaste nu se putea aduna decât pe ascuns, bani la fel, puterea se zămisleşte în taină, de unde poți, iar cea dintâi putință răsărea din comerț, din vânzarea vitelor mai ales, nu?

Ismail aga a confirmat şi atunci Constandin s-a pornit iară să istorisească:

— Kethuda de atunci a văzut zapisul, era pentru Regep paşa, dar trebuia să se lămurească, să înțeleagă cum stau lucrurile. Şi-a țuguiat buzele, pesemne, cât timp a citit răvaşul, a pufnit, acolo se cereau paşei lucruri care însemnau o mare bătaie de cap, nu se putea şti nici dacă preagloriosul padişah vrea să-şi vadă armatele făcând dreptate la stânga Dunării, intrând ca Pazvant-oglu în țara lui Lobodă, bătând drumurile în căutarea unor pricini nu se ştie cât de adevărate. Poate că a clătinat capul kethuda, s-a uitat în urmă la cei doi neferi, l-au însoțit până aici, pe mal, unde a venit un țăran cu zapisul lui Glogoveanu şi un luntraş, au coborât leneş de pe ziduri, ziua era liniştită, cerul albastru, apele Dunării de dimineață pustii, o luntre cu un luntraş şi un țăran nu

însemnau nimic pentru oştenii învăţaţi cu primejdiile şi a pornit să urce ienicerii sau neferii în oraniță, să-i treacă peste ape, să-i îndrume pe poteci spre Ilovița, Bahna, să caute drumul spre Baia de Aramă, să se spetească împreună cu ei până acolo, unde îi aştepta un boier nevrednic, ramolit, neputincios să-şi facă singur dreptate, să spânzure el cu oamenii lui un trădător, era prea mult. I-a întins țăranului zapisul şi i-a zis, de sus, din vârful buzelor, nu era vreme de pierdut cu toți netoții, dar nevrând să-l supere nici pe bătrânul Glogoveanu, om cuminte, cu frica stăpânirii otomane, ,,spune-i stăpânului tău, boierul, că luminăția sa Regep paşa este bolnav, însă, de îndată ce se va face bine, se va aşterne la drum, va veni neîntârziat să facă dreptate în Valahia Mică, să pedepsească trădătorii". Avea în mare măsură şi dreptate: Regep paşa se uita, se învârtea prin insulă în neştire, vorbea de unul singur de câtva timp, se ridica aiurit din fața meselor pline, îmbelşugate, nici gând să ia aminte la un zapis despre un biet muritor care ar vrea să ridice o țară întreagă. A ridicat umerii şi l-a lăsat pe țăran să urce în luntre, să se întoarcă la Vârciorova, de acolo să taie într-un suflet dealurile înalte, până la Glogova. „Şi unde este Theodor?", l-a întrebat Regep paşa pe Duncea, când au ajuns sus, în odaia din mijloc, cea mai arătoasă, cu pernele cele mai moi, răcoroasă, cu ferestrele oblonite, să oprească fierbințeala soarelui, iar Gheorghe Duncea s-a speriat, a rămas cu gura căscată, n-a mai avut grai, muhavâzul acesta din fața lui, guvernator al unei raiale

puternice, le ştia pe toate, pentru el nu era o taină cine este omul năpăstuit.

„Îl cunoşti, luminăția ta?" a întrebat, însă Regep nu a răspuns, a zâmbit doar şters, adânc, cu subînțelesuri în colțul buzelor „Este Theodor, este legat în Baia de Aramă, stă proptit într-un par, cu brațele şi spatele strânse în curele. Îl ține aşa boierul Glogoveanu până sare puterea paşei din Ada Kebir să aducă pedeapsa cea mare. A trimis un răvaş cu un om de încredere, noi am aflat de el din Balta, de la hanul lui Theodor, de acolo. Omul întors din ostrov a tras la han, a fost îmbătat şi tras de limbă, ce e în guşă şi-n căpuşă, a turnat totul, că a fost în Ada Kebir şi are de zis boierului că, de îndată ce-i trece paşei Regep boala, va veni cu oştenii să desprindă capul de pe umerii trădătorului. M-am speriat, luminăția ta, pentru lumina din ochii lui Theodor, am dat fuga-fuguța aici, la picioarele măriei tale, cu două luntre pline de miere şi berbeci bătuți, folositori la bairamul care va să vie", a turnat dintr-o suflare țăranul. „Bairamul?" a şoptit ca pentru sine, cu sprâncenele arcuite Regep paşa şi, într-adevăr, chiar în momentul acela s-a auzit tunetul unui tun din cetate, apoi dincolo de obloane zarvă mare între adalii. „Bairamul, da, bairamul", a îngăimat el şi eu cred că în sinea lui se mira cât de străină îi este insula. Tunurile urmau să tragă mâine şi poimâine, să bubuie deasupra cetății două zile la rând, să ridice câte un val mare, din apele lovite. Mâine aveau să i se înfățişeze în

fața casei, sub cerdac, toți dregătorii, negustorii mai răsăriți, fiecare agă va veni primenit, cu haina cea mai nouă, ofițerii ienicerilor, neferilor, imamul, hogea, toți cu daruri în brațe, aşteptându-l să se împodobească, să urce pe un cal alb, înspumat de nerăbdare, să-i sărute poalele înainte de a se urca în şa şi de a porni spre poarta din sus a cetății, în poiana din pădurea de liliac unde el va fi de față la cea dintâi rugăciune a bairamului. Şi toate se vor pune la cale şi se vor desfăşura cu o bucurie citită în ochii tuturor, în gurile înveselite, în frunțile destinse. Numai el, guvernatorul, mirmiranul, beiul beilor, ditamai paşă cu trei tuiuri, avea altceva mai bun de făcut, să taie pofta de sărbătoare a adalâilor, să aşeze în coloană neferii (ienicerii să rămână, ei să sărbătorească, sângele otoman nu are ce căuta dincolo de maluri), să treacă cu ei Dunărea şi să se aburce în fruntea lor pe cărările Băii de Aramă. „E acolo? Sigur? Legat de un stâlp, fără prieteni?" „Da!" a întărit Duncea nenorocirea, Theodor nu putea să scape altfel de furia nemiloasă a boierului Glogoveanu şi Regep paşa a bătut din palme, au plesnit hotărâre, vremea nu trebuia să-şi desfăşoare mosorul. „Să vină kethuda!" i-a strigat slugii, un tânăr spătos, cu un turban roşu, molatec în mişcări, dar sigur pe ele. „Aici, degrabă!" iar către Duncea înseninat, mulțumit că Regep înțelege că nu este loc pentru zăbavă: „Să-l slobozim pe Theodor, nu este pentru el fericire mai mare decât slobozenia", şi a râs fericit.

Au ajuns în Baia de Aramă spre seară, cu Regep paşa şi Duncea în fruntea oastei de neferi, cu Trocan pus mai mare peste armată în ajun, în urma lor. Erau câteva sute de oşteni, toți cei trei sute cincizeci de țărani din Gloşani sau mai de la miazăzi, din Vârciorova, din Gura Văii, aduşi în păr, grămadă, să se vadă cât de serioase sunt planurile lui Regep. Theodor era, aşa cum a zis Duncea, în mijlocul târguşorului, chinuit de curelele stâlpului, cu muştele bâzâind netrebnice în jurul lui. Era bățos Theodor, chiar aşa legat, arunca uitături negre în jurul lui, brăzda mulțime de gură-cască, semăna o potecă lungă pe unde îi aluneca privirea, se simțea de departe dogoarea ochilor lui.

Pe drum au tăcut, Regep privea drept în față, drumul se mişca, se schimbau dealurile, pădurile, ochii lui însă nu se clinteau. Se mai ivea câte o mână de conace, din fânațuri se ridicau arome de ierburi vestejite la soare, drumul se mai lipea de câte o coastă pietroasă, uneori se împletea, se răsucea peste apa Bahnei, o treceau caii uşor, fără trudă, îşi băteau potcoavele de pietrele albicioase de dedesubt, însă paşa nu lua aminte la nimic. A deschis vorba mai târziu, după Gheorgheşti, pe unde drumul părea că a fost tăiat dinainte, cu bună ştiință, de oameni harnici, printre dealuri. Coastele erau prăpăstioase, roase de ape, trebuia să iei aminte pe unde calcă piciorul calului, să-l struneşti la nevoie, şi până în Baia de Aramă, care

s-a ivit în spatele Ponoarelor, a podului înalt de piatră aruncat la facerea lumii peste prăpastie, el a mai întrebat câte ceva. „De unde e Theodor?” „Eh, poveste lungă”, a îndrugat Duncea, „bună de spus seara în fața focului”, s-a codit el să o înşire pe loc, se apropia de Baia, de acum urma lupta, da, chiar o luptă, o luptă a dreptății cu strâmbătatea, Theodor era acolo pe unde se ivea în tăietură un deal țuguiat, Brebina, limpede râu zămislit în Obârşia Cloşanilor. „De ce îi poartă strâmbătate Glogoveanu?” a vrut iar să afle paşa şi Duncea, după ce şi-a tras capul a fereală între umeri, a zis: „Glogovenii l-au crescut, Glogovenii îi pun potrivnicii în cale, îl înfundă ca pe o slugă, ei îl ridică, ei îl doboară. Dar a venit vremea, nu ştiu dacă o să se împlinească, să scape de ei, să trăiască slobod, pe banii şi căpătuiala lui.” Atunci, Regep spunea că s-a întors cu fața, cu întregul trup spre Duncea, s-a uitat la el cu mirare, se trezea dintr-un somn adânc. „Cum? Are el nevoie de Glogoveni?” Mirarea era mare şi Constandin o punea pe seama celor deja auzite de la han, de aiurea poate, despre Theodor. Un om ca el să aibă nevoie de cineva pentru a se ține pe picioare? Trebuia sprijinit? îl uimea, îl bucura. Mergea la sigur, nu mai avea nici o îndoială, ceea ce nu mai vroia Glogoveanu să-i ofere îi putea da el cu amândouă mâinile, protecția!

În mijlocul târguşorului se găsea şi Glogoveanu înconjurat de slugi, s-a închinat în fața paşei de cum au ajuns, îi aştepta, a aflat prin țăranii puşi de strajă şi olăcari că se apropie. Regep paşa nu a coborât de pe cal, se însera

şi, oricum, ar fi rămas poate să doarmă în târguşor, dar a hotărât să nu descalece până nu pune țara la cale. Simțea aşa, că, de sus, poate să arate că este mare şi tare, cuvântul său se întărea dacă era rostit peste capetele oamenilor, din şa. Se uita lung, nu îşi desprindea privirea de pe crupul întunecat de înserare al celui legat, nu părea deloc sfârşit, nici umilit, nu căuta îndurare în țarină, se bătea chiar aşa, deşi era țintuit. Nu ştia nici el de ce, dar îl îmboldea părerea că omul stă prins în curele numai într-o doară, că aşteaptă mai degrabă o hotărâre a destinului, însemnată, şi nu o poate primi decât în starea asta, legat. Că se putea năravi odată asupra legăturilor, a stâlpului, că îl putea scoate din pământ dintr-o, singură mişcare şi arunca cât colo, dar îi era dat să primească legat hotărârea sorții.

— A rămas importantă pentru el seara aceea o viață. Seara, stâlpul, felul în care destinul s-a aplecat asupra lui, totul, ne-a lămurit Constandin şi pesemne erau foarte adevărate cuvintele lui, căci mai târziu, după ce a avut puterea în mâini, a săpat, ne-a povestit Constandin, o fântână în locul acela, iar la apa ei se întâlnea cu bărbații credincioşi de prin partea locului.

Atunci, din şa, Regep l-a întrebat cu voce tare, înaltă, de judecător, pe Glogoveanu, ce pricină are cu bărbatul de colo, legat. Glogoveanu s-a înecat într-o mulțime de lămuriri. S-a grăbit înainte de toate să zică cine esta bărbatul, cum a crescut în umbra lui miloasă, cum l-a

învățat carte, să fie om de omenie, de încredere, cum s-a ridicat el de la țânc la flăcău ochios la curtea lui, cum i-a dat afacerile pe mână, ce bine a fost şi ce bun a fost, cât de destoinic a fost, a izbutit cu mintea lui isteață să întreiască întotdeauna banii, să împlinească averea, până când într-o zi, uite ce s-a petrecut... a vândut o turmă de vite mai scump, nu e de mirare, e priceput, dar lui i-a dat bani puțini, ca şi cum prețul vânzării ar fi fost mai mic. Noroc cu Covrea, om de încredere, a adus la cunoştința stăpânului fărădelegea. „Dar cu banii, să vedeți luminăția ta ce vrea să facă, cu averile adunate! Cu banii din negoț!" a înşirat mai departe Glogoveanu, nu a scăpat nici un cuvințel din cele auzite de el de la Covrea, a turnat în fața paşei toate planurile lui Theodor, nădejdea lui să aducă „dreptate" țării cu armele, cu oastea adunată de prin sate şi păduri. „Care dreptate? Dreptatea cui?" s-a ridicat din şa Regep şi a întrebat tare, a strigat aproape, „dreptatea lui sau a valahilor, boier Glogoveanu?" şi Glogoveanu a amuțit, nu ştia ce vroia paşa, încotro bătea, întrebarea era nelalocul ei, el a fost furat de un răzmeriţaş şi turcul căuta nod în papură, căuta să despice lucrurile când ele erau atât de limpezi? Şi nu a mai răspuns, era din cale afară să vezi că Theodor, sluga lui, a luat banii ca să facă dreptate valahilor sau nu, şi dacă?, atunci?, mai ştii? turcul îl ierta?, nu pedepsea hoția şi nemernicia unuia care vroia să răstoarne lumea? „Să vedem dacă dreptatea răzmeriţaşului nostru este cea bună", a tunat muhavâzul, mirmiranul de la

Dunăre, „să-l lăsăm pe Allah, să lăsăm fiarele sălbatice trimise de Allah să judece, să-l legăm în inima codrului” şi s-a întors spre Trocan, era în spate, la fel, călare, şi acela şi-a repezit vorba iute la patru neferi, erau lângă el, au descălecat în fugă, au sărit la stâlp, l-au dezlegat pe cel pârât, l-au târât în pădure, s-au înfundat cu el în întunecimi. Peste târguşor s-a lăsat tăcerea, câțiva bărbați au răscolit țărâna neagră cu uităturile, câteva femei au scâncit în broboadă ca după mort, Duncea se perpelea în sinea sa, nu ştia ce să creadă, nimic din purtarea de până atunci a paşei nu a lăsat să se înțeleagă că n-ar dori să-l ajute. Regep a întors calul în loc, pe neaşteptate, a țâşnit pe neaşteptate înapoi pe drumul îngust, spre Ponoare, şi de aici mai departe, spre miazăzi, spre Balta.

Constandin spunea că s-au oprit în drum înainte de Nadanova, înainte de a intra în sat. Duncea nu mai era cu ei, la ce să vină, să-i urmeze, pesemne îşi plângea în pumni de necaz şi se gândea să pornească cu oamenii săi prin codri să-l caute pe Theodor. Era beznă în jur, doar pădurea se auzea, se auzeau şi munții, era întuneric, dar era şi viață, nu se vedea nimic, însă nici pustietate nu era, tot pământul ştia că ei sunt acolo, chiar dacă nu au aprins focurile, au aşteptat în tăcere toți, toată armata, se vedea că şi neferii, valahi şi ei, erau cu urechile la pândă, cu sufletele la gură, până când s-a auzit tropotul înfundat al celor patru, acum cinci, căci erau neferii plecați, cei patru cu Theodor.

„Dreptatea a fost de partea ta” i-a spus râzând Regep, „fiarele sălbatice te-au ocolit, ai ajuns între noi viu şi nevătămat”, a râs iarăşi paşa. Theodor nu a răspuns, nu avea nimic de zis, a adunat frâul în pumn şi a pornit la drum odată cu ceilalți spre ostrov. Nimeni, nici Regep, nici Theodor, nici Duncea, poate nici Glogoveanu nu aveau nevoie de fiarele sălbatice ca să ştie cât de tare este dreptatea valahului, o ştiau ei.

Pe țărm, pe Regep îl aştepta kethuda. Din ținutul Cloşanilor ei au coborât pe Bahna la Vârciorova, au mai urcat pe Dunăre de-a lungul malului, puțin, cât să ajungă în dreptul insulei şi să urce apoi în şeicile şi oranițele care îi aşteptau din ajun. Cu prima oraniță au trecut ei doi, Regep şi Theodor. Trocan, căpitanul, noul căpitan, numit în funcție înaintea plecării, urma cu primul grup de neferi în oranița următoare, restul se pregăteau să urce în şeici, cu cai cu tot, în larmă, în opinteli şi chiuituri, care străbăteau apele în lung şi în lat. Nici în insulă nu era mai puțină linişte. Şi chiar dacă ar fi fost tăcerea lumii, muțenia pământului, tot ai fi simțit sărbătoarea bairamului.

Kethuda era în partea de sus a ostrovului, aştepta înțepenit, în picioare, aşa cum se cuvenea, cocoşat pe zidul de piatră care închipuia un chei. În spatele lui se întindea o pădurice de liliac şi de smochini, cetatea era mai în vale, pe mijlocul ostrovului, întinsă în toată lățimea lui, de la un mal la altul. În vale în capătul celălalt,

în josul apelor se mai arăta un loc gol, lipsit de ziduri, până acolo ajungeai străbătând cetatea, ulița mare, cea care o cutreierai de la o poartă la alta şi te pierdeai în iarba înaltă, în pâlcuri de şandudi, de smochini, de sălcii leneşe şi plopi negri, pe alocuri cu câte o căsuță pitită în dosul unei grădinițe. Printre ele, chiar la țărm, şi casa asta de aici, Constandin ştia de ea, a amintit-o Regep, avea şi ea un locşor în istorisirea lui.

Abia când s-au apropiat de el, Regep a înțeles că omul, kethuda, era nerăbdător, aştepta ca pe ace, se ridica pe călcâie, se legăna abia văzut, în sus, în jos. S-a închinat brusc şi, de jos, din țărâna care acoperea cheiul, a strigat: „Luminăția ta, te aşteaptă frații!", se dădeau poate de ceasul morții că nu-l găseau, se pierdeau cu firea, nu înțelegeau unde putea să dispară şi ce primejdii se ițesc în vreme de pace undeva pe la miazănoapte.

Insula într-adevăr era copleşită de bairam, din starea aceasta nu ar fi trezit-o nici pericolele, nici trăsnetul tunurilor, nimeni nu ar fi lepădat hainele noi, colorate, înflorate, turbanele verzi, să le umple de mucegaiul cetății şi al catacombelor. Grupuri de adalâi se țeseau printre trunchiurile răsucite de liliac, alții stăteau la taclale tolăniți în firuța deja veştedă, ciorchini se adunaseră pe ulița mare în jurul țiganilor cu urşi, îngăduiți în zilele acestea în cetate. Lumea se închina la trecerea paşei, dar îşi vedeau de treburi de îndată ce trecea şi, cu coada ochiului, în urmă, îi puteai vedea căscând gura cu uimire

la şerpii încolăciți, răsuciți în jurul grumazului unui țigan pieptos, arămiu, roşit de soare şi de opintire. Se mai ițea înaintea lor câte un grup de femei ascunse de voaluri, vorbeau toate odată, unele aproape țipau, tot jarul şi toate necazurile adunate un an de zile erau slobozite acum. La trecerea muhavâzului au tăcut, s-au oprit în loc, dar se vedea că abia iau aminte la paşă, aşteptau să treacă, să se piardă pe uliță spre casa lui, să-şi arunce iarăşi cuvintele deşuchiate. „Noaptea, se gândea kethuda păşind în urma paşei şi a oaspetelui, abia noaptea se învârtoşesc ele, se aruncă în brațele vieții, îşi strigă dorurile, oftează adânc în bucuriile dragostei să mângâie urechile lui Allah, acum, numai acum îşi povestesc necazurile, îşi alungă supărările. Asta este în firea lucrurilor", s-a gândit kethuda, numai purtarea paşei nu este cea firească, să plece el cu oastea de neferi tocmai în prima noapte a sărbătorii, când i se aduce în iatac cea mai frumoasă şi mai împodobită fată, cu luare-aminte căutată, aleasă de-a lungul şi de-a latul Dunării de ochii cei mai cunoscători, cumpărată cu bani grei, numai după ce i se măsoară frumusețea şi cumințenia. Să nu aştepte el mulțimea de supuşi cu daruri alese, să nu-i primească pe aceştia, să nu le ia în seamă el supuşenia, dragostea, după mărimea şi bogăția darului adus, asta mai rar, nu s-a întâmplat niciodată în ostrov, nici pe vremea lui Tahir paşa, nici a lui Chiosa, mirmirani de care îşi aducea bine aminte şi kethuda. Şi era om trecut prin multe şi multe i-au văzut ochii şi auzit

urechile, a fost pe rând agă, pe vremea lui Tahir paşa, împreună cu Ismail Boşneag a luptat cu austriecii, nu o dată, a fost de față atât la pierderea Ruşavei, a stat şi el în dosul zidurilor din Ada-Kebir până au venit armatele de la Vidin, a tăiat şi el păgâni în Clisura Dunării sub comanda lui Memiş paşa, a bătut Dunărea până dincolo de Pojejena, până la Vârşeț şi, împreună cu toată armata, s-a retras iar în cetate, a răbdat foamea şi frica până când cetatea, insula, a fost dată cu bună ştiință tocmai lui Adam Maovăț, căpitanul din Svinița, nu vreunei lepădături din armata cea mai hamişă de pe fața pământului, ci lui, după care a stat doi ani cu toți adalâii în Vidin — ce vremuri, ce tristețe îl năpădeşte ori de câte ori îşi aminteşte. Apoi, da, ceasul fericit când au venit acasă, semiluna a primit, aşa cum merita, iarăşi ostrovul, Chiosa şi-a cumpărat pe bani grei demnitatea de paşă şi i-a luat pe toți cu el, cu mic cu mare. Nu, niciodată, nici unul dintre mai-marii ostrovului, paşi cu trei tuiuri, nu au făcut una ca asta. Chiosa? A avut el de furcă cu paşa din Belgrad, s-a luptat cu acela câțiva ani pentru Porecea şi satele din apropierea ei, de pe Valea Porecicăi, a avut cum să dea iarăşi falâ şi putere Ada Kebirului, dar de bairam era între adalâi, tot atât de fericit ca şi ei.

Au urcat în odaia din mijloc, cea mai mare şi mai arătoasă, şi Regep s-a întins gemând pe perna dinaintea unei măsuțe cu un vas plin de apă proaspătă, adusă de la un izvor din Vodița şi ținută până atunci, de câteva

ceasuri bune, între bucățile de gheață păstrate din iarnă în beciul cel mai adânc al cetății. Theodor nu s-a aşezat, s-a învârtit în loc, a călcat apăsat de la un capăt la celălalt al odăii, a bocănit gros cu ciubotele, a sfredelit prin colțurile mai întunecate, apoi s-a apropiat iute de fereastră şi a tras kefesul, să pătrundă lumina.

„Ei, luminăția ta?" i-a strigat paşei, parcă îl lua în răspăr, trecea cu uşurință, cu fruntea sus, cu pieptul sus, peste pragul înalt al rangului lui Regep. Mai ieri era încă legat, prins de oamenii lui Glogoveanu şi proptit în mijlocul unui târguşor care nu a mai văzut demult una ca asta, şi acum se pieptoşa în fața unui mirmiran.

Constandin credea că paşa s-a gândit că nu este momentul să discute lucruri prea multe şi prea însemnate cu Theodor. Era prea devreme şi vroia să-l îmbuneze cu odihna unei după-amieze şi a unei nopți.

„Să lăsăm astea, treburile mari, prea însemnate", i-a răspuns leneş, voit leneş şi a luat unul din ciubuce, l-a invitat şi pe musafir să facă la fel, au apărut şi două slugi gata să înfunde cu tutun de Macedonia pâlnia pipelor şi voiau să rostuiască masa cu bunătăți, dacă mesenii vor vrea şi vor avea tragere de inimă spre ale gurii. Theodor însă şi-a scuturat umerii nemulțumit:

„Dar ce socoteşti, măria ta, că este însemnat în viață? Nu să lucrezi întocmai după cum îți este firea şi voia? Atunci de ce mă îndemni la obiceiuri care nu-mi sunt la îndemână, nu sunt ale neamului meu?" a spus el

răspicat, a răspândit în jur un aer de cercetare aspră şi a adăugat pe dată: „Prea suntem siliți să trăim după cum ne cântă alții, să ne înfundăm în obiceiuri împrumutate, să trăim după plăcerea altora!”

Regep a oftat din rărunchi, „Ai dreptate, Theodore”, în cuvintele sale, era pesemne înțelepciune, dar lui Theodor i-au sunat a împăciuire doar, căci i-a răspuns iute: „Nu mă pot potrivi după vrerea ta numai pentru că m-ai scos din ghearele lui Glogoveanu, boierul cel fricos, să mă desfăt şi să-ți joc în strună, să uit de ce trăiesc, să mă lăfăi turceşte pe perne, chiar dacă cred că mă îndemni cu blândețea unei gazde bune”, şi în vocea lui era parcă mai multă înțelegere!

Era un pas? A făcut Theodor un pas, primul pas spre Regep, i-a întins o mână? se întreba Constandin, după cum poate se mai întreba încă Regep în noaptea când i-a povestit toate astea lui Constandin. „Cine mai ştie? Limpede este că Regep paşa a înțeles şi a socotit că acum, tocmai acum a venit momentul să-l lămurească pe musafirul său cu toate. Nu mai era vreme de pierdut, de aşteptare, aşteptarea se încheiase doar în clipa când a apărut Duncea, călcând vârtos spre el, cu o zi în urmă. „Spusele tale sunt pe măsura gândurilor mele!” şi vorbele îndreptate spre Theodor au fost pentru întâia oară rostite în româneşte, nu pentru că până atunci Regep s-a ascuns, dar vroia ca în limba mamei lui din Rudăria să glăsuiască numai în momente de cumpănă ale vieții.

„Sunt valah, m-am născut valah! Şi nu am alt gând decât slobozenia valahilor, îți spun asta, Theodore, oricât de mirat şi neîncrezător vei fi şi oricât de umflate şi neadevărate îți vor fi părând vorbele mele”. Şi Regep a simțit cum i se usucă gura, cum buzele îi clămpăne ca două lemne, iar limba i se umflă, i se zbate ca iasca în cerul gurii.

— Theodor nu i-a răspuns. Din tăcerea lui s-ar putea înțelege mirarea, însă mie nu-mi dă apă la moară gândul acesta, a fost altceva, Theodor a vrut să se dumirească dincotro bate vântul, mai ştia el câte ceva, pesemne, şi de la Ghiță Opran.

Şi Constandin a luat, apoi, cuvânt cu cuvânt spusele lui Regep şi mi le-a împărtăşit. De afară răzbăteau glasurile adalâilor, nici unul nu bănuia ce se petrece şi cât de departe le este paşa de bairam, cât de străin de strigătele muezinului din minaretul înalt ridicat pe vremea lui Tahir paşa. Nu a mai luat aminte chemarea aruncată până departe peste ostrov şi peste ape, „allahu ekber escheden la, illahi ilalah”, erau cuvinte moarte, neînțelese, neînsemnate ca şi foşnetul în vânt al unui dud arab.

„De unde valah? De ce sunt valah? Unde am deschis ochii în lume de îmi zic valah? Într-o bună zi, în Valea Almăjului”, şi-a rotit ochii Regep, nu a mai deosebit nimic în jur, nici pereții desenați cu vrejuri verzui, din duşumea până în tavan, nici labele răsucite ale unor

animale care nu aveau cap nici trup, erau păroase, groase, cu ghearele gata să rupă o pradă. Lumina era puternică, se năpustea peste ei în odaie, le lumina fețele, alunga orice taină.

— M-au smuls de acolo, din ocină, nişte răpitori. Oşteni, călăreți ai padişahului, veneau să se răzbune pe sat, pe câțiva bărbați morți demult, plăteau o trădare veche, de pe vremea unui alt război, de dinainte. Atunci, în războiul trecut, pe la 1717, pe când venea tăvălugul austriac, lioata generalului Merci pustia tot, înghițea cetate după cetate, Panciova, Cuvin, Ui Palanca şi altele cădeau ca muştele, se predau fără să crâcnească, fără să tragă un foc de armă, de tun, se muiau numai la gândul că trebuie să zacă în dosul zidurilor, să rabde foamea, setea. Atunci a intrat frica de general şi în oasele spahiilor, ale subaşilor de prin sate, puşi acolo să păstreze puterea otomană. Au început care mai de care să se rostogolească peste munți, să treacă târâş-grăpiş muntele Stancilova, să se aburce pe poteci, să se cațere spăimântați prin tufe, peste colți ascuțiți de piatră, să-şi zdrelească coatele, picioarele, să se zgârâie în spini, să cadă la vale ca pietrele spre Mehadia, de acolo mai departe în fuga mare, spre Ruşava care a rămas a islamului, era o cetate grozavă, o puteau cuceri numai cu tunuri, erau ei lăcomoşi austriecii, li se scurgeau ochii după colțul acela de lume, dar n-aveau la ei guri să verse ghiulele. Şi se prăpădeau de groază otomanii, spahii, subaşii, cârduri-cârduri, li se roteau

ochii în cap de truda fugii şi a spaimelor, roşiseră, li se holbau ochii sub frunte, crăpau aproape, le tuna în tâmple primejdia când au ajuns, mulți, ciopor în Valea Rea. Valea prăpăstioasă, pietroasă, treci greu şi când mergi la pas, cu grijă, cu băgare de seamă, darămite înconjurat de duşmani, de frica lor. Se împingeau unii în alții, se îmboldeau subaşii, se întreceau care mai de care să scape teferi, când s-au pomenit cu țăranii din Valea Almăjului că le ies înainte, că îi bolovănesc de sus, de pe culmi, că stau în calea lor, zăgaz. Mulți au pierit, şi-au lăsat oasele pe-acolo printre pietroaie, s-au întins leşurile peste toată suflarea, au crăpat capete, a crăpat şi fierea în ei. Cine a scăpat a ținut minte. Nu mai ştiu dacă lupta cu fugarii a fost dreaptă sau nu, dacă îşi meritau pedeapsa sau ba, poate da, poate nu. Cred că unii o meritau, au fost zbiri, au avut puterea şi au folosit-o ca să robească oamenii, să-i nedreptățească, la alții a fost cu cântec, s-au purtat omeneşte, au iubit câte o femeie din sat, au vrut să se lege cinstit de ea, să prăsească copii, să-şi umple bătătura, să se lepede de obiceiuri, să arunce turbanul, să intre în rândul oamenilor locului. Unde să mai alegi? Moartea lor însă a fost răzbunată. În 1737 a venit din nou semiluna, Omir paşa a luat Mehadia, a ars băile, şi când primăvara este dovedită prin locurile noastre, căci în luna mai şi pădurile sunt verzi, miroase a vreme bună, când viața se întinde peste văi, când vezi şi la marginea drumului colbuit câte o floare, au venit sătenii din Almăj să se închine

paşei. „Duceți-vă pe la casele voastre, duceți-vă în liniște, în pace, pregătiți-vă să ne întâmpinați, să găsim bucate alese în pragul caselor, brânză de butoi, de burduf, mămăligă caldă pe masă, vinişor de anul trecut, spumos, deh, nu pentru noi, ci pentru neferii noştri, pâinea să fie rumenă, proaspătă, mălaiul la fel, copt, durduliu, să-l înghițim pe nemestecate, dintr-o suflare, să ni se topească în gură, să ne saturăm doar privindu-l, să ne îmbete cu aromele sale", le-a zis, oamenii au plecat cumințiți, nu se vedea de nicăieri nici o primejdie, ştiam, şi-au zis ei, turcii ştiu să vină şi cu voie bună, cu prietenie, dragostea lor pentru valahi este mare, încăpătoare, dulce chiar, căci e fără biruri grele ca ale austriecilor, fără alungarea din biserici ca la hojmălăii de nemți, fără pustiirea satelor dacă nu te dai bine cu ei şi nu iei sabia să-i aperi. Erau Rusaliile, prin sate oamenii au întins danțurile, sclipeau casele a sărbătoare, oamenii la fel, gătiți, chitiți, când au năvălit de pe dealuri turcii, au căzut în văi, tăind, împuşcând, dând foc, ridicând țipete şi vaiete, urlete ale celor prinşi, jale mare. Cu frații mei atârnam toți patru, în şir, de fustele mamei, şi acum am în urechi țipătul ei, unul singur, dar negru ca noaptea, adânc ca prăpastia, plâng şi acum, hohotesc pe dinăuntru când îl aud şi îl simt...

Şi aici credea Constandin că Regep s-a oprit, nu se putea altfel, îl îneca, se îneca în povestea aceea, căci a făcut acelaşi lucru, s-a oprit şi când, atunci noaptea, la

Rusciuc, i-a mai zis odată toate, cu de-amănuntul. Nu se ştie câte i-au mai rămas în minte lui Regep cu adevărat din prima copilărie, se pare că avea câțiva anişori, dar țipătul mamei sale nu i s-a şters din minte, a rămas ca o pecete, a fost strigătul de despărțire, singurul şi ultimul, rămasul bun, dar şi veşnica chemare. Pesemne, ochii iscoditori ai lui Theodor, cu tot tăciunele din ei, au rămas înfipți în ochii lui Regep, cercetau adânc, îl ispiteau, cotrobăiau până în străfundul sufletului, se răsuceau prin inimă, el trebuia să înțeleagă bine cine este cel din fața lui, cât cântăreşte pentru întreprinderea sa cea mare, cât de tare şi de prietenos îi este umărul, brațul. Unul care se arde, cum a pățit-o el cu nemernicul de Covrea, suflă în orice zemuță, ridică orice voal, orice perdea. „Luminăția ta! Nu ți-ai răzbunat niciodată până acuma mama? Nu ai înfipt jungherul niciodată în inima unui nemernic care smulge copiii de la țâță, de lângă buzele mamei, de la pieptul ei? Doamne, netrebnică viață duce poporul, mai năpăstuit decât morții din morminte!" aproape că a strigat, răbufnea din omul acesta o ură grea, el însuşi era un morman de suferință. „Am ocrotit copiii de valahi, am să ridic o biserică pentru sufletele lor!" „Şi?" a ridicat celălalt vocea, sprâncenele, iar Regep a tăcut, şi-a înclinat bărbia, cerea parcă răgaz, răbdare, se va vedea mai departe ce va face, ce va fi...

„În nebunia larmei am fost înhățați toți patru, doi călăreți au ieşit dintr-un nor de colb, erau asudați, atât

mai țin minte, miroseau a cal, erau cenuşii la chip, fire de păr se scuturau pe bărbiile lor, aveau parcă şi spume la gură, băloşii. Le săltau bărbiile, aveau fețele ascuțite, pometii obrajilor răsuflau deasupra obrajilor, nu m-aş mira să fi avut şi dinții stricați, mâncați, roşi de viața de lepădătură, astfel de oameni sunt laşi, nevolnici, nu s-a găsit însă nimeni prin preajmă să le vină de hac, să-i alunge, să le potrivească un par în frunte, şi, din păcate, ei nu erau singuri... alții roiau prin sat, în fiecare ogradă erau câțiva, ulițele pline".

Nici unul dintre ei doi, nici Theodor, nici Regep nu luau seama la bucuria bairamului, erau copleşiți de viețile lor, care erau bucățele din viața poporului lor, rebegiți şi ei de vântul turbat, care nu se mai ostoia odată, măcina, călca. O slugă a mai intrat, a adus o tavă cu cafele, le-a întins pe măsuță, a încins cărbunii vetrei din mijloc, a adus poate şi un munte de sugiuc şi salate, cine să ia aminte însă, să le vadă şi să le adulmece.

„Ne-au aruncat pe toți patru într-un sac, nu ştiu nici astăzi, nu înțeleg cum am încăput, cum de nu ne-am prăvălit în copitele cailor când ne-am zbătut ca peştii în vârşă, ca animalele în capcană, în lesă. Ne strângeam în brațe, ne prindeam, ne îmbrățişam, moartea urla în noi, ne răscolea, ne apăram de ghearele ei. Plângeam, nu ne mai puteam încleşta gurile, din pântec, din burtă ni se ridica o greață de diavol, se răşchira sub bărbie, în gâtlej, îşi întindea degetele peste limbă, ne căsca buzele, fălcile. A fost un vis urât, nimeni nu îl poate trăi de două ori, o spaimă din care ne-am ales cu multe, o spaimă

care ne mai ajunge din urmă şi astăzi, deşi suntem toți patru bărbați în toată firea şi am mai văzut la viața noastră, morți, tigve desprinse de grumaz, leşuri cu măruntaiele la vedere, capete holbate, proțăpite în țeapă. Spaima ta este cea care rămâne, nu cea pe care o desluşeşti în ochii altora, nici moartea altuia, priveliştea morții lui, ci simțământul că moartea ta te înşfacă".

Era adevărat, în momentul când ne povestea, Constandin era trecut deja prin umbrele morții, ştia să întărească acum în cuvinte meşteşugite povestea lui Regep. În odaia mea din casa lui Ismail Boşneag, cel dus de pe lume într-o noapte tâlhărească de oamenii lui Chiosa, povestea tatălui meu mă răscolea, îmi aducea în fața ochilor noi lumini, dezvăluia înțelesuri privitoare la viața mea, chiar la ea, cu rădăcini nebănuite în tainele tatălui meu. Prindeam parcă puteri, mi se înfiripa o nouă identitate, deveneam eu altul pe măsură ce faptele mi se înfățişau, gândurile despre rebeliunea lui Theodor se preschimbau din întâmplări care se petreceau dincolo de obloanele casei deveneau fapte care mă priveau pe mine, se împleteau cu destinul meu. Ismail aga ştia de ce rămâne alături, în odaie, de față cu Constandin, să audă ce se spune, ce se drege în fața măsuței, ce gânduri se risipesc prin odaie.

„Să te rupă cineva de locul în care te-ai născut, trebuie să te taie bucăți-bucățele şi chiar aşa s-au petrecut lucrurile, eram şi noi îmbucătățiți, rupți, sufletele zdrențe, nu mai eram noi, nici mâinile nu mai erau ale noastre,

nici chipurile, ne-am uitat unul la altul după ce ne-au lepădat din sac la Ruşava şi nu ne-am recunoscut la chip, eram tot noi, dar altfel, alții. Eram chiar în fața casei lui Chiosa Mustafa aga, între casa lui şi cea a fratelui său Ibrahim, cea de alături, privind şi ea dintr-o parte la piața mică, bătătorită din fața porții, încă în picioare pe atunci, a vechii cetăți a Ruşavei. Acum ştiu prea bine-locul, l-am măsurat de mii de ori, l-am bătut cu piciorul, însă am încercat doar de câteva ori să-mi închipui cum s-au întâmplat toate, a fost greu, m-a năpădit spaima dintâi, întotdeauna prezentă până astăzi, în acest moment, în inima mea. De frații mei nu mai ştiu dacă au avut vreodată sângele rece să-şi înfățişeze din nou în minte grozăvia de atunci.

Mai erau şi alții ca şi noi, în spate, în lături, erau copii sufocați, pieriți, gurile noastre şi ale lor erau acum încleştate, nu se auzea nici un piuit, numai vocile guturale ale otomanilor, bâlbâiala lor din gâtlej, cuvintele scuipate, aruncate tocmai din beregată. Atunci s-a apropiat un om înalt, uscățiv, tăcut, călca şi parcă nu călca, păşea şi nu se legăna, nu-i mişca nimic, nici o cută din hainele care-l înveşmântau, nici un fald, nici o tresărire pe chipul său, cu o linişte care mi s-a părut încurajare, ciotul de care te prinzi în viitoarea apelor, îl cuprinzi în brațe, nădejdea nădejdilor, singurul lucru de preț pe lumea asta în ochii întunecați de spaime. Am aşteptat cu sufletul la gură să se apropie, inima n-o mai aveam, a încetat

să bată, să răpăie, s-a umflat în schimb, era ca un pumn strâns până la durere, creştea şi când a întins mâna şi a zis o singură vorbă, una singură, tare, şi cei din jur, patru bărbați ne-au înşfăcat din spate şi ne-au purtat în urma lui spre casa de aici, din fața noastră, casa lui, am început iar să plâng, în sfârşit am ajuns la un liman, da, dar ruptura a fost făcută, din urma noastră s-a ridicat bezna, o uşă s-a închis, s-a trântit de perete, viața ne-a fost tăiată, pe drumul de întoarcere nu mai era nici un chip să porneşti, nici să-ți arunci măcar privirile. Asta este!" a terminat Regep ceea ce a avut de spus în ziua aceea, atât a hotărât să spună şi a spus, era pentru întâia oară când dădea glas amintirilor, când le rostea, când vocea repeta nişte gânduri vechi.

Theodor poate că nu a îngăimat decât un „mda!", scurt, o altă străfulgerare ca o lovitură scurtă, cineva s-a dezgolit de podoabe, de haine în fața lui şi el înțelegea cum a fost, cât de chinuit este, cum îi arată sufletul, era o mărturisire care se face o singură dată în viață şi nu în fața oricui. A fost şi pentru întâia oară în ziua aceea, de când au intrat în odaie, când Theodor a întins mâna, a luat o smochină, a mestecat-o apoi s-a aplecat asupra unei cupe de dulceață. A umplut o linguriță strălucitoare, de argint, şi a dus-o la gură. „S-a lămurit atunci, după cele zise de mine, că este în siguranță, că se află la adăpost sigur în casa mea şi nimeni nu doreşte să-l răpună, că este în casa unui prieten?" s-a întrebat Regep

şi continua în acest timp să privească înainte, țintă, un punct, un locşor din amintire, care nu se mişca, dar care, pesemne, străpungea armura timpurilor.

În clipa următoare au apărut Aden, Bechir şi Salih, frații lui Regep. Theodor s-a ridicat în picioare ca la primejdie, „iar încordarea i-a dispărut abia după ce i-am îmbrățişat, m-au bătut pe umăr, mi-au vorbit româneşte. I-am lăsat pe frații mei să mă aştepte, am ieşit împreună cu Theodor din odaie, am trecut prin cerdac am coborât scările şi, cu o slugă în urma noastră, am tăiat de-a curmezişul ulița strâmtă. Dincolo, peste drum, în casa mică de acolo, tot a mea, moştenită şi ea de la Chiosa, l-am găzduit pe Theodor.”

V

Se lumina, zorile se ițeau din dreapta ferestrei, din spatele munților, nu era încă ziuă, dar întreaga suflare a nopții s-a oprit, a aşteptat ceva, atârnată, nemişcată, smirnă ca în pragul unui fapt. Eu, Rifat, fiul lui Regep paşa, m-am apropiat de pervazul lat, acoperit cu o scândură groasă, scorojită, vopsită cândva de meşterii lui Ismail Boşneag, m-am rezemat de el şi am cercetat negurile, acum se ridicau, se pregăteau să piară. Constandin s-a oprit, a ostenit sau, mai degrabă, s-a întors singur, fără noi, în urmă, la ultima noapte a tatălui meu. Ismail aga nu l-a tulburat nici acum, nu a întrebat nimic, firea lui s-a preschimbat în această noapte şi aşa a rămas până la capătul ei, a fost un munte de răbdare. Poate că misia dată de Abdurrahim îi cerea să fie aşa. Să aştepte momentul prielnic în care să se ridice şi să mă lămurească să pornesc ca imbrohor în Ruşava.

M-am sprijinit în braţe şi, nu mai ştiu nici eu de ce, am sărit dincolo, în grădiniţa din faţa casei, la rădăcina caisului altoit de Ismail aga, unchiul meu, fratele mamei mele Durduca, am luat-o târâş-grăpiş, pe bâjbâite, printre aracii de viţă de vie aduşi de vreun negustor adalâu de pe un deluşor necunoscut al Italiei, am trecut pe lângă un gutui, prin dreapta lui, trupul îi era răsucit sub o coroană rară, urâtă, pe lângă smochinii stufoşi de alături şi am călcat pe ţărmul pietros, umed din faţa lor. Am stat o vreme la marginea apelor, Dunărea ridica spre mine susurul valurilor, lingeau paşnic lespezile, am privit în aer, în urmă, lung, să mă dumiresc unde este umbra din care am venit. Şi m-am simţit iarăşi singur, ca de atâtea ori. Un pustiu se aţinea din întunecimea apelor, mă îmbrăţişa şi îmi dovedea că în singurătatea mea sunt nevolnic. Şi totuşi se mai adăuga ceva, s-a lămurit mai bine după ce şi munţii din zare s-au ridicat, şi-au arătat marginile în albeaţa cerului, că ieşirea mea din casă pe fereastră este nu numai o dovadă de curaj, dar ea era în firea lucrurilor, se petrecea pentru că era înscrisă în destinul meu. Cuprinsă, pecetluită acolo ca într-o carte, desenată de mâini dibace, iar cartea şi foaia aceea tocmai se deschideau sub mâna care o frunzărea. Presimţeam că singurătatea mea se apropia de capăt. De dincolo, din Valahia Mică, din ţărâna ei se năştea o chemare, o porneau sute de oameni, mii, din sufletele lor, din sângele lor, în venele lor sângele lor susura întocmai ca în trupul şi inima mea. Să fi fost oare povestirea lui Constandin cea

care mi-a deşteptat simțământul acesta? Nu ştiu. Poate ea mi-a îndreptat doar ochii într-acolo, mi-a deslușit drumul.

M-am dezbrăcat, eram înveşmântat ca la ceasul vizitei la paşa Ada Kalehului, sau a Ada Kebirului, cum îi ziceau oştenii. Am aruncat în urmă brâul, turbanul şi, despuiat, m-am simțit mai aproape de firea mea, hainele erau grele ca nişte pietre, m-am prăvălit în valuri, m-am lăsat cuprins de puterea trupului bărbătesc al apelor. M-am smuls greu, Dunărea ştie să te păstreze, este lacomă ca orice ființă, ieşi dinăuntrul ei tot atât de greu ca şi măruntaiele din trupul omului.

În odaie cei doi vorbeau, nu m-au aşteptat, un fior trăia sub acoperişul casei şi înfierbânta, înseta oamenii, l-a cuprins şi pe Ismail:

— Cum l-au ucis? a întrebat, iar lui Constandin i s-a umbrit chipul:

— Nu l-au omorât încă, până în zori mai era cale lungă, dar au venit, l-au ridicat, nu mai putea să rămână în „musafir odasâ”, nici în casa aianului, ci în spatele ei, afară, în maghernița de unde s-a auzit în ajun vocea lui Deli Papaz, dispărut. Înainte de a-l lua, s-au auzit voci afară, sub ferestre, strigăte scurte, au apărut se vede câțiva străini în casă, poate aduceau mesajul de la Constantinopol şi Regep a amuțit câteva momente, i-a

ascultat, a înclinat capul, „da, era vremea să vină, să aducă basmaua neagră a morții, nici o grabă, îi aştept până la cântatul cocoşilor”.

Apoi Regep a căzut pe gânduri, o cută i-a apărut pe mijlocul frunții, s-a adâncit şi a rămas aşa o vreme deasupra nasului vânjos, a ochilor întunecați, a bărbii rotunde, albe, dichisite cu grijă de o slugă pricepută şi credincioasă. Constandin era şi curios, era şi speriat, glasurile de afară aduceau graba morții, retezau orice speranță că ea ar fi hotărât să-l ocolească pe muhavâzul Ada Kebirului, se anunța rece, neabătută, tot atât de greu de oprit ca şi alunecarea unui munte peste un oraş speriat, de suflete neputincioase. „Să ştii dinainte cu câteva ceasuri bune că vei muri, că bestia nu te ocoleşte, că vine la întâlnire, că nu ai scăpare, că peste câtva timp te sfârşeşti, ia gândiți-vă, ce trăiți atunci, cât de viforos, de înghețat este tremurul vostru!” ne-a zis Constandin, a şoptit, a îngăimat palid în lumina albă a lumânării, era pierdut doar aducându-şi aminte.

Şi a stat aşa tăcut Regep, până când au apărut, în uşa trântită de câțiva hojmălăi, trei oşteni zdrahoni, porniți ca şi moartea, ei înşişi o năpastă, prin puterile şi cruzimea lor erau de temut, darămite prin ceea ce aduceau odată cu ei. Au bocănit, au tremurat flăcările lumânărilor la venirea lor, l-au ridicat de umeri pe Regep, l-au târât în urma lor, l-au împins, l-au rostogolit, l-au scuipat, erau tunet, se prăvălea şi cerul în ghionturile lor. În urmă a

rămas o dâră de gemete, ca o dungă pe întinsul înspumat al apelor. Pe Constandin l-a năpădit răul, i s-a ridicat de undeva din pântec, s-a năpustit afară prin gura căscată, a plesnit pereții cu duhoarea fricii, a împânzit pereții, covorul, borâtura s-a lățit într-o pată, s-a întins firicele spre duşumea.

— M-am tăvălit pe covoare, pântecul îmi era crestat, tăiat, un jungher se răsucea înăuntru fără ca cineva să mă atingă, altcineva decât răcnetele şi bufniturile nemernicilor, a lepădăturilor pe care nu le puteam pedepsi.

Până jos, în urma lui Regep paşa, s-a târât, pe coridorul catului, s-a izbit de pereți, când de cel din stânga, când de cel din dreapta, ca limba unui clopot, lovea, bătea, iar pe trepte s-a rostogolit, a ajuns într-o clipită jos cu lovituri grele la cap, la tâmple. Curtea era pustie, întunecată, ca în ajun, puzderia de stele nu mai era acolo, poate era noros, poate au murit şi luminile. S-a clătinat şi a căzut, i s-au tăiat picioarele sub el.

— M-am ridicat cu mare greutate, nu ştiu cine mă sprijinea, acum cred că nimeni, a fost o părere de om bolnav că mă ținea cineva de subsuori. Potriveli de om cu mințile rătăcite, îmbolnăvite de moartea văzută peste casa din Rusciuc. Ba, îmi ridica cu grijă piciorul, tălpile, mă ajuta să mă opintesc la drum, să tai de-a curmezişul curtea. Însă nu mă purta spre căsuța din spatele casei, acolo unde eu bănuiam că a fost aruncat Regep paşa,

ci spre baia fetei, spre zidul care se lungea din casă, creştea în spatele ei, despărţea selamlâcul bărbaţilor de tainicul harem şi se termina printr-o căsoaie rotundă închisă bine de jur-împrejur, fără ferestre. Am pipăit zidul, l-am atins cu buricul degetelor, cu palma întinsă, să găsesc uşa pe care am intrat întâia oară adus de Ana, chemat a doua oară de vocea ei. Uşa s-a deschis ca şi altădată singură, s-a căscat încet, neauzit, abia văzut în întunericul nopţii, de-ajuns ca eu să simt că de acolo, din spatele ei, se întinde suflarea cuiva. De cum m-am apropiat, o mână zdravănă m-a prins de haine, nu m-aş fi gândit că Ana are un braţ atât de vânjos, m-a tras, am intrat înăuntru cu fruntea înainte, am căzut iarăşi fără puteri într-un gol ca de prăpastie. Tot Ana m-a ridicat şi m-a pus în picioare, a ţâţâit cu buzele ţuguiate, şi-a scuturat capul a dojană, l-a clătinat, nu erau de capul meu primejdiile, se vedea, mă purtam ca o fleandură, foşgăiam ca un câine lepădat sub garduri, trebuia cineva, un suflet milos să mă hrănească, să mă oblojească. „Suferinţele sunt pentru firile alese, părinţele, cele fricoase ca a ta trebuie să se târască, să trăiască şerpeşte, nu merită mai mult. Trebuie să-ţi ridici capul cu mai multă putere şi curaj, ce ai să te faci în vâltoarea unei lupte, unde oamenii se taie în bucăţi-bucăţele, dacă vreodată o să ai norocul să trăieşti o viaţă de bărbat? O să faci pe tine, o să te umpli ca acum? Ha, ha”, a râs ea, nu m-a supărat, jignirile erau pentru cei care aveau puterea mâhnirii. M-a împins, am căzut în apa din bazin. Atât

era de fierbinte încât am strigat, nu ştiu cât de tare, dar fata ieşită din aburi tocmai atunci mi-a pus o pecete pe gură cu palmele ei.

Fata era în faţa mea, nu o vedeam în întregime de urzeala aburilor, părea că se ascunde, se joacă. Îmi era rău, aburii săreau mai abitir în jur, vrejurile jucau, mă plesneau, câte o coadă fierbinte îmi tăia suflarea, o simţeam până adânc în piept, era ascuţită. Mai era şi fierbinţeala apei, de mirare cum fata putea să plutească acolo fără să strige după ajutor, după Ana, să se oprească în bună ştiinţă, să stea fără să-şi piardă cumpătul, ba, să-mi întindă mâna uşor, să mă liniştească. „Unde este muhavâzul Ada Kebirului?" a întrebat ea, era calmă, era şi tihnă în vocea ei, cuvintele erau rostite cu siguranţă, poate că nu clipea în vreme ce le spunea. Eu, a zis Constandin, eram fleoarţă, borâtura de pe piept, de pe bărbie, s-a prelins pesemne în apa aburindă de atâta fierbinţeală, ardeam tot, îmi luase foc şi mintea, s-a năclăit şi mai mult, s-a tulburat, hainele mi s-au lipit de piele, mă ardeau şi ele, netrebnicele. În cele din urmă în faţa mea s-a aşezat chipul fetei, îl vedeam bine, restul era potopit în apă, afundat, buzele şi dinţii, nasul drept, erau alături, puteam să întind mâna, mi se înfăţişau limpede.

„Unde este mirmiranul?" s-a apropiat ea de mine, a mai rămas o palmă între noi doi, îi simţeam suflarea, mi se dezvăluia şi ea altfel, a fost când bărbat, când

femeie în carne şi oase, când tulbure şi veninoasă ca un şarpe, căci răzbăteau fierbinte, mai fierbinte decât aburii undele unei firi sălbatice. „Este în spatele casei, într-o magherniță, acolo cred că l-au dus, e ultimul pas, mai are unul şi întâlneşte noaptea cea neagră”, am îngăimat eu, am suflat cuvintele peste ea încet şi ei i-au lucit ochii, cu străluciri apărute pe neaşteptate dintre umbre care tot în ochii ei erau. Fata nu mai era ca întâia dată. Nici pic de bunăvoință, întrebările ei nu se mai roteau ca atunci, nu erau firicele de puf care să se prelingă prin aer. „Nu eşti bărbatul potrivit, se vede, să-l însoțeşti!” Nu era o dojana, era mai mult. M-am grămădit în apă, poate m-am chircit, fierbințeala dispărea, dinăuntrul meu se îndrăcea un pumn bărbătos. „Cum?” nu ştiu dacă în vorbele mele era furie, mirare. „De ce?” „Nu să-l însoțeşti în moarte, ci să-i înlesneşti ultimele clipe, să-l ajuți să le întâmpine!” Atunci am înțeles, vroia ea să fac asta. „Ciudat loc pentru o rugăminte!” i-am zis şi mi-am rotit ochii, în stânga, în dreapta, părea baia să fie un locşor de pe un alt tărâm, cu umbrele ei, cu aburii atârnând pe lespezile ei, în apa aproape fiartă.

Fata s-a apropiat şi mai mult de mine, să-i aud bine şoaptele, şuierul: „Regep paşa plăteşte, a făcut ceva la viața lui, un fapt netrebnic, acum primeşte în schimb ceea ce merită... O să plătească cu viața pentru trădare... ce este mai cumplit pe lume decât trădarea de prieten?” şi eu m-am tras încet mai în spate, nu mult, cât să nu

o supăr, să nu-şi îndrepte şuvoiul furiei împotriva mea. „Ce trădare?” am îngăimat eu, cuvintele mele ieşeau slabe, năpăstuite de dezlănțuirea fetei. „Ai stat atât în preajma lui, de aseară şi nu ai priceput nimic, nu ai înțeles nimic? Sau nu ți-a spus el nimic?” şi s-a oprit, m-a adulmecat, îmi cerceta chipul cu de-amănuntul, îşi repezea ochii spre mine, îi rotea în fundul găvanelor, sfredelea, nu a rămas nici o bucățică din chipul meu necercetată. „Pe cine crezi că a trădat el?” şi-a ridicat ea sprâncenele, pleoapele şi i s-au mărit ochii. „Ai să afli... În cele din urmă vei afla... şi orice trădare, mai ales asta, se pedepseşte, îşi merită moartea... cea mai crudă, cea mai bezmetică, cea mai neomenească... sfâşiat de câini, de bestiile pădurii” şi s-a oprit să-şi tragă suflarea, să-şi vină în fire, vroia să mai spună şi altele şi avea nevoia de toată puterea. „Ce spune, se căieste?” a luat-o ea mai pe îndelete. „Nu, nu ştiu”, i-am zis eu, „Îşi povesteşte viața, despre trădare nici un cuvințel, nu mi-a spus nimic”. „Ascunde adevărul!” a strigat ea. „Nici în ultimul ceas nu-şi luminează sufletul cu recunoaşterea faptelor”. Apoi s-a depărtat de mine, nu mai mult de un pas. „De tine am nevoie altfel, pentru altceva. Să afli cum s-au petrecut cu de-amănuntul faptele trădării. Şi după ce el se va fi sfârşit de pe lume, să-l cauți pe el, să-i povesteşti totul, despre Regep, despre mine. Lui îi vei da jungherul şi o să-ți mai dau ceva la plecare, încă ceva, un dar.” Cui? m-am întrebat eu, cine este el, de ce tocmai ea, fata din casa aianului, vrea să-i trimită daruri? Cine este ea?

Doar o fată a aianului? Nu mai ştiu dacă m-am întrebat atunci, în apa fierbinte a băii, dar ar fi trebuit desigur să mă întreb. Poate că tot atunci mi s-a părut că totul este ticluit de cineva, de o minte ascunsă, că nici una din fapte nu s-a desfăşurat la întâmplare, că Regep şi eu şi noaptea pe care o trăiam erau dinainte gândite, cineva a avut în minte şi a pus planul la bătaie. Iată-te, Constandine, mi-am zis, sau ar fi trebuit să-mi zic, ajuns aici nu dintr-o bunăvoință oarecare sau dragoste ascunsă a fetei aianului, ci dintr-o urzeală de fapte dinainte țesută. Fata din fața mea dorea o răzbunare, îl vroia pe Regep mort pentru o trădare veche, care nu părea să fie trădarea padişahului, ci a altcuiva. A lui Theodor? Nu. Nici asta nu. Nu ştiam şi nu credeam ca Regep să-l fi trădat, apoi nu puteam să dibuiesc nici o legătură între ea, ființa furioasă din fața mea, dar atât de depărtată de Ada Kebir şi de Valahia Mică, şi Theodor. Nu, ea nu era decât fata aianului, nu putea să fie altceva!

Şi Constandin şi-a ridicat umerii în fața noastră, pe chip i se citeau resturile uimirii de atunci, din noaptea aceea, el a intrat în aburii acelei băi din spatele casei, legată de trupul casei aianului printr-un braț care se întindea în noapte, să se ascundă, să fugă, într-un moment de slăbiciune, de moartea apărută cu gheara ei neagră, ucigătoare. Fata i-a mai spus şi altele, el, Constandin, avea loc în planurile ei. Trebuia să cutreiere lumea şi să-l întâlnească pe El, ea nu spunea cine, avea

să priceapă singur până în zori cine este El, să-l urmeze ca pe o umbră după ce îl găseşte, să stea în spatele lui o viață, ca un câine credincios, să-l apere cu brațul, cu pieptul, să nu se desprindă de El nici o clipă, după ce îi va fi povestit faptele acestei nopți şi îi va da darurile ei. Şi tot ea, fata s-a apropiat iarăşi de el.

— Avea în suflare o tărie, îți pierdeai mințile, zicea Constandin, nu era ceea ce de obicei simți în preajma unei femei, ci altceva, o snagă care se desprinde de undeva din adâncurile pământului, te înconjoară, te trage în străfundurile țărânii.

Poate că s-au drăgostit şi întâia oară, Constandin nu îşi aducea aminte, nu-şi aducea aminte nici dacă s-au drăgostit a doua oară, pentru că era totul ca o beție, îți ia mințile, te risipeşte, rămân resturi din care nu se mai poate înfiripa nimic. Poate că ea, fata, nu era nici măcar om, femeie, şi-a zis Constandin, încet, în şoaptă. Dragostea cu ea era ca o fugă spăimoasă printr-o pădure bântuită de o furtună, de un potop de ape, ele se prăvălesc peste tine, pădurea se clatină, urlă şi nu îți vii niciodată în fire, îndeajuns ca să legi în minte toate amănuntele. Păstra bine doar mângâierea ei înaintea plecării. Scurtă, pe obrajii țepoşi de acum. „Dacă dragostea mea te-ar putea face bărbat", i-a spus ea, cânta, se preschimbase în vânticel domol. „Aş vrea să înțelegi totul din ea, din dragoste, ce este lupta, cât trebuie să-i dai din sufletul tău, cum trebuie să-ți porți la drum snaga, cum să o foloseşti, cum trebuie să-ți câştigi tării. Toate astea le-ai putut vedea

în dragostea mea, le am aici — şi i-a purtat mâna pe piept, pe pântec, degetele i-au întâlnit carnea tare — şi tot ea, dragostea, este izvorul din care se naşte libertatea, slobozenia după care eşti în căutare”.

— Când m-a împins afară, eram despuiat, nici urmă de veşminte, poate erau prin apa aburindă şi dintr-o umbră mai deasă s-a desprins Ana. Mi-a aruncat la picioare alte haine, au căzut ghem la picioarele mele şi ea a pierit fără vorbă, fără vreo înghiontealã, înapoi în întuneric. M-am îmbrăcat, erau hainele vreunui valah, cine ştie cum rătăcit prin casa aianului. Sau, mă gândesc acum, erau şi ele, hainele, dinainte pregătite, cineva a ştiut că mă voi lepăda de călugărie. Pantalonii strânşi pe picior, cu un vrej cusut aproape de brâu, un chimir de piele, o cămaşă albă, un ilic. Le-am îmbrăcat pe rând, mă preschimbam şi eu odată cu ele.

Şi Constandin a ieşit în întunericul curții, a luat-o la stânga, unde bănuia că îl găseşte pe Regep. S-a oprit la un pas de căsuță şi de uşă. Un oştean sforăia în prag. A trecut peste el şi-a săltat piciorul şi a deschis uşa. A scârțâit prelung, a gemut, dar oşteanul cu turbanul căzut pe o parte, deasupra unui nas lung, nu s-a mişcat. A stat în spatele uşii închise în urma lui până s-a obişnuit cu întunecimea şi l-a dibuit într-un cotlon pe Regep, ghemuit. Gemea. Scâncete de om răzbit, bolnav. L-a întors cu fața în sus, l-a căutat dacă este întreg, paşa bâiguia vorbe neînțelese, aiura. L-a ascutat, nu trebuia,

dar el a făcut-o, şi în locul gemetelor s-a auzit un strigăt de durere. A făcut cale întoarsă, a trecut iar prin curte, a pipăit peretele băii, a deschis uşa. Baia era pustie, doar dincolo de apa bazinului pâlpâia, se stingea de una singură o lumânare. Torțele fumegau. Pasul i s-a poticnit în ceva, l-a ridicat până în dreptul ochilor, era o cuşmă, tot a lui pesemne, nu a găsit-o în ghemul de haine, s-a desprins, a căzut alături. A luat apă, a înfundat cuşma în fierbințeala ei, dacă mai căuta, îşi zicea el, găsea şi rece, trebuie să fie pe undeva, într-o astfel de baie, şi apă rece. A fugit cu cuşma plină, a trecut iarăşi peste trupul adormit al oşteanului, a frecat cu grijă şi îndemânare fruntea lui Regep.

Paşa a început să se scuture, să-şi vină în fire, de moarte bună poate nu s-ar fi stins niciodată, era zdrobit de bătaie, de lovituri, dar era viu şi asta se vedea prea bine din felul în care i se legau cuvintele. Cu cât erau mai duşmănoase, mai înfierbântate, cu atât se simțeau mai limpede reîntorcându-i-se puterile.

— Până când a început şi el să vomite, a povestit Constandin. Să-i țâşnească printre buzele strânse o licoare neagră, puturoasă, era supărarea, furia neputincioasă, pământul care-i fugea de sub picioare şi pe care el nu izbutea să-l oprească. Borâtura răbufnea tocmai din pântec, el răcnea, se lepăda de ea în chinuri. Îl țineam de umeri, apoi i-am prins fruntea, tâmplele ca într-un cleşte, îmi era frică să nu plesnească. Îl oblojam aşa cum puteam.

Mai târziu, peste câțiva ani, la Cerneți, în casa vărului său Gărdăreanu, Theodor şi-a amintit câteva întâmplări ce se legau cu unele fapte povestite la Rusciuc de Regep.

În seara aceea era linişte peste Cerneți, plutea o tăcere prevestitoare, nu ştiu de ce, de furtuni sau altceva. Soarele era în geana orizontului, era şi adormit şi obosit, nu mai avea puteri, câțiva nouri se ațineau din față, cam de pe unde ar fi trebuit să fie Dunărea, părea linişte, şi totuşi se găsea ceva în aer, se răsfrângea asupra ierburilor de la poalele cerdacului, în aracii din vie. Era şi toamnă, când omul este încolăcit de simțăminturile neputinței, ale zădărniciei, se încheie încă un an, este ca şi trecut şi nimic din ceea ce aştepți să ți se împlinească nu se înfiripă.

Constandin sta smirnă în marginea cerdacului, avea la brâu pistoalele, se uita în lungul uliței, să vadă cine se arată, îl privea şi pe Theodor cum se plimbă, cum îşi poartă ciubotele de colo-colo cu neastâmpăr. Bocănea şi pufnea. „Ai văzut, turbatul s-a oprit”, şi l-a întrebat pe Constandin, iar el a înclinat fruntea, lui Theodor nu îi plăcea vorba lungă, o înclinare a frunții îi era de-ajuns. Gărdăreanu era prin vie, i se vedea doar creştetul undeva, undeva departe, trecea printre butuci. Se oprea, mai aducea ceva, pornea iar. În jur nici țipenie, iar ulița Cerneților dormea. Doar un vânticel mai împrăştia câte un pumn de nisip dinspre Topolnița, îl răvăşea peste colb.

„Ai văzut turbatul?” a repetat Theodor şi Constandin atunci a înțeles că se gândeşte încă la dulăul bogasierului, cel care ieri i-a muşcat calul, astăzi la fel, s-a repezit mârâind cu botul înainte ca o răpitoare, plin de bale pe lângă colții albicioşi. A ridicat ieri un nour de colb cu iuțeala lui, a fost o săgeată, din mârâit, din lătrături nu s-a potolit nici după ce bogasierul a ieşit val-vârtej din casă şi l-a ogoit, l-a tras de grumaz şi l-a ferit din calea noastră.

A luat aminte de mult Constandin că în jurul lui Theodor se țesea o tulburare, era ca un vârtej, îl simțeau puțini oameni, mai toate animalele, se încrețea pielea pe cei încunoştințați că o tărie se arată în jur, în față şi în preajma lor. Firile slabe tremurau, se muiau, le piereau puterile înainte ca Theodor să zică şi să facă ceva, se îmbolovăneau şi cădeau la pat. Animalele îşi ieşeau din piele, lătrau, îşi dădeau în petic turbate, simțeau că le iese înainte ceva neştiut şi ucigător, o mână nevăzută gata să le nimicească. Astăzi Theodor nu a mai răbdat dulăul, a oprit calul, l-a ținut în frâu să fornăie, să bată pasul în loc, nervos, să scurme colbul, fărâmele de nisip purtate de vânt dinspre apa Topolniței, a întors capul în urmă spre Constandin şi a răcnit „omoară-l!” Constandin a tras pistolul încărcat din coburul lui, l-a împuşcat fără să ochească, era doar o scârnăvie la doi paşi, a descărcat pulberea dintr-o pocnitură. Bestia s-a întins lată, bogasierul a rămas cu

gura căscată, înțepenit, se cutremura pesemne şi el, nu atât de cele petrecute cât de apropierea lui Theodor şi de uitătura lui ascuțită ca un jungher. I se înfunda în ochi, se răsucea, îl ardea. L-au lăsat stană, i-a urmărit până au luat colțul uliței spre casa lui Gărdăreanu, a stat stâlpit, uitând de câine, îngrijorat numai de viața lui. Întâmplarea s-a aciuat acum în mintea lui Theodor, se lipea de el câte o faptă, îl împovăra, i se aşeza în minte ca strepezeala merelor pădurețe în gură.

„Simte că sunt eu, că vreau să fărâm rânduiala lumii de acum, că vreau să-i dau foc, să se aleagă praful şi pulberea de ea, pe toate le simte potaia şi sare, hăț, să curme pericolele". Bocănind mai departe cerdacul, se oprea din când în când, tuna spre Constandin. Apoi, a venit întins spre el Gărdăreanu, încă nu se arăta din vie, creştetul capului i se răsucea de zor, a găsit ceva, avea să-şi beştelească slugile, nu glumă. S-a oprit alături, Constandin i-a văzut ochii mari, aproape, era şi negul de pe nara stângă, tremura, mustața roşcovană la fel, iar în cutele chipului i se aşeza ceva dur ca o poruncă de oştean. „Câți dintre oameni pot să simtă asta? Doar trecând prin apropierea lor, la un pas?" Niciodată până atunci Theodor nu a vorbit atât, privea oamenii şi asta spunea totul. Câte un cuvintel venea ca să întărească ceea ce ei deja au început, au simțit. „Mulți înțeleg, ajunge, Theodore, să fii acolo, să-i priveşti, restul, înțelegerea vine de îndată" i-a răspuns înțelept Constandin, dar

Theodor şi-a clătinat fruntea, era o legănare uşoară, abia simțită? şi uitându-se peste vie, şi peste ea, în zare, i-a povestit. Vorba îi era scurtă, cuvintele lui tăiau ca în piatră, însă scoteau la iveală un chip, iar chipul se mişca, trăia. Aşa a pomenit el prima lui noapte din insulă, când cineva a simțit că el vrea să schimbe rânduielile lumii. Regep, după ce i-a istorisit cum a fost răpit împreună cu frații săi, l-a îndemnat să intre în căsuța de peste drum, să treacă peste pragul ei, să treacă printr-un coridor răcoros, întunecos şi apoi să deschidă o uşă, singura uşă, în dreapta, cu perdele grele. Poate că mai erau în lungul coridorului şi alte uşi, atunci nu a avut de unde să afle, poate şi casa aceea ca mai toate din ostrov avea două părți, selamlâcul bărbatului şi ogeacurile familiei, Regep nu i-a spus, lui nu îi păsa. După ce sluga i-a deschis uşa din stânga, a găsit o odaie care semăna cu toate celelalte, cu ale lui Regep, să zicem, dar care totuşi era altfel, e drept, mai întunecoasă şi mai mică, dar din pereți cădea peste covor o anumită căldură, te îmbia să păşeşti, să te întinzi peste puful lor verzui şi cărămiziu, să mângâi labele de animal, frunzele întinse, altele răsucite în bătaia unui vânt închipuit, desenate în covor. Prin odaie, zicea Theodor, parcă a mai trecut cineva deunăzi şi a lăsat câte ceva din osteneala inimii.

Constandin îşi aminteşte, Theodor era aproape de el..

— Îl simțeai mai mult decât îl vedeai, te înconjura fără să mişte şi fără să te atingă, te împungea tăria lui

din ochi, îți tivea pleoapele, te usturau, clipeai, erai aproape orbit!

I s-a părut lui Constandin întotdeauna că Theodor este singurul om de pe fața pământului, restul — nişte biete făpturi, năpăstuite de soartă, că abia se târau ca şerpii, nevolnici, prizăriți, cu puteri şi brațe de lut. Înaintea lui şi el, Constandin, se pierdea cu firea, se gheboşa fără să se îndoaie, sufletul i-o lua înaintea trupului, era zdreanță.

Acum, Theodor vroia să povestească. Îşi ieşise din băierile purtării obişnuite, era altfel şi totuşi mai păstra câte ceva din tăcerea încrâncenată, obişnuită. Între timp, în vreme ce vorbea, a urcat cerdacul şi Gărdăreanu, apoi a venit şi Ioniță Burileanu, s-au aşezat amândoi în jurul mesei cu dulcețuri în cupe mărunte, însă Theodor nu s-a sfiit de ei, ştia că ei nu-l vor trăda, erau singurii la masa cărora se aşeza în Cemeți şi mânca în voie fără ca eu să gust înainte bucatele.

În odaia aceea, zicea Theodor, trăia ceva omenesc, el a înaintat un pas, s-a oprit, desluşea în jur urmele unei ființe, poate a unei ființe care însă nu se vedea, dar viețuia, împânzea odaia de la un perete la altul.

S-a întins pe patul de la perete, înfundat de blănuri cumpărate de Regep de la blănării din Valahia, poate de la ungurenii care trec prin dreptul insulei, prin apropierea ei, spre bălți, blănuri aruncate una peste alta, cu un morman de perne mici puse deasupra. Povestea vieții lui Regep uluia, era una care te frământa multă vreme

după ce o auzeai, se lipea de tine, o purtai fără să vrei. Paşa avea sufletul încărcat, colcăiau în el aducerile aminte, glasul sângelui era încă puternic, mai puternic decât obiceiurile deprinse între adalâi. Era valah? Da, asta era mirarea cea mare, era mai valah decât ciocoii ce umpleau târgurile, oraşele Valahiei, deşi turc, cu turban şi ditamai comandant al unei cetăți. Dar ce aveau să-i zică prietenii lui din Ruşava, negustorii? Ghiță Opran bancherul, Nicolau Răducanu, Fota Popovici, Țenovici Ion, ei toți creştini, valahi, cu inimile plesnind de dorința libertății, oameni unul şi unul, adunându-se, de fiecare dată când soseşte el în Ruşava, în casa lui Ghiță Opran, toți în jurul unei mese negre dintr-una din încăperile din spatele curții lungi.

S-a despuiat până la brâu, a simțit mângâierea anteriului de mătase pe care l-a îmbrăcat, pe brațe, pe spate, pe piept, s-a întors şi şi-a lăsat afară, dincolo de prag, ciubotele, a tras pe picioare nişte conduri încăpători, îi cuprindeau talpa, îi odihneau şi îi ocroteau bine picioarele. A urcat între perne, nimic nu este mai firesc decât să te odihneşti după o zi atât de grea. Ce aveau să-i zică ruşevenii dacă le pomeneşte despre noaptea petrecută în ostrov, dacă va încerca să-i lămurească să-l ia tovarăş pe Regep?

Care dintre ei va înțelege că un turc va putea fi luat tovarăş? „Am intrat în horă”, s-a gândit el, „ce se face nu se mai desface” şi-a zis Theodor, a dat mâna turcului fără

să vrea, doar ascultându-l, doar auzind că este valah. Îl închipuia pe Opran stând țeapăn în capul mesei negre, cu fruntea netedă, fără cute, cu ochii ațintiți în zare, departe, şi ceilalți de jur-împrejurul mesei lungi, frământându-şi mintea, minunându-se în sinea lor şi chiar cu voce tare, cum? de acum să avem alături de noi, în tovărăşia noastră, un turc? Se ploconeşte de cinci ori pe zi, ori de câte ori îl cheamă muezinul lui Allah, şi el să ne fie alături, la bine, la rău? Să-şi pună şi el mintea, poate chiar şi averea — ca şi ei — pentru binele Valahiei şi valahilor? Ba, să-l aducă pe cel cu turban pe cap, pe Regep să depună jurământul, să dea chiar şi un înscris că va fi devotat şi nu numai că nu va dezvălui nimănui taina, dar îşi va jertfi viața pentru ea? Şi, apoi, să-l țină pe turc acolo, între ei, împreună cu ei în odaie, să-l vadă şi pe el lângă creştini cum blestemă puterea Fanarului, cum pune țara la cale să zdrobească negustorii eleni, slugoii fanarioților, cum îl otrăveşte şi pe el limba celor din Moreea auzită în şcoli, în târguri, pe uliție, în cancelarii, la curte şi la teatru, cum nu mai vorbeşte nimeni româneşte în Țara Românească. Da, să vină şi Regep, să spumege alături de ei, să-i devină fruntea stacojie, să i se albească ochii în dosul sprâncenelor, al pleoapelor ridicate, să strângă şi el pumnii împreună cu el, Theodor, cu ceilalți, să tune şi să fulgere, să vadă negru înaintea ochilor, să jure că va muri mai degrabă decât să lase în urmă lucrurile aşa, să-şi desfacă apoi cămaşa la piept, să-i plesnească pieptul de tulburarea inimii, să-l prindă cu ambele mâini,

cu palmele, cu pumnii, să-l apese, să-şi țină inima să nu-i zboare, să nu se fărâme în mii de bucățele. Şi să strângă pumnii până i se albesc brațele până la cot, şi toată puterea, minunea de putere adunată în vene, în muşchi, în firele albăstrii care-i aduc sângele, îl împroaşcă prin tot trupul, să o adune, să o răspândească peste lume, să-şi umfle inima peste marginile pieptului, apoi peste marginile oraşelor şi satelor, ale țării, să-l reverse peste oameni, peste inimile şi frunțile lor, să facă la fel cu ceilalți, la fel cu el, Theodor, să cuprindă țara cu legea inimii.

„De unde a apărut ea?" s-a întrebat Theodor în fața lui Constandin, acolo, pe cerdacul casei lui Gărdăreanu, un bărbat oricât de tare şi bărbătos ar fi fost, tot s-ar fi muiat şi la fel a pățit şi Theodor, n-a scos nici un cuvințel, s-a uitat doar şi nu i-a venit să-şi creadă ochilor. În fața lui, apoi tot în fața lui dar în genunchi, o fată descoperită, nici urmă de feregea, de mantie peste umeri, nu îşi ferea deloc chipul, ochii, i-a cuprins genunchii, pulpele, le strângea cu ambele brațe şi îşi ridica ochii, fruntea, sus, îşi aținea lumina lor spre Theodor.

„Eu sunt Safiye, fata lui Regep", i-a spus ea şi ochii i se prelingeau, curgeau prin odaie, spre el, aveau în ei o dragoste mută.

„Vroiam să schimb lumea", i-a zis Theodor lui Constandin, fără să ia aminte, să întoarcă ochii şi să-i vadă pe scaune, în fața mesei de pe cerdac, pe Gărdăreanu şi Burileanu, „clocoteam de pe atunci, eram hotărât să tai

curele-cureluşe pielea ciocoilor, să le tund pletele şi să îndop pernele şi saltele cu părul lor, dar încă nu ştiam să-mi păstrez cumpătul la vederea unei femei. Încă mai credeam că în viață o să mă leg omeneşte de o nevastă, după cuviința din bătrâni".

— De atunci a mai iubit două femei, a chicotit Constandin către noi doi, Safiye a fost prima, cred eu. Cum de a ajuns fata acolo? Era uşor de înțeles, a trecut şi ea drumul în urma lor, a lui şi a lui Regep, tatăl ei, s-a strecurat prin umbrele pereților, lipită de ziduri, a intrat în casă uşor, tiptil.

„A venit la sigur!" a continuat Theodor să-i povestească lui Constandin, să vorbească iute chiar, să se grăbească să înşire vorbele, să nu scape nici una. Muțenia lui Theodor era sfărâmată, tot ce altădată a adunat pe dinăuntru, acum răbufnea, țâşnea. „Şi fata lui Regep, s-a nimerit să fie aproape de uşă şi de mine, a auzit totul, întreaga spovedanie a lui Regep, cuvințel cu cuvințel şi a priceput bine cine sunt eu. A priceput, după ce a simțit. A stat dincolo, lipită de uşă şi a simțit. Cum? Sunt oameni care simt furtuna, primejdia de orice fel, ea m-a simțit pe mine!"

În primul moment Theodor nu s-a gândit decât că fata l-a dibuit, a venit să-l vadă de aproape acum, şi-a aruncat feregeaua, orice acoperământ, ca între ei doi să nu se aşeze nici un veşmânt.

Da, asta a fost mai demult, pe vremea când încă nu a hotărât să rămână holtei, neînsurat, îl mai cutremura apropierea unei fete, mai ales una ca aceea de acum, venită pe neaşteptate, intrată domol, tiptil, în vârful picioarelor, trecând prin zid, prin uşă, pe nu se ştie unde şi nu se ştie cum, ajunsă în odaie ca o pală de vânt, ca foşnetul Coşavei care trece prin zid, pe sub praguri şi pe sub obloane. „Era lângă mine, îmi îmbrățişa genunchii, pulpele, gângurea, vorbele îi susurau, şopotea, era adevărată, tot atât de adevărată ca şi covorul, ca şi desenele tavanului, liniile aurite, vrejurile răsucite, labele dihăniilor, ca toate lucrurile din jur, dar, în acelaşi timp, era un vis, o ființă minunată, dar care piere dacă o atingi. Am stat smirnă", a zis Theodor, „nici gând să mă mişc, era vrajă şi nu vroiam să piară, nici de mânie nu era vreme şi loc, nu se putea să ridici brațul, să o tulburi".

Constandin bănuia că Theodor a fost încercat de simțăminte noi, sigur, străine de cele din restul zilei. Să fi fost duioşie? După faptele foarte bărbătoase ale zilei, încărcate, venea în urma lor altceva, sosea dindărătul lor, scotea la iveală un ochi senin. La el momentele de duioşie erau rare, se pierdeau în pânza deasă a zilelor, a anilor, şi de aceea ele, puțintele, însemnau o împotmolire, un pas împleticit, adânc afundat. Şi credea că într-adevăr a rămas nemişcat, că nu s-a clintit nici o lățime de palmă, de deget, nu a ştiut ce să facă, încotro să se uite, pe ce să pună ochii, mâna, ce să grăiască. A

aşteptat cu ochii cât pumnii să se desfăşoare fata, să lămurească singură ce vrea şi ce este de făcut. Un lucru îi era limpede, fata nu venea ca în fața unui necunoscut, nu era luat în brațe la întâmplare, ci cu bună ştiință, căutat cu tot dinadinsul. I-a şi spus: „Eu sunt Safiye, fata lui Regep." Apoi, după ce şi-a tras sufletul: „Am auzit totul, despre tatăl meu Regep... de unde vine... ce a pierdut... cum i s-a retezat drumul de întoarcere, înțeleg... a fost smuls pentru totdeauna dintre oamenii între care s-a născut... a pierdut pentru totdeauna fericirea dintâi, va tânji până la moarte după ea..."

— Ce a însemnat Safiye pentru Theodor? s-a întrebat Constandin şi tot el a găsit răspunsul după ce o vreme a căutat printre amintiri: Fata i-a întărit desigur convingerea că este un bărbat tare, că puterile i se simt de la depărtare, că pentru anumiți oameni aceste puteri sunt la vedere, că unii se supun, alții se sperie, de aceea ce are el în lăcaşul din inimă. Safiye venea să confirme, ea a stat undeva în apropierea lor, a lui şi a lui Regep, l-a auzit pe tatăl său şi l-a simțit bine, întocmai, pe Theodor. „Am venit alergând la tine, am şi eu nevoie de snaga ta, de voința ta cea mare", i-a zis ea cam în acest fel mai departe: „Sângele apă nu se face, dacă Regep este valah după naştere, la fel sunt şi eu", pesemne că a zis fata îngenuncheată, aşternută, cu devotamentul de care era în stare, la picioarele lui. Fata era născută, crescută în ostrov, după legea adalâilor, însă poate că

desluşea de dincolo de ape, de pe țărmul de la miază-noapte, dinspre Ruşava şi Vârciorova o chemare tainică, ceva ca un dor, un fior care este greu în primul rând să-l identifici, să stabileşti ce este cu el, încotro vrea să te poarte. Poate, dacă nu intra Theodor în casa lor, fata nu ar fi înțeles niciodată ce este cu simțământul care o cuprindea, nu ar fi priceput că tatăl ei duce dorul după fericirea pierită odată pentru totdeauna, se răsfrângea şi asupra ei şi urma, pesemne, să se întindă ca o boală asupra întregului neam al lor, indiferent câți urmaşi vor fi de acum mai departe. Eu cred că fata totuşi simțea altceva decât ceilalți oameni. Aceştia se încrâncenau, Theodor le potrivea o ghează în străfundul, în găvanele ochilor, iar lor li se chircea carnea pe ei, se aduna noduri-noduri, o undă rece le trecea prin şira spinării şi nu o mai puteau îndoi, devenea tot atât de tare, scorțoasă ca şi un trunchi de copac, nu mai asculta, nu mai mişca. Ea, în schimb, simțea venind dinspre el un tremur în mijlocul unei fierbințeli, a unei călduri care se potrivea poate cu dogoarea unui soare, nu a unui cuptor, ci a unui soare, ceva care intra în trupul ei, îi ardea pielea, chipul, apoi se strămuta în interiorul ei, o potopea în întregime. Şi acum se aduna toată lângă Theodor, se afunda în el, vroia să se contopească şi stând aşa, la picioarele lui, avea simțământul că izbuteşte.

— Asta mi-a scăpat, sunt mirat, a dat să zică Ismail aga, acolo în odaie, lângă mine şi Constandin, a ridicat

chiar umerii, şi-a ridicat sprâncenele. Pe Theodor l-am văzut în mai mutle rânduri în ostrov, toți adalâii cunoşteau prietenia lui cu paşa, despre protecția lui Regep asupra lui Theodor s-a ştiut în cele din urmă până hăt departe, la Craiova, şi mai departe, la Bucureşti, în politie, dar despre întâlnirile lui tainice cu Safiye, nimic. Deşi eu am avut o vagă bănuială, ceva mi s-a arătat, dar eu mi-am zis că este o nălucire. Iar în noaptea aceea, un aer pustiu s-a întins peste ostrov şi cetate, peste casele oblonite şi doar dacă erai de aici, adalâu, de-al casei cum se zice, pricepeai că insula nu doarme, că geme, scânceşte, se foieşte în somn, se întoarce de pe o coapsă pe alta, se chinuieşte şi oftează de dorul dragostei, da, toate de înțeles, omeneşti chiar, dar numai pentru unul care era legat vârtos de ea, de insulă, trăia. Împreună cu ea, îi înțelegea păsurile.

„Şi insula simte că eşti aici!" a şoptit fata, a ridicat bărbia, a descris un cerc mărunt cu ea, arătând în jur, pretutindeni, şi acolo şi acolo, peste tot era ea, insula, de unde i se auzeau vaietele, suferințele. El a tăcut, e sigur, multe din faptele vieții lui s-au consumat pe dinăuntru, s-au adunat, i-au încărcat firea, au crescut în umbrele din cutele frunții. Aşa că a tăcut şi de data asta. O fată venea în întâmpinarea lui, neaşteptată, neînveşmântată, neascunsă, îşi deschidea şi sufletul în fața lui, îl primea în viața ei fără nici o temere, nici o umbră ascunsă, se aşeza în fața lui ca pământul la soare, iar el a înțeles cum

stau lucrurile. Un aer de biruință s-a înstăpânit peste el, voința, puterea lui ieşeau în afara lui, țâşneau ca dintr-o fântână subpământeană, izbucneau din pieptul lui şi se răspândeau în jur peste lucrurile din odaie şi mai ales în chipul, în ochii fetei.

— Aici e aici, Constandin a ridicat un deget în aer, sus, l-a întins drept, cu unghia spre tavanul camerei, s-a oprit o clipă să ne atragă luarea-aminte spre cele ce aveau să urmeze în istorisirea lui. Căci el, Constandin, a mai reflectat la cele petrecute în odaia aceea între Theodor şi fată. Din cele spuse de Theodor, pe cerdacul casei lui Gărdăreanu, se puteau desprinde puține. Că fata, Safiye, a simțit că ceva s-a adunat înăuntrul lui, că instinctul a purtat-o în calea lui, că anumite ființe, uite, chiar şi câinele bogasierului din Cerneți, dibuiau că în el se adună o putere în stare să sfărâme rânduielile lumii. Atât. Că un aer de biruință l-a podidit, l-a inundat ca lumina unui soare, când şi-a văzut voința răspândită peste chipul fetei, peste purtarea ei, gesturile ei, în mâna ridicată spre tâmple, spre şuvița neagră de păr care a căzut singură, răvăşită, peste frunte, sunt bănuieli de-ale lui Constandin. E sigur, credea el, că toată puterea lui Theodor s-a revărsat peste fată, a căzut asupra ei, că el a văzut cu surprindere pentru întâia oară cum o ființă, o femeie, trăieşte numai sub înrâuirea lui şi cum el izbuteşte să se elibereze de gândurile, de dorințele lui adunate atât amar de vreme. Şi asta? Ce putea să însemne asta

pentru el? s-a întrebat cu voce tare Constandin. Ce a însemnat asta pentru viața şi faptele lui viitoare? Căci pe atunci fiecare pas al lui Theodor era o pregătire a omului de fapte de mai târziu. La început, când a simțit că se revarsă, că toate nădejdile, gândurile, dorințele se năpustesc în afara sa şi, apoi, pe toate le regăseşte în fata din fața lui pe care o îmbrățişa, el a plutit, s-a întins în zbor peste lucruri şi prin lucruri, le-a cuprins, le-a îmbrățişat. S-a întins lângă Safiye pe covor, de acum freamătul fetei era mai aproape de el, se auzea foşnetul lui, rumoarea, ca a pădurii sau a valurilor, şi ştia că fiecare suspin al ei, fiecare fior care ajungea până la el printr-o măruntă cutremurare, înfiorare a ei, erau ale lui, fiorii lui, cutremurarea lui, că toate faptele, simțămintele ei erau ale lui de fapt, pornite de el, simțite înaintea ei, de el, erau ecoul simțămintelor lui. Constandin socotea foarte însemnată noaptea aceea în care s-au întâlnit ei doi, veniți din lumi diferite, dar având pe dedesubt, în spatele educației, al perceptelor de viață, al unor lucruri învățate, ceva comun, un acelaşi fapt, originea, trecutul, nu ştiut, ci simțit, transmis ca un nepieritor dor, o chemare. Dorul acela, chemarea, o aduceau pe Safiye în fața lui, lângă el, în brațele lui şi din această întâlnire el învăța să facă primul pas spre viața din afara lui, să se zărească mai bine, mai cu luare-aminte în oamenii din jurul lui, să se caute cu tot dinadinsul în purtarea lor. Şi Constandin a fost sigur că Theodor a devenit un vifor în odaia aceea, că a

îmbrățişat-o pe Safiye cu lăcomie, tocmai pentru a răzbate dincolo de el, de a sări dincolo de marginile sale. Safiye avea o piele catifelată, netedă şi pufoasă, mai părea şi umedă, dar el se străduia să treacă dincolo de acel acoperământ natural al trupului, să răscolească mai adânc, să scormonească şi era pe cale să învețe că slobozenia dorințelor în afara lui, a nădejdilor, este lucrul cel mai însemnat, cel mai cuminte, că este un pas sigur spre obținerea libertății. Noaptea se desfăşura, pânza nopții se întindea netedă, curgea, ocrotea îmbrățişarea celor doi, acoperea cu discreție viforul din sufletele şi trupurile lor, căldura îmbrățişărilor. O astfel de noapte se consumă repede, în mințile lor a fost ca un vânt fierbinte, uscat, turbat, care calcă totul în picioare, nu iartă, usucă viața, topeşte, poate li s-a părut că arde şi întunericul, că-şi întinde şi el brațele, că este lacom ca un animal răpitor. Pe măsură ce se risipeau în îmbrățişări, poate că deveneau tot mai dornici să petreacă aşa, la nesfârşit. Până când negura cerului s-a crăpat, s-a albit, lumina a tăiat întunericul, l-a spulberat. Theodor şi-a venit în fire încetul cu încetul, a ridicat privirile, fata a rămas întinsă pe covor aşa cum a fost noaptea întreagă, şi acum părea părăsită, obosită şi lăsată să vegheze de una singură la preschimbarea nopții în lumină. În acelaşi timp, din întreaga odaie, pe unde era câte ceva risipit din sine, chiar şi de pe trupul fetei, toate au început să se adune, toate cele duse, luate, smulse din interiorul lui, toate se reaşezau, se reclădeau înăuntrul său. Când

s-a ridicat şi s-a îmbrăcat, era acelaşi de cu seară, parcă mai bărbat. Câte un glas de negustor răzbea până în spatele obloanelor şi a kefesului de la cele două ferestre, omul îşi striga slugile, le suduia, îi mâna la muncă, avea el înainte de toate grija zilei şi Theodor a ridicat şi el fruntea, a deschis obloanele, a lăsat aerul umed, jilav, răcoros să pătrundă în odaie, să şteargă covorul, pereții, a silit-o pe Safiye să se ridice degrabă, să fugă pe coridorul din spatele uşii, să se îmbrace, să se adune la rândul ei.

„Şi ea, fata, a simțit atunci, în ajun, înainte de a veni în casa de peste drum de palatul lui Regep, că eu sunt cel care vrea să fărâme, să se năpustească şi să distrugă rânduiala lumii", a apăsat el cuvintele din urmă acolo pe cerdacul casei lui Gărdăreanu, după ce şi-a încheiat istorisirea. Era siguranță în cuvintele sale, o îndârjită siguranță că lucrurile stau aşa şi nu altfel.

Istorisirea lui Theodor, începută pe neaşteptate în cerdacul lui Gărdăreanu, se lega cu povestea lui Regep. Noaptea trăită în dragoste cu Safiye venea după prima întâlnire a celor doi, din casa paşei. Istorisirea lui Theodor o completa pe cea a lui Regep. În mintea mea cele două se aşează alături, se completează. Dar completarea lui Theodor a venit mai târziu; atunci, în maghernița din spatele casei aianului, unde a fost bătut şi dus Regep paşa, nu cunoşteam decât istorisirea spusă în ajun de el.

În preajma lui Regep, la căpătâiul lui, Constandin a avut răbdare, nu a fost nici speriat, ştia că paşa îşi va reveni, moartea îi era hotărâtă altfel, nu de bătaia oştenilor, ci de laţul de mătase al gâdelui. A început să mişte, să se dezmeticească, să respire adânc, semn că se depărta pentru câtva timp de moarte. Viaţa lui Regep i-a trezit lui Constandin curiozitatea. Până atunci l-a ascultat surprins doar de faptul că în casa aianului îl găsea pe paşa, pe muhavâzul Ada Kebirului, cel care îi adusese la Dunăre, în Cazane, pe ei, ţăranii din Dubova, de undeva din partea de miazănoapte a Valahiei Mici. Acum însă, după discuţia cu fata din baia turcească, aburită de apele fierbinţi, lucrurile se schimbau, faptele trăite de Regep aveau un tâlc. De aceea a aşteptat să se trezească paşa. Noaptea era liniştită, Rusciucul dormea adânc, sta prăvălit într-un somn din care se părea că n-avea să-l tulbure nimeni niciodată.

— Deodată paşa a tresărit, cum sta culcat pe spate, a fost scuturat de un spasm, poate de dorinţa de a mai trăi câteva ceasuri, de a se arunca înainte spre geana de viaţă pe care o vedea numai el, condamnatul la moarte. S-a ridicat, l-am sprijinit, i-am potrivit sub ceafă genunchiul meu, cum eram şi eu trântit pe pământ bătătorit, am stat apoi nemişcat să nu-l tulbur, să-l las să-şi desfăşoare iţele istorisirilor, după cum simţea nevoia să o facă, după cum era mânat din urmă de nu ştiu ce dorinţă de a mărturisi cele făptuite.

Aşa a ajuns Regep paşa să reia povestirea tocmai din punctul în care a lăsat-o în ajun, să prindă chiar capătul acelor întâmplări, să le urmărească, semn că dinăuntrul său, din loc tainic, cineva le aşeza într-o ordine anumită.

Primul fapt care i-a venit în minte a fost dimineața, prima dimineață de după seara primei lor întâlniri şi a primei lor discuții în casa lui: din ostrov, cu cerdacul ei mare, înalt, atingând catul de sus, sprijinindu-se pe stâlpi de lemn (de fapt şi cerdacul era din scânduri de lemn, bine întărite, desigur). El era chiar în cerdac, se uita la căsuța de dincolo, se lumina, se crăpa de ziuă, era clipa când insula tace, îşi opreşte înima, nu i se mai aude suflarea, gemetele, nici un şopot măcar, toată vegetația deschide uimită ochii la cerul albit, la marginea munților din zare, de dincolo, spuzită; alunul turcesc, dudul arab, smochinii, dafinul se ridică parcă în vârful picioarelor, îşi înalță tulpinile să vadă mai bine ce răsare odată cu lumina dimineții. În liniştea aceia, în răcoarea răspândită de ape, el dogora, era înfierbântat, aproape că-i aburea sufletul, se trudea nerăbdător, aştepta să se deschidă obloanele casei de dincolo, semn că Theodor s-a trezit. S-a oprit şi el în loc, nu a mai îndrăznit să păşească, să strice tăcerea, să o tulbure, a uitat în dimineața aceea că el este muhavâzul, că este cel mai îndreptățit să strige, să poruncească, să hotărască asupra vieții şi morții celor din cetate.

— De ce era atât de însemnată tocmai această dimineață? a întrebat Ismail aga, fiul lui Boşneag. Pentru că era Theodor acolo? Nu era nici primul, nici ultimul valah, negustor sau nu, găzduit în ostrov. Voia să afle dacă este primit de Theodor între prietenii săi? Atât? Numai pentru atât i s-a risipit paşei somnul, l-a pus nerăbdarea asta pe drumuri, să bată în lung şi în lat cerdacul care înconjura aproape toată casa, se întindea peste selamalâc şi harem, trecea prin fața geamurilor, a uşilor, ocolea casa prin stânga şi mergea până în spatele ei? Oricum, Theodor, chiar dacă îl primea între cei mai buni prieteni ai săi, egal cu Ghiță Opran, chiar cu ceilalți negustori din Ruşava, tot nu reînnoda legătura ruptă cu fericirea dintâi trăită în prima copilărie în Rudăria din Valea Almăjului.

— Şi eu m-am gândit în acelaşi fel. Regep se perpelea prea mult, poate mai mult decât se cuvenea să o facă un om sănătos, oricât dor îl măcina. Mai ceva, se mai adăuga ceva, nu se putea altfel. Şi acel ceva era o vinovăție care îl sfâşia clipă de clipă, îi umbrea toate momentele, îl măcina ca vântul turbat care clipă de clipă se abate cu pumni de nisip asupra unei stânci aflată în calea sa. Nu putea să fie decât vinovăție, amarnica vinovăție de a fi îmbrăcat în straie turceşti, botezat în legea musulmană, muhavâz al unei cetăți otomane, mirmiran, adică bei al beilor, un rang înalt, bine ştiut la Poarta Fericirii. Da. Era atât de turcit încât se speria, se îngrozea, era chinuit, se frământa singur fără ca cineva să-i ceară socoteală, să-l

întrebe cum de a ajuns atât de mare, de departe, cum de s-a lepădat de credința sa de valah!

— Nu cred că i-a fost rău ca muhavâz, nici lui, nici fraților săi, Aden, Bechir, Salih, a mormăit Ismail aga, apoi şi-a lățit fața într-un zâmbet, mi-a apărut din nou în fața ochilor omul sănătos de dinainte, cel care râde batjocoritor.

— Nu putea să-i fie bine de vreme ce s-a chinuit atât, i-a răspuns Constandin.

Însă Ismail aga şi-a arcuit sprâncenele, ştia el ce ştia, vedea altfel lucrurile.

— Aşa că, atunci când s-au deschis obloanele şi în dosul lor a zărit umbra neagră a lui Theodor, Regep poate că a înghețat, i s-a oprit un nod în gâtlej, buzele i s-au făcut vinovate de uscăciune.

Theodor a deschis doar fereastra, a împins obloanele cât colo, în întunericul odăii abia i se zărea silueta înaltă, întunecată, o umbră, în spatele lui nimeni şi nimic, de altfel chiar dacă ar fi zărit-o pe Safiye, nu ar fi desluşit că este ea în mogâldeața neagră de acolo. În Regep, pesemne, s-a oprit viața, întreaga nemişcare a orizonturilor, a aerului, a Dunării, a vegetației s-a lăsat peste pieptul şi fruntea lui, l-au amuțit, timpul a început să-i bată repede în tâmple, să-l plesnească, să-l cutremure şi nu s-a desprins de pe marginea cerdacului, nu şi-a ridicat mâinile, palmele

care îi erau încleştate pe balustradă, până ce Theodor nu a ieşit din casă îmbrăcat ca în ajun, nu a traversat ulicioara cu pas sprinten şi hotărât şi nu a urcat treptele, şi ele de lemn, ale terasei.

Ajuns în capul treptelor, Theodor i-a întins lui Regep ambele brațe, Constandin spunea că el ştia că paşa asta aşteaptă, că asta nădăjduieşte de multă vreme, poate de când era pe lume şi, ca răspuns, Regep s-a aruncat înainte, cu brațele întinse şi cu pieptul vroia să ajungă cu o clipă mai devreme, să fie sigur că va atinge limanul. Se prea poate ca, după mâinile întinse de Theodor, Regep să-şi fi venit oarecum în fire. „Vei lua în seamă sângele meu de valah?" l-a întrebat Regep cu sufletul la gură, vroia să fie lămurit bine, să nu mai aibă nici o îndoială că Theodor este de partea lui, că îl înțelege. „Da", a spus repede şi tare Theodor, să înlăture orice îngrijorare din purtarea paşei. „Mă vei ajuta să aduc o lege nouă valahilor? Legea care este de pe acum în inimile noastre? A mea? A ta? O lege care să dea o nouă rânduială țării?" Şi Regep a râs, era un răspuns, era şi uşurarea de după o aşteptare îndelungată. Ziua se ivea, se ridica acum de-a binelea deasupra munților, dintre acsele insulei (cele dinăuntrul cetății se vedeau bine), se înălța câte un glas, neînțeles, pentru că numai câteva cuvinte se abăteau mai clare până la urechile lor, Regep i-a strâns brațul, l-a împins uşurel spre uşa odăii sale, era semnul unei mari prietenii şi al unui mare respect. Înăuntru a

bătut din palme, s-au aşternut dulcețuri şi cafele, aburii lor s-au repezit să le lumineze gândurile, să le amărască gura şi să le întărească vocile. „O să fim tovarăşi?” l-a întrebat copilăreşte Regep pe Theodor, se arătau fapte mari, pe care aveau să le săvârşească împreună, averi pe care le vor aduna şi tocmi pentru iarbă şi puşti, pentru iatagane, pentru hrana unor bărbați bravi care vor ridica pumnii asupra nedreptăților ce se săvârşesc în țară. La fel, în închipuirea sa, el, Regep intra în casa lui Ghiță Opran din Ruşava ca un vechi prieten, ca unul apropiat de inima gazdei, i se va strânge mâna, va fi bătut pe umeri, îmbrățişat, va fi pus să jure credință tovărăşiei lor, ca nişte carvonari ce erau, să dea poate şi un înscris că se va devota cauzei valahilor, din care şi el la rândul său se trage.

„O să fim”, era siguranță în vocea lui Theodor, joasă cum era părea prietenoasă, caldă, mai caldă decât oricând altădată. A luat şi un pumn din smochinele coapte, rotunde, din cupa aurită, adusă pesemne din Beci de vreun negustor cu şaica, le-a înghițit pe nerăsuflate fără să le cojească, aşa ca un om însetat, mai degrabă, decât flămând. Nu s-a gândit să dea şi alte lămuriri, a tăcut, deşi Regep aştepta tocmai asta, tocmeala după care aveau să se conducă ei doi, ce anume aveau să spună şi ce să pună la cale împreună. Fie că nu era nici el prea bine lămurit, fie că era prea devreme să aducă vorba. Sau, se mai gândea Constandin, nu putea să-i zică lui

Regep ce are de făcut numai cu de la sine putere. Mai trebuia să se sfătuiască cu tovarăşii săi.

— Poate da, poate nu, niciodată de altfel, nici cât am fost împreună zi de zi nu am izbutit să pricep în ce măsură depindea el de alții, în ce măsură faptele erau numai ale lui, cât de mult asculta de sfaturile altora şi în ce măsură se folosea de sprijinul acelora, al prietenilor săi, al negustorilor din Ruşava şi din Transilvania. Pentru că pe lângă ruşeveni, dacă stau să mă gândesc bine, se adăugau şi niscaiva negustori, oameni cu stare şi bani, români şi ei, valahi neaoşi din Sibiu şi Braşov.

„O să ne punem pe treabă degrabă", a zis Regep, văzând că Theodor nu dă să zică nimic, scutură doar fruntea, aprobă cu vorba scurtă. „O să-ți dau marfă bună, adusă de departe, banii să ne fie pe din două, frățeşte" şi s-a ridicat Regep, s-a smucit de pe pernă, din fața măsuței negustorită pe la Constantinopol, a ieşit cu Theodor, a pornit în grabă în urma lui, era grabă înfiorată la Regep, o ghicea, o tulburare care nu avea să se sfârşească prea repede, să se stingă, o nelinişte care nu îi da răgaz să lămurească prea multe, să explice, ea îl mâna doar, îl silea să facă şi să dreagă, să se consume, să ardă ca un munte de cărbune, să răbufnească la suprafață după ce a mocnit prea multă vreme pe dedesubt.

Au coborât treptele, au zbughit-o printre adalâii ieşiți cu treburi de dimineață. În urma lor a răsărit kethuda,

şi Regep, văzându-l, l-a strigat: „Mustafa, trage la mal, în dosul sălciilor din capătul ostrovului, două şeici, ba nu, două oranițe, adu-le până în buza malului, să le încărcăm, adu şi câțiva oameni pentru asta, câțiva neferi, o să-i trimitem la drum”. Şi kethuda a luat-o înainte spre dreapta, pe o uliță alăturată, întins spre Dunăre, de îndată ce a priceput bine ce-i porunceşte muhavâzul.

Când au ajuns, oranițele erau la mal, scânduri late şi trainice se sprijineau până la bordul vaselor, bărbați zdraveni alergau de colo-colo, încărcau, se îndoiau sub povara mărfurilor. Regep a luat-o înainte pe scândurile primei oranițe, s-a crăcănat să nu se clatine, să se prăbuşească în legănarea măruntă dar periculoasă a valurilor, a trecut de marginea vasului, s-a întors, l-a chemat şi pe Theodor să vadă. „Uite!” i-a zis şi i-a arătat cu mâna întinsă, vorbea repede, era gâtuit de emoție, mai avea şi gura uscată. „Uite, aici ai de toate, cum nu s-a mai văzut în Valahia, cum nu a izbutit vreodată cineva, vreun negustor să aducă. Şi tutun tombechiu, şi cafea, anason, chitrele, uite colo o grămadă de săpun de Creta, coajă de neranză şi portocale pentru mesele de sărbătoare, de ospeție ale boierilor, fisticuri, măsline, piper, smochine, de-ale noastre de Ada Kaleh, tot pentru mesele de duminică şi sărbători, şi am mai pus şi curmale de Misir, de Crâm, stafide de Iconia, migdale şi halva de Permez. Sunt destui oameni în Valahia care se îngrijesc de poftele boierilor şi mulți care tânjesc după haine frumoase, alese.

Pentru ei ți-am pus în oraniță borangic de Constantinopol, ață de bumbac din India, basmale de Constantinopol, fote de Brusa, şaluri de Magreb, care strălucesc de albeață, pe toate să le vezi, să le admiri şi apoi să le vinzi, jumătate din bani să-i păstrezi, restul să-mi aduci, să-mi trimiți cum îți vine la îndemână, cum te îndeamnă gândurile să faci".

Se perpelea, arăta în stânga şi în dreapta, unele mărfuri nu se aflau în oraniță, urmau să fie aduse, scoase dintr-una din căsuțele pierdute la poalele cetății sub umbrarul câte unui plop, sau dud, cu uşa tupilată în dosul vreunui smochin stufos.

Regep nu a încetat să sporovăiască, nici după ce au coborât de pe oraniță, să spună câte-n lună şi-n stele, să închipuiască vorbind tare creşterea puterii lor, a sa şi a lui Theodor, reunite, înfrățite în felul în care puterea lor se va întinde peste Dunăre, cuprinzând ambele maluri, toate târgurile din Valahia, din Imperiul semilunii, din Banat, o putere care însemna averi, mărfuri vândute la prețul cel mare, respectul potrivnicilor, groaza elenilor la auzul şi la vederea lor. În jur era ziuă, soarele strălucea abitir, sălciile erau încremenite, nici o pală de vânt, fapt rar pe ape, nu sufla nimic, nu se auzea nici un susur, doar câte un clipocit de apă, se auzeau toate în tăcere, şi insula şi Dunărea, să privească, să cugete, să aştepte ca să potrivească într-un fel faptele vieții. „Plecați, duceți-vă, urcă Theodore în oraniță, cealaltă vine în urma voastră,

neferii mei cunosc meseria, sunt buni şeicari, veți trece prin Gherdapuri fără greutate, sunt bărbați care nu se sperie şi nu cunosc teama de Porțile de Fier, de Demir Kapu. În oranița cealaltă ai şi animale de povară, cai mici, iuți, puternici, să urci marfa pe spinarea lor, să o duci până la Balta, la hanul tău sau în altă parte de vei vrea. O să te însoțească neferii, oameni de încredere, au fost cu noi în ajun la Baia de Aramă".

Şi Theodor şi-a reamintit, deodată, ultimele evenimente, i-au zburat din minte, s-au pierdut ca frunzişul unui copac toamna. A urcat încet scândura, tiptil, nu de teamă că va cădea, ci pentru că era pătruns de liniştea Dunării, a insulei, atât de deosebită de vocea spumoasă, tulburată a lui Regep.

VI

Sunt singur sau aş fi singur, dacă nu ai fi şi tu aici lângă mine", a îngăimat Regep, a scuipat mai degrabă vorbele cum sta rezemat cu ceafa de peretele magherniței, o coşmelie, nu ştia Constandin cum arată, nu a văzut-o la lumina zilei.

„Curând voi fi mort, îmi pare totul străin şi noaptea şi voi oamenii, toți, la fel, tu, el, paznicul meu. Sunt înconjurat de netrebnici, un nemernic şi gâdele care mă aşteaptă, groparii la fel. O oştire de netoți care aşteaptă să mă sfârşesc, unii să-mi ridice suflarea, alții să-mi îndese trupul în groapa săpată ca o cizmă".

S-a înecat, a tuşit, a suflat greu, pieptul i se ridica şi cobora cu mare greutate, de parcă urnea o piatră de moară, un munte.

„Mi-a sunat ceasul? Oare? Aşa să fie? Sau vor să mă răpună ei cu a lor putere, să-mi reteze viața înainte ca zilele să mi se încheie? se poate şi una ca asta?" a

oftat Regep, a suflat greu, apoi s-a oprit pentru scurtă vreme, să salte muntele de pe piept, să-l împingă.

„Care să fie pricina? Trădarea? Să se fi tulburat mințile tuturor într-atât încât fiecare să-l bănuiască pe celălalt de trădare, să se uite unul chiorâş în urma celuilalt, să clevetească, să se grăbească să ia viața altuia? Şi tot pentru asta, pentru trădare să alerge să-mi ia viața şi mie? Pentru trădarea cui? Pe cine am trădat? Pe padişah? Eu, care l-am slugărit cu credință o viață, am fost imbrohor la Caragheorghe, să-i împac pe răzmeriţaşi, care i-am domolit întotdeauna pe frații mei, să nu pornească pe urmele lui Pazvant-oglu, eu care am luptat cu Pazvant-oglu, ori de câte ori i s-au ivit de-a lungul anilor armatele şi oamenii pe Dunăre? Eu, trădător? Să mi se ia mie capul, să-mi ridice gâdele viața cu un laț de mătase?”

S-a încins Regep, s-a înfierbântat, scuipa, din când în când se întorcea şi bolborosea, cuvintele se grămădeau unul peste altul, nu se mai desluşea nimic, era totul o sporovăială fără rost, fără minte.

— Pazvant-oglu a aruncat boala nesupunerii printre adalâi încă de pe vremea şederii lui la Vidin, când austriecii le-au luat ostrovul şi-au fost siliți să stea fugari acolo vreme de doi ani. După ce s-au întors acasă, în insulă, după ce moşia le-a fost dată înapoi, unii au luat-o peste drum şi peste ape în urma lui Chiosa Mustafa paşa, au ridicat armele împotriva ordinii din împărăția otomană, au

răscolit cu ghiulelele cetatea Porecea, a cetății Belgrad, şi ea otomană, au tras şi au ucis musulmani. Abia când am urcat eu pe scaunul cetății ca muhavâz am adus ordinea în insulă şi supuşenia față de padişah. Nu numai că am trimis daruri din prima zi şi am dat asigurări asupra supuşeniei mele, dar am rămas credincios sultanului şi Porții Fericirii. Atunci de ce trădare? Doar eu am fost acela care am însoțit ca imbrohor o delegație de fețe luminate la Caragheorghe, împreună cu episcopul Gavrilă al Vidinului, cu boierul Manolache trimis la mijlocul lunii iulie de Constantin Ipsilanti să dea o mână de ajutor comisiei în care numai eu porunceam, eu eram cel mai mare ca demnitar, deşi era de față un episcop şi patru boieri din țară. Era vară, ne treceau apele, asudam pe sub turbanul vişiniu şi se târau firicelele de sudoare peste frunte, peste pleoape, în barbă şi mustață, ne canoneam în şaica lungă trasă când la edec în Greben, la Tahtalia, când împinsă de vânt la Boşneag şi Belobreşca, cu pânzele rotunde ca o femeie plină de sănătate în şolduri, cu umerii largi ieşind de sub pletele negre. Şaica, mai lungă şi mai arătoasă decât alte vase asemenea ei, ne-a adus pe toți boierii, episcopul, pe mine, pe cei câțiva turci care ne înconjurau, până la Zemun, de acolo pădurenii isteți ne-au îndrumat pe scări ascunse până în lagărul lui Caragheorghe, unde trebuia în numele sultanului să ne tocmim asupra împăcării. Era greu să întâmpini privirea lui Caragheorghe, te nimicea, se asmuțea asupra ta ca un ogar, te zdrobea, semăna cu a lui Theodor, am

stat şi m-am semețit în fața lui numai pentru a păstra încrederea sultanului în mine. Cu Caragheorghe, în față nu am clipit, nu i-am cântat în strună, deşi în multe privințe îl simțeam aproape mie şi valahilor mei, ca fire şi necazuri, îmi părea şi chiar era un suflet ca pe la noi. În multe privințe l-am asemuit lui Theodor, avea cam aceeaşi încrâncenare, şi îngrijorarea îi era la fel, viforul, moara care îi măcina sufletul, era şi ea acolo, la vedere. Pe unde călca lăsa urme, se scuturau şi copacii pădurii la trecerea lui, se îndoiau şi tremurau crengile, se trezea iarba vestejită, cine mai ştie ce puteri avea Caragheorghe în vene, în liniile albăstrii din palme, din brațe, de pe pulpele picioarelor. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe Theodor, aş fi bănuit că este, că trebuie să fie şi la valahi un om, un bărbat asemenea lui Caragheorghe, prea mult semănau cele două neamuri, prea erau obidite ca soarta să nu le arunce în ajutor câte un bărbat destoinic cum erau cei doi. Seara ne-am aşezat în iarba moale, era deasă, iar la atingere catifelată. Doi bărbați, se vede că erau oameni de încredere ai lui Caragheorghe, au aşezat în spatele nostru scaune adânci, de nuiele împletite, înfundate, cu perne moi, le-au proptit în pământ şi au aşteptat să ne aşezăm, să ne întindem oasele la odihnă, însă noi, eu şi după mine şi ceilalți, am fluturat mâinile, nu, nu este nevoie, mai bine lângă inima pământului şi ne-am afundat adânc în ierburile moi, pline de sevă, de snaga țărânii, a pădurilor. O voce tremurată cânta: „*gde si duşo, gde si rano, gde si sunțe ogreiano, gde si do sad bio*”, cuvintele

se legănau, se întindeau peste luminişul nostru, cuprindeau sufletele, mintea oamenilor, şi ce era mai curios, toți împărtăşeau aceleaşi simțăminte. Apoi, o mulțime de bărbați au încins o horă, îşi repezeau iute picioarele, săreau cu îndemânare, umăr lângă umăr, priveau înainte, cu uitături de foc, încinse, cărbuni, priveau fix, țintă, nu întorceau capetele, nici ochii, nu îi interesa ce este, ce se petrece în apropiere, în jur, numai hora; puteau să răsară din pământ, dintre copaci mii de duşmani, să poarte junghere în dinți, să scuipe foc, i-ar fi oprit cu hora, hora ar fi ridicat un zid. Trecerea de la una la alta, de la cântecul de jale la hora săltăreață, la iureşul acela al ei fierbinte, îndrăcit, mie-mi spunea totul, îmi deschidea o portiță spre sufletul unui popor care seamănă cu al nostru, cu al meu, îmi redeştepta în minte neamul din care m-am născut, îmi trezea iarăşi durerea, acel chin tupilat adânc, boală grea de netămăduit, a celor care tânjesc toată viața neostoiți după o fericire pentru totdeauna pierdută. Popoarele semănau, aveau puterea cea mare să treacă de la jale la bucurie de a fi în viață şi de a trăi, puteau să trăiască şi într-un fel şi în altul, aveau putința să răzbată fie că aveau în cale bucurii, fie nenorociri, erau neamuri chinuite, dar alese pentru puterile pe care le aveau.

Dar acolo, la marginea pădurii, seara, târziu, după un ospăț bogat dat de Caragheorghe în cinstea noastră, am stat față în față, eu şi el eram duşmani, fiecare de

altă parte a stavilei care ne despărțea. Eu am venit în fruntea comisiei, căutam pricinile zaverei, aveam în spatele meu toată încrederea sultanului, că le voi găsi, de cealaltă parte Caragheorghe rebelistul. Nu am clipit, deşi am luat aminte, şi-a potrivit bunăvoința, ochii lui se opreau asupra mea cu încredere, în schimb, eu am rămas ferm, departe de vocea blândă a episcopului Gavrilă din Vidin. Poate mai ştia câte ceva despre mine de dinainte Caragheorghe, despre niscaiva mărfuri vândute rebeliştilor lui, aduse noaptea peste Dunăre, unele la prețuri mai mici, ca la oameni nevoiaşi, apoi de ajutorul dat unor fugari şi ei răsculați, aflați la ananghie, după câte o bătălie grea, când nu mai găseau un loc sub soare, da, şi dintre aceştia, o mulțime am trecut în Austria, i-am condus în Ruşava, la generalul Gheorghe Duca, să-i primească, să-i căpătuiască. Ştia, e sigur că ştia totul, nu a scos o vorbuliță, mă asculta şi mă cerceta, de vorbit a vorbit abia noaptea târziu, după ospăț şi după cântece şi după hora veselă, bucuroasă, pentru că aşa sunt horele la sârbi şi la valahi.

Cât am vorbit eu, el a tăcut, cât timp i-am înşirat dorințele sultanului de a afla din gura lui care sunt pricinile pentru care s-a ridicat la luptă, nu şi-a schimbat culoarea privirii, nu i s-a muiat sfredelul privirii. Alături, în spatele lui, nemişcați, sârbii aveau fețe de piatră, erau şi palide de încordare, dar nu mişcau, cei mai mulți mă priveau cu ură, negru, lunecos, m-ar fi tăiat bucăți-bucățele, mi-ar fi dejghinat trupul şi l-ar fi călcat în copitele

cailor. Eu eram pentru ei trimisul sultanului, poate însuşi sultanul, preagloriosul padişah, cel slăvit de la un capăt la celălalt al imperiului său, dar urât de moarte în pădurile şi munții sârbilor. Pentru ei eram una şi aceeaşi persoană cu sultanul. Şi acum? a strigat Regep, — ce este cu mine acum? Ce vrea sultanul? De ce se îndoieşte acum de credința mea? Eu, proaspăt venit dintr-o campanie ostăşească, plin de glorii, după ce, nu e mult de atunci, abia câteva luni, am săvârşit alta, în fruntea armatelor sale, ale padişahului, l-am slujit iarăşi cu o mare credință până la biruința împotriva lui Caragheorghe. Biruință pentru care am luptat în fruntea armatelor de-a lungul Dunării, unde am luat în mâini, după lupte, cetate după cetate, de la Negotin, Cladova, Techia, Porecea, am cutreierat jumătate din Serbia din victorie în victorie, l-am alungat pe Caragheorghe şi din Belgrad, de frica mea a trecut Dunărea, a fugit. Şi în toate cetățile am intrat eu în fruntea armatelor sale, ale padişahului.

Şi atunci? Tocmai eu să fiu cel ucis? Sugrumat peste câteva ceasuri? Asta este recunoştința mai marelui, prealuminatului, mărețului „padişahim”? Pentru că am stârpit nesupunerea lui Chiosa Mustafa paşa, pentru că l-am alungat din ostrov ca pe un necredincios ce era? Un nesupus? Pentru că l-am lovit şi am adus în brațele supunerii, ascultării, insula, adalâii? Îmi ia viața padişahul pentru că am luptat împotriva lui Pazvant-oglu?

Pentru că am păzit fruntariile imperiului, în locul cel mai viforos cu putință, la porțile Ruşavei, în fața Austriei, cel mai mare duşman, cel mai lacom, cel mai neîmblânzit? Pentru că am mărit puterea otomană, aici, la acest capăt de lume, nu prin forța armelor, ci a comerțului, a banului, a mărfurilor alese, am pătruns în târguri, am adus respectul pentru marfa otomană, stima pentru averile adalâilor? Şi unde mai punem, încă ceva, însemnat, am păstrat insula în mâinile puterii otomane, cu o moschee în vârful cetății, am păzit şi libertatea ei şi a adalâilor, casele, gospodăriile, averile, în vremuri tulburi, cu o sabie mare, ticăloasă, mereu atârnând deasupra capetelor? Mie, să-mi ia viața un călău, pentru trădare?

Se sufoca acum Regep, s-a pornit şi nu mai putea să fie oprit, striga, se perpelea, se răsucea de pe o parte pe alta, îşi legăna, apoi îşi izbea ceafa de perete, se trudea să se prăpădească singur; deodată, s-a oprit.

„Sau mă pedepseşte pentru cele gândite, nădăjduite de mine? Se poate o astfel de pedeapsă, când cele aflate în minte numai nu sunt văzute? Nici simțite?”

S-a ridicat încet în capul oaselor, m-a privit, îi părea privirea tulbure, se răsturna lumea în ochii lui, era răsucită de spaima sau de furia morții apropiate, îmi căuta în ochi, era schimbat, desigur, Regep, nu mai avea voiciunea de cu seară, nici limpezimea de atunci, i se apropia sorocul, se vedea, simțea şi el.

„Cunosc ei prietenia mea pentru Theodor? Ştiu ei ceva

de biserica ridicată la Tufări, satul de lângă Ruşava, de dincolo de Jupalnic, de biserica de la Scaldele lui Hercules, crucea mare de sus de deasupra Scaldelor? Ştiu ei toate astea, au aflat?"

Şi-a arcuit sprâncenele, şi-a înălțat bărbia, a ridicat şi mâna şi degetul întrebător. Apoi a căzut iarăşi pe spate, la perete, răpus. Constandin spunea că l-a oblojit pe cât a putut şi a izbutit să o facă, a mai turnat câteva picături de apă, ce a mai rămas din căciula găsită în baie, l-a frecat cu osârdie pe grumaz, pe ceafă, pe piept, să-i mai anime puterile, să-şi mai vină în fire.

„Păcat, mor obosit, însă dacă pentru gândurile şi faptele mele de valah mor, atunci nu trec dincolo, în mormânt, cu părere de rău", a oftat, era obosit, zdrobit de bătaie, dar sufletul parcă îi creştea, i se adăugau pe neaşteptate noi puteri, dinăuntrul său se ridica tăria pă-mântului.

„Să fi aflat ei de Theodor?" s-a holbat Regep întors spre Constandin şi a stat aşa nemişcat ca şi cum ar fi ciulit urechile. „Ce ştiu ei de Theodor? M-au urmărit pe mine, l-au urmărit pe el? Şi ce ştiu ei de gândurile şi planurile lui Theodor şi ale mele? S-ar putea!" şi-a înclinat el fruntea, avea acum puterea chiar să o scuture, să-şi clatine de-a binelea şi turbanul, ar fi mai avut de trăit ani mulți Regep dacă nu cădea în capcana aianului de Rusciuc, şi-a rotit ochii de jur-împrejur, să se asigure că-l ascult.

„S-ar putea să ne fi urmărit cineva de la Constanti-

nopol, să fi înştiințat înaltul Devlet, sau, poate că vestea prieteniei mele cu Theodor să fi făcut ocolul Valahiei, Karaiflakului, după pățania cu dragostea caimacamului de Craiova pentru nevasta lui Glogoveanu, tânărul, ha, ha" a chicotit el, avea tăria să o facă, râsul răbufnea din el, dinăuntru, era născut din tăria lui.

— Până atunci, totul a fost o taină, ne-am întâlnit în insulă, până în Cazane cu mărfurile am fost tot sub acoperământul beznelor, puțini au ştiut cine suntem şi ce dorim.

Prima oară am pornit spre Cazane, îndată după întoarcerea lui Theodor, mărfurile le-a vândut, neferii de altfel s-au întors cu mult înaintea lui, au sosit într-o seară trudiți de drumurile prăpăstioase, muntoase ale Cloşanilor, au gemut chiar când s-au întins în aşternuturi, mi-a spus kethuda asta, el i-a urmărit până au închis ochii şi a venit degrabă la mine să mă înştiințeze, să-mi povestească de-a fir-a păr, toate cele văzute. Theodor, la despărțire, nu le-a zis că va veni în curând în ostrov.

A apărut într-o seară, tocmai mă gândeam că începe iarăşi o îndelungată aşteptare, eram sigur, când, stând în cerdac, sprijinit de balustrada de lemn, țintuiam zările, sorbeam liniştea, zgomotele depărtate şi tihnite ale înserării. Nu l-am văzut, dar am auzit că cineva bocăne pe trepte, că le urcă cu voiciune şi, până când eu m-am întors, el era deja sus, lângă mine. Era înnegurat. Ochii nu aveau nimic din greutatea drumului, pesemne nu era

obosit, întunecarea avea alte pricini. „Când o să facem țării dreptate? Când o să lepădăm în Dunăre, sau peste Dunăre sau în fundul codrilor, leprele străine?” Striga, părea că a venit până în ostrov într-un suflet, anume să-mi strige şi să-mi zică asta. Şi să bocăne mai departe cu ciubotele pe cerdac, să-şi plesnească un pumn de celălalt, să-şi stângă fălcile să-şi joace obrajii pe sub țepii bărbii.

Asta a fost la prima venire. La a doua, ca un făcut, m-am găsit în acelaşi loc pe cerdac, între timp prietenia noastră a făcut paşi înainte, au aflat de ea şi ruşovenii, Ghiță Opran, Nicolau Răducanu au înclinat frunțile, ceea ce părea altora curios la prima vedere, adică un turc în mijlocul unei tovărăşii care vroia să schimbe rânduielile țării lor, a început să li se arate firesc, de vreme ce turcul era valah prin naştere. A urcat a doua oară într-un suflet treptele, a năvălit peste mine, „vor să mă omoare” mi-a strigat, scurt, şi nu erau temeri, nu erau spaime în cuvintele şi în glasul său, ci o zicere, o spunea pur şi simplu, mă înştiința tare, vroia ca eu să aflu mai repede decât alții artât. M-a cutremurat strigătul lui, se adresa unui prieten sigur, puternic, se ridica dinăuntru, din mine un tunet, nu aveam să prididesc, mi-am spus, să-l apăr. Astea au fost, am zis a doua oară.

„Nu avem încă bani pentru o rebeliune”, i-am zis liniştit la prima vedere, trebuie cineva să-i vorbească aşa, să-şi vină în fire, să-i piară neastâmpărul. Venea de unul

singur în ostrov, pentru întâia oară, însă, această trecere a Dunării nu era la voia întâmplării. „Nu este momentul prielnic”, i-am zis iarăşi în vreme ce el tăia în lung şi-n lat cerdacul, iar călcătura lui se auzea până departe. „Banii se vor aduna încetul cu încetul”, de astă dată vorbele mele doreau să-l facă mai răbdător, să nu-i piară pofta de mişcare, de fapte. Şi în aceeaşi clipă am strigat: „Kethuda!” şi omul, Mustafa, a răsărit ca din pământ, se afla la pândă prin apropiere. „Pregăteşte bărcile!” de astă dată nici oranițe, nici şeici, ci luntre, trebuie să ne strecurăm cu grijă, mușteşte, să alunecăm ca în vis pe oglinda neagră a apelor, să ne furişăm pe sub nasul grențerilor austrieci. Kethuda a dispărut, l-a înghițit bezna de sub cerdac, s-a lăsat noaptea, se pregătea domnia unui întuneric fără cusur. „Ascultător oştean”, l-am lăudat pe Mustafa, kethuda, ca să câştig răgaz, să apuc mai bine clipa în care pot să-l lămuresc pe Theodor că banii se pot câştiga şi prin vânzarea ascunsă a mărfurilor şi că tocmai acum, când trebuința banilor este mai mare şi noaptea mai adâncă, putem trece la fapte. Dar se vedea că Theodor a înțeles totul, a coborât treptele de îndată ce kethuda a reapărut şi s-a oprit în fața noastră, tăcut, să-l vedem că el este şi să înțelegem că totul este pregătit.

Pe drum a tăcut, nu-mi venea să-l tulbur, nu l-am întrebat de ce a urcat treptele cerdacului supărat, sta în noapte ca şi noaptea, nu mai trăia nimic în afară, nici un muşchi pe chip, nici un licăr în ochi, i-au secat şi luminile

feței, părea că ne-a părăsit. Firea lui se deosebea de a tuturor oamenilor — a oftat Regep iar — nu avea asemănare, nu ai văzut nicăieri pe cineva să gândească atât de mult la popor, la țara lui, fiecare dintre semenii noştri mai au şi alte treburi, rosturi, despre popor vorbeau când se aşezau la taclale, numai el nu.

Bărcile celelalte nu se vedeau, veneau încet, în şir, în urma noastră, erau ascunse în buza malului turcesc, trase cu grijă de frânghiile lungi şi trainice ale edecarilor. A noastră, la fel. Undeva în dreapta, peste ape, dormea adânc Ruşava, arareori clipea mărunt câte o lumină. Din față se abătea pieziş, peste noi, un aer fierbinte, îmi trecea peste barbă o mână caldă, o răvăşea, simțeam printre fire boarea.

Chiar şi aşa, prin noapte, prin beznă şi totuşi simțeam îmboldindu-mă în tâmplă un dor lunecos venit de departe, dintr-un loc neştiut. M-am întors spre Theodor, ce aveam pe suflet numai lui puteam să-i spun.

„Dorul de ceva, de cineva, care se află dincolo, pe malul valah al austriecilor?" a ridicat el vocea, se trezea, se dumirea încet unde este, ce i se spune, se reîntorcea dinăuntru, dintre frământări şi griji. „Iarbă, puşti, pistoale, iatagane, oameni de inimă, oşteni bine instruiți, ştiință să răspundă la poruncile mele în luptă, dă-mi paşă câteva din astea, sau toate, abia atunci o să ți se liniştească şi ție cugetul şi o să te vezi fericit că nu a mai rămas piatră

pe piatră din vechea alcătuire a țării şi o să vezi alta în locul ei, minunată, strălucitoare ca aurul, ca şi legea din inimile noastre!”

„Mi se împlineau gândurile, dacă se făcea o revoluție ca la franțuji? Dacă sădeam pomul libertății?”

„Dorul îți dă ghes? Dorul? După ce? După un sat? După neamuri pe care doar le bănuieşti”, a zis apoi cu o voce şi mai puternică, „după o fericire trăită cândva, în vremuri de care nu ne aducem aminte bine? Fiecare purtăm povara unui astfel de dor. Dionisie Arhiereul, Varlaam Monahul, Marian, Varlaam Lupul, Eufrosin, Apostol, Petre, Zoi, Dionisie, Iosif Ieromonah, Pârvu, bunicii mei Mitrofan şi Ruxandra care au dat viață tatălui meu Constandin, mama mea Bondoc Ioana, ei sunt şirul care se răsfrânge în mine, îşi varsă apele în sufletul şi în trupul meu, îmi scapără dorul, îmi stăpâneşte gândurile, ei sunt părerea mea de rău după fericirea dintâi care pentru tine este mai mult decât atât, decât o părere de rău, este o mare suferință”. Înțelegea, Theodor s-a întors spre mine în noaptea aceea, eram în barcă, aproape singuri, în luntrea plină-ochi cu marfă, alături de un cârmaci care nu ne lua în seamă, avea şi el gândurile lui, s-a oprit şi m-a privit în ochi, de aproape, numai ca să mă dumiresc eu că el mă înțelege. Iar eu în schimb, l-am privit cu invidie, îmi doream şi eu o astfel de legătură cu lumea trecutului, una tot atât de puternică ca un lanț, ca o rădăcină care să se afunde adânc, până în măduva

pământului. Ce aveam eu?

Am intrat între sălciile înalte, se simțeau, un foc a pâlpâit din dreapta noastră, a spart negurile, lumina puternic căci era un rug aprins în vâlvătaie, erau şi nişte umbre prin apropiere, nişte mogâldețe care viermuiau în jur, se agitau. Bărcile noastre s-au adunat repede la mal, şi nu ştiu de ce în amintire îmi rămâne un singur lucru mai acătării, restul, se depărtează, se pierde. Dincolo, pe mal Theodor s-a ciorovăit cu un grec, cu un fanariot, nu se ştie cum a ajuns grecul acolo, dar el a fost cel trimis după marfă.

Elenul, ne disprețuia pe toți, valahi şi turci, ne-a suduit, ne-a împroşcat cu vorbe murdare, Theodor a devenit mai aprins decât focul, mai iute şi mai fierbinte, a smuls iataganul de la brâul unui nefer venit cu noi, l-a despicat pe neobrăzat. I-a trebuit multă vreme până să-şi vină în fire, să uite jignirile fanariotului, bătaia lui de joc şi abia după ce s-a liniştit mi-a şoptit aşa, ca să-l înțeleg şi mai bine de acum înainte: „Mie nu elenii îmi sunt urâți, nu urma grecilor aş vrea să piară de pe fața pământului, ci numai a acelora ca el, care s-au înfrățit cu fanarioții, vin, năpădesc țara odată cu domnul care a cumpărat-o ca pe o marfă, se nărăvesc să o sugă, să-şi zdrelească colții hulpavi în grumazul ei, să o stoarcă, să o lepede ca pe o biată cârpă zdrențuită, făcută ferfeniță. Şi, din păcate, sunt mulți ca el, dacă-i stârpim pe rând, noaptea, haiduceşte, nu răzbim, trebuie să le venim de hac tuturor

deodată, cu armele". Nu putea să vorbească despre ei, despre fanarioți, fără să-şi piardă cumpătul, el nu mai trăia decât pentru a-i răzbi, pentru a uşura țara. Eu, pe lângă el, eram doar un foc scăpărat de două bucăți de cremene, cât o scânteie, nimic mai mult, în rest eram podidit de speranțe, toate tainice, mai mult deşarte de vreme ce nu mi s-au împlinit.

Acum vocea lui Regep şuiera, obidită şi chiar era, se pierdea, câte un imbold dinăuntru o redeştepta, apoi se stingea, se micşora ca flacăra unei luminări bătute de vânturi, pâlpâia, apoi iar se reaprindea. Era şi zădărnicie în glasul lui, era şi supărare, din când în când se ivea şi ura, sclipiri şterse, abia dibuite. Au fost cândva năprasnice, erau îndreptate împotriva destinului nedrept, îşi ura nefericirea, potrivniciile.

„Ne-am despărțit şi nu am făcut bine, nu trebuia să-l las pe Theodor să pornească singur de-a lungul malului, noaptea, spre Ruşava. Trebuia să facem calea întoarsă pe ape, împreună. A pornit singur spre Ruşava, e adevărat, de acolo, din curbura apelor, de lângă râul Mraconea, unde am adus mai târziu, eu, un sat întreg din Valahia, un sat botezat Dubova după numele locului, nu era departe, două ceasuri de drum, în zori, poate înainte de a se albi de ziuă, chiar a ajuns, a trecut pe nevăzute bariera oraşului, ba, poate, a ocolit-o.

L-am lăsat singur şi rău am făcut, căci era să moară

prosteşte, neajutat de mine care aveam alături, în mijlocul Dunării, în dreptul hanului lui Boşneag, o armată, tunuri. A intrat în han a doua zi, noaptea a petrecut-o pe drum şi la negustorii din Ruşava, a fost o întâlnire scurtă, a intrat pe uşa casei lor şi a ieşit imediat, nu ştiu nici acum ce puteau să pună la cale într-un timp atât de scurt şi în zori a pornit spre graniță, o ocolit cordonul de graniță de sub dealul Alion, se lumina de ziuă când a intrat pe uşa hanului.

Grecii îl aşteptau. A fost în pericol, e sigur că nu pentru ultima oară, multe încercări de a-i lua viața se vor mai abate asupra lui. Poate aşa se va sfârşi într-o bună zi, răpus de eleni, de aceia dintre ei care îi erau duşmani, ei îl urăsc, îl urăsc înainte ca să ştie bine cine este, ce vrea, ce le doreşte în viață de acum înainte, căci ei se înfioară numai văzându-l, simțindu-l.

Grecii l-au pândit la han să-l piardă, să răzbune viața netrebnicului sfârşit în Cazane cu sabia luată de la brâul neferului. A nemernicului care s-a luat la harță în loc să plătească cinstit, cum şade bine unui negustor cinstit, să judece numai marfa, nu să arunce cu vorbe spurcate.

Şi când Theodor a intrat în odaie, după ce a traversat cerdacul, terasa aceea cu cărămidă roşie aşternută în locul duşumelelor şi a bătut coridorul întunecos, s-a văzut dintr-o dată încercuit de grecii care erau toți ciopor acolo, în fața lui, unul sau doi nu ajungeau, nu aveau

destul curaj când erau puțini, trebuiau să se ajute unul pe altul, să se sprijine, stârpiturile, laşii, să se adune grămadă.”

Regep şi-a dus mâna la bărbie, la gât, se îneca, îl sufoca şi sfâşia ceva.

„Ei au venit toți, nu era de mirare, era în obiceiul elenilor să se înmulțească văzând cu ochii, unde ieri a fost unul, a doua zi s-au făcut doi, iar în scurt timp deveneau o mulțime. Năpădeau lumea ca muştele. Imperiul otoman era plin, mustea de ei, colcăiau lipitorile, de la Constantinopol la Bucureşti. Înaltul Devlet abia avea loc de ei, împânzeau lumea, îi țineau hățurile, trăgeau sforile ori de câte ori le dădea mâna s-o facă, înălțau sau coborau un demnitar, îl ocroteau sau îl distrugeau, aduceau fericire sau nefericire sultanului şi imperiului, ei tratau cu duşmanii învinşi sau cu învingătorii, în mâna lor era soarta teritoriilor țării, ei, ei erau diavolii turbați, piaza bună sau rea, şeitanii roşcovani, djinii tainici, ei erau totul, toate... ei țineau în mână politica prin dragonii lor, comerțul prin negustori, soarta țăranilor valahi prin domnitorii aduşi din Fanar, cartierul nenorocit al Constantinopolului, păcătoşi, lacomi, libidinoşi, vroia să scape Stambulul de ei şi îi trimitea pe capul țăranului român, vai de el, vai de ei... Aşa au năpădit şi hanul, unul singur, doi nu erau în stare să dovedească pe cineva, s-au adunat o mulțime, laşii, să simtă fiecare dintre ei coatele celuilalt alături, să aibă sprijin chiar şi la atac, chiar şi atunci când vrea să răzbească pe cineva, nu să se apere...

Theodor poate că s-a oprit în loc, s-a uitat la ei lung, a fost şi el, e sigur, mirat, dar frica să-l fi stăpânit, asta este mai greu de crezut. Mai degrabă l-a încercat un dispreț adânc, unul care îți răsfrânge buzele, ți le întoarce pe dos, disprețul pe care îl simt cei ce privesc o mulțime de dulăi scămoşați cu urechile rupte de luptele flămânde dintre ei, aproape turbați sau urmând să turbeze peste câteva clipe. Merita oare să-i mai privească, să se uite pe chipurile lor îndrăcite dar şi speriate în acelaşi timp, e ciudat amestecul acesta de laşitate şi furie de pe chipuri, aruncă un fel de roşeață în obraji, în pupilele ochilor, îneacă ochii în nişte ape tulburi, sunt umezi, sunt mucezi...

Dacă nu s-ar fi ivit ajutorul fetei, nu ştiu ce s-ar fi ales de el, de ei, de elenii din Ruşava veniți pe urmele lui, de cei câțiva negustori din Moreea pripăşiți la marginea dintre Austria şi Valahia Mică, pe atunci abia erau câțiva, au început doar să curgă, să vină, nu aveau încă şcoală ca acum, nu aveau nici tovărăşia şi nici un loc de adunare, unde stau, pritocesc, discută despre Moreea, despre toți elenii de pe fața pământului, pun la cale o organizație secretă, sigur, noi în insulă am aflat deja, ştiu poate negustorii din Ruşava despre Eteria Prietenilor, acum abia la început, numai câteva fărâme, abia se înfiripă, mai târziu, dacă se va întinde ca un răpitor, va trebui cândva Theodor şi boierii din politie să găsească un mijloc pentru a-i face față. Nu ştiu ce s-ar fi petrecut acolo, în hanul lui Ismail Boşneag, ucis mişeleşte într-o

noapte fără lună, dacă o mână n-ar fi răsărit din spate, din întunericul coridorului, să-l smulgă cu putere pe Theodor, care era încă în prag şi se uita, să-l tragă spre uşa haremului. Eu nu ştiu, nu am fost de față, am aflat de cele întâmplate de la Ismail, fiul lui Ismail Boşneag...”

— Da, s-a auzit şi vocea lui Ismail aga, tăcut o vreme, l-a ascultat pe Constandin. El a povestit, dar eu ascultam acum mai atent. El a ținut minte cu tot dichisul întâmplarea. Că a apărut mâna aceea, că s-a furişat din spate, l-a prins cu putere pe Theodor, l-a tras spre harem, l-a ascuns acolo, să-l ferească de vrăjmăşia grecilor, am bănuit doar, mi-am închipuit. Poate că mâna a răsărit după ce a început bătaia între Theodor şi ceilalți, numeroşii, cine ştie, poate că el a făcut un pas înapoi spre perete, să aibă spatele ferit, când a apărut salvarea, printr-o mână sau printr-uh strigăt. Sigur este că eu l-am văzut pe Theodor sărind pervazul unei ferestre. Eram în grădină, în fața bazinului rotund cu peşti, lângă gutuiul strâmb, aproape de smochinul stufos. Când am auzit zdupăielile, căzăturile unor trupuri grele, erau ei doi, Theodor şi Safiye. Ea, Safiye, venise în ajun însoțită de două slugi, la nevasta-mea, au trecut Dunărea cu o şaică, au tras-o la mal, au intrat în casă, în harem. Nu prea se obişnuia, ştiți, o fată nu pleacă teleleu, chiar dacă hanul este aproape de insulă şi noi îi eram prieteni, însă nu ne-am mirat, Safiye era într-o mare măsură o ciudată. De aceea nu am strigat după fugari, nu am pus slugile să-i urmărească, nu m-am gândit la ceva rău în privința nevestei mele, nu,

era de ajuns că cei doi, Safiye şi Theodor, au fost împreună, am priceput totul fără nici o lămurire. Totuşi, lui Regep i-am spus, i-am povestit cele văzute şi întâmplate, Safiye era fata lui, trebuia să vegheze, să-i apere onoarea, să şi-o spele, urmau să se mai întâmple şi altele... Unii devin înverşunați, îşi sugrumă odrasla nesănătoasă, păcătoasă, o aruncă într-un sac, apoi în valurile tulburi, cele mai tulburi ale Dunării... Nu am auzit însă ca Regep să fi făcut una ca asta... să-şi fi ucis, sau măcar pedepsit odrasla.

— Nu a pedepsit-o în nici un fel, ne-a lămurit Constandin, care le ştia de-acum pe toate de la Regep. Theodor a apărut împreună cu Safiye, au urcat amândoi treptele cerdacului, Regep le-a auzit paşii, a tresărit, erau paşi cunoscuți, s-a ridicat tulburat de pe pernă, se învinovățea că l-a lăsat singur, neînsoțit pe Theodor în noapte, putea să-i lase alături câțiva oameni, neferi destoinici, ostaşi buni, să-l ajute, să-l apere, i se urca de supărare sângele în tâmple, bătea acolo, lovea, când au apărut ei doi în prag.

„Am fost uimit", mi-a povestit Regep, „mai uimit nici că se putea, nu numai că se ivea în uşă Theodor, dar alături de el, parcă lipită de el, stătea Safiye, iar după cum sta, după cum era aşezată acolo, lângă el, părea şi îndrăgostită şi o cunoştință mai veche a musafirului. Apoi ei s-au despărțit, Safiye a intrat în harem, Theodor a trecut în căsuța de dincolo, să se odihnească, se apropia noaptea, cotropea insula, aducea tihna deasupra frunților,

numai mie nu, nu aveam parte de ea. Am stat pe cerdac, iarăşi pe cerdac, o mare parte a vieţii aveam să stau acolo, să privesc de sus insula, să aştept, să mă gândesc, să-mi rumeg nefericirea, multe ceasuri le-am încredinţat cerdacului, de acolo am simţit şi căldura vânticelului care sosea de departe, dinspre Mediterana, şi mirosul florilor de noapte, care se ridica de sub zidurile casei. Şi atunci, deodată, m-am gândit să văd ce este în casă, am căutat, era acolo şi Durduca şi cealaltă nevastă, dormeau. Durduca era cea tânără, învăţa acum ce este viaţa, plodul îi învăţa să meargă, să gângurească, dar Safiye nicăieri. M-am apropiat iar de marginea cerdacului, de balustrada de lemn, m-am aplecat şi m-am rezemat de ea, am ţintuit casa de dincolo, atât şi puteam să trec uliţa, să deschid uşa, să o arunc în lături, să-i iau în răspăr pe cei doi, să-i ucid, aşa cum se obişnuia, să-i bat măcar, să-i chinuiesc cu şfichiuiala vânei de bou. Nu am făcut nici una, nici alta".

Şi Regep a oftat din greu, zicea Constandin, se uşura greu de multe fapte ale vieţii sale, ieşeau cu trudă la lumină. Parcă nu îi venea la îndemână să povestească tocmai acum despre Theodor şi Safiye şi a trecut cam repede peste noaptea aceea, chiar dacă s-a mai petrecut un fapt demn de luat în seamă. A văzut strecurându-se pe uliţă două umbre, au intrat în casă, iar capul kethudei Mustafa a apărut în capul scărilor. „Sunt Nicolau Răducanu şi Ţenovici din Ruşava, negustorii, i-am lăsat, au

intrat acolo” şi a arătat cu mâna în direcția căsuței şi Regep a ridicat mâna, şi-a fluturat palma, e bine, lasă-i, du-te. De altfel nu avea de unde să ştie mai multe despre cele făcute înăuntru de cei doi musafiri veniți la Theodor şi la el, paşa. Să afle adevărul despre moartea lui chir Iordachis. Sau, altceva, poate au venit amândoi să întrebe cu de-amănuntul ce caută el, Theodor, în insulă, în casa unui paşă otoman, alături de o fată de altă credință. Şi-a schimbat gândurile, planurile, inima, sufletul?

„Stam pe cerdac, cocoțat ca un hăbăuc, cu ochii duşi spre casa mai mult întunecată, cu luminile ei ascunse, părea adormită ca toate celelalte, ca toată insula. Am fost la început rănit de fuga din casă a fetei mele, stomacul mi s-a ghemuit, un jungher rece l-a înțepat, a rămas acolo, i-am simțit lama tare, rece. Fata mea în brațele lui? Oricare ar fi fost, l-aş fi pedepsit, ucis. Dar nu pe Theodor, fata era a lui, avea drept să o ia în stăpânire, să o iubească sau nu, după cum era liber să respire, să bea apă proaspătă, să se hrănească... Era fata mea, sânge din sângele meu, îi aparținea, aşa cum şi eu îi aparțineam, noi, eu şi ea nu mai eram oameni obişnuiți, prea puțin mai aveam din individualitatea pe care o are orice om, o persoană. Eu eram valahul, după cum gândeam şi simțeam, iar ea, Safiye, fata mea, la fel, noi eram tulpina unei plante cu rădăcină comună, noi, eu, Safiye, Theodor, eram tulpinile diferite ale aceleiaşi plante cu o singură rădăcină. Nu eram oameni ca alții, fericirea şi libertatea

nu o obținem prin noi înşine, noi nu eram nimic, nimeni fără poporul în care se afunda rădăcina. Şi atunci era de înțeles să se iubească, să alerge unul în brațele celuilalt, să devină o singură suflare, da, da."

Ceilalți doi negustori din Ruşava aveau să afle în sfârşit cine este el, paşa, cine este şi fata de lângă Theodor, dacă este bine sau nu ca în tovărăşia lor să se găsească un paşă bogat, un muhavâz de cetate, puternic, bine înarmat, temut până departe... Cu protecție la domnitor, ştiut de ispravnici, negustorind cu oraşele din jur, cu cele depărtate... Poate că au căzut pe gânduri cei doi, este sigur că au fost trimişi de Ghiță Opran şi ceilalți, ceva a răsuflat până în Ruşava, nimic nu se putea ascunde, deşi îi despărțea o frontieră cu cordoane de grențeri înarmați, un regiment întreg.

A doua oară Theodor a năvălit în casa, în odaia mea şi a strigat „mă omoară!", adică vor să mă răpună, să mă sfârşească. Avea şi un zâmbet în colțul gurii, strâmb, nervos, nu aducea şi nici nu era râsul lui acolo, în colțul mustății adunată sub nasul viguros, bărbătesc.

„Cine sunt netrebnicii?" l-am întrebat, mi-am arcuit cu bună ştiință sprâncenele să vadă bine că mă mir, că sunt uimit c-ar mai exista şi astfel de blestemați, care să-i dorească moartea. Nu ştiam cine ar putea să fie, însă

nu-mi venea să cred că sunt prietenii lui din Valahia de care am auzit câte ceva. Pomul stufos al revoluției începea să crească, să-şi întindă ramurile, frunzişul. El venea acum dintr-o lume care devenea tot mai numeroasă, se îndesa în jurul lui, singurătatea lui de bărbat care vrea, doreşte să lase o pecete în obştea cea mare, a tuturor locuitorilor, se încheia.

„Caimacamul Craiovei!" a zis el şi mi-a povestit bolovănos, dar fără ocolişuri.

După pățania cu Covrea, Glogoveanu cel bătrân, înainte de a muri, de a se stinge şi de a pleca de pe lume, i-a lăsat celui tânăr cu limbă de moarte să nu-l mai păstreze la curte, în preajma lui, pe Theodor. Când Glogoveanu a şoptit cuvintele acestea, afară se întuneca, o pală de vânt se strecura prin uşa deschisă, clătina lumânarea, tremura flăcăruia. De față erau Nicolae Glogoveanu cel tânăr, femeile neamului bocind, jeluind stins, urmând să izbucnească în icnete, vaiete şi gemete de cum bătrânul îşi dă duhul. Îmi închipui seara, apoi noaptea aceea. Theodor se învârtea prin ogradă, îşi bătea pumnii, şi-i lovea unul de altul, după ani de slugărnicii la curtea Glogovenilor era răsplătit până peste poate cu ura lor, a bătrânului, boierul cel mare. Pentru Covrea nu l-a mai urmărit, de pedepsit s-a ferit să-l pedepsească, să-i căşuneze vreun rău, îi era teamă, i s-a strecurat până în măduva oaselor frica, Theodor a intrat sub aripa mea ocrotitoare. Bătrânul Glogoveanu nu-şi putea explica

altfel cum de s-a întors Theodor teafăr de prin pădurile unde a fost condamnat să piară de sălbăticia fiarelor.

Theodor se plângea cu amărăciune că îl țin în hățuri năpastele, viclenia ghinioanelor. La condicarul Lupu a înghițit câțiva pumni de-ai gazdei pentru o nebăgare de seamă. „Mai dă, mai arde-mi un pumn şi pe partea cealaltă, să mă învăț minte, să nu mai fac, să nu mai greşesc, să ştiu să te ocolesc, năpârcă, şarpe...” L-a înfundat cu pumni condicarul Lupu, dar el, Theodor, l-a lăsat, i-a întors spatele din după-amiaza aceea de duminică. Şi a intrat în casa lui Glogoveanu cel tânăr, Nicolae, era cam de o seamă cu el şi a fost luat să-i țină tovărăşie, să învețe împreună, obicei vechi pe la curțile boierilor. Cu câte umilințe l-au înfundat? Cu multe. A înghițit destule răutăți la curtea Glogovenilor, aveau şi grijă să nu-şi ridice nasul tânărul de pripas, băiatul tăcut, mânios mai tot timpul ca un rebelist, cel care sfredelea în jurul său cu uităturile sale aprige. Îl iubeau şi îl urau, aveau nevoie de darurile sale, de neastâmpărul minții sale, de tragerea sa de inimă pentru comerț, hărnicia sa de administrator, puterea de a face avere, pe care au simțit-o, au desluşit-o de îndată Glogovenii, priceperea de a ține oamenii de pe moşiile lor în ascultare, dar în acelaşi timp l-ar fi biciuit, l-ar fi oprimat, prea era bățos, sigur pe faptele şi puterile sale; când vorbea tăia, spinteca în carne vie, plesnea.

„Poate de aceea m-au trimis departe, pe drumuri”, mi-a zis Theodor în seara aceea, când a năvălit în odaia

mea şi s-a aşezat pe perna din faţa măsuţei ca să-şi verse năduful. Spunea că au luat aminte la isteţimea lui negustorească, la mintea lui cea iute, şi nu era nici sperios, nici laş, nici gând să piardă averea la drum lung, să se rătăcească.

Dar ieşirea din curtea lui Glogoveanu cu prima cireadă de sute de vite a fost tot atât de însemnată ca şi plecarea unei armate să cucerească o ţară. A ieşit şi a izbutit să-şi deschidă ochii, să vadă, să înţeleagă mai bine decât din casa condicarului Lupu, neamul său. El a ieşit să vadă întâi lumea, să o înţeleagă pe cea care este, să o poată mai târziu realcătui. Şi ceea ce a descoperit Theodor l-a cutremurat şi ar fi cutremurat pe orice om îngrijorat de soarta neamului său. Văzând, lui Theodor i s-a îngroşat obrazul de loviturile de bici date celor de un sânge cu el, i s-au uscat pleoapele de lacrimile celor chinuiţi, suferinzi, ale celor oprimaţi şi nerăzbunaţi. A văzut ţărani cu braţele şi picioarele în butuci, atârnaţi de grindă, cu ochii şi nările în fum de ardei, cu călcâiele sfredelite, cu butucii grei peste burtă, pradă muştelor. Ehehe, românii sufereau abitir, gata să piară, să nu le rămână nici amintirea pe câmpiile şi munţii unde au trăit câteva mii de ani până acum, să rămână fără limbă, să o folosească numai pe cea a elenilor, să asculte în teatre, să o înveţe în şcoli, numai pe a acelora. La fiecare răscruce de drumuri a întâlnit câte un negustor străin cu limba sâsâită, pe ulicele fiecărui oraş erau dregători străini, dregătorii valahi din ţară îi poţi număra pe degetele de la o singură mână, ei îşi pierdeau

însemnătatea în țara lor, nu mai aveau căutare, până şi domnitorul era de aiurea, dintr-un cartier al Constantinopolului, fără legătură cu valahii. Încetul cu încetul a simțit că mâna i se încleştează pe un par, că strânge lemnul negeluit, că pumnul nu i se mai desprinde, că nu va slobozi parul din mână până nu este țara din nou a valahilor. Inima a început să-i bată, să o simtă în piept făcută pumn, ghem, un ghem care creşte, dospeşte, stă gata să plesnească, creşte şi este pe cale să răbufnească. Apoi s-a uitat iarăşi în jur şi s-a mirat că nu s-a găsit încă nimeni să adune o armată, să pornească în fruntea ei asupra politiei, să vină de hac fanarioților, deloc înarmați, deloc de speriat, însoțiți de câteva sute de arnăuți laşi, slabi, beți, vicioşi, puşi doar pe căpătuială.

„Păi eu numai cu câțiva olteni pot să țin sub călcâi politia", şi-a zis el şi bine şi-a zis, văzând că nu este mare scofală să răzbați asupra Bucureştilor, nu te întâmpina nici o stavilă, nicăieri. Doar dacă pericolul nu va fi răsărind de dincolo de marginea țării, de la turci sau de la mistreți, de la muscali adică, ori de la unii, ori de la alții. Politica dusă de împărați era în schimbare, mişcare, dorințele şi faptele împăraților erau alunecoase, se răsuceau, se învârteau după interese pe care târziu şi greu le înțelegem. Până atunci, până când ele aveau să se limpezească, iar ajutorul să se arate de undeva, Theodor şi-a zis că trebuie adunați bani, oameni de inimă care să pregătească revoluția valahă, arme, iarbă, praf, puşti, pistoale,

iatagane, că trebuie țesută o plasă trainică peste țară din oameni de nădejde, care odată întinsă să nu mai permită nici unui duşman să trăiască, să răsufle în voie.

„Am zis, dacă te pomeneşti pe un astfel de drum, nu te mai poți întoarce niciodată, ce se face nu se mai desface, cine se lasă este un deznădăjduit şi piere", a spus Theodor, „dacă ai îmbrăcat cămaşa morții, în fiecare moment aştepți moartea şi stai cu pieptul întins împotriva ei, stai să o dovedeşti, lupți, nu mai eşti temător, nu ştii ce sunt spaimele, frica rămâne în urmă, momeală pentru cei slabi, pentru tine nu, zboară sus, deasupra pământului, perfidă dar depărtată. Nu mai faci nici un pas înapoi".

Eram singuri în odaie, sluga a adus ultimele bucate, după cum era obiceiul, apoi a ieşit şi nu ne-a mai tulburat, eu am fumat, Theodor a rămas cu ochii pierduți în zare, nu era obişnuit cu tutunul şi nu umbla să se deprindă, l-am privit şi am simțit o mare nedreptate tăvălindu-se prin pieptul meu. Urmărit el, de ce? Tocmai el să aibă parte de o soartă atât de potrivnică, el care suferea pentru întreg neamul său, simțea plesnindu-i în inimă toate loviturile de bici date de aproape o sută de ani de împilatorii străini neamului său?

„Şi care este pricina pentru care eşti urmărit cu moartea, Theodore?" l-am întrebat eu.

„Glogoveanu cel tânăr nu a ascultat sfatul dat de boier pe patul de moarte, nu m-a alungat departe, spre marea

cea mare, spre Moldova, spre Turcia, spre pădurile Balcanilor, ci m-a luat pe lângă casă, iarăşi ca pe vremuri, ba mai mult, m-am ajuns îngrijitorul tuturor moşiilor sale, omul cel mai însemnat, părtaş la toată viața lui".

Doar copilăriseră împreună, au alergat împreună pe malul Motrului, s-au scăldat laolaltă în apele tulburi şi repezi, pe malurile prăpăstiosului râu. Au călărit aceiaşi cai, au bătut pe grumaz încântați aceiaşi armăsari, au făcut o mulțime de planuri, unele erau legate de țară, doar erau de un neam, iar Glogovenii printre ultimii boieri valahi în țară valahă, priveau şi ei strâmb, cu ură, ca unii ce se vedeau călcați de grecii boieriți.

Aşa că el, Theodor, a stat opărit, tâmplele i s-au înfierbântat, poate i-a apărut o lumină vânătă în albul ochilor, nu ştie, nu s-a uitat în vreun ciob de sticlă, nici în oglinda vreunei fântâni. Dar, e sigur, s-a simțit tulburat, deşi o bănuială mai veche a avut şi, de fapt, pe urmele acelei bănuieli a pornit el când a cercetat dacă stăpâna, soția clucerului Nicolae Glogoveanu, îşi ridică fustele şi se iubeşte pe ascuns cu caimacamul. „Vorbesc urât, cu ură?" m-a întrebat Regep, dar eu nu am răspuns, eram încă împreună. În maghernița din spatele casei aianului, dimineața morții paşei se apropia, fiecare cuvânt despre viața lui şi viața celor din preajma lui devenea tot mai prețios, l-am lăsat să vorbească.

„Bănuiala? Ochii ei au fost numai rotocoale, buzele țuguiate mai totdeauna umede, vorba îi ieşea guturală,

obraznică din gâtlej, avea o îndrăzneală de precupeață, de femeie certăreață, o voce anume pentru a chema un bărbat în tainele odăii, ale dragostei. Theodor a însoțit-o într-o călătorie la Scaldele lui Hercules, pe atunci erau câteva căsuțe lângă izvoarele aburinde, în jur pustiu, numai câțiva țărani, câteva babe din satele din jur mai ştiau ce se face în aburii aceia de pe malul râului. Domnea încă pustietatea lăsată de ultimul război cu otomanii, de prin 1792, singura clădire mai răsărită era o cazarmă aşezată lângă un pod înalt peste Cerna, plină de ofițeri şi oştire."

Ce s-a mai învârtit prin fața cazărmii, ce mai călcătură potrivea, dinainte, gândită, trecea prin fața ofițerilor, a nenorociților de oberlaitnani, ziua, înainte şi după ce îşi scotea trupul din băile aburinde, fierbinți. Noaptea trăgeau la casele lui jupân Stoica, sau ale părintelui Stoica, cum ar fi mai potrivit să i se zică, de la Corni, din apropierea scaldelor, cam la un ceas depărtare.

„Este o femeie lipicioasă, ştergea cu poalele rochiilor praful drumurilor şi nourul de praf o pornea în urma ei, o înconjura, se desfăta, cu, prezența ei binevoitoare, drăgăstoasă. Nici la Craiova, viața ei nu a fost ferită de norul de taine. Era de-ajuns să te plimbi noaptea pe sub geamurile ei", i-a zis o slujnică lui Theodor, după ce el a ispitit-o câteva zile la rând doar-doar va afla ceva, „ca să auzi şoapte, să simți că dincolo, nu departe, răsar aceste şoapte, să nu iei aminte că prin ferestrele oblonite

trece dogoarea unor îmbrățișări, că se rostesc vorbe de iubire, jurăminte, că se aud vaiete din suferința tot a dragostei.”

Atunci Theodor a cumpărat o țigancă cu bani grei, trădarea unei iubiri se obține anevoie, chiar dacă ea loveşte, sfarmă onoarea unui bărbat virtuos, şi nu a mai plecat la Glogova cum a fost dorința clucerului Nicolae. „Nu pot”, i-a zis Theodor, „mă încearcă junghiuri grele în picioare, mă prinde durerea de la genunchi în vale, se abate adânc în pulpele picioarelor, cade în călcâi, în labe, abia merg, abia-mi potrivesc paşii, umbletul, la anul voi merge la Scaldele de la Mehadia de dincolo de Ruşava, acolo, unde s-a desfătat şi s-a oblojit şi doamna ta, clucere”. Şi au început nopțile pândei, pe sub geamuri, întâlnirile zilnice cu țiganca, nimic, se temea pesemne boieroaica, nu mai dădea țigăncii, ca altădată, nici un zapis de dragoste, nu mai cerea iubitului ei, caimacamul, nici o întâlnire. Câmpia, noaptea, îi şoptea în somn, tăia se vede câmpia, pământul reavăn, întins, razant, avea o altă viață decât dealurile înalte, pădurile din jurul Vladimireştilor. Câmpia îi era străină, o întindere de pământ cu mirosuri care îl întristau, îi măreau dorul de casă, de ocină, îl tulburau, îl făceau să ofteze, îi smulgeau păreri de rău pentru Prejna mai ales, unde nu s-a născut, dar de unde simțea el, şi sângele din venele sale, că se trage, că vine neamul său. Constandin, tatăl său, era din Prejna, s-a însurat în Vladimiri, acolo i s-au născut copiii, el, Theodor, Papa şi Constandina, fata, îi ziceau Dina.

Țiganca a primit în sfârşit, într-o zi, o hârtie împodobită cu semnele dragostei, nici gând să i-o dea lui Theodor, a ieşit val-vârtej din iatacurile doamnei, a fugit, a alunecat lin pe sub streşini în înserarea care cobora asupra Craiovei, era înțeleasă ea cu Theodor, dar şi temătoare, înfricoşată de puterea caimacamului din bănie, la care trebuia să ajungă cu mesajul de dragoste. Aşa că Theodor abia a dovedit-o. A ajuns-o din urmă, țiganca fugea spre Valea Văicii, vroia să ocolească oraşul, străzile, să pătrundă mai încolo şi mai târziu între ele, să se apropie cu luare-aminte, nevăzută de casa caimacamului. Şi abia i-a luat zapisul, i l-a smuls, noroc că hârtia era tare, nu s-a rupt şi pe dată a urcat călare, calul era gata pregătit să bată drumurile până la Glogova. Țiganca se pare că a fugit plângând la cucoană, i-a povestit printre hohote cum omul clucerului Nicolae, Theodor Vladimirescu, i-a furat scrisoarea, deşi ea a ținut-o strânsă cu toate cele zece degete, s-a luptat cu pumnii şi cu dinții, dar degeaba. Țiganca s-a tăvălit, a urlat ca o apucată, pesemne a început şi stăpâna să facă la fel, cam aşa bănuia Theodor că s-au petrecut faptele, a început şi cocoana să îşi reverse năbădăile, disperarea, frica de ruşinea lumii. S-a dat de ceasul morții, desigur, să scape, a ridicat în picioare Craiova, căimăcămia, a tremurat şi caimacamul, nu era vreme de pierdut. Zis şi făcut, doamna şi-a chemat frații, i-a trimis să-i apere onoarea, „un nemernic să-i spurce numele!”, a întocmit o scrisoare falsă, cu o dibăcie de

condicar, a învățat meseria cândva de la unul Lupu, unul viclean şi bătrân care s-a prăpădit nu demult pe aici, prin Craiova. ,,Căutați-l, zdrobiți-l, ajutați-vă de boierii care vă cunosc, care vă sunt îndatorați să vă ajute, să pună umărul şi domnitorul, nu poate fi lăsată o casă atât de mare ca a noastră de râsul lumii!"

Domnitorul a poruncit caimacamului, auzi? caimacamului, să-l prindă pe cel care vroia să jertfească bunul renume al unei case şi al unei doamne, ispravnicilor să-l prindă, să-l aducă viu în politie pentru a i se tăia capul, pentru a se încheia o dată pentru totdeauna cu acela care îşi lua cu de la sine putere dreptul să distrugă proastele moravuri ale boierimii, apucăturile lor de lepădătură, împrumutate de la alții.

Porunca domnitorului a trecut ca focul peste întreaga Valahie, s-au răspândit arnăuții ispravnicilor pe la vaduri, pe la încrucişări de drumuri, bine că i-a simțit din vreme Theodor, avea el bănuieli de câine hăituit, îi va prinde bine întreaga viață, i-a ocolit, i-a înşelat pe urmăritori, cunoştea mai bine potecile decât ei, şi când a ajuns, la Glogova, la curte, boierul Nicolae clucerul îl aştepta deja în mijlocul curții, a auzit de anatema aruncată de domnitor, nu ştia care este pricina, era chiar speriat, grozav de spăimântat pentru viața lui Theodor. „Fugi, du-te, nu mai întârzia, toate isprăvniciile vor fi puse pe capul

nostru, o să te prindă, o să te ridice, o să te ducă apoi ca pe o jalbă în proțap până la ştreangul din politie, ce ai făcut? cu ce le-ai greşit?" Theodor nu a descălecat, să aibă timp să o ia înaintea urmăritorilor, dacă vor apare, dacă vor da iama în curtea boierească, i-a întins scrisoarea, era plină de sudoare, mototolită, Glogoveanu cel tânăr a citit-o, şi-a ridicat ochii, erau cu sprâncenele ridicate, nu se ştie de ce însă, pentru cele citite sau din îngrijorare pentru Theodor, căci i-a zis: „Şi tu ce o să te faci acum? Încotro ai să porneşti, unde o să găseşti adăpost?"

Mă gândesc acum, dacă nu eram eu, încotro pornea Theodor? Nu i-am zis nimic, l-am ascultat şi în acest timp mi-am închipuit cum a gândit el din goana calului. Încotro să meargă? La Ruşava, desigur, adăpost bun, la tovarăşii săi de conspirație, case aveau berechet, încăperi, odăi ferite, însă drumul înapoi spre Valahia, spre situația de dinainte, spre averea care începuse să se înfiripe deja, spre prietenii pe care cu trudă i-a găsit, buni, inimoşi, harnici, gata să ascundă în culele lor, în pivnițe, în gropi, sub rogojini, puşti şi iarbă pentru revoluție, cum să-l mai facă? Cum să-l mai îmbuneze pe domnitor? Apoi va fi mare tevatură, domnitorul Ipsilanti îl va cere în țară, a tulburat o mare casă boierească, îi va cere viața, vor fi cercetate gospodăriile ruşevenilor, ale prietenilor săi, se vor dezvălui poate fapte până atunci

neştiute de nimeni, ascunse, va ieşi la iveală poate chiar şi tovărăşia lor, conspirația împotriva străinilor, grăuntele, sămânța care va trebui să nască apoi pomul libertății valahilor, se vor afla jurămintele lor, planurile lor, nici Austria nu le-ar trece cu vederea, toate puterile îşi vor da mâna să-i pedepsească, să-i stârpească, să-i înghită.

Îi şi vedea pe ruşeveni, pe prietenul său cel mai apropiat, Răducanu Nicolau, belit, cu ochii scoşi, cu fâşiile de piele smulse, sângerii, aruncate în jurul lui, urlând, căzând în nesimțire, aruncat apoi la drumul mare, la intrarea în Austria dinspre Vârciorova, să vadă toți şi să ia aminte cei care au vrut vreodată să înjghebeze o societate secretă şi să plănuiască pierderea fanarioților.

Nu, la Ruşava, în nici un caz nu se putea refugia. Şi atunci? Ce-i rămânea lui Theodor? Care era locul cel mai sigur de pe fața pământului? Care altul decât casa mea din ostrovul Orşova Nouă sau Ada Kebir sau Ada Kaleh, în spatele acestui cerdac, în această odaie, în fața unui sugiuc aburind, a unei cupe cu smochine, a ceaiului de turiță, tocmai acum adus şi chiar de turiță, un moft de-al lui Kâlâci Baba zis şi mischin-mizerabilul, sihastrul, înțeleptul şi doftorul insulei.

„Bine-ai venit, Theodore!” i-am zis după ce am înțeles ce-i cu el, ce s-a întâmplat, ce pericole îl pasc, după ce am convenit că eu sunt singurul om care îi putea oferi un

adăpost şi-l putea apăra de înverşunarea domnitorului. El sta în fața mea vânăt la chip, clocotea, se albăstrea, în colțuri ochii se subțiau, deveneau tăioşi, buzele i se strângeau, erau o linie subțire ca tăişul jungherului, ochii îi împungeau.

„Când o să fiu eu mai tare decât ei? Când?" Nu mai avea răbdare, orice gând, orice plan, orice întreprindere avea nevoie de timp ca să se crească, să se împlinească, trebuia să dospească bine pentru a fi apoi trainică, biruitoare. „Când?" Nu i-am răspuns, orice cuvânt, oricât de meşteşugit, nu i-ar fi adus alinarea. Vroia acum, chiar acum o armată, înzestrată cu puşti şi praf, cu căruțe pline cu merinde, cu tunuri, cu călăreți şi pedestrați gata de drum, cu armăsarii fremătând de nerăbdare. „Va veni vremea aceea!" i-am răspuns blând, vroiam să-l oblojesc, să-i domolesc suferința, supărarea. „Aşteptam să ne întărim, să prindem puteri, să avem alături de noi toată Valahia, boierii români, țăranii, orăşenii, toți târgoveții cu un dram de suflet pentru țară".

Cum de a intrat pe uşă, nu la multă vreme după venirea lui Theodor, un bărbat îmbrăcat negustoreşte, altfel aşa, cum se putea vedea prin Cerneți din când în când sau prin Craiova la zile mari? Era în haine de stofă nemțească, bine croite, bine strânse pe trup. A dat buzna odată cu kethuda. Mustafa l-ar fi oprit, omul a venit cu o luntre de sus, dinspre Austria. Dar, în ultima vreme au

venit străini o mulțime, numai păgâni blestemați. Toți au în insulă uşile deschise, găsesc masa plină, sunt aşteptați şi bineveniți la paşă la orice oră din noapte sau zi. Ce să le mai facă el, kethuda, ce să-i mai întrebe, cum să-i mai oprească, mai îndrăzneşte el să se poarte aspru, să-i întoarcă pe toate fețele, aşa cum ar trebui şi cum s-ar cuveni într-o garnizoană a unei cetăți?

O vreme musafirul şi-a căutat locul pe pernă, nu-i era la îndemână, acasă obişnuia să se aşeze pe un scaun, pe o bancă, dar pe chip nu i s-a văzut nici un semn de stânjeneală, de iritare. Părea hotărât să asculte deocamdată şi nu să vorbească, s-a foit o vreme, apoi s-a oprit locului, a aşteptat încruntat nu se ştie ce, nu îi păsa nici de noi, cei de față, de mine, de Theodor, pe care ştiam prea bine cât de îndeaproape şi temeinic îl cunoaşte. Ba, chiar şi Theodor părea mirat, s-a întors spre el, să-l vadă mai bine cum stă amuțit în fața măsuței, cum îşi întoarce ochii spre peretele din fața lui şi de acolo mai departe. Se însera, întotdeauna mă prindea seara cu Theodor în odaie, nu am izbutit încă niciodată până atunci să ieşim, să ne preumblăm prin insulă, să privim apele de pe țărm, malul valah de dincolo, de o după-amiază tihnită nu am avut niciodată parte.

Deodată a tunat, s-a rostogolit un tăvălug peste întreaga vale, s-a auzit cum porneşte de sus, dinspre Cazane, l-am simțit căci scutura casa şi insula, era ca o roată uriaşă,

tare, spărgea cerul, crăpa pământul, izbea crestele munților de pe cele două laturi ale apelor şi ale văii, a bubuit când a trecut peste noi, ne-a despicat tavanul, pereții, capetele în două, a desprins urechile, ne-a sfărâmat timpanele.

„Ne-am gândit la cele întâmplate lui Theodor", dar nu spunea cine, care erau cei ce s-au gândit. A plesnit iar cerul, a tunat, el a tăcut, a continuat după aceea, în primul moment de linişte. „Lucrurile nu mai pot să meargă aşa, noi nu putem preveni nici o nenorocire, în Valahia nu avem nici un sprijin; oricând doreşte, un vrăjmaş ne biruie". Un tunet a bubuit iar, o roată şi mai mare s-a prăvălit, părea că sfârtecă insula şi a sfârtecat-o. Noi doi, eu şi Theodor, am rămas nemişcați, dar cu gândurile şi urechile la musafir, trebuia să ştii câte ceva despre ei, negustorii din Ruşava, despre rosturile prieteniei lor cu Theodor, dorințele lor față de Valahia, ca să bănuieşti încotro bate el. „Theodor este viitorul nostru, al nației, ascultă limba noastră şi ai să-ți dai seama cât de asemănătoare este ea de-a lungul râurilor, văilor, câmpiilor din țările valahe, din Austria. Citeşte, luminăția ta, Istoria Dachiei trecute, mărețe, ca să ne înțelegi mai bine pe Theodor, pe mine, pe noi ceilalți. Şi după câte ne-a spus Theodor despre înălțimea ta, eşti de-al nostru după naştere, am aflat..." A bubuit iar, a țâşnit şi o lumină albă ca ziua peste insulă, a umplut fereastra, el s-a oprit, Theodor s-a încruntat mai abitir decât la venirea sa,

înțelegea că musafirul vroia să spună lucruri însemnate, nu se afla la plimbare sau într-o vizită negustorească. Era trimis, se vede, ca să lămurească ceva. „Eu sunt Nicolau Răducanu”, a mai zis, nu era nevoie, din câte am aflat era negustor şi bancher, cei doi, el şi Theodor, se ajutau vârtos cu bani. Acum însă Nicolau nu spunea decât atât cât era nevoie, cât să se împărtăşească ceea ce trebuia. Avea şi ochii adânci şi întunecați, păreau nefiresc de umbriți, încercănați, era cam prea mult pentru un om sănătos şi puternic, după cum arăta. Privea țintă, în față, prin peretele abia luminat de fluturarea unei flăcări de luminare, se uita departe, în zări, spre un capăt de lume numai de el ştiut. „Eu sunt Nicolau Răducanu şi am fost trimis acum, în seara aceasta, cu poruncă de la tovarăşii noştri să lăsăm la o parte fandacsiile şi să punem temelie unei vieți mai trainice pentru Theodor în Valahia”. Încă nu am priceput încotro bate Răducanu, am înălțat sprâncenele, a văzut: „Noi suntem mulți, iubitori de țară, gândim mult la trebuințele ei, am jurat să ne sacrificăm averile, viețile, mintea noastră este acoperită numai de grija neamului, muncită de gânduri, de nesațul de a potrivi astfel lucrurile încât să scape neamul de pedeapsa grecilor fanarioți”. Cuvintele nu îi ieşeau uşor dintre buze, bolboroseau parcă şi se desprindeau greu, chinuite, omul nu avea obişnuința să vorbească despre ceea ce fac ei acolo, pe ascuns, tainic, să explice, se vedea că nu şi-a mai făcut publice faptele niciodată, nu era obişnuit să dea seama de ele. „Ştim până acum destul

de bine ce avem de făcut, drumul nostru este început, căutăm doar să-l săpăm mai adânc, să-l prefacem în albie adâncă de râu. Mai avem nevoie de oameni buni, săritori, cu dragoste de neam, patrioți se cheamă aceştia, tari ca piatra, să răzbune lacrimile poporului nostru, dungile biciului lăsate pe pielea țăranului, avem nevoie de averi mari, le mai adunăm, căci o astfel de întreprindere se măsoară şi în bani, nu numai cu sufletul. Dar cel care este chemat să ridice sabia trebuie ajutat, ferit de năpaste, trebuie să aibă o astfel de dregătorie şi rang în țară ca să-l ferească de gheara duşmanilor, nevrednicilor. Trebuie să stea în aşa fel încât să privească bine jur-împrejur, de sus, să vadă firele, legăturile dinăuntrul obştii, al societății, cum se întind, cum se agață, cum se încalecă. El este Theodor şi el trebuie aşezat într-un loc trainic şi ferit."

În acest moment tunetele au încetat, s-a simțit de afară că li s-a pus capăt, a început să cadă ploaia, să curgă monoton, s-au liniştit zările. „Ca să porneşti peste câtva timp o revoluție trebuie să ai sprijinul unor bărbați de nădejde, să le supui voința, să-ți fie prieteni credincioşi pentru a izbândi toate astea, trebuie să fii cineva", a ridicat el vocea ca să-şi întărească spusele. Vorbea ca din partea cuiva care nu îngăduie împotrivire. Dar gândeam şi eu în acelaşi fel, de aceea m-am ridicat degrabă, l-am oprit pe Nicolau Răducanu care se pregătea să ne mai zică ceva, să-şi întărească vorbele de

dinainte, am ridicat o mână, mâna dreaptă dacă-mi aduc bine aminte şi am rostit repede, iute, ca să nu mi se încurce cuvintele de emoție: „Mâine în zori vor pleca doi cavazi cu însemnele puterii otomane, cu scrisori către ispravnici să înceteze urmărirea lui Theodor Vladimirescu, să nu mai îndrăznească nimeni să-l pândească, să-l prindă, şi o scrisoare către domnitor prin care acestuia i se porunceşte să-i dea rang boieresc şi dregătoria vătăşiei de plai în Cloşani.

După aceste cuvinte, în odaie s-a lăsat tăcerea.

VII

„Nu au ei nici o ştire despre Theodor!” a rostit Regep rar, să fie limpede şi clar, să aud şi să pricep.

„Nu!” şi-a scuturat el fruntea, puțin, cât a putut să o facă, fără să-şi chinuiască capul, trupul. „Nu cunosc ei prietenia mea pentru slugerul Theodor, iar dacă au aflat ceva, nu au pus mare preț pe ceea ce au auzit”. Era sigur, tot mai sigur că are dreptate. „Atunci? De ce sunt puşi pe fapte mari, de vor să mă răzbească, să mă ucidă? Iar întreb, pentru a mia oară întreb, de ce vor ei să mă zdrobească?”

„Spunea cineva că l-ai trădat pe Theodor. Adevărat este?” am vorbit eu parcă fără ştirea mea, rău am făcut.

„Cine ți-a spus una ea asta? De la cine puteai auzi tu, în casa asta, că eu l-am înşelat pe Theodor? De unde un astfel de zvon aici?” Dacă ar fi putut, Regep ar fi strigat, ar fi urlat, a încercat să se întoarcă spre mine, să mă vadă mai bine, a izbutit oarecum. „Nu l-am trădat, nu,

dar cine mă învinovăţeşte aici, în casa asta, de trădarea lui Theodor? Nimeni!”

Oşteanul dormea dus în faţa noastră. Eu mă aflam la căpătâiul său, încercam, pe cât îmi era în puteri, să-l ajut, în jur bezna se întindea hulpavă, netrebnică. Regep îşi căuta pricina morţii, scormonea, când era sigur că a dat de capătul unui fir, îl prindea, îl desfăşura; apoi, ajuns la capătul lui, se întreba iarăşi, oare de ce vrea aianul de Rusciuc să-l omoare? Şi nu se găsea nimeni care să-i vină, să treacă peste trupul oşteanului trântit, cu fesul căzut într-o parte, cu părul murdar, în neorânduială, întins peste urechea dreaptă, dezgolită, să-i sară în ajutor, să-l lămurească.

„S-ar putea!” a adăugat, apoi, cu o voce mai împăciuitoare, „ar putea să apară cineva, să susţină şi nedreptatea că eu l-am trădat pe Theodor! Dacă mă gândesc bine, o mulţime de fapte nu sunt limpezi pentru lumea mare, ba, unele nu sunt clare nici pentru mine. Ei, ei...” a oftat el, îi băteau la uşă amintirile. Apoi din nou tare: „Dar eu nu mă aflu aici pentru trădarea lui Theodor. Cum o să mă pedepsească aianul de Rusciuc tocmai pentru trădarea lui Theodor? Şi aici, în maghernița asta cu ferestrele înguste, cu gratii, nu este îngăduit să aduci, să pedepseşti un paşă, să-şi petreacă ultimele sale ceasuri de viaţă într-un loc mârşav ca acesta. De ce m-au târât ca pe un ucigaş de rând până aici şi tocmai aici? De neînțeles! Turbații, turbatul de aian care va fi pedepsit

pe măsura faptei sale! Pesemne moartea mea este răzbunarea sultanului pentru infidelitatea fraților mei Aden, Salih, Bechir! Oare? Să fi început ei o răzmeriță împotriva sultanului, a semilunii, după cum simțeam eu că doresc demult să facă? Am încercat adesea să-i domolesc, să-i țin în frâu, să-i silesc la o purtare înțeleaptă. Oare şi-au dat în petic? Au ieşit din albie ca râurile nărăvaşe, tulburi, care duc la vale, cară crengi, copaci întregi smulşi din rădăcină, bolovani colțoşi? Asta să fie oare? Şi să plătesc eu, ca orice frate mai mare răspund de viața şi purtările lor, ale celor mai tineri?"

Gâfâia Regep, vorbele îi luau toată vlaga, mai rămânea cu foarte puțin.

— Cine ți-a spus că l-aş fi trădat pe Theodor? a izbucnit iarăşi, se vede că îl durea o atare bănuială. Tocmai eu să-l trădez pe Theodor?

Când s-a apropiat războiul cu ruşii, ne-am întâlnit pe Valea Mraconei, lângă Dubova, unde am adus în cele din urmă un sat, l-am aşezat acolo, oamenii îmi lucrează pădurea cumpărată tot de mine. Valea Mraconei este alături, lângă curbura apelor de la Dubova, la câțiva paşi, şi la fel în Cazane. Valea este ferăstruită de apele unui râu mic dar sprinten şi tăios. Apropierea de Dunăre i-a dat celui mic, râulețului, puteri, răzbit printre stânci, le-a tăiat, apoi şi-a lărgit valea. Mai sus, dincolo de stâncărie, se porneşte pădurea, o ia spre dealurile abrupte, se înalță chiar de acolo ca o mantie.

Războiul era la uşă, la porțile insulei, ale cetății, se auzeau bubuiturile lui, le închipuiam mai bine zis, erau totuşi încă departe, cam prin jurul Bucureştiului. Pe Mraconea am ajuns cu un ceam plin de mărfuri, am pornit din insulă noaptea, noaptea am ajuns, eram chiar nerăbdători, mi s-a zis că-l voi întâlni pe Theodor, apoi pe ruşeveni, pe Ghiță Opran, Nicolau Răducanu, toți în păr, negustorii veneau să-şi ridice marfa, să vadă de viața viitoare a țării, îi interesa, era tot atât de însemnată ca şi viața lor.

M-am apropiat cu ceamul de mal, am intrat întâi în spărtura din stâncă făcută de râu, am urcat câțiva stânjeni în susul său, am simțit scuturătura apelor repezi de râu, mai iuți, mai nervoase, m-au smucit, ceamul s-a poticnit în fundul apelor. Dincolo de marginea ceamului i-am adus marfă mai multă, nu încăpea nici în oranițe, nici în câteva şăici — pe mal, mai în noapte, în întuneric, la marginea pădurii, o pânză înecată, neagră, aşa se vedea, pâlpâia un foc, tremurau limbile, erau flăcări ascuțite.

Ei se găseau în jurul focului, se aplecau, se grămădeau cu pături pe umeri, era vară, dar valea aducea dinspre pădure un aer răcoros, presăra o umezeală rece pe iarbă, pe frunzele copacilor din apropiere, pe pietrele aruncate ici-colo în iarbă. Apa plescăia, valurile lingeau malul, clipoceau după ce mai departe, în larg, oftau, şuierau din adânc, din gâtlejuri parcă. Am sărit, şeicarii au rămas în urmă să priponească ceamul, să-l lege mai

zdravăn cu odgoane de copacii pădurii. Îmi amintesc bine de seara aceea, de noaptea aceea mai bine zis, era din ultima vară liniştită de pe Dunăre, toamna şi apoi iarna mai ales, în Valahia au intrat muscalii, a început un război care nu s-a sfârşit vreme de şase ani, din care țara a ieşit terfelită, zdrențuită, mai răpciugoasă şi mai slabă decât un câine de pripas. Nu ştiu de ce țin minte atât de bine întâlnirea cu ei, de pe Valea Mraconei. Poate pentru că a fost ultima, după războiul cu ruşii nu ne-am mai văzut, fie pentru că am fost şi eu chemat, întâia oară, la o adunare a tovărăşiei, a conspirației lor revoluționare, sau de altceva, cele discutate atunci, spuse chiar de mine, te-ar putea convinge, pe tine şi pe alții, că nu pot fi vinovat de trădarea slugerului Theodor. De trădare, nu!

Discuția era încinsă când am ajuns eu, m-am bucurat, nu o tulburam, nu s-au oprit la sosirea mea, nu au tăcut cum fac străinii, amuțesc, se privesc, se adulmecă, nu ştiu dacă din partea celui nou-venit e vreo primejdie, sau nu. Cuvintele treceau de o parte şi de alta a focului, era un rug, ardeau nişte lemne culese pesemne din pădure, uscate ca şi vara aceea, trosneau, pârâiau, arderea lor era un lucru făcut cu iuțeală, cu avânt, cu bucurie. Toate vorbele porneau şi se opreau la Ghiță Opran, care s-a aşezat dincolo, cu fața spre Dunăre, pe o ridicătură uşoară a pământului. Theodor era mai mult ridicat în picioare, drept, gata să țâşnească, să o zbughească, dacă

s-ar fi ivit o primejdie. Era mai mult ridicat decât tolănit. „Noi cum o să rămânem pe dinafară, la marginea acestui război? Mari împărați, mari puteri luptă pe pământul Valahiei, ce se va alege de pe urma acestui război, ştim noi oare?” se întreba cu voce tare Nicolau, se pare că până atunci fiecare şi-a pus o astfel de întrebare, căutau şi răspunsul, şi orice răspuns era greu de aflat. Urma o ciocnire, vor sări scântei de ambele părți, una din cele două mari puteri va pleca steagul şi, atunci, cum se va răsfrânge asupra țărilor noastre pierderea războiului, cât de mare va fi suferința în care ne va arunca înfrângerea uneia dintre puteri, indiferent care va fi aceea? Căci asta e soarta Valahiei, a spus Răducanu Nicolau, şi înfrângerea şi biruința marilor puteri se răsfrânge asupra vieții românilor. Cei din jur au tăcut, eu nu m-am amestecat încă, abia venisem, mai trebuia să aştept, să prind mai vârtos firul. „Trebuie să intrăm şi noi la rândul nostru în acest război”, a zis Theodor, vorbele îi erau hotărâte, tăiau. „Nu putem sta deoparte, să aşteptăm ca o minune a minunilor să ne fericească şi să pogoare asupra noastră norocul!” Apoi, după o clipă de gândire: „Cu ceva ne vom alege din acest război, însă este de trebuință să fim de față şi noi, să luptăm, să ținem pieptul cu oştenii, să ridicăm sabia, să tăiem. La urmă vom vedea cu ce ne vom alege!” „Se prea poate, chiar siguri nu putem să fim, dar se prea poate ca după acest război să se schimbe rânduielile țării, zic eu”, şi a căzut pe gânduri Opran, „se vor schimba rânduielile dacă biruința

va fi de partea muscalilor", a socotit el necesar să lămurească, simțea poate că toți cei de față vorbesc mai mult pe ocolite.

Noaptea s-a aşezat bine peste Cazane, în Valea Mraconei era o linişte deplină, pe mal au mai apărut câțiva şeicari şi neferi de-ai mei, s-au aşezat într-un grup acolo, mai departe de noi, nu erau interesați de cele zise în jurul focului. Şi-au aprins un foc al lor, aveau curajul să o facă, nu i-a oprit nimeni, bănuiesc că pe crestele Cazanelor erau puse străji, că Opran şi ceilalți din Ruşava erau în înțelegere cu grenzerii, eram sigur, îi cunoşteau foarte bine şi pe ofițeri şi pe oştenii proaspăt pomădați, recrutați dintre țăranii din Ogradena şi Ieşelnița. Prea s-au aşezat în tihnă, nepăsători la ce se poate ivi din întunericul nopții.

La spusele lui Ghiță Opran a sărit Fota Popovici: „De ce? Ce rânduieli?" „Poate că țarul, fiind prea departe, va da țara pe mâna valahilor, va înlătura grecimea, o va socoti necredincioasă, dacă i-a servit cu atâta slugărnicie pe turci, duşmanii lor. Țarul va socoti că este prea departe Valahia, foarte departe ca să aşeze în lungul şi latul țării dregători ruşi. Îi va lăsa pe valahi să vadă de trebuințele obştii. Aşa cred!" a zis hotărât Opran. „Da", a adăugat Țenovici, „de străini, de fanarioți, Valahia scapă numai dacă Turcia este biruită, la pământ, dacă este ținută cu grumazul în colb, în țărână, cu ciocul în iarbă, umilită, iar drepturile luate românilor în urmă

cu sute de ani sunt date degrabă înapoi". Am înțeles că grecii, stăpânirea fanariotă în țară era legată de puterea otomană şi, pe drept cuvânt, cei care i-au adus pe greci în țară, i-au aşezat pe tron, în dregătorii, erau otomanii, firmanul de urcare pe tron pornea de la Constantinopol, domnitorii erau printre cei mai înalți demnitari ai statului otoman. Nemernicii! Capul îmi era strâns, un cleşte mi-a strâns tâmplele, în gât am simțit o opăreală, o uscăciune apoi. „Uitați-vă", am dat eu să le spun, „şi puterea otomană vrea să scape de greci. Grecii sunt peste tot, au năpădit țara, înaltul Devlet a ajuns sclav al acestei mulțimi de eleni care răsucesc politica Porții, o învârtesc, o scutură după cum le este voia şi le sunt interesele. Au cotropit întregul imperiu, mâine-poimâine acesta va fi imperiul lor, un nou Bizanț ridică fruntea, se arată la zenit, o nouă şopârlă imensă, uriaşă, cu nenumărate picioare, un balaur precum cel din poveste, cu mii de capete. Nu este atât de sigur că înaltul Devlet îi va apăra întotdeauna, îi va ține în brațe, îi va iubi astfel până la sfârşitul lumii. Într-o bună zi se va petrece ceva, o cutremurare, întregul imperiu va fi scuturat, învârtoşat, se va ridica într-un val nenorocirea, valul îl vor ridica poate chiar valahii cu Theodor în frunte, o vor face ca să pună pe gânduri pe padişah, să silească Poarta Fericirii la măsuri grele, aspre. Elenii, nici de astă dată, la o biruință rusească obținută în acest război, tot nu vor pierde din averi şi din poziția lor. Nu uitați că şi ruşii au generali greci, miniştri la fel, că domnitorii din Fanar, pentru a fi

numiți, au nevoie şi de cuvântul țarului, nu, o victorie rusească în acest război nu cred să schimbe soarta grecilor. Tot turcii o vor schimba, dacă românii se ridică toți ca unul să le înfățişeze adevărata față a lucrurilor din țară".

M-au ascultat în tăcere, unii dintre ei s-au privit lung, poate au gândit şi ei astfel, dar nu au pus încă aceste gânduri în jocul vorbelor şi o vreme a fost tăcere. A răscolit-o Opran cu o întrebare: „Şi atunci elenii noştri din Fanar sunt, de fapt, oamenii țarului?" „Înțeleg atunci că turcii au o vină mai mică, cu ceva mai mică, în oprimarea valahilor, în terfelirea lor, aşa să fie?" şi s-a uitat la mine, drept, curios, a aşteptat răspunsul, nu m-a slăbit până nu am înclinat fruntea, da, aşa este... „Şi atunci?" a zis el cu sprâncenele ridicate, era viclenie în întrebarea lui, în cutele frunții, în râsul şăgalnic abia ghicit în colțul buzelor. „Şi atunci? Să scăpăm de ambele puteri, şi de turci şi de ruşi, şi de otomani şi de muscali? Să ne întoarcem împotriva lor, să-i împingem cât colo, să ne facem loc şi dreptate?" Nu, nu se putea, ştia el, ştiau şi ceilalți, aici de față, la fel ştiam şi eu. Nimeni nu putea opri păruiala puterilor, care a izbucnit deja şi, mai ales, nimeni nu era în stare pe lumea asta să zdrobească cele două mari imperii, să le vină de hac. Valahia, iată, nefericirea nefericiților, nu putea să trăiască de una singură, liniştită, numai după tâlcul şi tocmeala ei, nu o lăsau cei din jurul ei, mai mari şi mai tari. Viclenia lui Opran avea un rost, te împingea la singura concluzie

care se impunea, pe care Theodor a rostit-o clar, limpede, era în firea lui să o gândească şi să o rostească: „Noi, valahii, trebuie să rămânem în viitoarea evenimentelor, în mijlocul lor, acolo unde este miezul lor cel mai fierbinte, să ne încălzim la snaga lui, să ne împărtăşim din puterile lui. Am să adun o oaste de panduri şi am să intru cu ea în armata rusă, căci ea va lupta pe pământul țării mele. Noi pe glia noastră trebuie să stăm înarmați, nici alături, nici în altă parte, ci aici, pe ocinele noastre, la marginea ogrăzilor moştenite de noi. Eu voi clădi o armată a noastră, va lupta acum între soldații ruşi, dar ea va fi arborele de mai târziu al armatei! De la oastea aceasta mică va porni oastea țării, adunarea norodului de mai târziu, o să vedeți, oameni buni! Vom sta chiar în miezul cel fierbinte al faptelor, vom trage toate foloasele pentru țară, vom strânge pumnii, vom lupta ca adevărați patrioți. Dacă bat ruşii, vom avea curajul şi dreptul de a cere ceea ce este al nostru. Dacă învinq turcii, vor fi siliți, văzându-ne puterea şi vitejia, să țină seama de ea”. Şi s-a întors spre mine, a tăcut şi m-a privit, nu era ură în ochii lui, nu era nici nepăsare, vroia Theodor să spună ceva, ochii lui vorbeau. La început uitătura lui m-a speriat; de când a vorbit despre turci, s-a întors degrabă spre mine. Deşi i-am vorbit de naşterea mea valahă, el mă credea totuşi turc? „Să-mi fie cu iertare!” a spus Theodor, „noi doi, eu şi Regep, vom fi în tabere diferite, față în față”. Adică el de o parte, eu de alta a unei stavile, iar între noi doi moartea vicleană, necruțătoare, rea cu

oamenii şi mai ales cu noi doi, potrivnici, şi poate toată viclenia neîncrederii, se gândea bine. „Însă ia te uită în jur”, a zis Theodor şi i-a arătat cu mâna pe cei de față, toți în jurul aceluiaşi foc, „nu suntem noi din două, cu tine din trei țări?” În adevăr, nu am fost noi de atâtea ori, cei de față, din trei țări care erau tabere diferite? „Da”, i-am zis eu repede, să vadă că nu am îndoieli, „chiar dacă soarta ne-a împărțit în trei țări, inima valahă are însemnătate, numai ea, nădejdile noastre de valahi sunt importante, dincolo de fumul gurilor de tun, în spatele lui stă ca un munte viitorul la care trebuie să lucrăm, să-l întărim.” „Bine ai zis, Regepe”, m-a încurajat el. „În război vom fi în tabere opuse. Acela care se va îndoi de prietenia celuilalt să fie belit, tăiat în bucăți!”

„Ei?” s-a întors Regep, aşa cum a putut să o facă, spre mine, vroia parcă să mă cerceteze, să mă măsoare, dacă mai sunt în stare să cred în vreo trădare după cele aflate. Bezna era nemişcată, dimineața era încă departe, nu se auzea nici vântul, nici altă larmă din casă sau din Rusciuc, parcă şi sfârşitul lui Regep s-a depărtat. Numai Regep nu mai avea astâmpăr, se răsucea de pe o parte pe alta, mereu vroia să-mi dovedească ceva, să mă lămurească, cred că numai pentru asta mai dorea să trăiască alte câteva ceasuri, să-mi spună tot, apoi eu să pornesc în lumea largă şi să le spun oamenilor, să-i lămuresc, la rândul meu, că el, Regep, a murit nevinovat față de valahi şi față de Theodor, cel mai mare dintre ei.

— Şi tot eu sunt trădător, eu, care de atunci i-am urmărit zi de zi viața, drumurile, am cerut ştiri despre el, l-am aşteptat să se întoarcă, eu, care am stat la pândă să-i aud pasul, să-i dau ajutorul dacă va avea cândva nevoie de el. Aşa am auzit c-a plecat la Bucureşti, a intrat în armată de partea muscălească, înainte sau după asediul politiei, cel care mi-a zis cum stau lucrurile nu cunoştea amănuntul acesta, dar e sigur, zicea, că s-a înrolat, este acum voluntar, este comandir al batalionului pervâi, adică întâi, în regimentul de cazaci din Ural trimis la Cerneți. Era aşadar şi el acolo, la Cerneți, l-am privit în ochi pe cel care-mi aducea aceste veşti, nu negustor, avea o căciulă mițoasă trasă peste ochi, abia i se vedeau puțin, de-ajuns ca eu să întrezăresc că spune adevărul.

A izbucnit războiul, el s-a pornit mai demult, dar abia acum a ajuns aici, la noi, la Dunăre. În locul austriecilor, nouă ne venea pe cap un alt duşman, cu aceleaşi gânduri, să ne distrugă, să facă şi să dreagă ca să se aleagă praful şi pulberea de pe urma noastră. Dacă vreodată am simțit dorința să mă ascund de ceva, în spatele zidurilor, acum, în sfârşit, dorința mi se împlinea. Şi eu şi adalâii ne tupilam în cetate, cât era ziulica de mare ne feream, mai auzeam câte o ghiulea vâjâind, erau închipuiri de oameni temători, nici gând, dar nici prea departe nu eram de asediu. Mai ales că pe Dunăre se pregătea ceva şi în fața Fetihislamului, la Cladova, cum îi ziceau localnicii, în fața ostrovului Ada Kebir, la fel. Nu vedeai mare lucru,

doar un mic furnicar, oşteni încolonați sau în grupuri, veneau, dispăreau, cercetau locurile, atât.

Ca întotdeauna la restrişte, buzele tinerilor se întindeau lacome, brațele vroiau să cuprindă, se zvârcoleau câte doi în umbra zidurilor, pe unde era întunericul mai des seara, noaptea, mâine-poimâine, mi-am zis, aveau să se iubească în iarbă, pe lângă ziduri şi ziua în amiaza mare, apropierea morții îi speria, îi mâna din spate, îi grăbea să trăiască mai repede, cât mai repede, djinii, şeitanii erau la spatele lor, îi îndemnau...

Mă aşezam câteodată în umbra unui smochin, era primăvară, însorit, vânturile nu se tulburau. Aveam acum timp berechet să stau la umbra lor, a smochinilor, lângă coroana care în curând avea să fie stufoasă, păduroasă, să mă gândesc, să mă întreb. Cele mai întunecate gânduri mi le dădea neştiința, necunoaşterea a ceea ce se petrecea dincolo pe maluri; în spate era limpede, ştiam, Caragheorghe lupta, continua să-şi ceară dreptate cu armele, nu se lăsa, era mai marele pădurilor, cutremura Constantinopolul. Dar în fața cetății, în Valahia Mică, dincolo de Vârciorova, care se întindea tăcută, ce se întâmpla acolo? Spre Cerneți, mai sus de Balta, Prejna, Cloşani? Cunoşteam totul, faptele, întâmplările petrecute până la război, chiar dacă nu ți le-am povestit încă pe toate. Theodor era de câtva timp pandur, scrisoarea trimisă cu doi cavazi la Ipsilanti, domnitorul, i-a dat o slujbă, un rang, i-a adus şi porunca domnitorului de a

ridica o armată românească de panduri, de soldați luați de la coarnele plugului, o armată a nației, avea planurile lui Ipsilanti. Bănuiam de pe atunci încotro bate, unde-l duc gândurile. Mi-l închipuiam pe Theodor în fruntea pandurilor, privea crunt, negru, nu putea să se uite altfel dacă întotdeauna a vrut să facă dreptate, să lovească cu ce are la îndemână, cu sabia, flinta, ochii, palmele şi pumnii. Cu parul, dacă parul s-a dovedit folositor. I-am văzut odată pecetea. Am întors-o pe toate părțile, am măsurat-o bine cu ochii, o ştiu pe dinafară. El se vede numai jumătate, până la mijloc, acolo e inima, ochii, pumnii, brațele, partea cea mai tare, partea care se răsuceşte în fața duşmanului, îl loveşte. M-am uitat îndelung la foaia de hârtie pe care se afla desenul cu tuş, pecetea, un zapis, o scrisoare ca oricare alta, un mesaj simplu, însemnat numai pentru o persoană, numai pentru cel care-l primea, celălalt a uitat deja, a semnat, a pus pecetea, şi-a văzut de treburi. Dar bine, zapisul purta pecetea lui şi însemnele „TD" adică şi în silueta din perete era el, cu haine pandureşti, căciula oltenească, sabia pe care o mânuia pieziş, care tăia, toate erau semne ale puterii sale, vrerea lui de a lupta, iar în sabia ridicată era semnul hotărârii de a răsturna rânduielile, țara, domnitorul, dregătorii, toți.

Când nu ştii dincotro vine primejdia, ce năpastă aduce ea, cum se poate întoarce roata binelui şi a răului, cel mai potrivit lucru este să trimiți spioni, oameni care văd şi aud totul, cunosc arta de a aşeza în ordine cele aflate.

Gândul acesta mi-a înseninat o seară, eram pe o uliță din cetate, ulița cea mare chiar, cea care unește porțile, taie cetatea în lungul ei. Călcam pavajul, poate bocăneam, nu mai țin minte, tare, înfundat, vroiam să ajung în partea de sus a ostrovului, să văd dacă sunt bine legate şi adăpostite oranițele, ceamurile, şăicile, poate că aveau să ne fie de mare foios dacă se repezeau asupra noastră muscalii, hrana să o putem cumpăra din Austria, din Banat, să o aducem pe apă. Îmi munceam mintea, ce se întâmplă oare acolo, în dreapta mea, dincolo de ziduri, dincolo şi de apă, dincolo şi de Vârciorova, de Ilovița, dincolo de Alion, de Bahna? Pe uliță nu era nimeni, negustorii dormeau, pe ape nu prea îndrăzneau să pornească, armata rusă a întins un stăvilar în lungul şi latul țării, a închis şi porturile de la Dunăre, negoț nu se mai face, nu îndrăznea nici Austria să-şi deschidă drumurile, Ruşava era mai mult zăvorâtă, se intra numai pe ascuns. A apărut din capătul străduței Kâlâci Baba, pustnicul insulei, cel venit să doftoricească lumea, să culeagă buruieni aromate, să le dea adalâilor bolnavi, să-şi poarte apoi înțelepciunile prin ostrov. Era cam răpănos Kâlâci Baba, cam sfrijit, însă era respectat; deşi mizerabil, miskin, cum spuneau adalâii, numai lui îi era îngăduit să stea mai tot timpul beat. S-a oprit în fața mea, s-a proțăpit şi a zis limpede, dintr-o dată, fără să se oprească, să-şi tragă suflarea: „Dacă nu eşti în stare să afli singur ce se petrece dincolo de zidurile cetății, dacă nu ştii să asculți ce se aude de acolo, să vezi ce se vede acolo, atunci cel

mai potrivit lucru este să trimiți pe cineva să cerceteze în locul tău". M-am oprit, nu mi-a venit să-mi cred urechilor. Cum de a izbutit el să ghicească, nu l-am întrebat, ceva m-a oprit să o fac. Mai târziu am găsit firesc sfatul lui Kâlâci Baba. Înfățişarea mea era suficientă pentru a înțelege gândurile, se depărtau toate de mine, hainele, părul de sub turban, brațele mi se bălăbăneau sau vroiau să fugă şi ele dincolo de cetate, să vadă ce este acolo, ce se întâmplă. Aveam înfățişarea celui care vrea să capteze orice sunet, gânduri, închipuiri ale celor din afara cetății.

M-am gândit la neferi, cei mai potriviți erau ei, se ştia prin părțile lor că sunt panduri de-ai lui Regep paşa, dar ştia fiecare dintre ei să se descurce, să închidă curioşilor gura şi altceva, să meargă fiecare în alt loc decât cel în care s-a născut. I-am trimis pe cei mai isteți, cu darul de a ieşi din hățişul faptelor. A plecat fiecare singur. Aproape toți l-au găsit pe Theodor, unii l-au văzut doar, alții au stat cu el de vorbă. Cum au izbutit? Mai greu de înțeles (în astfel de vremuri de el era mai greu să te apropii). Fiecare mi-a spus câte ceva despre el şi, cum ei veneau pe rând, mi-am petrecut multă vreme ascultându-i. Unul mi-a istorisit cum Theodor s-a înhămat singur la corvoada organizării unui batalion de panduri, Pervâi Batalion al Pandurilor Mehedinți, el mi-a adus, să văd, să mă minunez, zapisul cu pecetea lui de comandir. Acelaşi a aflat că Theodor are şi metereze pe dealul Curila, din spatele Cernețiului, că-şi instruieşte pandurii, militărie grea, că împreună cu ei bate Dunărea în lung, o păzeşte de

niscaiva duşmani ce ar dori să o treacă, să pricinuiască pagube în Valahia Mică. Că are planuri pentru mai târziu; i-a spus cuiva, Ioniță Burileanu, că acesta este doar începutul, acum ei fac primul pas, se găsesc, s-au căutat între ei şi acum încep să se adune bărbații tari care vor mânui armele în Adunarea norodului de peste ani. Nu sunt mulți, dar fiecare dintre cei de acolo, zic ei, vor aduce alții, se va întinde lanțul, ei se vor aduna o mulțime; acolo, la Cerneți sunt numai primele verigi.

Fiecare dintre pandurii trimişi pe urmele lui Theodor deschidea câte o ferestruică spre el, îi dezvăluiau chipul, aduceau o părticică din sufletul lui, câte o bucățică, iar acestea, bucățile puse cap la cap închegau o imagine plină a lui Theodor, o formau, alcătuiau o legendă, de pe atunci o legendă a luptătorului, a celui mai mare valah şi pandur. Şi legenda eu o sorbeam, o înghițeam vorbuliță cu vorbuliță, devenea a mea de vreme ce eu eram printre primii care o aflau şi prin ea, prin legendă, micşoram depărtarea dintre mine şi copilăria mea, în fața sufletului şi a conştiinței mele eram mai împăcat, mai puțin vinovat pentru schimbarea uriaşă care a avut loc cu mine prin turcirea mea. Însă părerea de rău nu scădea, ea se îngroşa, se umfla, era gata-gata să se spargă, să se umfle şi să crape, să se împrăştie bucățică-bucățele peste lume, cioburi.

De la pandurii trimişi de mine aflam despre prietenii mai noi ai lui Theodor, cu trecerea timpului aceştia vor

fi mai mulți, lanțul începea să-şi întindă verigile, plasa să se lase peste Valahia şi să cuprindă tot mai multe sate, mai mulți oameni. Îmi jucau prin fața ochilor nişte priviri, nişte ochi, nişte chipuri, le născoceam trăsăturile, vroiam să-i cunosc înainte de a-i putea vedea şi cunoaşte cu adevărat, mă sileam să-i aduc cu ochii minții mai aproape, până în fața mea chiar, pe frații Zoican, pe Nicolae bancherul, negustorul, pe fratele său Lupu, cel care trecea vitele peste graniță în Austria şi le vindea acolo gras, pe Ioniță Crețescu, însoțitor de-al său mai vechi, prieten bun, din vremea copilăriei la Glogova, Crețescu se pare, încă se mai aținea pe lângă ei, luptau împreună şi cine mai ştie dacă nu vor cutreiera împreună tot veacul acesta năbădăios, pe Gârbea, mâna sa dreaptă, întotdeauna va fi acesta devotat, aveam presimțirile mele. Eh, oftam, îmi clătinam capul, sunt mulți şi încă mai mulți se vor aduna când va da el semnalul cel mare al revoluției, când va striga odată din străfundul plămânilor şi va chema în jurul său poporul înarmat, numai eu voi lipsi; dacă acum poate să trăiască, să lupte în război fără mine, fără să-i fie teamă că va pieri dacă nu sunt eu alături, ei bine, atunci la fel va fi şi în zilele acelei revoluții.

Îi vor sta de-a dreapta cei care sunt şi acum alături de el, acest gând mă otrăvea cu unda lui rece de gheață. Era de-ajuns să-mi răsară ei în minte, să le aud numele ca să fiu tulburat. Căpitanul Orleanu, Radu Miu, logofătul din Gornivița, acum în 1814 toamna, în ultima

noapte a lunii septembrie, nu ştiu cum ar fi arătat viața lui Theodor fără Miu, credinciosul, fără Ghelmegeanu Vasile, Moangă Vasile, Sârbu Drăghiceanu, Hergot — îmi mai spuneau pandurii veniți de Pau Nicolicescu, de Răieşti, Ghiță şi ceilalți, frații, credincioşi şi ticăloşi în acelaşi timp, apoi ticăloşi şi credincioşi, aveam să văd şi eu cum se schimbă omul, cum se rostogoleşte roata. Răieştii au venit şi în insulă ceva mai târziu, i-am văzut de aproape, i-am dibuit nu după poveştile altora, ci de la prima vedere, cu ochii şi cu urechile mele.

Îi ascultam pe pandurii trimişi, fiecare avea câte ceva de istorisit, se înflăcărau, se încălzeau, unii mai înfloreau lucrurile, nu era de glumit, dar toți compuneau legenda şi toți simțeau acest lucru, că ei alcătuiesc acum istoria vorbind despre un om mai mare decât toți ceilalți oameni la un loc, unul din oamenii care au darul să întoarcă privirile spre el, să te copleşească, să-ți ia suflarea, să te înăbuşe numai prin simpla prezență, sau tot prin simpla prezență să te cutremure, să-ți joace cercuri roşii prin fața ochilor, un om mai mult decât un om, mai puternic decât arătarea celui de sus, dacă ar fi binevoit vreodată să se arate, un om însemnat de soartă încă înainte de a săvârşi ceva de soi, uimitor, un om important pentru simplul fapt că trăia, călca, privea în jurul său, spunea câteva cuvinte, atât, dar acelea săgetau, ucideau, scorojau şi iarba şi copacii şi cerul sub care erau rostite. Un om ales pentru că nu avea o fericire proprie, el avea

ochii îndreptați spre fericirea neamului, a tuturor, nu spre libertatea lui, ci libertatea nației, nu răsuflarea lui şi sănătatea lui, ci a poporului.

Într-o dimineață, în zori, au început să vâjâie, să zboare pe deasupra insulei şi a cetății ghiulele, să cadă în jurul nostru, să stârnească apa, valurile, să bubuie în timpanele noastre, să împrăştie moartea peste ostrov, să distrugă casele din afara cetății, vreo treizeci-patruzeci, împrăştiate prin sălcii, printre plopii albi, negri, printre şandudi, printre smochini, peste sadina vestejită de atâta soare şi vânturi. Primele ghiulele nu au atins nimic din cetate, nici una din case nu au găurit, nici măcar un zid, nici o fereastră. Am ascultat bubuiturile tunurilor cu ură, erau ale duşmanilor noştri de la miazănoapte, cei care ne-ar fi călcat în copitele cailor dacă ar fi izbutit, ne-ar fi împins şi ne-ar fi târât de bărbi până la Marea Marmara şi mai departe, la Mediterana, era jale, ei erau poate neamul Beni Asfer, neamul roşcovan de care pomeneau vechile cărți, singura dintre poveştile copilăriei care mi-a atras atenția din prima clipă când am auzit-o de la hogea din insulă, Mehmed Salih. Hogea vorbea încet, cânta aproape, cuvintele îi şuierau din barbă, dintre firele cenuşii, aproape albe, tremurau şi ele, vorbeau, sporovăiau, se străduiau să mă convingă că poporul Beni Asferilor, roşcovan, blond, va veni de la miazănoapte şi va îneca în sânge şi insula Ada Kaleh. Nu ne-am lăsat mai prejos, tunurile noastre au tuşit, au slobozit şi ele

focul spre Vârciorova, spre furnicarul soldaților „poporului sakalab”, cum îi pomeneau alte cărți, ridicau trâmbe de fum, apă, înălțau câte o ciupercă, smulgeau celor de dincolo câte un geamăt, un strigăt de jale, de durere, îi nimeream, şi oştenii din Ada săreau în sus, pe metereze, de bucurie.

Ca-ntotdeauna în cazuri de asediu, Ada, insula, se închidea ca o carapace, oamenii se tupilau în catacombe, se goleau casele, nu mai îndrăznea nimeni să stea nici sub cerul liber, nici sub acoperişuri, nu, ci cât mai afund, dedesubt, în inima şi ascunzişurile pământului. Întunericul era mai plăcut, îi ferea, ei îşi păzeau mai bine sufletele la adăpostul întunericului de acolo. Mai erau câțiva, puțini, care nu se temeau, nu le păsa de ghiulele, de moarte, unii dintre ei ştiau prea bine că nu vor păți nimic, aşa era Kâlâci Baba, el îşi cunoştea dinainte ceasul morții, l-a şi anunțat credincioşilor, în urmă cu un an. Avea câțiva devotați, îl urmau, se întâlneau, beau împreună pe ascuns de teama imamului, ei s-au aşezat la căpătâi în ceasul morții anunțat dinainte. Şi-a dat obştescul sfârşit, chiar în clipa prezisă, a sughițat odată scurt, şi dus a fost.

Numai noaptea ieşeau adalâii, vedeai umbre, umbre, alunecau lipite de ziduri, se prăbuşeau în iarbă la rădăcinile smochinilor, alergau să aleagă smocurile de iarbă cele mai moi, se drăgosteau acolo, nenorocită mai este şi firea omului, în fața morții nu vroiau să piardă

nimic, foloseau tot ce li se mai putea oferi. Eram guvernatorul cetății, datoria mea era să veghez să nu li se întâmple nimic, să nu răsară din noapte vreun atac muscălesc, să nu le pricinuiască vreun rău. Îi înțelegeam, dragostea este cel mai frumos lucru din alcătuirea omenească. Gândurile şi îngrijorările mă purtau dincolo de insulă, spre Vârciorova, spre oastea de acolo, aşezată ca să ne biruie cetatea, să ne prindă pe noi, să ne ducă în robie. Îl iertam numai pe Theodor, comandirul, îl întrezăream prin noapte, îl închipuiam desigur, sta între ofițerii muscali, privea şi el pesemne pieziş, ca şi ei, umbra neagră a cetății, asculta cântecele adalâilor, în nopțile de asediu întotdeauna cântau, tineri şi bătrâni. El avea un alt rost pe lume decât muscalii, mânuia sabia în țara lui.

Lupta era pe viață şi pe moarte, nu aveam nici o îndoială, chiar dacă în prima zi nimeni din ostrov nu s-a ales nici măcar cu o zgârâitură. Ghiulelele izbucneau în fiecare dimineață, muscalii abia aşteptau lumina, nu se învredniceau să tragă pe întuneric, nu vroiau să greşească.

Cred că a fost bun la ceva şi asediul acesta. Ne-a pus la încercare grea sentimentele, pe ale mele pentru Theodor, la fiecare ghiulea mă gândeam că el este acolo, în apropierea tunului care trage, că le arată tunarilor direcția, asta e, pe aici; acolo este el, muhavâzul, mirmiranul, beiul beilor, acolo îi este casa, cerdacul, țintiți într-acolo, nu îl iertați, aveți poate norocul de a scăpa de un mare duşman al vostru... Nu era însă aşa, ştiam, el ca şi mine

ne gândeam numai la neamul nostru, nimic în afara lui, nici gânduri, nici speranțe, nici un pas pe lângă drumul care duce spre biruința noastră. Ziua urcam pe creneluri, mă piteam, mă uitam peste Dunăre, din când în când câte o forfotă uşoară, câțiva ostaşi fugeau de colo-colo, unii cărau în spate poveri, apoi se făcea linişte, nemişcare, câte un pâlc de călăreți se arăta departe spre Gura Văii, se pierdea în meandrele drumului, în norii de colb ridicat de copitele cailor. Nimic altceva, nici un semn de la Theodor până într-o noapte fără stele, fără lună, neagră ca bezna de sub pământuri, când am primit prima ştire de la el, şi o zi cu ceață deasă în fața Ada Kebirului, când am avut la îndemână a doua ştire de la Theodor.

Prima am primit-o printr-un pandur, Dumitru se numea, era un bărbat spătos cu fața lată, mai mult măslinie, dar şi colțoasă, bărbătoasă. El a venit printre ultimii trimişi, l-am dat pierdut şi mi-am luat gândurile de la el. În noaptea când i-am deslușit chipul aproape, de la un pas numai, am început să fierb, să fiu stăpânit de un mare neastâmpăr, să tremur chiar, nărejdea mea de a mai afla câte ceva se împlinea. Viața mi se înfățişa aspră nu pentru cei care se izmeneau, se scărpinau, se uitau în lungul şi latul Dunării degeaba, ci pentru cei întreprinzători.

Nu trebuia să uităm ceea ce urma să făptuim mai târziu, după război, dacă se va ivi cazul, pentru care aveam nevoie de bani, averi, armată, praf, iarbă, oşteni

bine hrăniți, bine instruiți. Theodor, gândindu-se la toate astea, îmi cerea prin Dumitru mărfuri alese, aduse din josul apelor, din oraşele turceşti de pe Dunăre, din Macedonia, din Anatolia, din depărtata Anglie, căci în Europa, cât era Europa de mare, ele nu se mai puteau vinde, nu se mai puteau strecura, nu se mai puteau aduce, nu mai îngăduia marele Napoleon, împăratul francilor, cel care-i ura, care i-ar fi năucit cu un pumn de i-ar fi stat la îndemână pe englezii ascunşi în insula lor. Ei, vezi? — a ridicat Regep barba iarăşi, a țintit-o în sus, spre tavanul magherniței, spre cer, poate şi spre cel de sus, atotştiutorul, care putea fi luat drept martor — mărfuri englezeşti numai eu, Regep, le puteam strecura în Europa, pe la Vârciorova şi pe la Ruşava.

Dumitru a venit întins să mă caute, să-mi aducă veşti de la Theodor, să pară chiar foarte misterios când le rosteşte, să vorbească din vârful buzelor, ceva între şoaptă şi mister, să mi le transmită cu toate amănuntele, ştiind cum să amâne cele mai importante lucruri, să le ocolească o vreme, să le dea de capăt mai târziu. A urcat treptele cerdacului încet, grav, a tropăit egal, după un pas altul, nu era nici o grabă, nici o şovăială, nici o îndoială că va fi bine primit, chiar îmbrățişat, ascultat. Ne cunoaştem bine, tatăl său a fost de asemenea în slujba ostrovului, ei erau dintre valahii care ştiau că nu padişahul este purtătorul relelor, că el are datoria să protejeze voivodatele, să le apere, să vegheze la deplina

lor fericire, să ridice armele dacă liniştea lor era încălcată. Dumitru era dintre cei care puteau să socotească nenumărate pilde de ajutor salvator dat de padişah şi de puterea otomană, de înaltul Devlet, de Poarta fericirii, valahilor, îi lămurea pe cei care mai aveau câte o îndoială că aşa este. Şi nu a scăpat nici de data asta ocazia să mai spună câte ceva, povestea că a apucat să discute cu Theodor, să blesteme amândoi fanarioții, să-şi jure că vor lupta împotriva lor, eu l-aş fi crezut, ştiam că Theodor gândeşte astfel, însă cum era tăcut comandirul, cum rareori intra în vorbă cu oamenii abia cunoscuți, m-am îndoit. Am luat de bun doar mesajul de a-i trimite mărfuri, le aştepta şi Nicolau Răducanu şi cei de o seamă cu el, a zis Theodor, să se grăbească paşa, să nu se zgârcească, să fie sigur că vor încăpea pe mâini bune, că va aduce bani. Şi atunci am tras noaptea un ceam în partea din josul insulei, l-am luat de unde era adăpostit, de la țărmul de dincolo, dinspre Turcia sau Sârbia, sau cum doreai să-i spui, de dincolo, de pe partea cealaltă. L-am dezlegat, era prins cu două odgoane groase, zdravene, cu unul de prova, cu celălalt de pupa şi amândouă treceau pe sub ape pe țărm, am ridicat şi ancora şi l-am slobozit să coboare încet de-a lungul țărmului, l-am lăsat să se târască spre coada ostrovului, l-am proptit iarăşi în ancoră, abia după ce a ajuns în dreptul unei case scunde, mai mult înfiptă în pământ decât văzută de afară. Era noapte, aceeaşi noapte în care a sosit cu mesajul Dumitru, pandurul, ca să vezi cât de repede i-am

îndeplinit lui Theodor rugămintea. Deşi de comerț nici vorbă pe Dunăre, prin porturi, eu totuşi mai aveam marfă, era adunată în căsuța de la marginea ostrovului de dinaintea războiului, iar marfa englezească, la fel ca alte mărfuri, era adusă pe ascuns, pe drumuri tainice, de oameni de care nici acum nu aş vrea să vorbesc, deşi sunt cu un picior în groapă, gata să pier în lațul gâdelui. Dacă muscalii ar fi izbutit să dea de capăt şi cetății noastre, să o ocupe, ar fi înecat nu ostrovul şi cetatea, nu aveau cum să facă una ca asta, ci comerțul Dunării. Am aruncat una peste alta abale de Tuzluc, blănuri de Rumelia, unele albe, altele negre, şăi turceşti, albe mai ales, erau mai elegante, le-am trimis pentru oştenii care doreau să se împodobească, am pus şi săpun de Creta şi de Smirna, cu sărăcia de la miazănoapte le prindeau bine ofițerilor muscali, cizme de Rusciuc pentru frumoşii care doreau la Odesa să se făloşească prin fața femeilor, mătase şi bogate broderii de Rumelia, sidef, fildeş, piele de cal argăsită, borangic de Constantinopol, pânzeturi de Riza, de lângă Trapezund, eram sigur de marele viitor al acestora, pânzeturile de Riza deschid toate uşile, vor intra în toate casele, şi multă dreptate am avut, cam aşa s-a dovedit să fie. Am fost sigur că îi vor prinde bine lui Theodor, să le dea pe la casele de gospodari care mai rămâneau întregi în urma războiului, fețele de plapumă de brocart, fotele de Brusa, Țarigrad şi Tesalonic, pentru bărbații cu stare şi arătoşi cingători de Odriu şi de Târnova, piei de capră şi de oaie din Angora. Toate, mărfuri

de dinaintea războiului, ce vremuri tihnite, mă gândeam eu, trebuie să ştii, Constandine, că nimic şi nimeni nu a stricat mai mult comerțul decât acel război, a închis porturile, târgurile, negustorii au fost vânați prin case, izgoniți, unii închişi şi bătuți fără altă pricină în afara aceleia că sunt negustori. În toate oraşele de pe Dunăre, de aiurea, pe unde au intrat cu războiul vrăjmaşii noştri, averile negustorilor supuşi ai Porții fericirii au fost vândute, luate sau împărțite. Nu se găseau nici bucate, foametea îi scotea din minți pe oameni, se năpusteau unii la averile altora de îndată ce bănuiau că ar avea acela câte ceva prin cămară, îl socoteau duşman al omenirii, domnitorul îi lăsa să-şi ia cele trebuincioase nestânjeniți, numai să nu moară de foame. De aceea, a doua oară, la al doilea drum al ceamului peste ape, noaptea, spre Cerneți, prin Demir Kapu, l-am încărcat cu de-ale gurii, noi aveam, eram îndestulați, pivnițele cetății erau încă pline. Banatul, noaptea, pe lângă Ruşava, prin Cazane, pe la Plavişevița sau pe Valea Mraconei, ne hrănea. Tristețea adalâilor sta în pierderea slobozeniei, nu a hranei, nu a bunurilor care, vândute, aduceau bănet bun pentru zilele ce urmau războiului. Slobozenia adalâii o simțeau micşorată, insula era înghesuită între ape, mărginită de ele ca de o stavilă, se chircea în spatele zidurilor, se grămădea între umeri, în spatele unei cocoaşe care îi creştea, pe măsura ce se lungea războiul. Pe ceam, împreună cu câțiva şeicari, l-am urcat pe Dumitru, în aceeaşi noapte au pornit, s-a desprins de țărm, s-a topit în întuneric. Dus a fost! Că a

ajuns, am aflat după o săptămână, când Theodor mi-a trimis prin Dumitru un zapis, era mulțumit şi el şi ruşovenii, mai vroiau mărfuri, doreau din cea englezească oprită de Napoleon să intre în Europa şi marfă nemțească rămasă din alte vremuri. Deh, am ridicat umerii, luptăm pentru aceeaşi cauză, negoțul este şi el un mijloc de a ne apropia biruința, de a pune la cale o lume asemenea nădejdilor noastre. Nu era destul să sufli peste ea, să o vrăjeşti cu privirea, cu ascuțimea ochilor, ci trebuia să pui mâna pe ea, să o modelezi, să-i dai înfățişarea dorită, asemănătoare alcătuirii din inimă.

Răieştii au căzut pe capul nostru într-o zi umedă, jilavă, cețoasă. Nu mai ştiu de unde au apărut, a fost o zi nenorocită, o astfel de zi nici nu se putea să fie altfel, mă îneca, îmi tăia plămâinii, suflarea, îmi era şi greață, rareori, căci nu vomitam în astfel de zile, fără să pricep de ce, ce mi se întâmplă mie şi nu altora. În nări nu aveam altceva decât un miros de ars, un miros sărat, parcă de sus din cer curgeau şuvoaie de sare albă de oi. Nu mi-am găsit locul niciodată în zilele cețoase. Nu vedeai la doi paşi. Se împleticeau picioarele, privirea la fel, nu se puteau priponi nicăieri, bine că erau puține astfel de zile. Ceața am bănuit-o din pat, a fost de-ajuns să mă trezesc, să trag o dată în piept mai vârtos aerul. Ceața, deşi în jur nu se vedeau nicăieri firele, dârele, vrejurile ei, mi-a intrat în gâtlej, mi l-a uscat, i-am simțit usturimea. Nu am tras de îndată obloanele, m-am răsucit

prin odaie, am bătut din palme, să audă sluga, turcul cu fața ca de hârtie, cu ochii răsuciți uşor spre urechi, spre tâmple, să vină cu tava de argint adusă de Chioasa Mustafa de la Vidin, cu dulceață de trandafiri şi cafeaua fierbinte aburindă. A intrat de îndată, iar eu am încercat să aflu dacă bănuiala mea că afară este ceață era adevărată. „Adalâii noştri sunt sănătoşi?" l-am. Întrebat, la vreme de război orice guvernator este îngrijorat de soarta şi de sănătatea supuşilor săi. ,,Sănătoşi, luminăția ta!" a răspuns el smerit, închinându-se. ,,Peste noapte mistreții nu au tras asupra noastră nici o ghiulea, nu s-a auzit nici puşcă, nici tun", şi după ce s-a izmenit o clipă, după ce şi-a clătinat capul, vroia şi el ca toți oamenii să pară preocupat de evenimentele de afară, a zis: „Poate că nici azi nu vor da peste Dunăre vreo lovitură de tun, este ceață, nu se vede". Am înghețat. Se adeverea că afară aerul era vătuit, nu se vedea nimic, nu se înțelegea pe ce lume eşti. „Vă aşteaptă jos, în fața casei, kethuda Mustafa, împreună cu un bărbat şi o femeie, amândoi sunt îmbrăcați în straie ca ungurenii din Valahia Mică", iar eu am avut o greutate în piept, poate că m-am schimbat la față, s-a potopit paloarea, mi s-a şters orice pată de roşeală, „Este Theodor", glasul a luat-o înaintea mea. Theodor nu putea să fie, el nu vine însoțit de o femeie, nu ştiu de ce, dar nu mi-l puteam închipui cu o femeie de mână, de brâu. „Nu", a zis sluga, nu era sigur, limpede, pe Theodor îl ştiu, vroia să zică, nu este el, şi m-am mirat iarăşi. Theodor nu era un necunoscut în ostrov, aşa cum

am crezut eu. Vestea mi-a umplut închipuirea, am devenit nerăbdător, cafeaua mi s-a părut prea fierbinte, nu se mai golea ceaşca, întotdeauna aflam veşti neaşteptate când stăm de vorbă cu slugile, toate ştiau ceva mai mult decât mine. „Adu-i aici", am zis slugii repede, poruncitor, vorba mi-a fost atât de scurtă şi iute.

Au intrat. El, înainte, cu nările fâlfâind ca un ogar. Cu nasul său lung îşi deschidea drumul, adulmeca. Ea păşea bine, sigur, fiecare pas însemna ceva, ştiut de ea, tâlcuit, cu rosturi gândite bine. Nu erau o pereche potrivită, nu erau nici un fel de pereche, păreau găsiți aiurea, pe drum, se însoțeau din întâmplare. Ea era trupeşă, umerii i se legănau deasupra unor şolduri pline, bărbia şi nasul îi erau şi frumoase, dar şi împărtăşeau în jur multă vigoare. Care din ei era mai nesigur? El, bărbatul. Dar nici despre el nu aş putea spune că era chiar aşa, doar că se arăta mai dornic să fie în fața mea, să afle cu un ceas, cu o clipă mai devreme, dacă va fi dat sau nu afară. Pentru că sosirea lor acolo, a lui şi a ei, nu era deloc întâmplătoare.

De la ei să mi se tragă bănuiala trădării? Trădarea tuturor, a padişahului, a Porții fericirii? Trădarea lui Theodor, de mai multă vreme sluger, un rang desigur prea mic pentru el. Ei să fie cei care, pierind din ostrov, au împrăştiat prin lume, prin oraşe, pe malurile Dunării, prin porturile valahe şi turceşti, ideea că eu i-aş fi trădat pe toți, că aş fi un diavol, un şeitan care-şi merită pedeapsa, orice pedeapsă, cea mai grea, cea mai chinuitoare?

Nu ştiu, Răieştii au fost în stare de multe rele, ei însemnau ceartă, discordie, am priceput acest lucru după ce i-am poftit înăuntru, i-am rugat să şadă şi am încercat să le alung oboseala, truda drumului, să le îmblânzesc chiar sufletele cu câteva bunătăți aşternute pe masă, să le alung sclipirile rele din ochi, să-i ajut să devină oameni buni, să-i îmbânzesc ca să putem sta de vorbă, să aflu şi eu ce este şi ce se întâmplă pe potecile Valahiei Mici.

Eu vroiam să-i întreb de Theodor, ei tocmai despre Theodor au început să-mi vorbească, să şuiere, să facă spume la gură, el mai ales, Ghiță Răiescu am auzit că-l cheamă, Răiescu de la rău, era din Gornovița, se trăgea de acolo, acolo trăia şi acum. Ea, Floarea Răiescu, cumnata celui dintâi, aştepta, era nevasta popii Răiescu, a unuia dintre frați, nu se grăbea să spună, să spurce totul, să atace, să vrăjmăjască. Ochii îi treceau lin de la Ghiță la mine şi înapoi, se uita ca din spatele unui perete, al unui geam gros, două jivine închise după gratii. Bărbatul ei, popa, a murit pe drum, a pierit la trecerea Dunării, l-a prins focul unei flinte muscăleşti, i-a murit în brațe şi-a dat duhul plin de sânge, gemând şi scâncind, fără să se scuture, să strige, nu mai putea, nu mai era în stare să o facă. Floarea nu s-a aşezat pe pernă, se găsea una înaltă, pufoasă, deasupra avea o cusătură, vrejuri de ierburi şi flori rotunde, grase; a ocolit-o, nu îi venea să se aşeze acolo, să stea ca ei, ca bărbații, nu se

cuvenea, dar nici în picioare nu vroia să rămână şi s-a dus întinsă spre divanul lipit de perete pe care eu aţipeam la amiază când adormea şi insula şi Dunărea, amuţea şi războiul. S-a cocoţat pe el, era numai ochi şi urechi, asculta tot ce se vorbea, era însemnat pentru ea. Şi în adevăr, din clipa când mi-am dat seama că este aşa, am urmărit-o atent, nu scăpa nici un cuvinţel, sorbea tot ce se zicea; povestea cu popa, soţul ei, era departe, trecută, s-a pierdut ca şi cum nu ar fi fost, el s-a dus de pe lume ca un lucru nefolositor, care a trăit doar ca să-i încurce pe ceilalţi să-i împiedice pe ei să trăiască.

După ce mi l-a scăldat în toate noroaiele pe Theodor, pe Ghiţă Răiescu l-am găzduit chiar în casa mea, iar pe Floarea, cumnată-sa în căsuţa de peste drum, vechea poveste o ştiam, acolo a mas şi Theodor. Pe Ghiţă nu am îndrăznit să-l las prea departe, nesupravegheat, fără pază la uşă, fără să-i cunosc toate mişcările, toate gesturile, gândurile dacă s-ar putea. L-am adăpostit jos, într-una din camerele de la parter, am fost încântat în momentul acela de hotărârea de a mări casa după plecarea lui Chiosa Mustafa, am lărgit-o cu încă o încăpere spre stânga, una la parter, alta sus. S-a lărgit şi cerdacul, înainte trecea numai prin faţa uşilor, a geamurilor, acum se întindea şi pe latura din stânga. Odaia de jos a fost păzită tot timpul, cât a stat Ghiţă în insulă, i-am zis că trebuie să-l însoţească cineva, un oştean, că au mai fost şi alţii în pericol, străini de insulă, valahi sau sârbi, au

fost gata-gata să piară, junghere sau mâini duşmănoase se pot întinde pe neobservate, te miri de unde şi nici-odată nu ştii ale cui sunt, astea toate erau de fapt foarte adevărate. A acceptat, nu a avut încotro, eu eram şi gazda, dar şi guvernatorul insulei. Am pus să-l urmărească, să nu spurce şi insula.

Cât timp mi-a vorbit Ghiță m-am încrâncenat, pielea mi s-a încreţit pe braţe, pe spate, omul aluneca spre prăpăstiile iadului, eram sigur că va ajunge acolo. Îl ura pe Theodor, era întâia oară când îmi vorbea cineva aşa despre el, îl învelea în haine negre, de cioclu, îl făcea purtătorul morții, al opresiunii. Ghiță Răiescu făcea spume la gură, scuipa, împroşca salivă pe măsuța de dinaintea lui, era pornit.

A fugit de răul lui Theodor, aşa zicea el, şi-a luat lumea în cap, o vreme, cu fraţii săi, au stat ascunşi prin păduri, prin munți, apoi n-au mai avut încotro, cercul s-a strâns în jurul lor, au fugit noaptea peste Dunăre. El cu popa Răducanu Răiescu. Antonie, un alt frate, nu se ştie ce a făcut, încotro a fugit din pădure.

Avea nasul, bărbia lunguiețe, erau ca un bot de vulpe, se ridica şi cobora, mirosea în jur, adulmeca.

Faptele, întâmplările, le găsea acum, le descoperea ascunse undeva, le scotea la vedere. Theodor îl jecmănea de bani pe Ghiță Răiescu, era cineva în Cloşani, în plasa

Muntele de Sus, avea putere, lua bănetul şi nu îi da în schimb „fițănții” aşa cum se obişnuieşte, cum vroia el. După venirea ruşilor, Theodor s-a dat de partea muscălească, le-a cerut iar bani, iar să-i jecmănească şi pentru că ei, Răieştii, nu au vrut, Theodor a venit cu câțiva panduri, le-a năpădit ograda, casa, a hotărât să-i prindă şi să-i căznească, dar nu a avut pe cine; până când el a intrat în curțile lor, ei, frații, au fugit.

Le-a ars casele, scrumul s-a ales de ele, pulberea, a venit vântul şi a suflat, a gonit firicele de cenuşă prin aer. Vitele? Le-a luat, i-a sărăcit, au rămas frații fără economiile lor făcute de-o viață, recoltele din anul acela, cele păstrate din anii trecuți, totul a ars sau a fost jefuit şi pe ei i-a urmărit, să-i prindă, să-i chinuiască, iar după cazne să-i omoare.

Aspre chinuri le-a pricinuit şi celălalt duşman, pus tot de Theodor, sluga lui credincioasă, vechilul de vătaf de plai, logofătul Radu Muică. Şi de nu ar fi rude Răieştii cu Radu Muică, de nu s-ar trage tot din Gornovița şi el, de n-ar fi socrul lui Radu Muică frate cu părinții Răieştilor! Logofătul Radu Muică l-a prins la drumul mare pe Ghiță Răiescu, pe cei trei oameni care îl însoțeau i-a gonit, să nu-l ajute cumva, să nu-l scape de prigoana lui, şi atunci, rămas fără ajutor, oamenii lui Radu Miu l-au legat, l-au împuns cu hangerul de la tălpi până la creştet, l-au crestat în spate, i-au tăiat pielea fâşii, i-au zdrențuit-o, Radu Miu a luat o sapă de coadă, era una

aruncată, uitată de cineva în marginea drumului, era o sapă a nimănui, nu se vedea nimeni în jur, nici țipenie, căldura amiezii alungase în pădure, la răcoarea copacilor stufoşi, toată suflarea Olteniei, cu sapa l-a lovit, i-a zdrobit o coastă, i-a frânt-o, luni la rând nu s-a putut hrăni din cauza asta, nici să se mişte în pat, nici să sufle, nici să-şi strige nevasta şi copiii. L-au nenorocit, dar nu s-au mulțumit cu atât. Ca să-l înnebunească cu totului tot, Radu Muică a scos pistolul de la brâu, i l-a lipit de tâmplă, a simțit țeava, îi împungea şi cresta pielea, cerculețul acela de fier, peste toate era şi rece, era şi apăsat, bine înfipt în tâmplă ca să-l doară. Când a apăsat trăgaciul, pistolul logofătului nu a luat foc, nu a trăsnit, i l-a pus atunci subsoară, acelaşi pistol, la fel, a tăcut, a simțit doar împunsătura lui, s-a mai ales cu o zgârâietură, cu o vânătaie, atât. Pesemne ştia ticălosul că pistolul nu are praf, că nu va semăna moartea, nu va pustii nimic în jur, nu va ucide, vroiau numai să-l bage-n sperieți, să-l lase picioarele, inima. Cine crede că scapă doar cu atât din partea unor bandiți care te atacă la drumul mare? Lui Ghiță Răiescu i-au mai luat şi punga cu şase taleri, banii nu i-a mai văzut niciodată, talerii taleri s-au făcut, i-au mai luat şi calul, însă calul au avut grijă să i-l trimită înapoi în ograda lui din Gornovița, să se bucure de el, şi tocmai era să creadă omul că aşa este, când s-a pomenit iar pe cap cu logofătul. I-a atacat casa, i-a pus foc, i-a luat calul, dar de astă dată nu în întregime, ci, după ce l-a ucis, l-a belit, i-a luat pielea. L-a lăsat şi fără nevastă.

Muierea avea un plod în brațe, altul în burtă, pe unul l-a cărat cum a putut înaintea cailor, s-a chinuit cu el în brațe, pe celălalt l-a lepădat într-o vale, într-o gârlă de drum, spre casa lui Theodor, unde a fost ținută trei săptămâni, s-a folosit de ea ca de o nevastă, abia la urmă, după toate astea, i-a dat drumul, dar nici atunci, la urmă, nu a făcut-o da bunăvoie, ci numai după ce el, Ghiță Răiescu, a plătit o sută de taleri. Ce era să facă şi cum să scape de urmărirea lui Theodor, slugerul, vătaful de plai, comandir acum în armata muscalilor, de prigoana logofătului Radu Muică, de a celorlalți oameni ai săi de încredere, de care era plină Oltenia, împânzită, mişunau ca şerpii, ca lăcustele, erau ai lui Gârbea, Dumitru şi cel bătrân, slugile care îl însoțeau, îi spălau, îi găteau, ei s-ar fi aruncat şi în foc pentru el, nu îl slăbeau din ochi, îl sorbeau, gustau înaintea lui mâncarea pe la mese străine, cum să scapi de Mungescu cel puternic, de Hergoți, de Columbeni, de alții, abia ştiu, abia găsesc pe cine să numesc întâi.

Ghiță Răiescu era un terchea-berchea, se plângea că nu se ştie cum, pe neaşteptate, Theodor a ajuns stăpânul Olteniei, nu te puteai întoarce, nu te puteai ascunde, de pretutindeni răsăreau oamenii lui de încredere, în hanuri, prin târguri, pe ulițe, în sate, între slugile de la isprăvnicie. Toată Dunărea din partea asta era în mâinile lui, are metereze şi aici, peste ape, la Vârciorova, la Cerneți la fel, nu ştii de la ce încrucişare de drumuri îți sar în cale oameni de-ai lui! Din ce pâlc de pădure

răsar! Cine i se împotrivea era mort dinainte de a afla el de împotrivirea lui. „Ce suntem noi, Răieştii, în faţa lui? Ce altceva decât nişte aşchii, nişte tufe pipernicite? Nişte pietricele în calea râului? Nimic adică, el poate să ne spulbere, să nu rămână urmă de numele nostru!”

Aici avea dreptate Răiescu, ei abia se ţineau pe picioare, clătinaţi în stânga şi în dreapta de vânturi turbate, nu numai că nu putea să ridice capul fără voia lui Theodor, dar nici să trăiască nu putea.

Floarea l-a urmărit pe Ghiţă ţintă, nu a scăpat nici un cuvinţel de-al său, a dat să intre în vorbă în câteva rânduri, a oprit-o şi a alungat-o Ghiţă cu câteva semne scurte, ea s-a oprit, ochii i se întunecau, se înnegreau. Până când Ghiţă Răiescu s-a năpustit asupra ei, nu se putea tocmai ea să-i scape, ea, capul răutăţilor, al zâzaniei, ea care-i cerea lui Theodor să vină, să-i pedepsească pe Răieşti, să-i ardă şi să-i spânzure, ea, iubita lui Theodor! Şi la aceste cuvinte clare, apăsate, rostite rar ca să fie limpezi şi lovitura bine ţintită, m-am întors uimit, trăsnit spre Floarea Răiescu, aşezată undeva în dreapta mea, nu-mi venea să-mi cred ochilor, minunea minunilor, dacă din toate cele spuse tocmai asta era adevărat?

„Luminăţia ta, trebuie să ne ajuţi, să nu pierim cu zile, să nu ne topim ca zăpada iernii, ca aburii dimineţii!” se milogea el de parcă o ierta şi pe ea, pe cumnată-sa, nu a cerut moartea ei, nici o pedeapsă, nimic, poate şi pentru că bărbatul ei, fratele lui, murise, legătura dintre

ei era oricum ruptă. „Theodor s-a dat cu partea muscălească, îți este dușman, te-ar ucide de te-ar prinde, te-ar sfârşi de i-ar sta în puteri, ca pe orice vrăjmaş.” Nu se lăsa el, mă lămurea, vroia să-mi îndrepte furia, să-mi îngroaşe supărarea, să-mi ascută spinii, țepii, colții. „Şi nu sunt toți valahii ca el, nu toți i-au urmat pe muscali cu bucurie, cum s-ar crede, unii, uite, ca noi, pândim prin păduri, pe la marginea drumurilor, trimitem ştiri în ostrov, eu dintotdeauna i-am trimis mesaje folositoare lui Mustafa kethuda, am îndreptat spre ostrov panduri care doreau să lupte alături de semilună, câte şi mai câte”.

Totul se limpezea, Răieştii se duşmăneau cu Theodor din pricina războiului, ei nu erau de partea ruşilor, erau aşadar potrivnici, iată un război care a împărțit nația în două, fiecare a ales de capul lui de partea cui să fie, să lupte, nefericiții de noi, aşteptăm de undeva, de la cineva mai multă bunăvoință, vrem să ne scape alții de suferințe, să ne dea libertatea. Însă dacă drumul lui Theodor era bine gândit, al Răieştilor se poticnea, de la semilună ei, pentru români, nu mai puteau lua nimic. Răieştii nu alergau în întâmpinarea turcilor de dragul întregii nații, ci doar din pricini personale, numai pentru o fericire a lor, scurtă, de o zi, de un an. Când s-a ivit Theodor pentru o noapte în insulă, i-am povestit despre Răieşti. A strâns dinții, i s-au încleştat fălcile, i s-a întins pielea obrajilor, era întuneric în jur până atunci, în momentele acelea chipul lui mi-a apărut clar din noapte. „Am să-i vestejesc pe nemernicii aceia, am să-i las să se usuce de-a-npicioarele,

să-i pun să se târască, să-şi ceară iertare în genunchi în fața mea şi a lui Dumnezeu", şi a scrâşnit dinții, mi-a istorisit scurt cum intră Răieştii în cârdăşie cu lotrii, cu hoții de drumul mare. Răieştii îi erau duşmani, aveau să se mai încleşteze între ei, să se împace apoi, să-şi trimită scrisori înduioşătoare, de iertare, se urau, se iubeau, cine mai ştia în zilele acelea ce este adevărata ură şi adevărata dragoste, cât ține o supărare, simțeau toți că, de fapt, mai însemnată decât acestea, decât toate la un loc, este libertatea. Un instinct s-a format, instinctul libertății, el conducea oamenii şi Ghiță Răiescu într-o bună zi a simțit, a trecut de partea revoluției.

Când a fost la Ada Kebir nu era încă lămurit. După prima întâlnire cu Ghiță Răiescu am pus să-l urmărească prin ostrov, ura lui împotriva lui Theodor îmi era teamă că se va întinde asupra insulei. Că o va strica prin vorbele sale, cu înverşunarea sa. În fiecare zi puneam un alt oştean lângă el, kethuda şi cu mine l-am descusut de fiecare dată, nădăjduiam să aflăm ceva. Vroiam să văd cât de aprigă, de vinovată îi este ura, cât este de primejdioasă. Nu am aflat mare lucru, poate că în insulă, pentru insulă, nu era deloc primejdios, ci doar pentru valahii care luptau alături de Theodor şi pentru el, pentru Theodor. Totuşi, eu nu l-am suferit în insulă, îmi afurisise, îmi vorbea de rău prietenul, tovarăşul, omul pe care îl iubeam, îl prețuiam, îi cunoşteam adevăratul chip, îi cunoşteam gândurile, ştiam de ce făcea ceea ce face ală-

turi de muscali. În cele din urmă l-am alungat pe Ghiță Răiescu. A trecut în Serbia, a stat o vreme prin păduri, a întâlnit — am auzit — rebeliști de-ai lui Caragheorghe, a stat între ei, apoi s-a reîntors la Gornovița, a cerut dinainte printr-o scrisoare iertare lui Theodor, a fost iertat, pribegia a fost socotită o pedeapsă îndeajuns de mare, Theodor l-a sfătuit să nu mai întindă peste lume, pe la urechile oamenilor, minciuni sfruntate, prevaricațiuni.

Floarea Răiescu a rămas în insulă, nu l-a însoțit. Am găzduit-o în căsuța de dincolo, de peste drum, unde s-a odihnit pe vremuri Theodor. Seara, când am privit într-acolo de pe cerdacul casei mele, am văzut căsuța luminată, parcă ardea un foc înăuntru şi se jucau mii de sclipiri. Am coborât să văd ce este, am trecut străduța, am împins uşor uşa căsuței, am atins-o, s-a dat în lături aproape singură, Floarea Răiescu mi-a ieşit în întâmpinare: „Te-am aşteptat, luminăția ta!”.

Apoi iarăşi: „Multe am auzit de dumneata, muhavâz al Ada Kebirului”, a zis ea, i s-a ridicat pieptul, respira adânc, sănătos, era sigură pe ea, se fandosea cu cele ştiute, auzite. „Te cunosc de la slugerul Theodor, el mi-a vorbit!” I s-au ridicat umerii, se înălța ca un munte Floarea Răiescu, era mândră de câte i-a istorisit Theodor. „Îl cunoşti bine pe Theodor?” m-am mirat, nu am auzit vorbindu-se nimic despre această cunoştință a lui, nici de la el, nici de la trimişii mei. „Da, dar nu te mira dacă nu ai auzit de mine, de dragostea ascunsă a cuiva ca Theodor rareori se vorbeşte, nu îngăduie el să se vorbească,

spintecă limbile dacă aude ceva... vreo cleveteală...”. Şi atunci mi s-a părut că Florea Răiescu se apropie de mine, că mă atinge cu coapsele, cu răsuflarea ei fierbinte, umedă, că se răstoarnă ea peste mine aşa cum alunecă peste o apă curgătoare un munte, că mă înăbuşă şi nu mai gândesc, nu simt ce este cu mine, ci altceva, simt ceva de departe care se străduia să se strămute în sufletul meu odată cu Floarea Răiescu. Era mirosul de fum ca în casele de piatră sau de lemn ale valahilor, ca şi în casa părinților mei, auzeam rumoarea crengilor, a copacilor cu trunchiurile zgâlțâite de furtuni, de vânturi aprige, şuşotitul apelor de munte, clipocitul şi apoi căderea lor în prăpastia albiei, strigătele de departe ale țărăncilor, sfada lor, toate veneau odată cu Floarea Răiescu, intrau în mine, în sufletul meu pe poarta cea mare, larg deschisă. Acum femeia aducea cu sine toate simțămintele pe care le-am tăinuit în suflet o viață, le-am tupilat să nu le găsesc, să nu sufăr, să nu mă înveninez, să nu urlu la vederea lor, la auzul lor. Ele s-au înconjurat de o carapace, de scuturi de fier, de o cetate de piatră, şi ea, acum, dintr-o singură mişcare, sfărâma zăgazurile, le împrăştia în cele patru vânturi. Când mi-am venit în fire eram alături de Floarea Răiescu, aproape, mai aproape decât s-ar fi cuvenit, o simțeam mai sănătoasă decât Durduca sau Hakime, răspândea valuri de aer curat, de munte, prin carne îi susurau izvoarele zbanghii de pe crestele înzăpezite ale Munților Cernei sau Retezatului, de la poalele cărora venea ea aici. A

venit apoi un moment, numai unul, când eu m-am cutremurat, căci mi-am amintit de Theodor. „Îl iubeşti?” am întrebat, nu am mai adăugat pe cine, sigur că ştia ea. ,,Da”, i-au foşnit cuvintele, le slobozea din gât, veneau din adâne, poate din inimă, din pântec, este tatăl fetei mele, are doi anişori, Theodora”, a conchis ea şi a închis ochii, printre pleoape i s-au strecurat două lacrimi subțiri, mai mult umede decât bobite, i-au tivit pleoapele, i-au inundat genele.

O secure s-a repezit năprasnică peste mine, a şuierat prin aer, a lovit cu un icnet, a ucis şi a aruncat mii de stropi în jur, a umplut pereții odăii, dârele sângelui stropit s-au întins până în tavanul auriu. Aşa a mocnit şi a năvălit peste mine părerea de rău. Ți-am ascuns până acum, fiule, dar dacă e vorba de trădare, asta este, atunci, pe loc, aş fi vrut să se dărâme şi să cadă lumea peste mine, să se scufunde insula, pentru momentul acelei slăbiciuni de neiertat, când am căzut lângă Floarea Răiescu, când mi s-au învârtoşat toate în minte, s-au răsucit.

„Îl iubeşti? am întrebat-o iarăşi, vroiam să-şi reamintească de Theodor, să-i ceară iertare în gând, să se împace măcar în sinea ei cu el. „Dar dragostea pentru el este altceva, pe el nu îl pot înşela, el este altceva. Cum să înşeli cu un om dragostea ta pentru un munte de foc, pentru ceva ce arde întruna, zi, noapte, topeşte pământul şi pietrele. Sau, cum să înşeli dragostea pentru o forță care răzbună, care nu poate fi înfrântă, oprită să taie, să sfârtece, să căsăpească, să despice

capete, braţe duşmane... Cum să fie Theodor om?" şi-a ridicat ea braţele a mirare şi cum era întinsă pe blănurile de oaie pufoase, cumpărate de la ungurenii de la miazănoapte, braţele i s-au întins albe, cărnoase, moi, erau ca zăpada, zăpada de pe crestele munţilor de deasupra Gornoviţei.

— El, când intră în Gornovița, îl ghiceşti de departe, se înfioară carnea animalelor din ogradă, încep să se agite, să lărmuiască speriate, să se tăvălească spăimântate, câinii trag de lanț gata să-l rupă, hămăie, apoi răguşesc, dar nu se lasă. Oamenii la fel. Din dimineața când el trebuie să se ivească în capul satului, bărbații nu mai au astâmpăr, privesc în lungul uliței, unii dau câte o fugă la marginea satului, se mai uită, urcă pe dealul din fața satului, de acolo se vede până departe, cercetează în lungul potecilor, pândesc, doar-doar va apare sufletul de om simțit, presimțit de ei din ajun. Din clipa în care intră în sat, femeile cu chipurile acoperite de marame închid ochii, el străluceşte prea tare, le orbeşte, bătrânele îşi fac semnul crucii, cu degetele, cu limba în cerul gurii, îngână rugăciune după rugăciune, câte una mai slabă de înger cade în colb, bate mătănii, „cerul să-l păzească pe domnul Theodor!" strigă ea, abia o culeg oamenii de jos după ce Theodor trece, îşi vede de drum, în zilele acelea totul devine al lui Theodor, izvorul de la care a băut apă este „izvorul lui Theodor", copacul stufos sub care s-a odihnit este din clipa aceea „nucul lui Theodor", sau „gorunul lui Theodor". Cine l-a atins, cine

i-a vorbit şi a mai primit şi răspunsul, povesteşte şi va povesti o viață întreagă, va înflori lucrurile pe cât îl vor ține puterile, fiecare amănunt, fiecare cuvințel, fiecare sunet are tăria mai mare decât un tunet din adâncul cerului, fiecare gest de al lui este mai strălucitor decât un fulger în nopțile cu furtună, iar la noi, la poalele munților furtunile sunt furtuni, Regep paşa.

În prima zi eu am pornit în urma lui, el a trecut călare, la pas prin Gornovița, era cu două slugi, una alături, alta în urma lui, amândouă priveau în jur cu atenție, îl apărau şi m-au văzut pe dată, de cum au răsărit din spatele unei coline care era în marginea satului. Au oprit. Văzând că este o femeie, cei doi bărbați s-au depărtat de Theodor, de ce să-l păzească de o femeie, ce pericol, ce primejdie însemna ea? Nici una şi-au zis ei, l-au lăsat pe Theodor singur în mijlocul drumului, ei au tras la umbră în marginea pădurii. Theodor m-a aşteptat, m-am apropiat, a stat până am ajuns în fața lui pentru că, aşa cred eu, aveam privirea țintă, tot sufletul îmi ieşea prin ochi, prin piele, prin buze, îl căuta pe el să-l soarbă. Poate a crezut Theodor că spre el vine nebuna satului, poate şi-a dat seama din capul locului ce este, se vedea doar bine cine sunt după veşminte, după călcătură, după încălțăminte, după cum îmi purtam mâinile şi picioarele, se putea vedea că nu sunt un om de pripas, o femeie cu mințile pierdute. „Ce este, femeie?” m-a întrebat el tăios, răspicat, vroia poate să-mi taie şi negura din ochi, să mă trezească. „Ce-i, nevastă?” a zis iarăşi cu aceeaşi voce, să aud că sunt măritată, că sunt nevasta popii Răducanu

Răiescu. M-a luat, m-a scuturat, m-a prins cu ambele mâini, i-am simțit cleştele, palmele, degetele lui mă tăiau, îmi despicau carnea, îmi scurtau mâinile. Atât a fost, atingerea noastră o capcană mai hoțească, mai hulpavă decât această apropiere nu exista. Am simțit cum Theodor se cutremură, ceva înăuntrul său se zbătea, era ca o furtună pornită spre zăgazuri, se repezea să le nimicească, ştiam că puterea dinăuntrul său nu se va mai opri, odată născută va tăvăli totul în calea ei. Ceea ce a răbufnit dinăuntru nu a fost omenesc. Se dezlănțuia o stihie, puterea ei nu putea să fie din trup de om, nu se putea naşte din carne de muritor, vârtejul acela s-a ridicat din fundul pământului, căci am căzut deodată amândoi, s-a ridicat şi colbul. Ce a fost omeneşte în ceea ce s-a petrecut cu noi? Nimic. Cele două slugi de la marginea drumului au ațipit în iarba înaltă, necositǎ, din jurul lor se ridica monoton cântecul greierilor, țârâitul lor, în rest, pământul, pădurea, valea şi munții de departe tăceau, s-a lăsat o linişte adâncă pe deasupra noastră, ne-a înconjurat, s-a aşezat peste frunțile noastre ca un sărut. Nu ne-a tulburat nimeni, parcă şi satul şi-a oprit suflarea, oamenii nu au mai trebăluit, nu au ieşit din sat, nu s-au foit pe ulițe, nu au mai strigat prin ogrăzi, nici certuri, nici râsete, nimic nu s-a auzit. Dragostea s-a aprins în mijlocul drumului, acolo a ars cu păpălaia ei mare, nu s-a stins nici acum, este tot atât de fierbinte şi neomenească, a coborât de sus din văi, din văzduh numai pentru noi, sau a urcat din străfundurile pământului să ne fericească ...

Am atins-o uşor pe Floarea Răiescu, carnea nu i s-a înfiorat, nu s-a tulburat, a trecut fără veste în lumea de dincolo de ape, era la Gornovița lângă Theodor. M-am ridicat, păcatul era mare, dacă dragostea mea scurtă, abia mărturisită pentru Floarea Răiescu tulbura iubirea ei pentru Theodor, atunci noi doi am lovit în Theodor, stăpânul nemărturisit de acum al Olteniei. M-am ridicat repede, tocmai ca să nu smintesc iubirea vieții ei. Am lăsat-o acolo, întinsă pe pieile de oaie cumpărate tot de la păstorii de prin părțile ei, să stea cu gândul la Theodor, să se reîntoarcă în brațele lui, rătăcirea noastră să fie mai puțin vinovată.

Când să ies în pragul uşii, am întâlnit-o pe Safiye. Nu venea, nu se mişca, era se vede de multă vreme acolo. Poate la pândă cu urechile ciulite, cu mintea încordată, cu nervii ca nişte corzi de arc. De cum am deschis uşa şi am trecut peste prag, pe lângă ea, de cum am făcut mai bine zis câțiva paşi, ea s-a repezit, s-a smuls din loc, s-a aruncat până în fața Floarei Răiescu aflată încă jos. Musafira noastră era liniştită, dusă chiar, numai trupul singur îi adăsta aici, pe pieile de oaie. Am privit în urma fetei, am întors capul, eram şi ruşinat, Safiye a auzit totul, ne-a urmărit de dincolo. „Bestie!" a şuierat Safiye, „năpârca" a adăugat ea, s-ar fi aruncat peste trupul celeilalte, l-ar fi călcat în picioare, nu ştiam încă prea bine de ce, pentru dragostea ei cu mine? pentru altceva? pentru iubirea ei pentru Theodor?

Nu am rămas, aş fi văzut femeile cum se ceartă, se păruiesc, cum îşi aruncă în faţă vrute şi nevrute, cum se scuipă şi se zgârie. Am ieşit, în urma mea s-a mai auzit vocea şuierătoare a fiicei mele care arunca vorbe scurte, veninoase, se războia de zor cu cealaltă, deocamdată mai slabă, o victimă sigură, surprinsă pe când era cu gândurile duse departe. Rămas, aş fi aflat multe, aş fi ştiut cât de mult îl iubeşte Safiye pe Theodor, ce simte, cum trăieşte ea în apropierea lui, cum se desface trupul bucăţi-bucăţele la atingerea lui, cum piere ea ca om, ca femeie, cum i se stinge suflarea şi trece într-o altă lume, a viitorilor, unde nu intră oamenii, ci neoamenii, unde aştepţi din clipă în clipă să fii zdrobit de stânci pe care nu le vezi, le bănuieşti doar, apar ca nişte umbre şterse în întuneric. Să fii înghiţit de o gură hulpavă, care se vede bine, este deasupra ta, deschisă, neagră, mai adâncă decât o prăpastie. Dacă Safiye, după starea de furie în care am lăsat-o, a izbucnit în plâns, în sughiţuri, ca o ploaie caldă, atunci a rămas deodată fără ura care a adus-o aici, în faţa Floarei Răiescu, cea moale, cu vlaga tăiată, cu stavilele ridicate, cu sufletul deschis. Şi atunci poate nu i-a mai cerut socoteală musafirei, ci a întrebat-o unde este Theodor, dacă mai trăieşte, dacă planurile lui cele mari sunt pe cale să se împlinească, să se înalţe, aşa cum copilul, tânărul devine un om în toată firea; l-ai ajutat? o fi întrebat-o poate Safiye pe Floarea Răiescu, faci ceva pentru el, eşti şi altceva decât femeia care se prăbuşeşte în mijlocul drumului, în colb, peste pietricelele

zdrobite de călcătura calului, de roata căruțelor? Nu puteam bănui ce i-a răspuns Floarea. Dacă i-a zis da, atunci pesemne că avea rosturi mari pe lângă Theodor, purta veştile sale însemnate printre panduri, prin sate, ştirile cele mai importante le ducea călare de la Cerna-vârf la Schitul Topolniței, de la Gornovița la Cerneți sau la Baia de Aramă, străbătea călare potecile, le cerceta cu de-amănuntul, să nu stea pe undeva, prin tufe țepoase, pe după pietre ascuțite vreun vrăjmaş, vreun om de-al turcilor adalâi, de-al meu, adică al paşei Regep, pus de kethuda Mustafa să tulbure liniştea Cloşanilor stăpâniți de armata muscălească, să nu tulbure ospețele ofițerilor ruşi care încurcă, privind prin aburii vinului de Vânători, de Strehaia sau de Segarcea, Cloşanii cu văile de la poalele Caucazului. Dacă i-a răspuns că nu, atunci putem înțelege că este o femeie ca oricare alta, toate faptele ei sunt ale unei femei obişnuite, îl aşteaptă cu brațele deschise să-l iubească noaptea, pe ascuns, pe la marginea pădurii din Gornovița, să hălăduiască împreună pe poteci ascunse, să alerge unul în brațele celuilalt prin luminişuri. Şi nu ar fi de mirare ca acum, abia acum, Safiye să izbucnească, să o lovească pe Floarea Răiescu, să o strângă cu toată puterea ei, de mâini, de mijloc, de gât, să-i scuture ceafa, să o scarmene cu pumnii ei de femeie, să simtă Floarea Răiescu că nu este decât o sălbatică şi adună ceea ce merită, o femeie cu țâțe, cu pofte ca orice târâtură, una care nu trebuie să mai trăiască, să mai răsufle pe fața pământului, necum

să mai stea în preajma marelui valah Theodor. Una care merită mai degrabă să se sfârşească decât să-l atingă, să-l privească, să-l audă vorbind, să-i simtă răsuflarea.

Am urcat treptele casei, ale cerdacului, am intrat în odaia mea, m-am trântit pe divanul de lângă perete, am aruncat pernele prea moi, prea multe, prea leneşe şi am adormit. A fost întâia oară după foarte multă vreme când am căzut, sau, cum s-ar spune mai bine, am fost răzbit de somn.

VIII

Era la mijloc vreo trădare? l-am întrebat eu pe Constandin, soarele s-a ridicat deasupra insulei şi a Dunării, apele sclipeau, îți luau ochi, abia îndrăzneai să te uiți dincolo de pervaz, mii de lumini izbucneau din ape, orbeau, părea că arde fluviul, că va cuprinde şi va topi în curând ostrovul, îl va năuci în focul acela puternic.

— Ceva s-a întâmplat, a ridicat umerii Constandin. Era încă în puteri, neobosit, mai degrabă pe mine m-a răvăşit povestirea, e adevărat că pe mine mă priveau mai mult decât pe ceilalți ultimele ceasuri ale tatălui meu.

— A fost ceva între ei, fumul nu iese la iveală dacă nu aprinzi mormanul de vreascuri din pădure. Nu o să vezi ridicându-se şuvița alburie a fumului pe malul apelor, între sălcii sau dintre stâncile țuguiate, înalte, alburii, dacă nu pui o scânteie de foc unui braț de vreascuri uscate, culese cu grijă dintre tufele din apropiere, sau din pădurice.

— Nu îl nedreptățești pe Regep paşa? am zis eu pentru că eram supărat în sinea mea, foarte repede arunca vina pe Regep, cu inima prea uşoară.

Constandin s-a oprit, m-a privit lung, se gândea, se vede că nu ştia încotro să pornească, cântarea, doar Regep paşa i-a spus fără drept de tăgadă că nu l-a trădat pe Theodor, a mai spus-o chiar el. Constandin, de aceea a fost trimis la marele valah, să-i povestească despre ultimele clipe de viață ale lui Regep, să-l convingă că nu l-a trădat. Şi poate că l-a convins de vreme ce Theodor nu l-a înfruntat, nu l-a omorât.

— Regep spunea că nu l-a trădat pe Theodor, eram încă împreună, îi sprijineam ceafa, era întins pe spate iar eu îl ajutam să vorbească, să răsufle, să mai trăiască, iar el părea că ar mai avea de trăit încă zeci de ani, o mie şi pesemne atâta ar fi trăit dacă nu îl întâlnea aianul de Rusciuc, dacă pe drumul de întoarcere ar fi ocolit Rusciucul, dacă ar fi luat-o prin Macedonia sau pe valea Mariței până la Dunăre, pe la Vidin şi Calafat.

Paznicul încă dormea, se albea de ziuă, crăpa cerul undeva prin jur, oşteanul încă trăgea aghioase, sforăia, era culcat de-a latul uşii, în prag, se întindea ca o umbră mare pe cer, ca un munte. Regep continua să şoptească, să şuiere, ultimele lui gânduri erau îndreptate spre Theodor. Trădarea, bănuiala trădării nu îi da pace, trădarea lui Theodor, trădarea padişahului, toate se amestecau, şi se întreba din cauza cărei trădări este el dator să plă-

tească tocmai cu viața. În curte tăcere, în casa mare şi întunecată la fel, nu venea nimeni să-i dea vreo lămurire, însă toată suflarea oraşului şi a casei era parcă în aşteptarea morții sale.

— De ce nu a fugit? am întrebat eu iarăşi.

— A zis şi asta, de câteva ori i-a venit în minte că ar putea să fugă, să pornească spre Ada Kaleh, era sigur că eu l-aş fi însoțit, între timp s-a lămurit că sunt din Dubova, din satul adus de el. Însă trebuia să moară, nu mai vroia să se împotrivească destinului, nu mai putea drege nimic, nu mai putea opri pe nimeni. Dacă frații lui s-au răsculat împotriva padişahului, jefuiau ținuturile stăpânite de Poartă, nu mai puteau fi stăviliți. Nici Theodor nu ar mai fi venit la el, în ostrovul său. De ce? Cine ar fi putut să lămurească pricina? Era înciudat că nu o cunoaşte, dar faptul e fapt, Theodor ocolea ostrovul, trecea munții pe la Turnu, pe la Târgu-Jiu, pe trecătorile Cernei, nu se arăta pe la Vârciorova, pe la Alion, pe la Nucul Puşcat, pe unde ar fi trecut fără nici o bătaie de cap în ostrovul paşei Regep. S-a ascuns la Scaldele de lângă Mehadia, este acum dus la Viena, cale lungă, dar în insulă nu a mai apărut ca altădată, în amurg sau pe înserat, să urce treptele bocănind rar, egal, cu nădejde, să-şi reverse apoi peste cerdac, prin odaia lui Regep, privirea sfredelitoare, neliniştită, clocotind împotriva relelor acestei lumi, a blestemăților care nu pot să fie curmate.

Roata lumii, a faptelor, a întâmplărilor, se oprea pentru Regep, nu se mai rotea în jurul său, el nu mai lua parte

la mişcarea ei; ceea ce a nădăjduit o viaţă, să refacă, să reîntrupeze legătura cu trecutul, cu fericirea dinţii, nu i s-a împlinit. Omul care ar fi vrut el să întindă mâinile, să i le cuprindă, să-l tragă în urma lui, îi întorcea spatele, se depărta fără să se uite în urmă.

Ultima oară Theodor a fost în insulă la scurt timp după Floarea Răiescu. Femeia a plecat singură, tot într-o noapte, după cum a venit, a urcat într-o barcă, nici tu şaică, nici draniță, ci o luntre, ca să se strecoare mai bine şi mai repede, să o ia de-a lungul malului până spre Sip, un sat lângă Cladova zisă şi Fetihislam, departe de Vârciorova (soldaţii ruşi erau peste apă, adunaţi ciopor la Vârciorova, cu ochii pe insulă şi nu au dibuit-o), iar de acolo, după ce a fost trecută cu îndemânare prin Demir Kapu de şeicarii lui Regep, a tras la mal pe lângă ostrovul Şimian de unde a avut calea deschisă spre Cerneţi şi Gornovița. Sigur, pentru ea mai nimerit ar fi fost drumul de pe Valea Bahnei, dar la vărsarea râului în Dunăre nu vedeai iarba de muscalii adunaţi pentru pradă în faţa ostrovului. Pe Bahna în sus femeia ar fi ajuns mai repede la Gornovița, la gospodăria ei, a bărbatului ei mort, căzut pe drum, lovit de puştile muscăleşti.

Theodor era îngândurat, când i-a vorbit Regep de război a zis că el, cel puțin el, Theodor, este neschimbat. Regep să-l judece aşa cum au hotărât împreună, cu toţi de faţă, la Mraconea, când s-au îmbrăţişat frăţeşte, au jurat, au zis că cel care se îndoieşte în acest război de credința

celuilalt să fie belit de toată pielea, toată să-i fie crestată şi apoi smulsă, aruncată la marginea drumului. Ei doi să-şi vadă de treabă, a zis rece, repede şi încruntat Theodor, fiecare la locul lui, cu gândul la neamul lor pentru care ei, fiecare în felul lui, luptă, să nu se mai îndoiască unul de altul, că rău va fi, va ieşi foc, scântei mai multe decât din scăpărarea amnarelor. Unul să nu-l prigonească pe celălaltul, pentru că luptă în armate potrivnice.

Theodor nu a intrat în odaie ca altădată, a rămas pe cerdac, s-a uitat în stânga, în dreapta, de-a lungul uliței, la casele dinăuntrul cetății, a încercat să vadă ceva pe deasupra zidurilor, pe Dunăre, pe malurile celelalte. Din el se ridica pesemne o rumoare, o fierbere, era agitat, valuri-valuri se zbăteau, viermuiau. Poate presimțea de pe atunci că timpul revoluției se depărtează, poate cântărea sprijinul ruşilor, al lui Regep, un paşă valah. Chiar şi marfa pe care o cerea, pentru care a venit tocmai de dincolo, de pe mal, era tot pentru muscali, pentru noii săi prieteni, maiorul Popoff, generalul Isaiev, Regep le ştia numele pe dinafară, a tot auzit vorbindu-se de ei; când privea de pe zidurile cetății dincolo, se gândea pe unde or fi cei doi, prietenii...

Marfă i-a dat, tot ce a avut adunat în ostrov şi ce a mai adus noaptea i-a încărcat în ceam, a pus oamenii să-şi rupă spatele, să i-o stivuiască acolo, una peste alta, până se face vârf, până se potopeşte bine în apă ceamul, rămâne numai o dunguliță la vedere, o palmă şi mărfurile

deasupra. Muscalii nu au tras nici un foc de armă, de tun nici pe atât, se ştia că Theodor a trecut Dunărea pentru marfă la Regep paşa, faptul era pesemne cunoscut până şi de generalul Miloradovici, nu mai spunem de polcovnicul Iacob Grigorovici, comandantul regimentului de cazaci din Ural oploşit la Cerneți. Isaiev şi Popoff, dincolo, îşi frecau palmele pe când ceamul plin vârf se apropia de mal, marfa lui Regep devenea marfa lor şi Theodor le-a promis că le va mai aduce şi alte lucruri şi bunătăți de la Regep, din josul apelor, de la Vidin, de la Constantinopol chiar.... I-a şi scris, venea zapis după zapis de la Theodor, ziua cădeau ghiulele peste cetate, pe întuneric se strecura câte un olăcar, mesajele lui cereau marfă, altă marfă, mai multă, mai bună, marfă din Turcia, marfă din lungul şi latul Balcanilor, marfă englezească oprită de Napoleon să intre pe altundeva în Europa.

El, Regep ar fi trebuit să înțeleagă, a zis-o în câteva rânduri în căsuța din spatele curții aianului de Rusciuc, Theodor se afla între muscali pentru că aşa s-a luat hotărârea, pentru că aşa era mai bine, poporul avea de câştigat; cu fiecare ghiulea, cu fiecare ceas petrecut acolo, cu fiecare rană, sau om căzut în război, ei erau în câştig, câştigul era tot mai mare. Şi Regep trebuia să înțeleagă asta! A recunoscut că nu a avut tot timpul mintea limpede, că s-a lăsat dus de valul invidiei, netrebniciei, al neînțelegerii, s-a gândit strâmb la Theodor, l-a căutat de pe zidurile cetății, nu l-a văzut dar şi l-a închipuit între

ofeţirii ruşi, prieten la toartă cu ei, râzând, hohotind, deşi nimeni niciodată nu l-a văzut pe Theodor râzând, cum putea Regep să uite una ca asta — râzându-şi de el Regep, de dragostea lui de valah turcit pentru valahi, bătându-şi joc de nădejdile lui, de părea lui de rău că a ajuns în ostrov un om de o altă credinţă, de hărnicia lui de a ridica o biserică la Tufari lângă Ruşava, o cruce la Scaldele lui Hercules, sus, pe stânci, din credinţa că va fi iertat într-o bună zi pentru fapta de care numai vinovat nu putea să fie făcut: răpirea şi turcirea sa. Era singur, mai singur decât o piatră lepădată între ape, ca stânca Babacai de pildă, bătută de vânturi şi valuri, singură sub soare.

* * *